

21. évfolyam,
2019. 4

Várostartörténeti folyóirat

Veszprémi

Szemle

55.

Alapítva: 1993

kiránták volna, hogy őket zseny, hogy édes emlékei közé temessem s azok mellett együtt szorossam.

Ezekkel az emlékekkel azokat a virágokba elmerülve egynehányan akartam kísérteni, sőt elhali nővérem leányát, lényét leírni: méltó volna rá valóban, hiszen a még a kőr hervasztani nem kezdte, ritka szépnek ismerte el mindenki s életem szellemének és derült kedélyének szeretetromlására, mondhatni ellenállhatatlan volt. Egykori nevelőnk, mikor megörögedett, egy érzelmeltjes levetében visszazemlékezve Berzevizsán 1885-től éveire, azt írta róla: „És ott volt Az, a kit mint valóságos anyját a mennyország megígérték a földtől, boldogsága tetőpontjára korán szólván el őt a földi élet gyarlóságaihoz a szellemek tökély-világába...”

És én érzem, hogy nem tudom őt leírni, hogy minden szó, melyet alakja festésére akarok fordítani, csak megbízása, megosonlítása annak a képeknek, a melyek lelkemben él. Az ő emléke is egyike azoknak, a melyek e lapok teleírása után is leiratlanok fognak maradni. Mert vannak emlékek, érzelmek, a melyeket nem lehet egy szívből a másikba átültetni; mélyen gyökeresnek minden szívalukkal szívünkben, benne nőttek föl, csak benne élnek és virulnak és vele fognak meghalni.

TARTALOM.

	Oldal
BEVEZETŐÉL	5
I. Az utolsó ház	17
II. A forradalom emlékeire	30
III. „In Magyarországon újra kezdődött”	62
IV. A mi kis világunk	79
V. Emlékek	113
VI. Kezdetek és végek	132
VII. Dicső	177
VIII. A „Pillanat”	190
IX. Először és utoljára	206
X. Párizs	265
XI. Szép és szomorú világ	285

TARTALOM

Az Olvasóhoz A magyarországi vörösteror	3	Bödök Gergely
FORRÁSKÖZLÉS		
Az első világháborút követő forradalmak történetei a veszprémi Szent Mihály plébánia Historia Domusában	7	Karlinszky Balázs
Az 1919-es román megszállás emlékei a Laczkó Dezső Múzeumban	28	Rainer Pál
Dr. Brusznai Árpád önvallomása 1956. november 1–3. közötti tevékenységéről	76	Énekes Ambrus
TANULMÁNYOK		
A magyarországi Tanácsköztársaság helyi szerveinek bélyegzői a Laczkó Dezső múzeumban	104	Rainer Pál
KÖZLEMÉNYEK		
Veszprém meteorológiai viszonyai 2017-ben	118	Kovács Győző Gyula
ÉVFORDULÓ		
„JUTASRÓL ELMENNI LEHET, DE ELSZAKADNI SOHA!”	133	Káplán György
NEKROLÓGOK		
Peremartoni Nagy Sándor (Veszprém, 1921. 12. 16. – Zirc, 2019. 10. 12.)	169	Gy. Lovassy Klára
Kovács Sándor (Veszprém, 1929. 06. 25. – Veszprém, 2019. 10. 26.)	171	Rásky Mihályné
KÖNYVSZEMLE	174	Pálmann Judit

Várostartörténeti folyóirat

21. évfolyam, 55. szám 2019. 4. szám

Várostartörténeti folyóirat
ISSN 1217-5358
Alapítva: 1993
Alapító főszerkesztő:
Dr. Tölgyesi József
Főszerkesztő:
Dr. Csizsár Miklós (2011–2018)

Dr. Földesi Ferenc PhD
Technikai szerkesztő:
Szurmay László
Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné
Szerkesztőbizottság:
Dr. Karlinszky Balázs PhD
Dr. Négyesi Lajos PhD
S. Dr. Perémi Ágota PhD
Dr. Vizi László Tamás PhD

Tanácsadó testület:
Kovács Győző Gyula
Dr. Pálffy Géza DsC
Perlakiné Scharf Claudia
Rainer Pál
Sebő József
Somfai Balázs
Szabóné Vörös Györgyi

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostartörténeti Közhazsnú Alapítvány
Levelezési cím:
alapitvany@veszpremiszemle.hu
Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke
A főszerkesztő elérhetősége:
foldfe@gmail.com

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

DR. BÖDÖK GERGELY ügyvezető, CLIO Intézet, Budapest; DR. ÉNEKES AMBRUS történelem, latin, filozófia szakos középiskolai tanár, Veszprém; DR. FÖLDESI FERENC, Veszprém; DR. KARLINSZKY BALÁZS levéltárigazgató, Érseki Levéltár, Veszprém; † v. KÁPLÁN GYÖRGY ny. alezredes; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, helytörténeti kutató, Veszprém; GY. LOVASSY KLÁRA ny. múzeumigazgató, helytörténeti kutató, Veszprém; PALMANN JUDIT könyvtáros, osztályvezető, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; RAINER PÁL főmuzeológus, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; RÁSKY MIHÁLYNÉ, ny. igazgatóhelyettes, helytörténész, Veszprém

Illusztrációk:

Borbás Levente, Brandt Gábor, Földesi Ferenc, Oszkó Zsuzsa, Rompos Bence, Sárközi Judit és archív dokumentumok

Támogatóink:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata

8200 Veszprém,
Házygári út 1.

A Veszprémi Szemle 55. szám megjelenését támogatták: (a 176. oldalon)

Veszprémi Szemle Várostartörténeti
Közhazsnú Alapítvány
Takarékbank Zrt.:
73200189-11291268

A borító képei:

Címlapon: 1919 – Vörös uralom Veszprémben. (Fotó: Földesi F., készítette: Brandt Gábor és Rompos Bence)

2. oldalon: Golyó ütötte seb Berzeviczy Albert könyvében. Fotó Földesi F. (Bővebben dr. Karlinszky Balázs írásában)

3. oldalon: A Jutasi Altisztképző Intézet zászlószentelési ünnepsége. A zászlót v. Vajtafy Ödön iskolaparancsnok tartja. Forrás: LDM 69.3652

hátlap: A Tanácsköztársaság veszprémi bélyegzői (Azonosításuk Rainer Pál vonatkozó írásában található)

AZ OLVASÓHOZ

A magyarországi vörösteror

BÖDÖK GERGELY

„A HÁBORÚ, AMELY MEGSZÜNTET MINDEN HÁBORÚT.” H. G. Wells 1914 októberében ezzel a címmel megjelent esszéjétének optimizmusát és jövőképét ekkor még kevesen osztották, de a négy éven át tartó öldöklést követően egyre többen remélték, hogy az erőszak és az agresszió kikerülnek a politikai cselekvés eszköztárából. A csatazaj elültével ugyanakkor nemhogy „világbéke” nem született, a következő években a politikai erőszak korábban ismeretlen formái keltek életre. Azokban az országokban, amelyek a vereség következményeként jelentős területeket veszítettek el, az új határok miatt elégedetlen, és nehezen csillapodó közhangulat uralkodott. A régióban egymással szembenálló politikai-ideológiai táborokhoz kötődve paramilitáris alakulatok jöttek létre. A Közép-Európán végig söprő erőszakhullám nem régiós jelenség volt: 1917–1923 között Oroszországtól Németországig, az újonnan létrejött balti államoktól az Oszmán Birodalmon át, a Kaukázusig egyaránt forradalmakkal és ellenforradalmakkal, etnikai tisztogatásokkal, véres pogromokkal, függetlenségi harcokkal, és civilek közötti összecsapásokkal találkozunk. Olaszország mellett a paramilitarizmus különböző formái más – a háborúban győztes – államokban is megjelentek. Az ír polgárháborút és a britekkel szembeni függetlenségi harcokat szintén félkatonai csoportok vívták, de a paramilitarizmus a húszas évek közepéig a francia politikában is szerepet játszott. A történetírás az erőszak eskalálódását több, egymást felerősítő és kiegészítő tényezőre vezeti vissza.

Az egyik döntő momentum az első világháború, amely korábban nem tapasztalt összecsapásokkal járt a frontokon. A hadtörténész, John Keegan, szerint a háború rontott az „egész világ civilizációján”, és „elpusztította” a régi európai kultúrát. A harcok pszichológiai következményeit és lelki-mentális lenyomatait vizsgáló George L. Mosse amerikai történész a háború örökségének a „társadalmi brutalizációt” tartja. Ez a jelenség a felelős azért, hogy a háborút megjárt katonák számára a nyers erőszak alkalmazása – ha nem is kizárólagos –, de legitim eszköz maradt a hazatérés után újrakezdett civil életben is.

Az erőszakhoz a hátszág háborús tapasztalatai is hozzájárultak. A parasztság, és a városi munkásság roppant mód megsínylette ezt a négy évet. A romló életkörü-

mények, az infláció, és a mindennapi élet ezernyi összetevőjében tetten érhető romlás hatására, a háborús lelkesedés hamar elillant, egyre többen sülyedtek apátiába, vagy váltak előbb lélekben pacifistává, majd lettek az öldöklés befejezésének mind hangosabb szószólói. A tüntetések és a sztrájkok a politikai véleménynyilvánítás megszokott formáivá vált.

Az első világháború következménye volt az emberi élet devalválódása is. Erre a jelenségre figyelmeztetett a Népszava, 1919. január 1-i számának vezércikke. Eszerint: „[...] öt évig dühöngött szabadon a vadállat az emberben – Évek hosszú során át hozzászokott az emberi szem az öldökléshez, a vérnek a látásához, az orr a vér szagához, a fül a sebesültek és haldoklók hörgéséhez. Nem gondolják azok az urak, akik tapsoltak »hős« fiaink »vitéz tetteihez«, akik ujjongtak akkor, ha valahol az ellenség hullahegyei meredtek az égnek, nem gondolják ezek az urak, hogy a katona, aki megszokta az emberi élet semmibe vevését [...] hogy az a katona az erkölcsi nihilizmusnak ezeket az elveit magával viszi a polgári életbe?”

Az 1918-as Közép-Európai forradalmak elválaszthatatlanok attól a folyamattól, ami Oroszországban lezajlott. Lenin, 1917-ben írt, *Állam és forradalom* című művében a hatalom megragadása és a szervezkedő ellenzék megfélemlítése céljából az erőszak alkalmazását már nem csak lehetségesnek, de feltétlenül szükségesnek is tartotta. A titkosrendőrség, a „Cseka” „állam volt az államban”, hamar hírhedté vált a tisztogatások során alkalmazott módszereiről és gyilkosságairól. A vörösteror áldozatainak számát 100 és 200 ezer közé teszik. De az erőszak legalább ilyen szervesen tartozott hozzá a bolsevikokkal szembenálló ellenforradalmi kormány hadseregéhez, amelynek gyilkosságai mögött számos esetben antiszemita indulatok is húzódtak. Csak a Gyenyikin vezette Önkéntes Hadsereg áldozatainak a száma 120 ezer fő körüli.

Az Osztrák-Magyar Monarchia is a felbomlás jeleit mutatva érkezett el a háború végéhez. A frontokon gyakran került sor szökésekre, és a hátszág is a kimerülés jeleit mutatta. A vidéki tüntetések általában az élelmiszer raktárak feltörésével, a szatócsbolt mozdítható készleteinek a kifosztásával, és a háborús nélkülözésekért felelősségre vont előljáró meglinceselésével jártak. A városi sztrájkokban a szakszervezeti tagok mellett aktív szerepet játszottak az Oroszországból hazatért hadifoglyok. 1918. október 23-án Budapesten megalakult Magyar Nemzeti Tanács, a hónap végén pedig kitört az „öszirózsás” forradalom. A háborús számonkérés legismertebb áldozata az egykori miniszterelnök, Tisza István volt, akit Hermina úti villájában fegyveres katonák gyilkoltak meg. A felkorbácsolódott közhangulat vidéken több inzultust és összetűzést eredményezett. Ezek áldozatai között több esetben már zsidó származásúak is voltak. Andrássy Gyula grófné a dénesfalvi zavargásokról írta a következőket: „innen minden zsidót elkergettek, készleteiket kiszórták vagy szétosztották. A zsidók nyom nélkül eltűntek.” A sporadikus megmozdulások elfojtásában a karhatalom alakulatai mellett népőrségek és nemzetőrségek is részt vettek. Az összezapásokban néhol akár száznál is többen veszítették életüket. Így a Muraközben, ahol 173 paraszt, a Bánátban 68 „fosztogató”, a Krassó-Szörényben lévő

Facsádon – egy repülőgépről dobált bombáknak „köszönhetően” – 104 román paraszt, Bihar megyében 90 „lázádo” vált a harcok áldozatává.

Károlyi Mihály, az antant jóindulatára alapozott politikájától méltányos békeszerződést, minimális területi veszteségeket, és az ország szuverenitásának a biztosítását remélte. Az 1919. március 20-án kézhez kapott Vix jegyzék külpolitikai elképzeléseinek a totális csődjét jelentette. A kudarccal számot vetve, szociáldemokrata politikusokból álló kormány kinevezését határozta el. Az önálló kormányalakítástól idegenkedő szociáldemokraták azonban, Károlyi tudtán kívül, megegyeztek a kommunistákkal a hatalom átvételéről.

Az 1919. március 21-én létrejött Tanácsköztársaság orosz bolsevik típusú berendezkedést és hatalomtechnikai gyakorlatot valósított meg Magyarországon. A Vörös Őrség mellé új karhatalmat hoztak létre: „a forradalmi kormányzótanács terrorcsapatát”, amit később a Belügyi Népbiztosság (a Belügyminisztérium) Politikai Nyomozó Osztálya alá rendelték, azaz az erőszak alkalmazását nyílt állami szintre emelték. A magyarországi vörösteror leginkább a Cserny József, Szamuely Tibor és Korvin Ottó vezette terrorcsapatokhoz köthető. A különítményesek jellegzetes bőrkabátot, bőrnadrágot, tányérsapkát viseltek és korszerű fegyverekkel voltak ellátva. A volt frontkatonákból és különféle szovjet-oroszországi agitátorképző tanfolyamokon átesett hadifoglyokból verbuvált fegyveres terrorfiúkhoz többen csatlakoztak pusztá kalandvágyból is, számosan pedig az ilyenkor rendre feltűnő garázda és szadista csoportokból verbuválódtak. Szamuely és Cserny csapata önkényes kivégzések tucatjait hajtották végre az országban, a forradalmi törvényszékek ülésein elítélt áldozataikat gyakran megkínózták és mindenütt fosztogattak is. Az erőszakos akciók megakadályozása céljából már április 30-án elrendelték a felosztatásukat és tag-ságukat besorozták a Vörös Hadsereg kötelékébe. Cserny viszont pár héttel később új csapatot kapott, feladata – a Szamuely Tibor vezette „Lenin-fiúkkal” közösen – a földosztás elmaradása miatt csalódott, és a rekvirálások ellen tiltakozó vidéki ellenforradalmi felkelések elfojtása volt. Az 1919. június 18-án a Duna-Tisza közén és június 24-én a fővárosban kirobbant ellenforradalmi megmozdulások leverésében aktívan részt vettek. Akcióik, ahogy eddig is, a következő forgatókönyvet követték: ahol diktatúra rendjét veszély fenyegette, oda – egy hírhedt páncélvonattal – leutaztak, a megmozdulást leverték, a vétkeseket – többnyire statáriális eljárás során – elítélték, majd a verdiktet rögtön végre is hajtották. A magyarországi vörösteror áldozatainak zömmel a polgárság, a közép- és kisbirtokosok és a rekvirálások miatt elégedetlen kis- és szegényparasztság közül kerültek ki.

Már 1920-ban kísérlet történt az áldozatok aprólékos összegyűjtésére. Váry Albert, budapesti királyi főügyész, 587 főre taksálta a halálos áldozatok számát, ami úgy vélem, pontosításra szorul és kutatásaim szerint áldozatok a következőképpen csoportosíthatók: A megtorlások során 370 körüli azok száma, akiket meggyilkoltak (többnyire felakasztottak és agyonlőttek). Ezek az áldozatok a Szolnokon, Csornán, Soltvadkerten, Püspökladányban, Solton, Devecserben és másutt végrehajtott akciókban vesztették életüket. Az áldozatok második legnagyobb csoportját azok képe-

zik, akik fegyveresen is szembe szegültek az új renddel, és a tűzharcban veszítették életüket, ezek létszáma 110 fő körüli. Ilyen összecsapásokra került sor Sopronban, Dunapatajon, Kecelen és Muraszombaton is. Előfordult, hogy valakit tévedésből lőttek agyon, vagy a lövöldözést részeg katonák kezdeményezték. Váry ezokat az áldozatokat is a vörösterror „számlájára” írta, amikor a felbőszült tömeg lincselte meg valakit (például Herincsen), vagy a vöröskatonák és a román hadsereg (Szabolcsban), esetleg az ellenforradalmárok és a vöröskatonaság közötti tűzharcban estek el. Az áldozatokat összesítő regiszterben olyan megdöbbentően abszurd történetekkel is találkozunk, amikor a meggyilkolt személy téves helyzetfelismerése miatt vált áldozattá. Ilyen történt Csepelen és Solton is, ahol az áldozat az igazoltató vöröskatonákat „fehéreknek” nézte és eszerint is viselkedett.

A Tanácsköztársaság alatt túszoikat is szedtek. Ezeknek az akcióknak a célja a preventív elrettentés és a lakosság sakkban tartása volt. A túsok rendszerint fővárosi és egyes helyi elitcsoportok, vezéregyéniségek és főbb véleményformálók közül kerültek ki. A létszámuk a korábbi szakirodalom 500 körüli becslésétől eltérően legalább ennek a számnak a háromszorosa.

A Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte óta komoly legitimitás-deficittel küszködött. Támogató közé a csúcsértelmisségek egy jelentős része illetve budapesti és nagyvárosi gyári munkások, valamint a szegényparasztok és cselédek voltak. A diktatúra politikájának rendeletekben megfogalmazott radikális új társadalomképe a korábbi vezető nagybirtokos arisztokratákat és a volt politikai elitet eleve a rendszer ellenségévé tette, a magántulajdon szentségének megsértése a polgárságot, az elmaradt földosztás és a nyílt egyházellenes politika pedig a vallásos és életképes földbirtokra vágyó vidéki lakosságot idegenítette el és fordította szembe a proletárdiktatúrával; a vörösterror brutális gyilkosságai, a túszyűjtő akciók és a rekvirálások pedig minden jóérzésű lakos ellenérzését kiváltották. 1919 nyarától a hátország egyre erőteljesebben fordult szembe a rezsimmel ezt az országban megszaporodó ellenforradalmi akciók jól jelezték. A felvidéki hadjárat – amely során a magyar Vörös Hadsereg mélyen benyomult a csehszlovák hadsereg által megszállt északi területekre és eljutott a galíciai határig – sikereit az 1919 januárjától üléselő párizsi békekonferencia ígéreteinek és utasításainak engedve (bízva a Békekonferenciára való meghívóban és abban, hogy a román hadsereg elhagyja a megszállt tiszántúli területek) a visszavonulás követte, ami a hadsereg tiszti- és tiszthelyettesi kara továbbbi demoralizálását eredményezte, akik közül mind többen kezdtek orientálódni a Szegeden felállt ellenforradalmi kormány irányába.

A hátország és a politikai támogató rétegek további megcsappanását érzékelve és a megbillent legitimitás visszaszerzése érdekében a hadvezetés újabb, immár a románokkal szembeni támadást irányzott elő. Miután ez, a Vörös Hadsereg 1919. júliusi (tiszai) offenzívája összeomlott, a román királyi haderő átkelt a folyón, és akadálytalanul özönlött a főváros felé. Ezzel nemcsak a Forradalmi Kormányzótanács, hanem a magyarországi kommunista kísérlet sorsa is megpecsételődött.

FORRÁSKÖZLÉS

Az első világháborút követő forradalmak történései a veszprémi Szent Mihály plébánia Historia Domusában

KARLINSZKY BALÁZS

A VESZPRÉMI SZENT MIHÁLY (FŐ-) PLÉBÁNIA Historia Domusa – „háztörténete” – becses forrása lehet a veszprémi helytörténet kutatásának. A 40x30 cm nagyságú, 376 számozott és néhány számozatlan oldalt tartalmazó kéziratot több kéz alkotta. A bevezetője szerint Strausz Antal¹ káplán által 1902-ben elkezdett,² majd – jelen forrás közlés tárgyát képező 1918–1919-es éveket leíró – Kis Jenő György,³ majd többek között Serák József,⁴ Engelhardt Ferenc⁵ és Babics Endre⁶ által folytatott kötetet veszprémi plébánosokként később ismét Strausz és Kis egé-

¹ Strausz Antal (1872–1935) rk. pap. 1891-ben Veszprémbe érettségizett, majd a szemináriumban tanult, 1895-ben szentelték pappá. Zalaszentbalázsi és tapolcai kápláni évek után Veszprémbe lett karkáplán 1900-ban, majd 1905-től 1923-ig Zalaméryén volt plébános és 1923-tól a kiskomáromi kerület alesperese. 1923 februárjától veszprémi kanonok-plébános, a plébánia vezetéséről 1930-ban lemondott. PFEIFFER 1987. 200.

² Megjelent a Veszprémi Hírlap 1901/49–51., majd az 1902/1–28. számában.

³ Kis Jenő György (1890–1969) rk. pap. Veszprémbe született, itt is érettségizett 1908-ban, a teológiát szülővárosában, Budapesten és Bécsben az Augustineumban hallgatta, pappá 1913-ban szentelték. 1915-ben doktorált, még az évben rövid ideig Zalaméryén volt káplán, majd visszatért Veszprémbe karkáplánként. 1916-tól a veszprémi szeminárium tanára, 1926-tól spirituális, 1935-ben ideiglenes igazgatója. 1936-tól Kaposvárott plébános, 1938-tól kerületi esperes. 1947-ben Babics Endrével javadalmat cserélt, ismét Veszprémbe költözött kanonok-plébánosnak. PFEIFFER 1987. 137.

⁴ Serák József (1884–1941) rk. pap. Székesfehérvárra érettségizett, Veszprémbe szentelték pappá 1909-ben. Gyulakeszin volt káplán, majd az első világháborúban tábori lelkészként szolgált. Ezt követően Pápán volt ismét káplán, majd Csabrendeken plébános 1920 és 1929 között. 1929 decemberétől veszprémi kanonok-plébános, 1935-től pápai főesperes és veszprémi esperes. PFEIFFER 1987. 192–193.

⁵ Engelhardt Ferenc (1878–1956) rk. pap. Székesfehérváron érettségizett 1894-ben, a teológiát Veszprémbe és Bécsbe a Pázmáneum növendékeként végezte, 1900-ban szentelték pappá. Kápláni évek után 1904-től a veszprémi szeminárium tanára, az angolkisasszonyok

szíttették ki. A kötetet számos fénykép, képeslap, utólagos betoldás teszi gazdagabbá. A káplánok nevét tartalmazó feljegyzés szerint utoljára 1965-ben írtak kézzel a kötetbe.

A korszak nem ismeretlen a történészek számára, arról több forráskiadvány, illetve feldolgozás jelent már meg. A kommün idejének utólagos, mégis a kortárs szemével készült beszámolóját Gutheil Jenő⁷ későbbi veszprémi kanonok, az események idején a veszprémi szeminárium tanára jelentette meg 1920-ban az Egyházmegyei Könyvnyomdában. A veszprémi várbeli piarista gimnázium historia domusa a rend tevékenységét a Tanácsköztársaság időszakában feldolgozó kötetében jelent meg. Mihályfi József közvetlen tapasztalatairól számolt be, mint a helyi direktorium által túszként fogvatartott veszprémi polgárok egyike. Az eseményeket a direktorium oldaláról Csaba Imre újságíró mutatta be több írásában. Újabbán Nagy Szabolcs, a MNL Veszprém Megyei Levéltárának munkatársa tárt fel levéltári forrásokat és foglalta össze a kommün és a román megszállás időszakának városi és megyei eseményeit. Kifejezetten az egyházmegye történet oldaláról közelítette meg a tanácskormány időszakát Csernus-Ortutay Márton, amely főleg Gutheil jelenleg nehezen hozzáférhető szövegére támaszkodva fűzte fel az események sorát. Folyamatában elhelyezve, a város polgármestere sorsán keresztül érinti az eseményeket a Komjáthy László polgármester tevékenységét bemutató újabb kiadvány is.⁸

A most közölt forrásszöveg utólag, Gutheil Jenő már hivatkozott kötetének ismeretében, arra reflektálva készült: szerzője a párhuzamosságokat tudatosan mellőzve többször felhívja erre az olvasó figyelmét. A szöveg újdonsága a várbeli események részletes taglalásából, a plébániához kötődő események – a Legény- és a Rosalium-egylettel és a „hitközség” megalakulásával kapcsolatos, illetve a húsvét tájképnél a székesegyházban, mint a veszprémi Szent Mihály Székesegyházban lejárásodó tör-

tanítóképzőjének igazgatója. 1919 és 1935 között Tapolcán volt plébános, majd veszprémi kanonok, 1949-től az előrelépések után haláláig olvasókanonok. PFEIFFER 1987. 95.

⁶ Babics Endre (1894–1955) rk. pap. Esztergomban érettségizett 1913-ban, ahol a teológiát 1917-ben elvégezve pappá szentelték. 1923-ban átvették a veszprémi egyházmegyébe, ahol kaposvári kápláni évek után 1928-tól Balatonfüred plébánosa, majd a Balaton zalai partjának püspöki biztosa lett. 1943-ban veszprémi kanonok-plébánossá nevezték ki, ahol Kis Jenő Györggyel való 1947-es javadalomcseréjéig szolgált. Ezt követően Kaposvár plébánosa volt. PFEIFFER 1987. 70–71.

⁷ Gutheil Jenő (1887–1963) rk. pap. Kaposvárott érettségizett 1905-ben, Veszprém-ben és Budapesten hallgatott teológiát, pappá 1910-ben szentelték. 1914-től Veszprém-ben karkáplán, szemináriumi aligazgató és a Szent Anna-kápolna igazgatója 1915-től. 1916-ban doktorrá avatták, 1937-ig teológiai tanár a szemináriumban. 1937-től veszprémi kanonok, egyúttal egyházmegyei főtanfelügyelő 1948-ig. PFEIFFER 1987. 109–110. Munkája, „A kommunisták uralma Veszprém-ben” miatt nem kívánatos személy lett az új hatalom szemében.

⁸ GUTHEIL 1920., PIARISTA HD, MIHÁLYFI–RUPERT 2017., CSABA 1959., CSABA 1963., NAGY 2010., NAGY 2013., NAGY 2016., CSERNUS-ORTUTAY 2015., CSISZÁR 2014.

ténések, valamint plébánia személyzetének – káplánok, karkáplánok stb. – megpróbáltatásainak bemutatásából adódik.⁹

A szövegközlés során eltekintettem az egyértelmű rövidítések feloldásától és a korabeli nyelv- és szóhasználat sajátosságainak modernizálásától. Lábjegyzetben az azonosítható személyek rövid életrajza és néhány kevésbé közismert fogalom magyarázata olvasható. Az eredeti kötet oldalszámait szögletes zárójelben jelöltem.¹⁰

*

[211] V. A kettős forradalom eseményei.

Spanyol járvány.¹¹ 1918. szept. okt. és nov. hónapjaiban dühöngött városunkban a spanyoljárvány. A megbetegedések száma óriási volt. Az intézetek belső növendékeinek 90%-a keresztülment a megbetegedésen. A halálozások száma is magasra szökött. 1918 augusztusában volt 20 halott (ez a rendes), szeptemberben 26, októberben 89, novemberben 61, decemberben 67. Ez évben a róm. kath. halottak száma a katonákon kívül 506-ra rúgott, holott azelőtt 200-300 között szokott lenni. A járvány vitte el többek között Köcsky József tanítót is élete teljes erejében és virágában, sok más hasonló korú egészséges erős emberek[kel] együtt. Aidler Rudolf,¹² a tartalékkórház gazdasági főhadnagya, egy deli termetű, talpig derék becsületes, katolikus ember szintén a spanyoljárvány áldozata lett. Az egyházmegyei papok közül Kéri Gyula¹³ szentbékállai esperes, Németh Imre¹⁴ pápai káplán és Szűcs

⁹ A forrásszöveg keletkezési korának megfelelő szóhasználata értelemszerűen nem alkalmazkodik a ma „politikailag korrektnek” számító közbeszédhez. Ebben semmi meglepő nincs, minden kor nyelvezete a saját miliójéhez alkalmazkodik, egyes szavak utólagos többletjelentése az adott korszakban esetleg nem hordozott semmilyen mögöttes jelentéstartamot.

¹⁰ Köszönöm Nagy Károly apátkanonok, székesegyházi főplébános engedélyét és támogatását a szöveg megjelentetéséhez.

¹¹ Az egyes fejezetek címei a kötetben a lap szélén olvashatók. A „spanyolnátha” az első világháború után, 1918–1919-ben az egész földkerekséget sújtó influenza-járvány volt, amely a történelem legtöbb halálos áldozatot követelő vírusfertőzése volt.

¹² Helyesen: Liedler Rudolf főhadnagy. Forrás: FÖLDESI 2019. 84.

¹³ Kéri Gyula (1867–1918) rk. pap. Veszprémben és Győrben járt gimnáziumba, majd Bécsben a Pázmáneum növendéke volt 1885-től. 1889-ben szentelték pappá. Káplán 1890–1891-ben Lencsetomajon, Kaposvárott 1893–1903 között, közben a veszprémi szeminárium egyháztörténelem tanára 1891–1893 között. Szentbékállai plébános 1903-tól, kerületi esperes 1908-tól haláláig. PFEIFFER 1987. 589–590..

¹⁴ Németh Imre (1886–1918) rk. pap. Szombathelyen érettségizett 1906-ban, 1909-ben szentelték. 1909-től káplán (Német-) Ladon, Buzsákon, Kaposszentbenedeken, Csökölyben, majd 1913-tól Pápan. PFEIFFER 1987. 773.

György¹⁵ csabrendeki káplán (mindhárman duzzadó egészségű fiatal emberek) hűnytak el. – Az orvos és gyógyszerészek nagy része is beteg lett. – Idegessé tették emellett az embereket a harctér és a politika eseményei is. Az Eszterházy kormány,¹⁶ mely 1917 szeptemberében Dr. Rainprecht Antal¹⁷ bankigazgatót ültette az elhunyt Hunkár Dénes¹⁸ főispán helyére, megbukott. Wekerle kormányát az ellenzék állandóan óriási erővel támadta. 1918 októberében Bulgária lerakta a fegyvert.¹⁹ Az emberek kezdték belátni, hogy ez a vég kezdete.

Október vége.²⁰ Október vége felé esténként egész tömegek mentek ki az állomásra, hogy megvegyék és falják „Az Est”-et.²¹ Végre kirobbant a „forradalom”. Nálunk csütörtökön, okt. 31-én kezdődött a mozgolódás, felvonulás. Pénteken, nov. 1-én, Mindenszentek napján a „Nemzeti Tanács” nálunk is megalakult annak a Rainprecht Antalnak elnöklete alatt, akinek a főispánságról való lemondása már akkor befejezett tény volt, nem is lakott már a főispáni palotában,²² a csütörtök esti tüntető felvonulás, mellyel őt is ünnepelték, a vásártéri lakása elé vonult fel. Pénteken du. 2 órakor népgyűlést tartottak, itt bejelentették a „Nemzeti Tanács”-hoz való csatlakozást. A V. H.²³ nov. 7-én rendkívüli számban jelzi az eseményeket a városi képviselőtestület teljes üléséről s a hétfői (nov. 4.) népgyűlésről, ahol véglegesen megalakulhatott a Nemzeti Tanács, melynek intéző bizottságába Kőszeghy²⁴

¹⁵ Szűcs György (1891–1918) rk. pap. Veszprémben 1911-ben érettségizett, pappá 1915-ben szentelték. Káplán volt Somlóvásárhelyen 1915-től, Zalabéren 1916-tól, Csabrendeken 1918-tól. PFEIFFER 1987. 1002.

¹⁶ Esterházy Móric vezetésével – a Tisza István-féle kormány után kinevezett, annak ellenzékét tömörítő – alig két hónapot hivatalban lévő kormány 1917. június 15. és augusztus 23. között.

¹⁷ Rainprecht Antal (1881–1946), jogász, mezőgazdász. 1908-ban édesapjától átvette a veszprémi püspöki uradalom jószágkormányzói tisztségét, amelytől 1909-ben megvált és ügyvédi irodát nyitott. Veszprém megye főispánja 1917 és 1919. március 17. között. 1922 és 1926 között országgyűlési képviselő, 1930-ban visszavonult a politikától. VVL 677.

¹⁸ Hunkár Dénes (1852–1917) földbirtokos. 1907 és 1917 között Veszprém megye főispánja, a Nemzeti Munkapárt tagja. VVL 328.

¹⁹ Helyesen 1918. szeptember 29-én.

²⁰ Lapszélen.

²¹ 1910-ben Budapesten, Miklós Andor által alapított korabeli értelemben tekintett liberális-ellenzéki és bulvárlap, amely ezen a címen 1939-ig jelent meg. Az első világháború idején elérte a félmillió példányszámot.

²² Ma a megyei kormányhivatal egyik épülete, a megyeháza és a Csermák Antal zeneiskola tömbje között áll.

²³ Veszprémi Hírlap.

²⁴ Kőszeghy Antal (1886–1976) rk. pap. 1912-ben szentelték pappá, s rövidebb kápláni évek után 1917-től Veszprémben lett karkáplán 1920-ig, majd 1921-ig Kaposvárott hitoktató. Zsinati vizsgálja után 1921-től Nágocson, 1930-tól Marcaliban plébános 1964-ben történt nyugalomba vonulásáig. Közben 1931-től helyettes esperes és tanfelügyelő, 1938-tól esperes, 1941-től tiszteletbeli kanonok. PFEIFFER 1987. 644–645.

karkáplánt, közjóléti bizottságába Perényi²⁵ kanonokplébánost is beválasztották. 15-16 tagból állottak ezek a bizottságok; a nemzeti bizottságnak 7 civil, 8 tiszt és 8 legénységi személy tagja volt, az átvonulók élelmező bizottsága 6 tagból állott. A Nemzeti Tanács elnökévé dr. Rainprecht helyben, midőn ő (nov. 23-án) főispán-kormánybiztossá neveztetett ki, dr. Schrikker Sándor földbirtokos helyettes elnök bízott meg a teendők elvégzésével.

Hadserege felbomlása, anarchia.²⁶ Nehéz napok következtek ezután. A katonaságot összetartani nem lehetett. Pár nap alatt kiürült minden kaszárnya, nagyobb részt a raktárak is. Fegyverét jórészt ki-ki megtartotta. Esténként és éjszakánként örült lövöldözés folyt. – A tartalék kórház is legnagyobb részt kiürült, leszerelték; a tiszti étkezde ezüst ékszereit (Hornig²⁷ ajándéka) egymás közt potom áron elárverezték. Teljes volt a bomlás a hadseregben. A frissen alakuló nemzetőrség napi 30 K[orona] zsold mellett nem tudott rendet teremteni. Nov. 4–5. körül híre járt, hogy éjjel a garázdálkodó tömeg felmegy a várba s vérengzést, rablást rendez. A teológiai tanári ház²⁸ lakói ezen az éjszakán nem mertek otthon aludni, elvonultak csendesebb, kevésbé exponált helyekre. Török²⁹ rendőrkapitány, Beöthy,³⁰ Szebenyi századosok más tisztekkel együtt egész éjjel tiszti őrséget tartottak a püspöki palotában, Kránitz³¹ püspök úr és Néger³² preláthus úr házában. Szerencsére nem történt semmi baj, csak az őrség jókedve lett reggelre túl magas. A vár, főleg a püspöki palota fényes

²⁵ Perényi Antal (1851–1922) rk. pap. Szombathelyen érettségizett 1870-ben, a veszprémi szeminárium növendékeként 1874-ben szentelték pappá. Kápláni éveit után 1886-ban a Davidikum igazgatója 1886–1916 között, majd veszprémi kanonok-plébános 1916–1920 között, amikor lemondott. Ezt követően a káptalani javak dékánja, majd pápai főesperes lett halála évében. PFEIFFER 1987. 170–171.

²⁶ Lapszálon.

²⁷ Hornig Károly (1888–1917) veszprémi püspök.

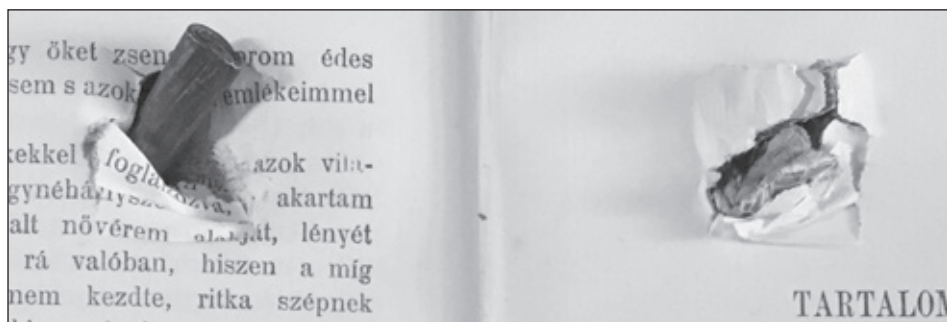
²⁸ Feltehetően a mai veszprémi ügyészségi épület a Vár utca 8. szám alatt.

²⁹ Török Gyula (1876–1940) rendőrkapitány. Szombathelyen kezdte rendőri pályafutását, majd 1913–1921 között Veszprém rendőrkapitánya volt. Ezt követően Budapestre került, a belügyminisztériumban rendőrtanácsosként lakásépítési miniszteri biztos lett. 1930-ban vonult nyugdíjba. Haláláig tagja volt Veszprém vármegye törvényhatóságának, illetve Szombathely város képviselőtestületének. Mihályfi–Rupert, 2017. 78.

³⁰ Beöthy Dezső (1885–1956) katonatiszt. 1905-ben végzett a Ludovikán, 1912–1914 között a veszprémi 31. gyalogezred csapattisztje. Az első világháborúban különböző frontokon harcolt. 1919. március 23-án a Veszprém Megyei Direktórium egyik katonai vezetőjének választották. 1927-től a jutasi honvéd altisztképző tanára, 1935–1938 között ezredesi rangban parancsnoka. 1938-ban tábornoki rangban nyugdíjazták, 1940-től a város országgyűlési képviselője a Magyar Élet Pártja tagjaként. 1945 után nyugdíját megvonták, kitelepítették Felsőörsre. VVL 71.

³¹ Kránitz Kálmán (1841–1935) rk. pap. Szombathelyen érettségizett 1857-ben, 1863-ban pappá szentelték. Káplán Karádon 1863–1872 között, közben Rómába utazhatott 1867-ben az első vatikáni zsinatra. Adminisztrátor, majd plébános ezt követően Alsópáhokon, a keszthelyi kerület helyettes esperese és tanfelügyelője 1891-től, majd esperese 1892-től. 1898-tól veszprémi kanonok, ahol folyamatosan lép előre a káptalanban a *gradualis processio*

ablakira célba lődöztek esténként a tüzerbarakkokból. [212] Káuzli³³ rektor kanonoki háza falán ma is látható két Manlicher³⁴ golyó nyoma; a golyók Sárközy³⁵ spirituális fényes ablakainak szóltak. A püspöki palota könyvtárában Berzeviczy A[ibert] egyik kiváló munkájába fűrődött bele a golyó. Ez a könyv ma is látható a vármegyei múzeumban.³⁶ Ez az esténkénti örült lövöldözés heteken keresztül tartott, egészen addig, míg a sok ellopott munició el nem fogyott. A hangulat rózsásnak nem volt nevezhető. Mindenkinek arcán ott ült a kérdés: mi lesz ebből? Joggal féltek sokan a teljes anarchiától.

A Berzeviczy-könyv a lövedékkal

gyakorlata alapján. 1907-től cymeai címzetes püspök, éneklőkanonok 1911-től, olvasókanonok 1920-tól, a káptalan nagyprépostja 1922-től és általános püspöki helynök. PFEIFFER 1987. 146–147.

³² Néger Ágoston (1838–1919) rk. pap. Pappá 1861-ben szentelték, nevelő az Almássy, majd az Esterházy családnál, majd plébános Pápán 1878-tól 1896-ig, kanonoki kinevezéséig; közben esperes 1885-től. A káptalanban az előrelépések révén a testület második méltóságáig, az olvasókanonokságig jut 1911-ben. PFEIFFER 1987. 166.

³³ Káuzli Dezső (1855–1942) rk. pap. Nagykanizsán érettségizett 1874-ben, s a veszprémi, majd a budapesti szemináriumban tanult, 1879-ben szentelték pappá. Az Inkey családnál házitanító Iharosberényben, majd bemutatólevelükkel ugyanitt plébános 1887-ig, amikor a veszprémi szeminárium oktatójának, majd 1893-ban rektorának nevezték ki. 1901-től veszprémi kanonok, az előrelépések révén 1935-től nagyprépost, amely évben megvált rektorságától. PFEIFFER 1987. 130–132.

³⁴ A monarchia hadseregének alapvető kézfegyvere volt az ún. Mannlicher-puska.

³⁵ Sárközy Lajos (1886–1969) rk. pap. 1906-ban Veszprémben érettségizett, majd itt és Budapesten hallgatott teológiát, pappá 1911-ben szentelték. Káplán Murakeresztúron és Csurgón, majd 1913-tól az Angolkisasszonyok veszprémi intézetében hitoktató. 1915-től a veszprémi szeminárium lelki igazgatója (spirituálisa). Plébános és kerületi esperes Kiskomáromban 1927-től, 1940-ben visszatért Veszprémbe, mint kanonok és a szeminárium rektora. A káptalanban az előrelépések révén székesegyházi főesperes és hántai prépost 1948-tól. PFEIFFER 1987. 189.

³⁶ Berzeviczy Albert: Régi emlékek 1853–1870. Budapest, 1907. A könyv a Veszprémi Érseki Könyvtár gyűjteményében található.

Hazatérés a harcterről.³⁷ Eközben megjönnek a harcterről a katonák. A tüzéreket Silbersdorf ezredes³⁸ nov. 19-én vezette haza az ágyúkkal s a pod(?)gyásszal együtt lóháton.³⁹ A honvédek (31-esek) ezredtörzse nov. 22-én pénteken hajnalban ért Jutasra különvonaton, valami 80 emberrel. A legénység többi része már előbb szétoszlott. Az érkező katonaság is azonnal leszerelt.

Polgárőrség.⁴⁰ A katonaság leszerelése folytán nem volt a városban karhatalom, a rendőrség létszáma csekély, az izgága emberek száma légio. A közbiztonság a lehető legrosszabb. Ez a kényelmetlen állapot teremtette meg a polgárőrséget nov. 10-e körül. A város kerületeiben egy-egy parancsnok vezetése alatt egészséges férfiak 18–50 évig becsületbeli kötelességüknek tartották este 8-tól reggel 6-ig fegyveres őrszolgálatot teljesíteni az illető városrész területén. A vár s a piac a Szent Anna térig volt az I. kerület, ebben nagyobb részt papok és kispapok tartották a polgárőrséget, mert a kerületbeli zsidók csak névleg voltak polgárőrök. Vitték a Manlichert káplánjaink és kispapjaink egyaránt, de még a püspöki titkár is. 4–4 órás szolgálatban 2–2 órát cirkálással, 2–2 órát laktanyai őrséggel kellett eltölteni. Sok jó tréfát elkövettek a polgárőrök, ment is eleinte szépen a dolog, később egyesek elmaradoztak, december végére kimúlt csendesén általános részvétlenség következtében az egész intézmény.

Szociáldemokraták mozgalmai.⁴¹ A társadalmi mozgalmak hullámai mindig magasabbra csaptak. A szociáldemokraták pártjáról városunkban azt sem tudták, hogy van-e, nincs-e. Most egyszerre előtérbe kerül a Neumayer⁴² elvtárs, a Krausz nyomda⁴³ művezetője, pártelnöki óriás tekintéllyel lép a cselekvés színterére. „Tudják meg az urak, hogy egyetlen sürgönyömrre 2000 fegyveres szervezett munkás jön Győrből”, harsogta az öntudatos pártvezér. Óriási erővel, terrorral indul meg az agitáció. Nov. 17-én van a nagyszabású szociáldemokrata agitációs gyűlés,

³⁷ Lapszálen.

³⁸ Valójában Schwartz Jenő ezredes. Lásd: FÖLDESI 2018., 150–153.

³⁹ A Veszprémi Hírlap szerint megyesi Schwartz Jenő ezredes nevét említi a hazatérő ezred parancsnokaként. Veszprémi Hírlap 1918. november 24. A hetes (41.) tüzérek hazaérkezése. 3. p.

⁴⁰ Lapszálen.

⁴¹ Lapszálen.

⁴² Neumayer Imre (1881–1936) nyomdász, városi tanácselnök. Nyomdászsegédként dolgozott több veszprémi nyomdában, majd a szociáldemokrata párt tagja. A Tanácsköztársaság alatt előbb városi élelmezési népbiztos, majd április 9-től a városi tanács alelnöke, április 16-tól elnöke. Júliustól betegség miatt feladatait ellátni nem tudta, 1923-tól az eredeti mesterségét gyakorolta a Fodor nyomdában. VVL 587.

⁴³ A korábbi Ramazetter-, majd Knauer-nyomdát 1871-ben Krausz Ármin könyvkereskedő vásárolta meg. A család a nyomdát 1919-ig működtette, előbb a Kossuth Lajos utca 1. szám, majd a Rákóczi Ferenc utca 1 szám alatt. A századforduló legnagyobb és legeredményesebb veszprémi nyomdaipari vállalkozása volt. VVL. 472–473.

melyen Kőszeghy karkáplán is felszólalt, de a jó szót nem akarta a tömeg bevenni. – Mindenkinnek be kell lépni valamilyen szakszervezetbe s a „párt”-ba. Az iparostanonc iskola⁴⁴ egyik földszintes tanterme lesz a Veszprémvármegyei Szociáldemokrata Párt hivatalos helyisége. Itt minden este forgalmas élet zajlik, egész késő éjszakaig elnyúlnak a nagy tanácskozások. A polgármester és a városi mérnök beléptek a „párt”-ba. Ők voltak az elsők, akik – nagy elképedésére a publikumnak – a tanult emberek közül először csatlakoztak a vörös zászlóhoz. Követték őket sokan. A postásoknak és vasutasoknak egyszerűen „muszáj” belépni. A mozdonyvezető addig nem indítja el a gépet, míg a hivatalnok urak be nem lépnek a pártba. Számos vasúti főtisztviselő pl. a jutasi főnök, kitér az üldöztetés elől s hosszabb betegszabadságra megy. A közalkalmazottak szervezete is hosszas háborúságok után egy szép napon arra ébred, hogy a szociáldemokrata táborban van minden tagjával együtt. A városházán tartanak gyűlést nov. 28-án a fejmunkások s ők is tömörülni akarnak dr. Illés Dezső⁴⁵ körül érdekeik védelmére. A polgári elem nem tudja, mit csináljon. Kezdenek hangulatot csinálni a kispapok párt mellett, de mikor kiderül, hogy konzervatív keresztény nemzeti szempontból Nagyatádi Szabó⁴⁶ nem megbízható ember, a ker. szociális párttal kísérleteznek. Főleg a vasutasok szorongatják Wohlmuth⁴⁷ káplán, népszövetségi helyi főembert, hogy csinálni kell valamit. A ker. szociális párthoz sokáig nem találnak elnököt. A püspöki káptalani és alapítványi hivatali [213] alkalmazottak, az ügyvédek, közhivatalnokok közül senki sem mer vállalkozni. Egy idegen ember, erdélyi menekült pénzügyi tisztviselő dr. Fassánok Gábor⁴⁸ lesz az elnök, Balogh József borbélymester és Milhoffer vasutas az alelnökök. Bizony szegényesen nézett ki a ker. szociális párt. – Helyi sajtó.⁴⁹ 1919 janu-

⁴⁴ 1912-ben adták át az 1883/1884. tanévben megindult iparostanonc iskola szecessziós épületét, amely jelenleg üresen állt. (A korábbi ének-zenei általános iskola épülete, Óvári Ferenc utca 1.) VVL 336–338.

⁴⁵ Lapszálen: „Polgári elem szervezkedése”.

⁴⁶ Nagyatádi Szabó István (1863–1924) politikus. Az első magyarországi parasztpárt megalapítója, a Tanácsköztársaság bukása után három alkalommal földművelésügyi miniszter. Pártja, a Kispapokpárt az 1920-as nemzetgyűlési választásokon többséget szerzett.

⁴⁷ Wohlmuth Imre (1891–1962) rk. pap. Veszprémben érettségizett 1911-ben, itt is szentelték pappá 1915-ben. Kápláni évek után veszprémi karkáplán 1917-től, alkantor és egyúttal az Egyházmegyei Nyomda igazgatója 1920-tól. 1925-től siófoki plébános 1955-ig, nyugalmába vonulásáig, közben 1952-ben néhány hónapra internálták. PFEIFFER 1987. 1009.

⁴⁸ Fassánok Gábor (?–?) politikus. 1920-tól a Veszprémi Hírlap szerkesztője, a keresztényszocialista párt tagja, 1919 októberétől a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának helyi vezetője.

⁴⁹ Lapszálen.

árjában dr. Rupert Rezső,⁵⁰ dr. Sándorfi Kázmér⁵¹ és Matkovich László⁵² belépnek a Veszprémvármegyével egyesült Veszprémi Hírlap szerkesztőségébe, a V. H. megszűnik „az egyházmegyei iroda hivatalos közlönye” lenni. Hatalmas hírlapi harc indul meg a szociáldemokraták új vezére, Erdős Béla⁵³ vasúti főmérnök ellen. 1919 márciusában a demokraták is indítanak lapot „testvériség” cím alatt, mely ugyancsak piszkolja a papokat és apácákat. Rengeteg szócsaták, hat hasábos cikkek. A világnézetek izgató harca itt-ott bizonyos testi inzultusokkal és járt. Csúnya, kellemetlen támadás éri Dr. Hoss⁵⁴ theol. tanárt és szerkesztőtársát, dr. Rupertet. Várszerte

⁵⁰ Rupert Rezső (1880–1961) politikus, jogász, újságíró. Budapesten végezte jogi tanulmányait, 1909-től a Veszprémi Hírlap szerkesztője. A Tanácsköztársaság idején Ausztriába menekült, annak bukása után visszatért, 1920-ban nemzetgyűlési képviselőnek választották a Kisgazdapárt színeiben. 1921-ben kilépett a pártból, s 1924-től elnöke a Kossuth Pártnak, amely a politikai szabadságjogok kiterjesztéséért szállt síkra. 1926-ban elvesztette mandátumát, majd 1935-ben a Bajcsy Zsilinszky-féle Nemzeti Radikális Párt képviselőjeként ismét képviselő lett. Veszprém városi képviselő, illetve a megyei, valamint a budapesti törvényhatósági bizottság tagja. A német megszállás után bujkálni kényszerült. 1945-ben a Polgári Demokratikus Párt egyik szervezője, tagja az ideiglenes Nemzetgyűlésnek. 1947-ben a PDP-ből kizárták, visszavonult. VVL 714.

⁵¹ Sándorfi Kázmér (1877–1941), ügyvéd, lapszerkesztő. Budapesten végezte jogi tanulmányait, majd 1903-tól Veszprémbe vezetett ügyvédi praxist. A városi képviselőtestületnek tagja, a Veszprémi Hírlapnak főmunkatársa, a Polgári Dalárdának egy ideig elnöke volt. MIHÁLYFI–RUPERT 2017. 77.

⁵² Matkovich László (1884–?) író, szerkesztő. 1910-ben költözött Veszprémbe, ahol a Veszprémi Újság című lapot indította el, amely 1919-ben beolvastotta a Veszprémi Hírlapot, melynek szerkesztője lett. 1921 után a Veszprémvármegye című politikai lap felelős szerkesztője. VVL 529.

⁵³ Erdős (1891-ig Deutsch) Béla (Felsőpéc, 1874. – Bécs, 1936.) MÁV osztálymérnök, a Veszprémvármegyei Vasutas Szakszervezet elnöke. 1919. március 23-án vármegyei közlekedési népbiztos, majd a vármegyei szociális termelési ügyosztály vezetője. Április 9–16. között a városi tanács intézőbizottságában a gazdasági ügyek intézője. Egy 1919. június 28-i hír szerint szolgálati érdekből áthelyezték Budapestre az államvasutak építési- és pályafenntartási osztályára. Lásd: *Vörös Zászló*, 1919. jún. 28., 2. Elfogásáról, majd Veszprémbe szállításról olvasható: Erdős Bélát elfogták. Lásd: *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 24., 3. Letartóztatása után Veszprémbe szállították, de kérte kezesség melletti szabadon bocsátását. Elengedték, és ezt követően megszökött. A Tanácsköztársaságban való szerepvállalása miatt Bécsbe ahol egy házkezelő irodát tartott fenn. Itt hunyt el 1936-ban.

Forrás: https://kapuvar.blog.hu/2009/04/02/erdos_sandor_es_tsai_egy_csaladregeny_vege (2018. 08. 14.) és MIHÁLYFI–RUPERT 2017. 68.

⁵⁴ Hoss József (1881–1969) rk. pap. Nagykanizsai érettségi után Veszprémbe és Budapesten hallgatott teológiát, 1906-ban szentelték pappá. Bécsben az Augustineum növendéke, ahol 1908-ban doktorált. 1909-től szeminárium elnöke és tanár Veszprémbe, 1919-től hittanár az Angolkisasszonyoknál. 1923-tól kaposvári plébános, 1935-től helyettes esperes és tanfelügyelő. 1936-tól veszprémi kanonok, 1938-tól az Actio Catholica egyházmegyei igazgatója, országgyűlési képviselő. A káptalanban az előrelépések révén 1945-től nagyprépost, többször püspöki és káptalani helynök, majd 1951-ben történt lemondása után Somogy-szentpálon plébános. PFEIFFER 1987. 120–121.

szeretettel ünneplik és magasztalják Kőszeghy káplánt, ki el mert menni s fel mert szólalni a demokraták gyűlésén, jóllehet életveszélyes fenyegetésekkel illették őt.

Kortesharcok.⁵⁵ Ilyen körülmények között írják ki a választásokat. Veszprém és Győr vármegye lesz egy választókerület, mely 10 képviselőt választ az ú.n. proportionalis belga rendszer⁵⁶ szerint. Megindultak a jelölések. A hangulat erősen antiklerikális. A temetőhegyi gazdakör kitessekeli kebeléből Kőszeghyt, úgy, hogy kénytelen lemondani az alelnökségről s a gazdakör egyházi vezető nélkül marad. – Elkeseredetten folyik az agitáció és a korteskedés. A demokraták a színházban tartják monstruosus⁵⁷ gyűléseiket, melyeken mindenkinek ott „kell” lenni. A ker. szocialisták márc. 16-án a Legényegyesület nagytermében tartottak egy nagyon szépen sikerült gyűlést Bartos János, Töttösy fővárosi hittanár, Kovács⁵⁸ succentor és mások közreműködésével. Kezdünk fellélegezni: vannak nekünk is embereink. A kisgazdák vezérei: Rupert és Kőszeghy a vidéket járják. Időközben – mint már említettük – Dr. Rainprecht újból megbízott a kormánybiztos-főispán teendők végzésével. Mikor Búza Barna⁵⁹ földművelésügyi miniszter városunkban járt, mondott Rainprecht egy antiklerikális kiszólásokban gazdag beszédet, amit neki talán soha nem fognak megbocsátani. Nagyon jellemző, hogy a szociáldemokraták még így sem voltak vele megelégedve, hanem követelték az ő elmozdítását, mert megbízhatatlannak tartották.

Március idusa.⁶⁰ Márc. 15-ét, mely szombatra esett, nagy fénnel ünnepli meg az egyedül és dicsőségesen uralkodó szociáldemokrata párt. Megérdemli ez a nap, hogy annak eseményei följegyeztessenek; nagyon épületes és tanulságos dolgokat lehetett itt tapasztalni, hiszen ez volt a vörös világnak első hivatalos megnyilvánulása. Hivatalos ünnep, mise és egyház nélkül. A Rákóczy téren óriás népgyűlés; az összes szakszervezetek felvonulnak tábláikkal. „Katonatisztek szakszervezet” fel-

⁵⁵ Lapszálen.

⁵⁶ Proportionalis = arányos.

⁵⁷ Monstruosus = nagyszabású.

⁵⁸ Kovács József (1888–1963) rk. pap. Keszthelyen érettségizett, Veszprémben és Budapesten végezte a szemináriumot, 1912-ben pappá szentelték. Káplán több helyen, majd tábori lelkész 1914–1916-ban, 1917-től veszprémi karkáplán, majd az év augusztusától alkántor (succentor), az Egyházmegyei Nyomda igazgatója. 1920-tól Pápán hitoktató, majd a Szent Ilona intézet igazgatója. 1930-tól haláláig Zalabéren plébános. PFEIFFER 1987. 633.

⁵⁹ Búza Barna (1873–1944) politikus, ügyvéd. 1906 és 1910 között a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt képviselője, majd a „Károlyi-párt” tagja. Az őszirózsás forradalom idején a Magyar Nemzeti Tanács tagja, október 31-től 1919. március 21-ig a kormány földművelésügyi minisztere, s ideiglenesen, néhány napig az igazságügy minisztériumot is vezette 1918 novemberének elején. A Tanácsköztársaság idején visszavonult, 1921-től ügyvédi praxist folytatott Budapesten. ÚMÉL I. 982–983.

⁶⁰ Lapszálen.

iratú táblát egy tényleges százados emeli, mögötte sorakoznak a 31-es ezred tisztjei. Rainprecht kormánybiztos a vármegyei tisztviselők felé mély tisztelettel leemeli kalapját, mikor a cigánybanda a Marseillaise-t húzza; utána az egész tömeg fedetlen fővel hallgatja a cigányokat. Ez a jelenet vagy háromszor ismétlődik. A Dalegyesület magyar hazafias dalokat énekel, Erdős Béla óvatosan beszél, Róland⁶¹ cipész nagy lelkesedéssel szaval. Az ünnepélyen a várbeliek közül nagyon kevesen vettek részt mint nézők. A Rákóczy térről a tömeg a Petőfi emléktáblához vonul, itt is nagyhangú beszédek hangzanak el. Jankovics⁶² párttitkár és Neumayer elnök a főrendezők. Büszkék voltak erre a napra.

[214] A keresztény tisztviselőnők egyesülete sokkal magyarabb, hazafiasabb ünnepélyt rendezett e nap délutánján a városház nagytermében a Dalárda közreműködésével, melyen Csajághy⁶³ törv. bíró, a Dalegyesület elnöke mondott nagyhatású hazafias ünnepi beszédet.

Tüntetők.⁶⁴ Márc. 16-án délben 12 óra után a rokkantak egy csoportját vezeti fel a várba egy zsidó szájbőriparos, hogy tüntessen a püspök és a papok ellen, mert a püspök keveset adott a rokkantak szakszervezetének. Míg a négy-öt tagú küldöttség fenn jár a püspöknél és elég tüntető hangon tárgyal a püspökkel, addig a palota lépcsőiről a szájbőriparos ugyancsak lázítja a tömeget a nagyhasú papok ellen. A jámbor vidékiek csoportja azonban nem nagyon izgult, megbámulta a székesegyházat még belül is és minden baj nélkül elvonult.

Proletáruralom.⁶⁵ Pár nap múlva bekövetkezik a proletár-diktatúra. Ennek keletkezését, lefolyását, főbb eseményeit és bukását bőven megírta dr. Gutheil Jenő: „A kommunisták uralma Veszprémben” c. munkájában. Itt csak azon adatok pótlására szorítkozunk, melyek a plébániát közelebből érintik s a könyvben csak röviden említetnek. Rosalium kommunizálása.⁶⁶ Ilyen a Rosalium temetkezési egyesület vagyonának kommunizálása. Alig, hogy kitört a proletárdiktatúra, megjelent a plé-

⁶¹ Roland Ferenc (?–1919) cipész, politikus. Az 1919. március 23-án megalakult veszprémi direktórium egyik tagja. A kömmün bukása után letartóztatták, s augusztus 23-án őt is Siófokra szállították és meggyilkolták, ahol augusztus 26–27-én éjjel több, Veszprémből korábban ide szállított kommunistát végeztek ki. Az eseményekre lásd ANDRÁSSY 1979. 315–316.

⁶² Jankovics Lajos (1881–1931) vasmunkás, politikus. Budapesten tanult, ahol belépett a Szociáldemokrata Pártba. 1919-ben Veszprémbe helyezték, ahol a március 23-án megalakuló direktórium tagja lett. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, majd fogolycserével a Szovjetunióba került, ahol haláláig élt. VVL 356–357.

⁶³ Csajághy Károly (1873–1961) jogász. 1913-tól Veszprémben bíró, később a törvényszék elnöke (1922–1942). Életére összefoglalóan: JAGUDITS–NAGY 2016. 115–120.

⁶⁴ Lapszálen.

⁶⁵ Lapszálen.

⁶⁶ Lapszálen.

bánián Bukovics József asztalosmester, a Rosalium egyesület jegyzője Tamásovics⁶⁷ elvtárs kíséretében Perényi plébánosnál s követelték, hogy adja ki a Rosalium egész vagyonát, ezután azt ők fogják kezelni. Nekik új hold (?) mise nem kell, Requiem az elhunyt tagokért nem kell, papi vezető nem kell. Wohlmuth pénztáros távollétében követeléseiket a plébános egyelőre nem teljesíthette, ami őket még követelőzőbbekké tette. Április első hetében hazajött Wohlmuth karkáplán, azonnal felkeresték őt s a plébános utasításai szerint ki is adott nekik minden értéket, hitelszövetkezeti részvényt, betétkönyvet körülbelül 4000 K-val, a házi pénztárból s a könyveket. – Augusztusban visszajöttek, kérték újból a régi rend helyreállítását (Buko-vics és Berecz elnök), de a plébános nem fogadta vissza őket. Azóta a Rosalium temetkezési egyesület teljesen önállóan működik.

A Legényegyesület csatlakozása.⁶⁸ A proletárdiktatúra első napjaiban, amikor még senki sem tudott tájékozódni, Oross⁶⁹ karkáplán a legényegyesület élén megjelenik a szociáldemokrata kör hivatalos helyiségében és bejelenti a haza integritásáért folyó küzdelemre való tekintettel a Tanácsköztársasághoz való csatlakozást. Egyesek jól fogadják, mások zúgnak ellenük s „nem hiszünk nekik” kiáltásokkal zavarognak. Ez a fogadtatás mindenestre nagyban hozzájárult ekkor, hogy a papság a „hazafias” jelszavakkal kezdődő proletárdiktatúrának fel ne üljön a bizonytalanság óraiban.

A szovjet és a vallás.⁷⁰ A diktatúra első napjait, a zűrzavar képét, a terror kifejlődését, a túsok első kijelölését, a püspök jelentkezését a rettegett Lusztignál⁷¹ bőven leírja Gutheil. Részletesen rajzolja a fokozatos kiábrándulást is és azokat a kísérleteket, melyeket a proletárok a vallásos érzéseiben megbántott nép megnyugtatására tettek. Nem látták elégnek a nagycsüörtőkön kifüggesztett első vallásplakátot sem, hanem a szószéket is hatalmukba akarták e célból keríteni. Ez pedig így történt. Megjelent nagyszombaton egy görbelábú elvtárs a plébánián a Népszava ápr.

⁶⁷ Tamásovics Sándor (?–1919). Várpalotai származású vöröskatona. Az augusztus 23-án Veszprémből Siófokra szállított kommunisták egyike. GUTHEIL 1920. 342.

⁶⁸ Lapszálon.

⁶⁹ Oross Lajos (1890–1919) rk. pap. Veszprémben érettségizett 1909-ben, itt és Budapesten tanult a szemináriumban, 1914-ben pappá szentelték. 1917-től veszprémi karkáplán. Felvették a bécsi Augustineumba, de tanulmányait 1918 őszén nem kezdhette meg. Rövid betegeskedés után 1919. szeptember 25-én hunyt el. PFEIFFER 1987. 799.

⁷⁰ Lapszálon.

⁷¹ Lusztig Arnold (1890–1934), nyomdász, politikus. Budapesten a KMP II. kerületi pártszervezetének egyik vezetője. 1919. április 2-án Veszprém megyei kormánybiztossá nevezte ki a tanácskormány; a kommun vészprémi tevékenységének irányítója. Ausztriába, Németországba, majd a Szovjetunióba emigrált, ahol kezdetben eredeti szakmájában helyezkedett el, majd vidéki pártszervezetek titkári feladatát látta el. A sztálini tisztogatás őt sem kímélte. MIHÁLYFI–RUPERT 2017. 73.

18-i számával, mely rendeletet közölt bizonyos szószerkről is kihirdetendő tanácskormány proklamációról. A zsidót kísérőjével együtt a káplánok Perényi plébánoshoz küldik. A plébános azonban nem olyan ember, aki felülne az első szóra. Ő a Népszavát nem olvasta, a benne közölt rendeletekről nincs tudomása, felsőbb utasítást illetékes fellebbvalójától nem kapott, ő tehát nem hirdet semmit. Az elvtársak eltávoznak. Húsvét napján⁷² azután jártak a direktórium emberei (Magyar elvtárs s egy zsidó) a püspökségnél is, kierőszakolták a rendeletet úgy, hogy húsvét másnapján Kőszeghy [215] káplán a prédikáció után felolvasta az előírt rendeletet. Egész mise alatt ott ácsorgott a szószerk alatt egy gyanús alak, aki Úrfelmutatás alatt szörnyen zavarba jött, akiknek az volt a feladat, hogy a rendelet végrehajtását ellenőrizze. Kőszeghy letartóztatása.⁷³ Úgy látszik nem volt megelégedve azzal a lelkesedéssel, mellyel Kőszeghy a szöveget felolvasta, mert feljelentette őt Lusztignak, s úgy délután 5 órakor vörös katonák Kőszeghyt a rettegett Lusztig elé kísérték. Itt azonban a káplán hangjának monoton voltát és kifogástalan viselkedését tudta igazolni s barátságos kézsorítások között távozhatott a rettegett ember szobájából.

Oross letartóztatása.⁷⁴ Hasonló kellemetlenség érte Oross karkáplánt is ápr. 25-én. Rada kanonok⁷⁵ úr két pompás vendégszobájának lakója Fodor Pál⁷⁶ vörösőr két katonával letartóztatta s a forradalmi törvényszék elé kísérte őt, s csak itt tudta meg, hogy azért keveredett ellenforradalmi gyanúba, mert egy munkásnak, aki „elvtárs állítsa ki a keresztlevelemet” szóval, feltett kalappal állított be hozzá, illemtani leckét adott s polgártársra igazította ki az elvtárs megszólítást. Próder⁷⁷ és Simon⁷⁸ elv-

⁷² 1919-ben április 20-ára esett húsvét, április 21-re pedig húsvéthétfő.

⁷³ Lapszálon.

⁷⁴ Lapszálon.

⁷⁵ Rada István (1854–1927) rk. pap. Pécsen érettségizett 1873-ban, veszprémi tanulmányai után itt szentelték pappá 1877-ben. 1882-ben a bécsi Augustineum növendékeként doktorált. Hazatérve a püspöki aula munkatársa egyre magasabb beosztásban, 1898-tól irodaigazgató és kanonok. A káptalanban fokozatosan előrelépve 1911-től ör-, 1919-től éneklőkanonok, majd 1922-től haláláig olvasókanonok. PFEIFFER 1987. 179–180.

⁷⁶ Fodor Pál (?–?) katona. Feltehetően főhadnagyi rangban szolgált a monarchia hadseregében. A kommun alatt rendfenntartóként rettegtek a városban, feleségével Rada kanonok házában lakott a várbán. GUTHEIL 1920. passim.

⁷⁷ Próder László (1887–1919), újságíró, szerkesztő. A piarista gimnáziumban tanult, majd Budapesten élt 1903 és 1910 között, amikor szülővárosába visszatérve előbb a Veszprémi Hírlap, majd a Modern Dunántúl című irodalmi-művészeti folyóirat szerkesztője lett. 1911-től rendőrségi fogalmazó, a kommun idején a város rendőrpáncsnoka, május 1-től vöröspáncsnoka lett. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, majd Siófokon kivégezték. ÉRI 1965. 146–147.

⁷⁸ Simon Antal (?–1919) szabó. A kommun alatt előbb közbiztonsági népbiztos, majd április 5-től a megalakuló forradalmi törvényszék vádbiztossá nevezte ki. Próder Lászlóval együtt részt vett a Tamási ellenforradalmi zavargás felszámolásában, amiért a Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták: a siófoki kivégzettek egyike. GUTHEIL 1920. passim.

társak megmagyarázták Orossnak a forradalmi törvényszéken, hogy a „polgártárs” megszólítás ellenforradalom számba megy s egyébként is vigyázzon magára és minden szavára mint pap, mert máskor szigorúbban fognak vele szemben eljárni. Ez egyszer még szabadon bocsátották.

Hitközség megalakulása.⁷⁹ Érdemes feljegyezni a hitközség megalakulásának egyes mozzanatait is. A hitközség megalakulását az egyház és az állam szétválasztása tette szükségessé. Püspöki körlevélben közölt rendelet írta elő ezt s a plébániára hárult a feladat az előkészületeket végrehajtani. Ehhez is engedélyt kellett kérni, de ezt a direktórium Mezriczky László⁸⁰ vallásügyi liquidátor⁸¹ útján akadály nélkül megadta. Nehéz volt a hitközségi elnöki tisztségre alkalmas embert találni. A plébános végre Suly László⁸² urat kérte meg, aki készséggel és azonnal vállalkozott a kockázatos állásra. Az ő személye egyébként is alkalmasnak látszott, mert minden társadalmi osztály tisztelte őt. Vele egyetértőleg készítette el a plébános a megalakítandó hitközség tervezetét. – Előkészítő értekezletet tartanak ápr. 29-én s ezen elhatározzák, hogy máj. 4-én vasárnap délután a kath. kör nagytermében alakuló hitközségi gyűlést tartanak. A nagygyűlést plakátokon hirdetni nem volt szabad, a szószékről hirdették tehát ki s a templomajtókban röpcédulákat osztogattak. Ez a nagygyűlés, melyen Rott⁸³ püspök úr is jelen volt, a vörösök ellenőrzése mellett ment végbe. Jelen volt mindenki, úr és munkás egyaránt. Óriás tömeg gyűlt össze, az összes terem s az egész udvar megtelt néppel. A gyűlést célszerűbbnek látszott az udvaron megtartani, de a direktórium megbízottja, Klinger⁸⁴ elvtárs ezt nem engedélyezte. Így a teremben folyt le ez az emlékezetes és meghatóan szép gyűlés, melyen választottak egy 14-15 tagú végrehajtó bizottságot; egyházi elnök Perényi, világi elnök Suly László lett. – Alapszabály szerkesztés végett később a Szent Anna iskolában gyűlést tartott a szervező bizottság, de az alapszabályokat közgyűlésen kellett volna elfogadtatni, a közgyűlés egybehívását meg a rohanó események meggátolták s így a dolog abbamaradt.

⁷⁹ Lapszálon.

⁸⁰ Mezriczky László (?–?), feltehetően újságíróként dolgozhatott a kommün előtt. A március 23-án megalakuló vármegyei forradalmi tanács helyettes sajtóügyi népbiztosa, később a városi direktórium a munkás- és katonatanács tagjává nevezte ki, majd az oktatásügyben vállalt feladatokat. E tisztsége révén kapcsolatba került a felszámolandó egyházi oktatási intézményekkel. GUTHEIL 1920. passim.

⁸¹ A kommün szóhasználatában likvidálásnak nevezték az egyházi vagyon államosítását. Erről összefoglalóan lásd Fáber Oszkár népbiztos perét: FAZEKAS 2001.

⁸² Suly László (1867–1942) pék, vállalkozó. A Suly család életére bővebben lásd MEZŐHEGYI 2019.

⁸³ Rott Nándor (1917–1939) veszprémi püspök.

⁸⁴ Klinger Hugó (?–?). A kommün bukása után egyike a Siófokra hurcolt kommunista foglyoknak; túlélte az ottani leszámolást. Földesi Ferenc jegyzetanyagából, akinek ezúton köszönöm segítségét!

A plébánia fenntartására is gondolnak ezzel kapcsolatban. A 300 holdas „Balácza” pusztát egy csopaki szőlőt s egy veszprémi majort hajlandó volna átíratni a káptalan. Később ez a mozgalom is elaludt, mivel az átíratással járó rengeteg összeget sem a káptalan, sem a hitközség nem volt hajlandó kifizetni.

Vasúti sztrájk vége.⁸⁵ Leírhatatlan izgalom vett erőt a városon akkor, midőn a vasúti sztrájk [217 – sic!] ideológusaként dr. Kauka Lajos MÁV. fogalmazót a forradalmi törvényszék halálra ítélte s az egész város akasztásra készülődött. A halálos ítéletről értesülve Perényi plébános Kőszeghy karkáplánnal együtt azonnal átmegy a törvényszék épületébe, hogy ott a vérbíráktól az elítélt meglátogatására engedélyt kérjen. Lőrincz István vádbiztos hallani sem akar a dologról. Csak hosszas kérésekre engedi meg, hogy egy pap vörös örök jelenlétében 10 percig beszélhessen az elítélttel, de semmi szín alatt nem engedi, hogy pap kísérje az elítéltet a Rákóczy tér közepén felállított akasztófaához. Délután 3 órakor jut be Wohlmuth karkáplán dr. Kaukához karingben, stó lával és szent olajjal. A nyitott ajtóban két vörös ór nézi és hallgatja a két kebelbarátot, akik már a tél folyamán is többször küzdöttek együtt a keresztény szociális elvek zászlaja alatt. Csendes gyónásról szó sem lehet, csak a feloldozást és az utolsó kenetet adja fel a homlokon pár vigasztaló szó kíséretében, már búcsúznia és mennie kell. – Az utolsó pillanatban jön a távirat, melynek értelmében az ítélet végrehajtása felfüggesztendő, de a szegény elítéltnak csak másnap reggel adták tudtára, hogy egyelőre nem lesz felakasztva.

Hitoktatás.⁸⁶ Feltétlenül meg kell örökíteni a szovjet alatti hitoktatás módját is. Az iskolában nem szabad hittant tanítani. A káplánok tehát a szószékről hívják fel a szülőket, hogy küldjék gyermekeiket a templomba, ott lesz a hitoktatás. A bátrabb tanítók is figyelmeztették erre tanítványaikat. A gyermekek nagy része jött is az iskolából egyenesen fel a várba, itt a székesegyházban s a barátok templomában (de a Szent László templomban is) tartották a hittanórákat az elemi fiúiskolák s az irgalmas nővérek elemi osztályai részére. Az irgalmas nővérek polgári leányiskolájának növendékei az intézet kápolnájában kaptak hittani oktatást; az angolkisasszonyok összes növendékei saját templomukban.⁸⁷ Itt a szülőket írásban megkérdezték, óhajtják-e gyermeküket hittani oktatásban részesíteni. Érdekes, hogy még a politikai főmegbízottak is írásban adták, hogy óhajtják, hogy a gyermek hitoktatásban részesüljön. A gimnazistáknak a piarista templomban⁸⁸ az egyetlen reverendás kegyes-

⁸⁵ Lapszélén.

⁸⁶ Lapszélén.

⁸⁷ Ti. a Regina Mundi templomban.

⁸⁸ A várbeli Szent Imre tiszteletére szentelt piarista és helyőrségi templom.

rendi tanár: Ruszel Károly⁸⁹ tartott hittanórákat, vasárnap misét és szentbeszédet. Az állami polgári és kereskedelmi iskolák növendékei hittanárjuk a Deficientia⁹⁰ földszinti kápolnájában gyűjtötte össze s itt tartott nekik előadásokat. – Természetes, a hitoktatás ily módon-rendeteg nehézségek közt folyt. A fegyelmezetlenebb gyermekek nem is jöttek hittanra. Az első gyónók és áldozók előkészítése sem történhetett meg szabályszerűen. Ezt a szegényes hitoktatást ünnepélyes vizsga zárta be. Június egyik vasárnapján délután a fiúk, másik vasárnap délután a leányok vizsgáztak a székesegyházban. A plébános kanonok elnökölt a vizsgákon, melyekre a szószékről hívták meg a gyermekeket és a szülőket. Dacára a nagy nehézségeknek, a gyermekek a vizsgán kellő készségről tanúskodó okos feleleteket adtak.

A püspök elleni aknamunkáról, a kanonoki házak liquidálásáról, az apácák érdekében kifejtett mozgalmakról bőszeges szó esik Gutheil könyvében. Itt csak azt kell még megállapítanunk, hogy a hitélet szempontjából sok szép épületes dolognak voltunk tanúi, az emberek jobban ragaszkodtak hitükhöz és papjaikhoz, mint egyébkor.

Román megszállás.⁹¹ A proletárdiktatúra bukásának városunkban keletkezett visszhangjáról az utána következő eseményekről Gutheil naplója bőven szól, de a román megszállás más újabb esemény, amelyre már nem terjeszkedik ki. Szomorú napok voltak azok is, midőn Tutescu⁹² román őrnagy volt a városban a legnagyobb úr. Aug. közepétől okt. 4-ig tartott ez a keserves állapot, amelyet az tett főleg nehézzé, hogy a vonatközlekedés minden irányban megakadt. Fehérvárra, Alsóörsre, Győr felé egyáltalán nem lehetett menni. A Déli vasúton volt forgalom, aki Budapestre akart utazni, szekerezik Lepsényig. [217. – sic!] Szombathely felé csak Herending jött a vonat. Herend és Veszprém között az országút nagyon benépesült gyaloglókkal és kocsikkal. Ebben az irányban bonyolódott le minden forgalom a meg nem szállott országgrésszel. Román úti igazolvány nélkül a város határában őrt álló román nem eresztette ki az utast. Itt a városban még elég csendesen viselkedtek, de a környéken erősen requiráltak és harácsoltak. Ebből azután baj lett.

Peremartoni eset.⁹³ Peremarton határában ugyanis két román katona marhákat

⁸⁹ Ruszel [Rusel] Károly (1860–1923), piarista szerzetes paptanár. 1876-ban lépett a rendbe, 1878-ban Kecskeméten érettségizett, 1881-ben örökfogadalmat tett és 1883-ban áldozópappá szentelték Budapesten. 1886-ban Budapesten, 1887–1894-ben Nyitrán, 1895–1914 között Kolozsvárott, 1915-től pedig haláláig Veszprémben volt a helyi piarista gimnázium tanára. CATHALOGUS. 325.

⁹⁰ Az Aggypapok háza latin megnevezése. Később a küsszemináriumnak adott helyt, majd az államosítás után többféle funkciója volt, utoljára a Veszprém Megyei Pedagógia Intézet otthona, jelenleg a Veszprémi Érsekség tulajdona a Vár utca 21. alatti épület.

⁹¹ Lapszálen.

⁹² Tutescu, Alexandru (?) (?-?), román katona. A Veszprémet 1919. augusztus 16-ától október 4-ig megszállva tartó román hadsereg őrnagya.

⁹³ Lapszálen.

hajtott. A Siófok–Kenese környékén tanyázó nemzeti hadsereg egy-két katonája, vagy talán mások, agyoncsapták a két románt s kiszabadították román fogságból a harácsoló marhákat. A község a két románt eltemette rövid úton, s utána pár napig csend volt. Mikor a román parancsnokság meggyőződött arról, hogy újabb támadás nem következik be, nagy lármát csaptak. Szigorú parancsok jelentek meg plakátokon s a V. K. vezető helyén. Behozták a peremartoni papot, Lukcsics Imrét,⁹⁴ az intézőt, a községi elöljáróságot. Megsarcolták a községet. Az intéző 10.000 K-val váltotta ki magát, utána elmenekült Siófokra. A plébánost a püspök közbenjárása mentette meg. Hazamehetett azzal, hogy ő lesz a felelős minden jövődöbeli incidensért. Ha még egy román hajsza meggömbül, a várost is ágyúzni fogják. Két román katona temetése.⁹⁵ A két román katonát exhumálták, behozták Veszprémbe s fényes temetést rendeztek számukra. Kinevezték őket gör. katolikusoknak, s azt követelték, hogy a székesegyházban ravataloztassanak, a püspök temesse őket, a temetésen vegyen részt az egész papság s az egész város teljes díszben. Nagy nehezen lehetett valamit lealkudni a túlzott követelésekből. A temetést szept. 19-én, pénteken du. 5 órakor Perényi kanonok plébános végezte püspök süveg alatt s a ravatal nem a templomban, csak a Szentháromság téren lett felállítva. A hatóságok ellenben kivonultak cilinderben és fekete ruhában. (Mellesleg megjegyezve a két román nem sokáig maradt a dízsírhelyen, miután kivonultak a románok, a két románt is más helyre temették.) Veszprém ősi várának falai román katonai gyászpompát bámulhattak, román kürtök lassú tempójú melódiáját visszhangozták a kanonoki épületek, 6-8 román lovas patái alatt dübörgött a Szentháromság tér. 280-300-ra lehet becsülni a pompára kivezényelt román haderőt, pedig a Zircen állomásozó románok is bejöttek a temetésre teljes számban. Ez a maroknyi nép félelmetes szuronyaival és határtalan szemtelenségével uralkodott vármegyénk felett. A tisztikar vagyonokat lumpolt éjszakánként, volt villanyunk minden nap reggelig. Meg kell hagyni, hogy a reverendát respektálták.

Románok kivonulása.⁹⁶ A hivatalos kivonulás okt. 4-én szombaton történt; e nap reggelén a zalaegerszegi ezred egy különvonaton érkezett zászlóalja vonult be a városba (a nemzeti hadsereg első alakulata), a vármegyeház előtt Berthom francia tábornok és az entente tisztiek jelenlétében átadták a románok a várost a mieinknek, a román katonaság díszlépésben elvonult a magyar katonaság előtt s elhagyta a várost. Sok-sok piszkot, kellemetlen emlékeket hagytak hátra. Délután Devecserből

⁹⁴ Lukcsics Imre (1883–1938) rk. pap. Veszprémbe érettségizett 1903-ban, ugyanitt szentelték pappá 1907-ben. Több helyen káplán, majd 1917-től haláláig Peremartonban plébános, 1924-től a palotai kerület helyettes esperesi és tanfelügyelőre, 1930-tól esperesi. Testvérei az egyház-történész Lukcsics József és Imre. PFEIFFER 1987. 685.

⁹⁵ Lapszélén.

⁹⁶ Lapszélén.

megérkezett Theiner Oszkár⁹⁷ alezredes vármegyei katonai parancsnok s átvette az ügyek vezetését.

Horthy városunkban.⁹⁸ Okt. 16-án Horthy fővezér érkezett városunkba reggel 9 órakor. Feljegyzésre méltó, hogy a pályaudvaron a katonai hatóságokon kívül az alispán és a polgármester mellett egyedül a kanonok plébános fogadta őt. A fogadás után a vásártéren katonai szemle volt, mely után a püspököt kereste fel a fővezér és kísérete. De. ½ 11-kor a vármegyeházán fogadta Horthy fővezér az üdvözléseket és pedig a teljes díszben kivonuló [218] három püspökét (két veszprémi s az új váci püspökét),⁹⁹ a papságét, melyhez a két reformált felekezet is csatlakozott; a kisteremben a hivatalfőnökökét s a közönségét a nagyteremben. Az üdvözlésekre kemény katonás, rövid de lelkes válaszokat adott. Nagyon megnyerte a rokonszenvet, csak a Kossuth Lajos utca környéke volt nagyon ideges, még a nemzeti színű zászlókat is elfelejtették kitűzni. Délután ½ 4-kor, a Koronában¹⁰⁰ elfogyasztott ebéd után tovább utazott Győr felé.

Menekültek elhelyezése kanonoki házakban.¹⁰¹ Ez időtájt a menekültek fokozatos beözönlése miatt napról napra növekszik a lakásínség. A kanonoki házak sorban lakót kapnak. A Sorbonne, azaz a tanári ház a vörös uralom alatt „Vörös őrség” parancsnokság volt s a vallásügyi liquidatornak volt itt az irodája; a három lakó Kránitz, Simon¹⁰² és Hanauer¹⁰³ kanonok uraknál kapott lakást. Most, hogy ez az

⁹⁷ Teimer (Rétay) Oszkár (1870–1944) katonatiszt. Felesége családnevét 1921-ben vette fel. Valamennyi fronton harcolt az első világháborúban a lugosi 8. honvéd tüzérezred kötelékében. 1918 októberében a hajmáskéri tüzértábor parancsnoka, később Veszprém vármegye katonai parancsnoka lett, 1923-ban nyugalomba vonult. Ekkor családjával Budapestre, majd 1941-ben Újvidékre költözött. Vö. *Magyar Szó*, 2014. július 26.

<http://vmmi.org/index.php?ShowObject=kronika&id=15619> (2019. április 26.)

⁹⁸ Lapszálon.

⁹⁹ Rott Nándor veszprémi püspök, Kránitz Kálmán címzetes püspök és Hanauer Árpád váci választott püspök.

¹⁰⁰ Korona Szálló (Veszprém, Megyeház tér 2.). A XVIII. század végén épült, eredetileg klasszicista stílusú, többször átépített reprezentatív szálloda. Eredetileg a veszprémi püspökség tulajdona volt, majd 1918-tól a városé lett.

¹⁰¹ Lapszálon.

¹⁰² Simon György (1863–1945) rk. pap. Nagykanizsán érettségizett 1883-ban, Zircen szentelték pappá a veszprémi egyházmegye szolgálatára négy évvel később. A püspöki aula munkatársa 1889-től, 1907-től irodaigazgató s egyúttal kanonok. A káptalanban előrelépve 1918-ban épp pápai főesperes, később 1942-től nagyprépost, többször általános püspöki helynök, illetve 1939-ben káptalani helynök. PFEIFFER 1987. 194–195.

¹⁰³ Hanauer Árpád István (1869–1942) rk. pap. 1887-ben Kalocsán érettségizett, Innsbruckban hallgatott teológiát, ahol szentelése is történt 1892-ben. Hazatérve a veszprémi szeminárium lelkiigazgatója 1904, majd ugyane tiszte a budapesti központi szemináriumban is betöltötte. 1918-tól veszprémi kanonok és irodaigazgató, 1919-től váci püspök haláláig. PFEIFFER 1987. 130–132. PFEIFFER 1987. 110–112.

épület a vörös lakóktól megszabadult, Istene [?] tanfelügyelő kapja meg felét, a Tapolcára távozó Engelhardt állását nem töltik be, az ő lakásába megy a házmester, s a két theol. tanár egy három szobás lakáson osztozik. A ház többi része Istene [?] Gyuláé. A Néger-féle házban már három, a Csiszárík-féle¹⁰⁴ házban öt család lakik. Molnár,¹⁰⁵ Simon és Rada kanonok urak egy-egy családot kapnak, később kettő is jött Molnárékhoz és Radáékhoz. Káuzli rektor úr kanonoki háza öt évig szeminárium volt, a prelátus egyetlen szűk szobába szorult, most szabadult csak fel, hogy a szeminárium végre megmenekült; most ezt a házat is újból le akarják foglalni: 3-4 katonatiszt nyer itt szállást. Hanauer püspök úr háza is kiürül 1920 januárjában, három család költözik ide is. Szabó Sándor hitoktató lakását a deficienciában a püspök átengedi egy menekült táblabírónak, míg neki a residentiában ad lakást. Így Ádám¹⁰⁶ kanonok úrnak is lesz két lakója, sőt egy katonai iroda is elfoglalva tart két szobát. Rédey¹⁰⁷ nagyprépost is kap egy családot. Rosos¹⁰⁸ kanonok úr házában is tisztek laktak, néha ketten, néha hárman, néha négyen. Sőt Oross káplán üresen maradt szobájába is beköltözik előbb egy százados, azután egy főhadnagy. Van idő, mikor hét katonatisztnek is ad a plébánia szállást. További elszállásolások még most

¹⁰⁴ Csiszárík János (1860–1936) rk. pap. Kassán érettségizett, a kassai szemináriumban, majd Bécsben a Pázmáneumban és az Augustineumban hallgatott teológiát, pappá 1883-ben szentelték a kassai egyházmegyében. 1911-ben veszprémi kanonok lett, de 1906-tól Rómában élt diplomataként. 1915-ben innen távoznia kellett, Bécsbe került 1920-ig, majd a Külügyminisztériumban foglalkoztatták 1930-ban történt nyugdíjba vonulásáig. Örkanonokként hunyt el. PFEIFFER 1987. 87–88.

¹⁰⁵ Molnár Dénes (1843–1927) rk. pap. Győrben érettségizett, Veszprémbe, majd Bécsben a Pázmáneumban hallgatott teológiát, pappá 1867-ben szentelték. Rövid káplánkodás után szemináriumi felügyelő, majd tanár a szemináriumban 1906-ig. Veszprémi kanonok 1905-től, az előrelépések révén 1918-tól épp zalai, 1920-tól székesegyházi főesperes, 1922-től örkanonok. PFEIFFER 1987. 159–160.

¹⁰⁶ Ádám Iván (1844–1928) rk. pap. 1863-ban Sopronban érettségizett, pappá 1867-ben Veszprémbe szentelték. Káplán Noszlopon, majd Sümegen, s ugyanitt hittan-, rajz- és mértantanár, 1875-től iskolaigazgató. 1888-tól lelkész Akán, majd 1897-től Pápakovácsiban plébános, kerületi esperes 1902-től. 1906 és 1916 között veszprémi kanonok-plébános, a kanonoki rangsorból fokozatosan lépett előre: 1918-tól somogyi főesperes. 1928-ban székesegyházi főesperesként hunyt el. PFEIFFER 1987. 67–68.

¹⁰⁷ Rédey Gyula (1849–1921) rk. pap. A középiskolát Pesten, Veszprémbe, majd Szombathelyen járta, 1866-ban érettségizett. A teológiát Veszprémbe kezdte, majd Pesten fejezte be, 1871-ben szentelték pappá. 1871–1874 között a bécsi Augustineum növendéke, itt doktorált. 1875-től a püspöki aula munkatársa, 1890-től veszprémi kanonok-plébános, s a rangsorból előrelépegetve 1911-től nagyprépost, 1915-től címzetes püspök, közben több alkalommal általános, illetve Hornig Károly halála után káptalani helynök. PFEIFFER 1987. 181–182.

¹⁰⁸ Rosos Pál (1849–1919) rk. pap. Veszprémi és székesfehérvári középiskolai tanulmányai után a veszprémi szeminárium hallgatója, pappá 1872-ben szentelték. Több helyen káplán, majd 1878-tól veszprémi karkáplán. 1884-től siófoki plébános, 1891-től helyettes, 1895-től a palotai kerület tényleges esperese. 1911-től veszprémi kanonok, 1918-tól segedi főesperes. PFEIFFER 1987. 184. minisztériumban foglalkoztatták 1930-ban történt nyugdíjba vonulásáig. Örkanonokként hunyt el. PFEIFFER 1987. 87–88.

is folyamatban vannak; hét új kanonok nem képes saját lakásába beköltözködni. Rengeteg mérgeződél jár a dolog, de segíteni sehogy sem lehet.

Januári választási harc.¹⁰⁹ A keresztény kurzus idején sem fenéig tejfel az élet. Kitör teljes erővel az ősmagyar pártoskodás. Megbukik Fridrich¹¹⁰ az entente nyomásának hatása alatt, jön Huszár¹¹¹ s kiírják véglegesen a választásokat. A keresztény nemzeti egyesülés pártja, amelynek zömét a ker. szocialisták alkotják, erősen küzd a kisközségek ellen, kik keresztény szempontból nem eléggé megbízhatók. A nemzeti egyesülés pártja városunkban dr. Fassánok Gábort jelöli, mert meg akarja tisztelni azt az embert, aki a sötét márciusi napokban bátran kiállt a keresztény elvek mellett. Vele szemben a kisközségek december végén Kőszeghy Antal karkáplánt jelölik. Megindul a testvérharc. A papság rossz néven veszi Kőszeghytől, hogy a keresztény párt ellen harcol s még hozzá a kisközségek élén. A plébánia asztalánál a két egyesülés párti főkortes: Kovács és Wohlmuth ugyancsak erősen támadja a káplán jelöltet, a plébános alig győzi a békét fenntartani. Úgy látszik, hogy Kőszeghy győz s a kerületet elveszti az egyesülés pártja. Ekkor jön dr. Rakovszky István.¹¹² Az ő személyére való tekintettel Fassánok félreáll, mindenütt kíséri körútjában az új jelöltet, s ezzel még inkább megnyeri a rokonszenvet. Kőszeghyt is kéri, figyelmeztetik barátai, hogy lépjen vissza. Ő azonban bízik győzelmében, s azt feleli: most már nem hagyhatja cserbe saját embereit. Folyik a harc az utolsó pillanatig. 10.000 választó van s valami 527 szóval győz Rakovszky jan. 25-én és 26-án, a kétnapos választás végén. 26-án hétfőn éjjel 10-11 óra körül terjed el a győzelem híre s a keresztény táborban nagy lelkesedést, a plébánián pedig igen vegyes [219] érzelmet keltett. – Ez a választási küzdelem volt a kettős forradalom legutolsó jelentősebb epilógusa.

¹⁰⁹ Lapszélen.

¹¹⁰ Friedrich István (1883–1951) mérnök, politikus. József főherceg megbízásából 1919. augusztus 7. és november 24. között miniszterelnök. A Huszár-kormányban honvédelmi miniszter, majd az 1930-as évek végéig különböző ellenzéki pártokban nemzetgyűlési képviselő. A Grösz-per kapcsán 1951-ben letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték, és büntetése megkezdése után a váci börtönben hunyt el.

¹¹¹ Huszár Károly (1882–1941) tanító, politikus. A nemzeti koncentrációs kormány miniszterelnöke 1919. november 24-től 1920. március 15-ig, ezt követően a KNEP és a nemzetgyűlés elnöke. 1928-ban az Országos Társadalombiztosító Intézet elnöke, ennek révén a felsőház tagja. Posztjáról 1934-ben lemondott, a közéletben az Actio Catholica elnökeként (1932–1941) vett rész haláláig.

¹¹² Rakovszky István (1858–1931), földbirtokos, politikus. 1896-tól Néppárti országgyűlési képviselő, 1903-tól a párt alelnöke, 1905 és 1909 között a képviselőház alelnöke. 1918-ban a déli fronton kormány megbízott, majd az összeomlást követően visszavonult. 1920-ban Veszprém-ben a KNEP képviselőjévé választották, amelyről 1921-ben lemondott. Az 1921. őszi második „királypuccs” alkalmával az uralkodóval együtt elfogták, és felségsgátlás vádjával őrizetben tartották. 1922–1927 között legitimista politikusként a nemzetgyűlés képviselője volt. ÚMÉL V. 607.

IRODALMI HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

- PIARISTA HD: Kövesi Lajos (házfőnök) – Russel Károly (hittanár): A veszprémi rendház krónikája (részlet, 1918/1919). In: Szakál Ádám – Koltai András: *A magyar piaristák és a Tanácsköztársaság*. Budapest, 2013. (Magyarország Piarista Múltjából 7.) 335–348.
- ANDRÁSSY Antal (1979): Katonai terror Somogyban 1919 őszén. In: Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 10*. Kaposvár. 307–353.
- CATALOGUS: Léh István–Koltai András (s.a.r., kieg.): *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum / A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997*. Budapest, 1998. (METEM Könyvek 21.)
- CSABA Imre (1959): *A Tanácsköztársaság Veszprém megyében*. Veszprém.
- CSABA Imre: A Tanácsköztársaság veszprémi kormánybiztosa. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1* (1963) 271–275.
- CSERNUS-ORTUTAY Márton (2015): Proletárdiktatúra Veszprémben és a Veszprémi egyházmegyében. *Veszprémi Szemle*, 2015/4. 48–64.
- CSISZÁR Miklós (szerk.) (2014): *A Polgármester és városa. Dr. Komjáthy László 1911–1929*. Veszprém.
- ÉRI István (1965): Modern Dunántúl. Egy elfeledett veszprémi folyóirat. *Veszprém Megyei Múzeumi Közlemények 3* (1965) 145–162.
- FAZEKAS Csaba (2001): A Fáber–Apáti per. A Tanácsköztársaság „vallásügyi likvidáló biztosainak” felelősségre vonása 1920-ban. In: Bana József (szerk.): *Bűn és bűnhődés II*. Győr, 2001. (Győri Tanulmányok. Tudományos Szemle 24.) 17–42.
- FÖLDESI Ferenc (2018): *A veszprémi hetes tüzerek. A m. kir. 7. honvéd táborigád ágyúszereg és utódalakulata, a 41. honvéd tüzezerred első világháborús története*. Veszprém. Veszprémi Szemle könyvek 11.
- FÖLDESI Ferenc (2018): Veszprém és a Nagy Háború – 1918. „Csak egy éjszakára küldjétek el őket” *Veszprémi Szemle*, 2019/3. 81–113.
- GUTTHEIL Jenő (1920): *A kommunisták uralma Veszprémben*. Veszprém.
- JAGUDITS Katalin–NAGY Ibolya Adél (2016): *Emlékkönyv. A Veszprémi Királyi Törvényszék története 1872–1945*. Veszprém
- MEZŐHEGYI Gergő (2019): A Suly-család rövid története. *Veszprémi Szemle*, 2019/2. 98–114.
- MIHÁLYFI József–RUPERT Rezső (s.a.r. Földesi Ferenc) (2017): *A veszprémi túság története*. [Budapest, 1920.] Reprint: Veszprém. Veszprémi Szemle Könyvek 10.
- NAGY, 2010. = Nagy Szabolcs: Veszprém 1919. évi román megszállása. *Veszprémi Szemle* 12. (2010/3–4.) 29–38.
- NAGY Szabolcs (2013): A „klerikális reakció” egy fészke a kommun alatt. A Tanácsköztársaság Veszprémben. In: Nagy Szabolcs (szerk.): *Vörös és fehér. A vörös és fehér uralom hátszaga. 1919 vidéken*. Veszprém. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára kiadványai 30. 9–24.
- NAGY Szabolcs (2016): *Muli püspök temet. Tanácsköztársaság Pápán*. Pápa.
- PFEIFFER János (1987): *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*. München. Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 8.
- ÚMÉL: Markó László (szerk.): *Új Magyar Életrajzi Lexikon. I–VI*. Budapest, 2001–2007.
- VVL: Varga Béla: *Veszprém Város Lexikona*. Veszprém, 2009.

Az 1919-es román megszállás emlékei a Laczkó Dezső Múzeumban

RAINER PÁL

KÖZISMERT, HOGY AZ 1919-ES MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁGOT – több egyéb kül- és belpolitikai tényező mellett – végül a román királyi csapatok támadása söpörte el. Románia az Osztrák–Magyar Monarchia szétbomlásakor, 1918 őszén szinte rögtön (a világháború alatt immár másodszor) megindította csapatait Magyarország ellen, hogy realizálja az 1916-os londoni szerződésben számára kilátásba helyezett területek megszerzését. A polgári demokratikus Károlyi-rezsim, majd a vörös Tanácsköztársaság idején – kisebb szünetektől eltekintve – folyamatosan folytatta erőszakos magyarországi előrenyomulását és területszerzését. Csapataik már az utolsó háborús esztendő karácsonyán megszállták Kolozsvárt, 1919 tavaszára pedig kijutottak a magyar Alföldre és megközelítették a Tiszát. A Székely Hadosztály elkeseredett ellenállása, majd a Vörös Hadsereg védekezése a tiszai fronton csak átmenetileg tudta lassítani a román előrenyomulást. A magyar főváros elfoglalását (augusztus 3–4.) követően a román haderő folytatta előretörését és megszállta a Dunántúl északi és keleti részét is. Augusztus 20-án egészen Győrig jutottak el.

Veszprémet Neagu ezredes harccsoportja szállta meg (8. vadászezred, 7. rosiori¹ ezred, két üteg). Tovább vonulásukkor Alexander Totescu őrnagy különítménye (7. rosiori ezred két lovas százada egy gépfegyver osztaggal és egy ágyúval) maradt vissza a városban. A légénységet a püspöki majorban, a tiszteket a Korona szállóban szállásolták el.²

Veszprém város román uralom alatti életéről (1919. augusztus 16. – 1919. október 4.) korábban már röviden Veress D. Csaba történész³ és hosszabban Nagy Szabolcs levéltáros⁴ is megemlékezett. De érintette ezt a témakört Földesi Ferenc is,

¹ A rosiori ezredek a román haderő lovasságának elit alakulatai voltak. Díszegyenruhájuk huszáros jellegű volt.

² NAGY 2010. 30.; FÖLDESI 2014. 39.

³ VERESS 1989.

⁴ NAGY 2010.

Komjáthy László veszprémi polgármesterről írt munkájában.⁵ Ezért eltekintek az általuk már feltárt és ismertetett eseménytörténet megismétlésétől.

Jelen írásom célja, hogy közreadjam a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményeinek a megszállással kapcsolatos emlékeit, amelyek jobbára dokumentumok. Bár a román csapatok kelet magyarországi és budapesti szerepléséről számos fénykép-felvétel, sőt mozgókép felvétel is fennmaradt, veszprémi működésükről 36 éves (1983-ban kezdődött) itteni múzeumi pályafutásom alatt még egyetlen egy fényképet sem láttam. De az általam erről megkérdezett kollégáim, barátaim sem találkoztak ilyennel. Múzeumunk sem őriz ilyent. Ellenben több-kevesebb hiánysággal megmaradtak a román rendeletek és némi további, ezekhez kapcsolódó, ezeket kiegészítő irat anyag. Ezek szinte kivétel nélkül még első múzeumigazgatónk, Laczkó Dezső idejében kerültek be intézményünkbe. Laczkó szerzetes papi hivatását tekintve és életútját ismerve, tudjuk, hogy sem az 1918–1919-es forradalmi irányzatokkal, sem a román megszállással semmiféle közösséget nem vállalt. Mégis legyőzve személyes ellenérzését, gyűjtötte és megőrizte ezen korszakok emlékeit is. Mindezzel tanúságot tett meglehetősen modern múzeumi szemléletmódjáról, hiszen már saját (gyakorta vigasztalan és embert próbáló, nem egyszer gerincroppantó) korának emlékeit is gyűjtötte. A ma is meglévő román anyagok nagy része Szerzeményi Naplónk (a múzeumi leltárkönyvek elődje) 5242. sorszáma alatt, intézeti gyűjtés megjelöléssel, már közvetlenül a románok kivonulása után, 1919. október 17-én bevételezésre került. Sajnos nincs teljes, hiánytalan sorozatunk a veszprémi román parancsokból. Viszont a budapesti román rendeletek némelyikéből több példány is begyűjtésre, megőrzésre került.

A dokumentumokat időrendben ismertetjük. A néhány keltezetlen iratot a többi után, de a románok Veszprémből való eltávozásakor kiadott búcsúparancsa elé soroltuk be.

A BUDAPESTI ROMÁN MEGSZÁLLÁS EMLÉKEI

LDM–TA 60.17. és 66.1008. (Szerzeményi Napló 5242.)
papír, nyomtatvány, 38,1x20,2 és 38,3x20,2cm

COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.⁶

Ordonanta No. 2.

⁵ FÖLDESI 2014. 38–43.

⁶ Magyarul: Mosoui tábornok csoportjának parancsnoksága..

Se aduce la cunostinta populatiei ca in termin de 24 ore se predea la acest comandament toate telefoanele si materialul telefonic.

Contravenienti vor fi pedepsiti cu 5000 lei amenda, ori cu 2 ani inchisoare, sau cu ambele pedepse.

Aceasta ordonanta intra in vigoare 24 ore dela afisarea ei.

2. sz. Rendelet.

A lakosság tudomására hozzuk, hogy 24 órán belül, parancsnokságunk telefonosztályánál, minden telefonkészüléket és telefonanyagot be kell szolgáltatni.

Az ez ellen vétők 5000 lei pénzbírsággal vagy 2 évi fogházzal, avagy mind a kettővel lesznek büntetve.

Jelen rendelet, 24 órára kifüggesztése után, lép érvénybe.

5. August 1919.

Comandantul Grupului
General (ss.) Mosoiu.

LDM-TA 60.21. és 66.1009. (Szerzeményi Napló 5242.)
papír, nyomtatvány, 39x19,7 és 39x20,2cm

<u>COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.</u>	
<u>Ordonanta No. 2.</u>	<u>2. sz. Rendelet.</u>
Se aduce la cunostinta populatiei ca in termin de 24 ore se predea la acest comandament toate telefoanele si materialul telefonic.	A lakosság tudomására hozzuk, hogy 24 órán belül, parancsnokságunk telefonosztályánál, minden telefonkészüléket és telefonanyagot be kell szolgáltatni.
Contravenienti vor fi pedepsiti cu 5000 lei amenda, ori cu 2 ani inchisoare, sau cu ambele pedepse.	Az ez ellen vétők 5000 lei pénzbírsággal vagy 2 évi fogházzal, avagy mind a kettővel lesznek büntetve.
Aceasta ordonanta intra in vigoare 24 ore dela afisarea ei.	Jelen rendelet, 24 órára kifüggesztése után, lép érvénybe.
5. August 1919.	Comandantul Grupului General (ss.) Mosoiu.

Mosoiu tábornok csoportjának 2. rendelete, 1919. aug. 5. (LDM-TA 66.1008.)

COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.Ordonanta No. 6.

Se aduce la conostinta populatiei ca de la ora 9 seare circulatiunea personelor stre-inte armatei romane este cu dasavarsire interzisa, fara legitimatiuni speciale date de acest comandament.

Cei cari vor fi prinsi ca circula peste ora fixata, vor fi aresteti. considerati ca spioni si pedepsiti cu 5000 lei amenda, ori pana la 1 an inchisoare. Se vor aplica si ambele pedepse.

Aceasta ordanta intra in vigoare dupa 24 ore de la afisarea ei.

6. sz. Rendelet.

A lakosságnak tudomására hozzuk, hogy este 9 óra után csakis a fenti parancsnokságtól engedélyezett igazolvánnyal lehet az utcán tartózkodni.

Aki engedély nélkül a fenti időn túl az utcán találta, kémnek lesz tekintve és 5000 lei pénzbírsággal, vagy 1 évig terjedő fogsággal, avagy mindkettővel lesznek sújtva. Ezen rendelet, 24 órára kifüggesztése után, lép érvénybe.

5. August 1919.

Comandantul Grupului
General (ss.) Mosoiu.

60.21 COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.	
 <u>Ordonanta No. 6.</u> Se aduce la conostinta populatiei ca de la ora 9 seare circulatiunea persoanelor streine armatei romane este cu desavarsire interzisa, fara legitimatiuni speciale date de acest comandament. Cei cari vor fi prinsi ca circula peste ora fixata, vor fi aresteti, considerati ca spioni si pedepsiti cu 5000 lei amenda, ori pana la 1 an inchisoare. Se vor aplica si ambele pedepse. Aceasta ordanta intra in vigoare dupa 24 ore de la afisarea ei. 5. August 1919.	<u>6. sz. Rendelet.</u> A lakosságnak tudomására hozzuk, hogy este 9 óra után csakis a fenti parancsnokságtól engedélyezett igazolvánnyal lehet az utcán tartózkodni. Aki engedély nélkül a fenti időn túl az utcán találta, kémnek lesz tekintve és 5000 lei pénzbírsággal, vagy 1 évig terjedő fogsággal, avagy mindkettővel lesznek sújtva. Ezen rendelet, 24 órára kifüggesztése után, lép érvénybe.
Comandantul Grupului General (ss.) Mosoiu.	

Mosoiu tábornok csoportjának 6. rendelete, 1919. aug. 5. (LDM-TA 60.21.)

LDM-TA 60.18. (Szerzeményi Napló 5242.) és **66.1010.**
papír, nyomtatvány, 42x29 és 42x28,9 cm

COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.

Ordonanta No. 7.

Toti ofiteri, subofiteri si soldati din fosta armata rosie ungara sunt datori a se prezenta in termen de 24 ore la Comanduirea Pietei.

Locuitori care gazduesc persoane din fosta armata rosie ungara sunt obligati ai anunta in termin de 24 ore la Comanduirea Pieti.

Contravenienti la aceasta ordananta vor fi tradusi inaintea Curti Martiale si condamnati pentru spionaj.

Aceasta ordonanta intra in vigoare 24 ore dupa afisarea ei.

7.sz. Rendelet.

Az összes tisztek, altisztek és katonák a volt magyar vörös hadseregből, kötelesek 24 óra alatt a Térparancsnokságnál jelentkezni.

Azon lakos, akinek a lakásán a volt magyar vörös hadseregből valaki tartózkodik, köteles az illetőt 24 órán belül a Térparancsnokságnál bejelenteni.

<u>COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.</u>	
 <u>Ordonanta No 7.</u> Toti ofiteri, subofiteri si soldati din fosta armata rosie ungara sunt datori a se prezenta in termen de 24 ore la Comanduirea Pietei. Locuitori care gazduesc persoane din fosta armata rosie ungara sunt obligati ai anunta in termin de 24 ore la Comanduirea Pieti. Contravenienti la aceasta ordananta vor fi tradusi inaintea Curti Martiale si condamnati pentru spionaj. Aceasta ordonanta intra in vigoare 24 ore dupa afisarea ei. 7. August 1919.	<u>7. sz. Rendelet.</u> Az összes tisztek, altisztek és katonák a volt magyar vörös hadseregből, kötelesek 24 óra alatt a Térparancsnokságnál jelentkezni. Azon lakos, akinek a lakásán a volt magyar vöröshadseregből valaki tartózkodik, köteles az illetőt 24 órán belül a Térparancsnokságnál bejelenteni. Az ezen rendelet ellen vétők a Hadbírságnak lesznek átadva és kémkedés miatt elítélve. Ezen rendelet a kifüggesztésétől számított 24 óra után lép érvénybe.
Comandantul Grupului General (ss.) Mosoiu.	

Mosoiu tábornok csoportjának 7. rendelete, 1919. aug. 7. (LDM-TA 60.18.)

Az ezen rendelet ellen vétők a Hadbírósnak lesznek átadva és kémkedés miatt elítélve.

Ezen rendelet a kifüggesztésétől számított 24 óra után lép érvénybe.

7. August 1919.

Comandantul Grupului
General (ss.) Mosoiu.

LDM–TA 60.20. (Szerzeményi Napló 5242.) és **66.1011.**

papír, nyomtatvány, 39,8x25,1 és 40,4x25,1 cm

Comandamentul Grupului General Mosoiu.

Ordonanta No. 8.

Se aduce la cunostinta publicului diu oras si unprejurimi, ca nimeni nu are dreptul de a face rechizitii de orice fel, decat aceia cari poseda delegatii de la Comandamente (inclusiv Comandamentul de regiment) si serviciile de intendentia.

Contravencentii la aceasta ordonenta, vor fi tradusi in fata Curtilor Martiale.

Ori ce reclamatie in aceasta privinta, se va adresa Comandurei Prietei.

<u>Comandamentul Grupului General Mosoiu.</u>	
<u>Ordonanta No. 8.</u>	<u>8. sz. rendelet.</u>
Se aduce la cunostinta publicului diu oras si unprejurimi, ca nimeni nu are dreptul de a face rechizitii de orice fel, decat aceia cari poseda delegatii de la Comandamente (inclusiv Comandamentul de regiment) si serviciile de intendentia.	Köztudomásra hozzuk, hogy rekvirálásokra csakis az jogosult, aki erre nézve a katonai Parancsnokságtól (ezredparancsnokságig bezárólag), vagy Gazdasági hivataloktól felhatalmazást tudnak felmutatni.
Contravencentii la aceasta ordonenta, vor fi tradusi in fata Curtilor Martiale.	Az ez ellen vétők, hadbíróság elé vezetettnek.
Ori ce reclamatie in aceasta privinta, se va adresa Comandurei prietei.	Az erre vonatkozó panaszok a helybeli terparancsnoksághoz intézendők.
9. August 1919.	
COMANDANTUL GRUPULUI General (ss) Mosoiu.	
	

Mosoiu tábornok csoportjának 8. rendelete, 1919. aug. 9. (LDM–TA 66.1011.)

8.sz. rendelet.

Köztudomásra hozzuk, hogy rekvirálásokra csakis az jogosult, aki erre nézve a katonai Parancsnokságtól (ezredparancsnokságig bezárólag), vagy Gazdasági hivataloktól felhatalmazást tudnak felmutatni.

Az ez ellen vétők, hadbírótság elé vezettetnek.

Az erre vonatkozó panaszok a helybeli térparancsnoksághoz intézendők.

9. August 1919.

COMANDANTUL GRUPULUI

General (ss.) Mosoiu.

LDM-TA 60.22. (Szerzeményi Napló 5242.) és **66.1012.**

papír, nyomtatvány, 41,9x19,5 és 42x19,7 cm

COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.Ordonanta No. 9.

Se aduce la cunostinta tutur ofiterilor sau functionarilor civili din fosta armata rosie ungara cari au fost insarcinati cu gestiuni banesti, sa se prezinte de urgenta la acest Comandament (Biroul informatiilor) cu bani in numerar sau acte justificative, pentru a da cont de gestiunea lor.

Toti aceia cari vor contraveni ordonantei de fata, vor fi tradusi in fata Curtei Martiale.

Prezenta ordonanta intra in vigoare dupa 24 ore de la afisarea ei.

COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.	
<u>Ordonanta No. 9.</u> Se aduce la cunostinta tutur ofiterilor sau functionarilor civili din fosta armata rosie ungara cari au fost insarcinati cu gestiuni banesti, sa se prezinte de urgenta la acest Comandament (Biroul informatiilor) cu bani in numerar sau acte justificative, pentru a da cont de gestiunea lor. Toti aceia cari vor contraveni ordonantei de fata, vor fi tradusi in fata Curtei Martiale. Prezenta ordonanta intra in vigoare dupa 24 ore de la afisarea ei. 9. August 1919.	<u>9. sz. Rendelet.</u> Tudomásunkra hozzuk az összes volt magyar vörös hadseregbeli tiszteknek és hivatalnokoknak, akik pénzbeli teendőikkel voltak megbízva, hogy a fenti parancsnokság tudakozódó irodájánál (Biroul de Informatii) a pénzkészlettel és az igazoló okmányokkal sürgősen jelentkezni tartoznak, hogy a számadásukat igazolják. Mindazok, akik jelen rendelet ellen vétnek Hadbíróvárszék elé vezettetnek. Ezen rendelet a kihüsztesétől számított 24 óra letelte után lép életbe.
Comandantul Grupului General (ss.) Mosoiu.	

Mosoiu tábornok csoportjának 9. rendelete, 1919. aug. 9. (LDM-TA 66.1012.)

9.sz. Rendelet.

Tudomásukra hozzuk az összes volt magyar vörös hadseregbeli tiszteknek és hivatalnokoknak, akik pénzbeli teendőkel voltak megbízva, hogy a fenti parancsnokság tudakozó irodájánál (Biroul de Informatii) a pénzkészlettel és az igazoló okmányokkal sürgősen jelentkezni tartoznak, hogy a számadásukat igazolják.

Mindazok, akik jelen rendelet ellen vétnek Haditörvényszék elé vezettetnek.

Ezen rendelet a kifüggesztésétől számított 24 óra letelte után lép életbe.

9. August 1919.

Comandantul Grupului
General (ss.) Mosoiu.

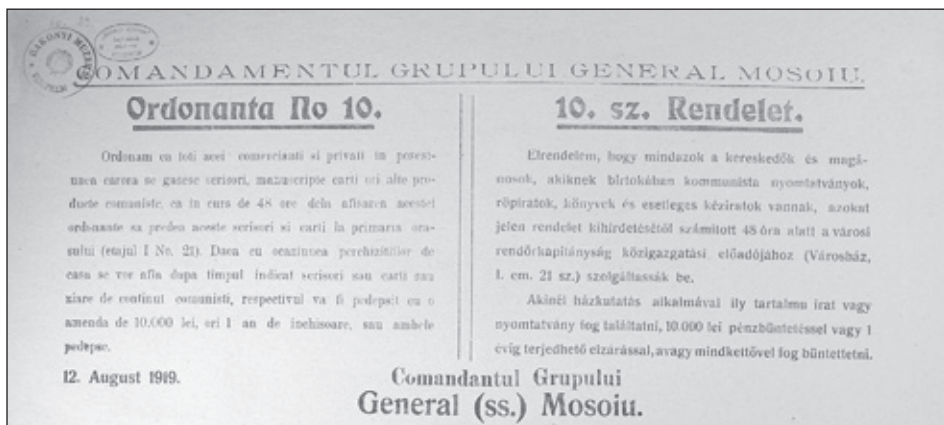
LDM-TA 60.23. (Szerzeményi Napló 5242.) és **66.1013.**

papír, nyomtatvány, 42,2x19,6 és 42,2x19,9 cm

COMANDAMENTUL GRUPULUI GENERAL MOSOIU.

Ordonanta No. 10.

Ordonam ca toti acei comercianti si privati in posesiunea carola se gasesc scrisori, manuscrite carti ori alte produse comuniste, ca in curs de 48 ore dela afisarea acestei ordonante sa predea aceste scrisori si carti la primaria orasului (etajul I No. 21). Daca cu ocaziunea perchezitiilor de casa se vor afla dupa timpul indicat scrisori sau carti sau ziare de continut comunisti, respectivul va fi pedepsit cu o amenda de 10.000 lei, ori 1 an de inchisoara, sau ambele pedepse.

Mosoiu tábornok csoportjának 10. rendelete, 1919. aug. 12. (LDM-TA 60.23.)

10.sz. Rendelet.

Elrendelem, hogy mindazok a kereskedők és magánosok, akiknek birtokában kommunista nyomtatványok, röpiratok, könyvek és esetleges kéziratok vannak, azokat jelen rendelet kihirdetésétől számított 48 óra alatt a városi rendőrkapitányság közigazgatási előadójához (Városház, I em. 21 sz.) szolgáltatassák be.

Akinél házkutatás alkalmával ily tartalmú irat vagy nyomtatvány fog találtatni, 10 000 lei pénzbüntetéssel vagy 1 évig terjedhető elzárással, avagy mindkettővel fog büntettetni.

12. August 1919.

Comandantul Grupului
General (ss.) Mosoiu.

A VESZPRÉMI ROMÁN MEGSZÁLLÁS EMLÉKEI

LDM–TGy 60.170. (Szerzeményi Napló 5274/1920. ápr. 14. Rhé Gyula ajándéka) vászon, 9,3x44,3 cm, a műtárgy jelenleg lappang, nem található

Karszalag téglalap alakú fehér vászonból, közepén nyomtatott, fekete színű „69”-es számmal és körbélyegzővel, amelyen a Román Királyság címere és „ESCADRONUL 2. REG. 7. ROSIORI C. V.” (magyarul: Rosiori lovasság 7. ezred 2. lovasszázad) felirat látható. Továbbá ceruzával ráírva: „Román megszállás alatt karhatalmi jelvény. Rhé Gyula”. Miután sem beszegve nincs, sem az összekapcsolása nincs megoldva, feltehetően félkész, befejezetlen példány lehet. Bár lehetséges, hogy a rendkívüli időkben nem fordítottak időt a beszegésre és eredetileg egyszerűen csak egy biztosítótűvel kapcsolták össze.⁷

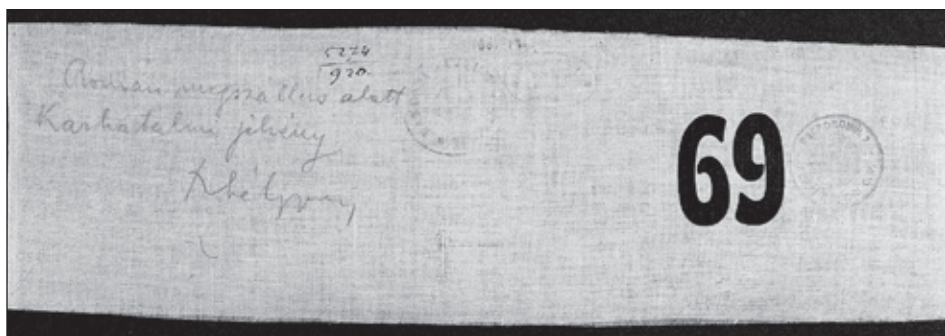
A karszalag használatáról a Veszprémi Hírlap újságírója így informálta a közönséget: „*Rendőrségünk megerősítése. Veszprém város rendjének nyugalmanak biztosítása céljából a román főparancsnok hozzájárulásával a rendőrség étszáma 100 emberrel megerősített s így most a rendőrség 150 főből áll, amely a rendőrkapitány parancsnoksága alá van rendelve. A rendőrök számozott fehér karszalaggal teljesítenek szolgálatot, a számozás a rendőrkapitánynál kezdődik*”.⁸

Pár nappal később a sajtó arról is tudósított, hogy: „*Oldalfegyver viselése a karhatalomba be nem osztott, illetve fehér karszalaggal el nem látott egyéneknek semmi körülmények között sincs megengedve*”.⁹

⁷ TÓTH–SCHLEICHER 2003. 71. Nr. 191. színes ábrával.

⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 20. Rendőrségünk megerősítése. 3.

⁹ *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 24. Kik viselhetnek egyenruhát? 3.

*Veszprémi városi rendőr karszalag a román megszállás idejéből
(LDM-TGy 60.170.)*

A karszalagot tehát nem a megszálló román katonák viselték, hanem a veszprémi városi rendőrök.

LDM-TA 68.331. (Szerzeményi Napló 5232.)

papír, nyomtatvány, 44,3x62,4 cm

A veszprémi román csapatok parancsnoksága.

1. sz. PARANCS!

A román hadsereg Veszprémet megszállta s a következőket rendeli el, amely a veszprémi lakossággal és Veszprém város környékével (20 km. körletben) közlendő:

1. Senkinek sem szabad román parság írásbeli engedélye nélkül fegyvert viselni.
2. Hadianyagot senki sem tarthat és nem is rejthet el (lovat, fegyverzetet, felszerelést, stb.) Aki ezen fennnevezett anyagot nem adja le, vagy nem jelenti be 48 órán belül, az halállal büntetetik.
3. Minden tiszt, altiszt és közember, aki a vörös hadseregben szolgált, följelentendő.
4. Aki egy román katona ellen ellenséges magatartást tanusít, vagy megtámadja, az halállal büntetetik.
5. Minden hivatalnok állásában marad, mindenki a maga hivatását és munkáját lássa el.
6. Ujságok, röpiratok stb. a román parancsnokság engedélye nélkül nem adhatók ki, illetve nem terjeszthetők.
7. Minden tényleges tiszt 48 órán belül a román parancsnokságnál tartozik jelentkezni. Jelentkezés ideje délelőtt 9 órától 12-ig, délután 4 órától 6-ig. A jelentkezés helye Megyeház, földszint.

A veszprémi román csapatok parancsnoksága.

1. SZ. PARANCS!

A román hadsereg Veszprémet megszállta s a következőket rendeli el, amely a veszprémi lakossággal és Veszprém város környékével (20 km. körletben) közlendő:

1. Senkinek sem szabad román parság írásbeli engedélye nélkül fegyvert viselni.

2. Hadianyagot senki sem tarthat és nem is rejthet el (lovat, fegyverzetet, felszerelést, stb.) Aki ezen fennnevezett anyagot nem adja le, vagy nem jelenti be 48 órán belül, az halállal büntetetik.

3. Minden tiszt, altiszt és közember, aki a vörös hadseregben szolgált, följelentendő.

4. Aki egy román katona ellen ellenséges magatartást tanusít, vagy megtámadja, az halállal büntetetik.

5. Minden hivatalnok állásában marad, mindenki a maga hivatását és munkáját lássa el.

6. Újságok, röpiratok stb. a román parancsnokság engedélye nélkül nem adhatók ki, illetve nem terjeszthetők.

7. Minden tényleges tiszt 48 órán belül a román parancsnokságnál tartozik jelentkezni. Jelentkezés ideje délelőtt 9 órától 12-ig, délután 4 órától 6-ig. A jelentkezés helye Megyeház, földszint.

Veszprém, 1919 augusztus 16.

TOTESCU őrnagy,

a Veszprémi román csapatok parancsnoka.

Fodor Ferenc könyvtárgondója Veszprém.

*A veszprémi román csapatok parancsnoksága 1. parancsa, 1919. aug. 16.
(LDM-TA 68.331.)*

Veszprém, 1919 augusztus 16.

TOTESCU őrnagy,
a veszprémi román csapatok parancsnoka.

Fodor Ferenc könyvnyomdája, Veszprém.¹⁰

LDM-TA 60.59. (Szerzeményi Napló 5461. Rhé Gyula ajándéka, 1921. nov. 27.)
papír, nyomtatvány, kézírással, fekete tintával kitöltve, 14,1x10,1 cm

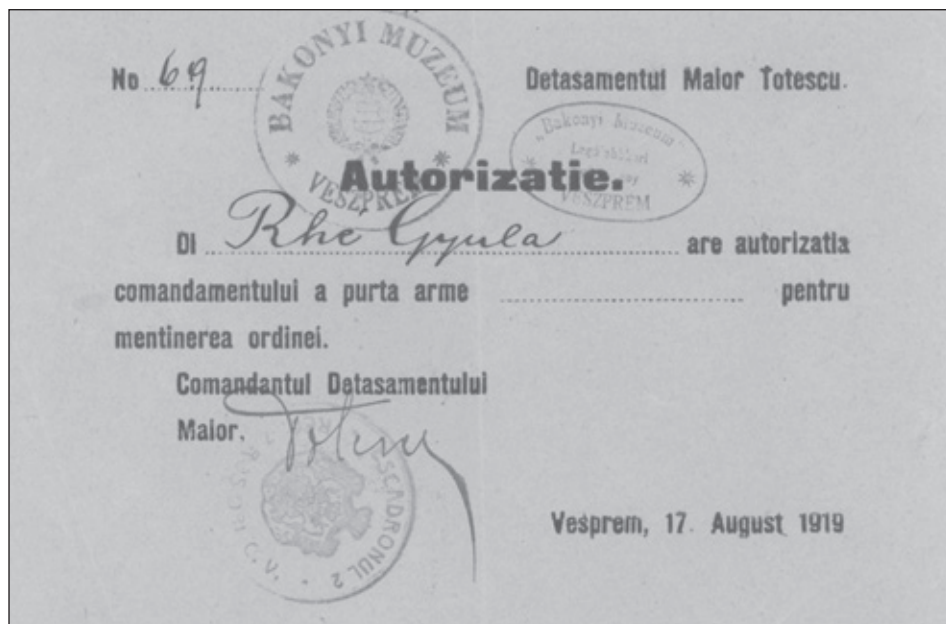
No 69.

Detasamentul Maior Totescu.

Autorizatie.

DI Rhé Gyula are autorizatia comandamentului a purta arme pentru mentinerea ordinei.

Comandantul Detasamentului

Rhé Gyula fegyverviselési igazolványa, 1919. aug. 17. (LDM-TA 60.59.)

¹⁰ Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 20. 1.; említése FÖLDESI 2014.38–39..

Maior. Totescu
Vesprem, 17. August 1919

Magyarul:¹¹

69. szám

Totescu őrnagy különítménye.

Engedély.

Rhé Gyula úrnak parancsnoki engedélye van fegyvert viselni a rend fenntartása érdekében.

Totescu őrnagy

különítmény parancsnok

Veszprém, 1919. augusztus 17.

Kerekbélyegző lenyomata a Román Királyság címerével, „ESCADRONUL 2. REG. 7 ROSIORI C. V.” (magyarul: 7. rosiori lovasezred 2. lovasszázd) körirattal. Lila színű, átmérője: 2.9 cm.

LDM–TA 60.179. (Szerzeményi Napló 5242.)

papír, nyomtatvány, kézírással, fekete tintával kitöltve, 21,3x17 cm

No. 201.

Detasamentul Maior Totescu.

Permis de circulatie.

Dr Laczkó Dezső diu Veszprém are voie a calatori la Városlőd Valabil pentru o singura calatorie

1919 Luna aug Ziua 19.

Comandantul Detasamentului

Maior, Totescu

magyarul:

Totescu őrnagy különítménye

Közlekedési engedély

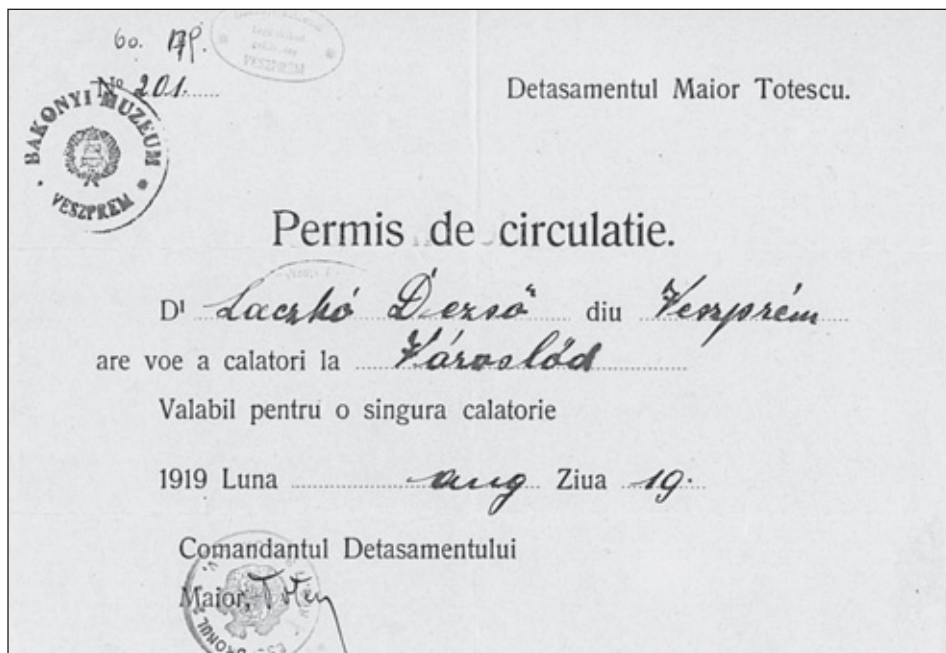
Laczkó Dezső úrnak joga van Veszprémből Városlődre utazni. Érvényes egyetlen utazásra.

¹¹ A románról magyarra való fordításokat dr. Jakab Réka főlevéltáros (MNL–VML) végezte. Segítségét ismételten megköszönöm. Jakab Réka megjegyzése: „A (kéz)iratok román szövege elég rossz helyesírással íródott, sok helyen a tájszólást fonetikusán megörökítve. Igyekeztem betűhíven átírni azzal a különbséggel, hogy az ékezetes román betűket ékezet nélkül írtam”.

A román 7. rosiori ezred
2. századának körbélyegzője
a Román Királyság címerével
Laczkó Dezső utazási engedélyén,
1919. aug. 19. (LDM-TA 60.179.)

Laczkó Dezső
Veszprémből Városlódra való
utazási engedélye,
1919. aug. 19.
(LDM-TA 60.179.)

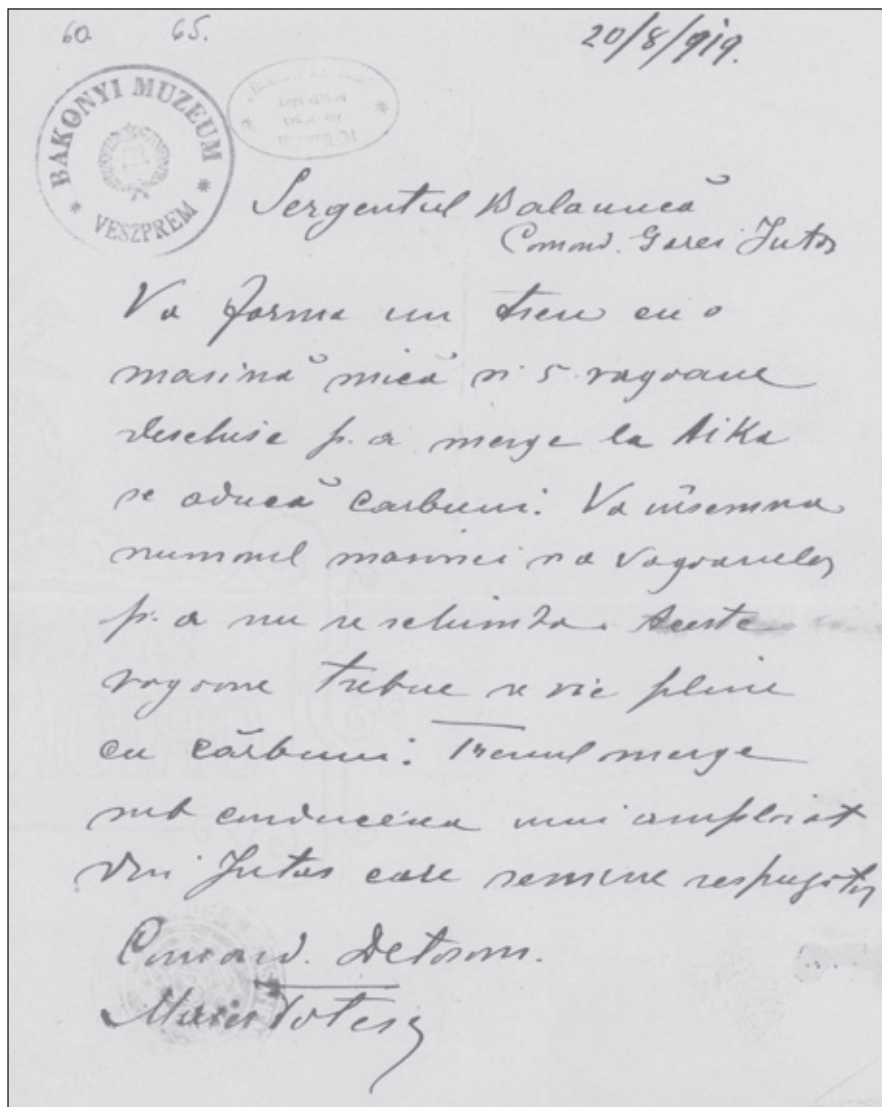
Veszprém, 1919. augusztus 19.
A különítmény parancsnoka
Totescu őrnagy

Kerekbélyegző lenyomata a Román Királyság címerével, „ESCADRONUL 2. REG.
7 ROSIORI C. V.” körirattal. Lila színű, átmérője: 2.9 cm.

Egyházmegyei nyomda Veszprém.

LDM-TA 60.65.

levélpapír, földgömbön álló, csőrében borítékot tartó galambot ábrázoló, „TRADE MARK FAVORIT MILL's ORION-PAPER” feliratú vízjellel, félbehajtva, fekete tintával írva, 30,4x20 cm

Totesu őrnagy parancsa Balanuca őrmesternek
az Ajkáról való szén beszállítására, 1919. aug. 20. (LDM-TA 60.65.)

20/8/1919.

Sergentul Balanuca,

Commandantul garei Jutas

Va forma un tren cu o masina mica si 5 vagoane deschise pentru a merge la Aika se aduca carbuni. Va insemna numerul masinei si a vagoanelor pentru a nu se schimba. Aceste vagoane trebuie sa vie pline cu carbuni. Trenul merge sub conducerea unei ampluat din Jutas care remine respusetor [ramine raspunzator].

Commandantul detasamentului

Maior Totescu

1919/8/20.

Balanuca őrmester,

Jutas állomás parancsnoka

Összeállítanak egy vonatot egy kisebb mozdonnyal és 5 nyitott vagonnal, amelyik Ajkára fog menni, hogy szemet hozzon. A mozdony és a vagonok meg lesznek jelölve, nehogy összecserélődjenek. Ezeket a vagonokat meg kell tölteni szénnel. A vonatot egy jutasi hivatalnok fogja kísérni, aki mindenért felel.

Totescu őrnagy,

az osztag parancsnoka

Kerekbélyegző elmosódott lenyomata a Román Királyság címerével, „DETASE-MEN...” körirattal. Lila színű, átmérője: 3.3 cm.

(12. ábra)

Utolsó oldalán Rhé Gyula fekete tintás, utólagos magyarázata:

Rhé Gyula

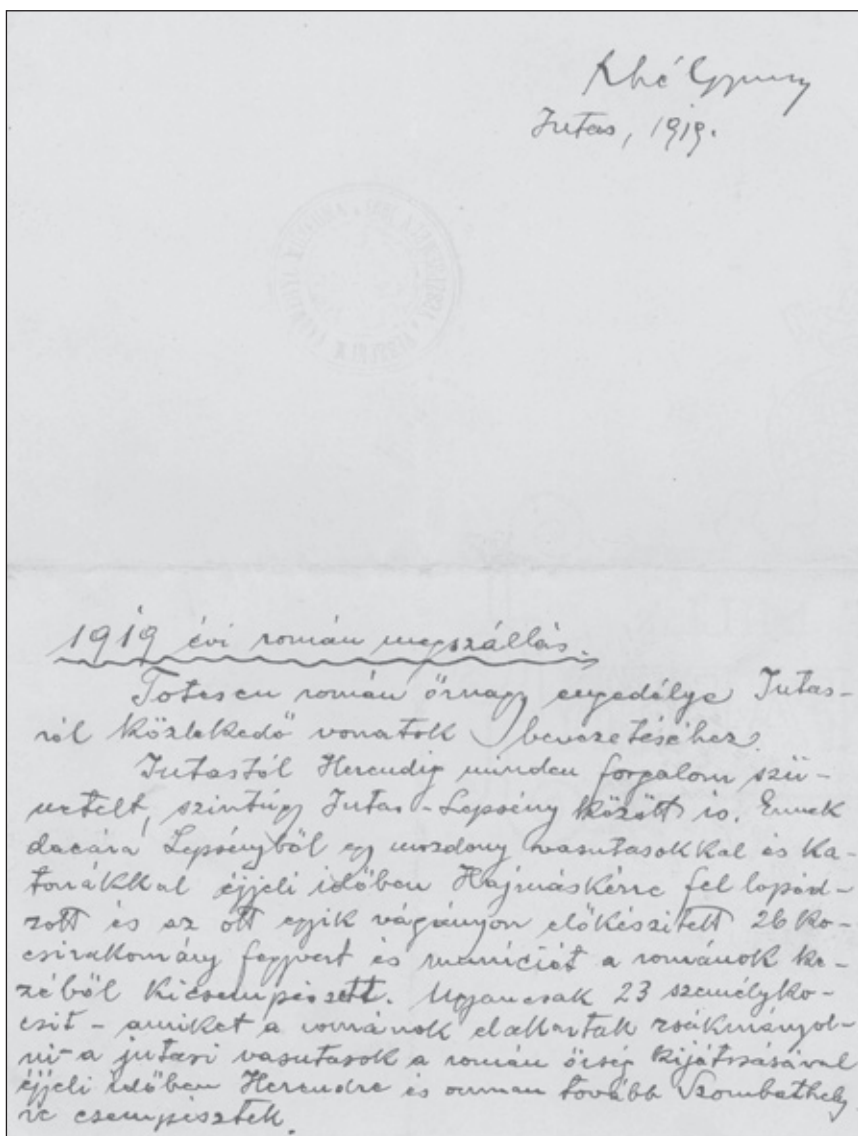
Jutas, 1919.

1919 évi román megszállás.

Totescu román őrnagy engedélye Jutasról közlekedő vonatok bevezetéséhez.

Jutasról Herendig minden forgalom szünetelt, szintúgy Jutas-Lepsény között is. Ennek dacára Lepsényből egy mozdony vasutasokkal és katonákkal éjjeli időben Hajmáskérre fel lopódzott és az ott egyik vágányon előkészített 26 kocsirakomány fegyvert és muníciót a románok kezéből kicsempészt. Ugyancsak 23 személykocsit – amiket a románok el akartak zsákmányolni – a jutasi vasutasok a román őrség kijátszásával éjjeli időben Herendre és onnan tovább Szombathelyre csempészték.

Az ajkai szénszállítmányról a Veszprémi Hírlap újságírója is beszámolt: „Öt vagon szén érkezik Ajkáról a napokban Veszprém város részére Totescu őrnagynak, a megszálló román csapatok parancsnokának jóakaratából. Egyik este ugyanis, amikor Istvánffy ezredes és dr. Török rendőrkapitány vacsorára látott vendégei voltak a vendégszerető román főparancsnoknak, kérték, hogy tegye lehetővé szénnek

Rhé Gyula magyarázata Tótescu őrnagy 1919. aug. 20-i parancsán
(LDM-TA 60.65.)

Veszprémbe való beszállítását, mert különben a vízművek kénytelenek lennének beszüntetni működésüket. A főparancsnok a kérelem teljesítését készségesen megígért s másnap nyomban intézkedett, hogy egy különvonat induljon Ajkára, a fentjel-

zett mennyiségű szén beszállítására. A román főparancsnoknak eme lekötelező jóakarata bizonyára hálás visszhangra fog találni a város lakossága körében”.¹²

A 2. számú parancsból nem található eredeti példány a múzeumban. Szövegét a Veszprémi Hírlap alapján közöljük.

2. számú Parancs.

Az első számú parancs végrehajtásának ellenőrzésére a román katonai parancsnok megkezdte a nyomozást. A román járőrök megjelenésekor minden helyiség nyitva tartandó.

Be nem jelentett katonai felszerelések feltalálása esetén a bejelentést elmulasztó fél haladéktalanul le lesz tartóztatva és az első számú parancs értelmében megbüntetve.

Veszprém, 1919 év augusztus hó 23-án.

A veszprémi román csapatok parancsnoka:

Totescu őrnagy.¹³

A 3. számú parancsból sem található eredeti példány a múzeumban. Szövegét szintén a Veszprémi Hírlap alapján közöljük.

III. számú parancs.

Értesítetik Veszprém vármegye lakossága, hogy az élelemmel való kereskedés szabad.

Bárki szállíthat Veszprémbe élelmicikkeket anélkül, hogy ebben bárki is akadályozhatná.

Az összes élelmicikkek a piacon fognak árusíttatni. A városban más helyen való árusítás tiltva van. Ugyancsak tiltva van az élelmicikkekkel való uzsoráskodás is.

Veszprém, 1919. augusztus 27.

Dr. Török rendőrkapitány.

Totescu, őrnagy.¹⁴

¹² Veszprémi Hírlap, 1919. aug. 24. Öt vagon szén. 3.

¹³ Megjelent: Veszprémi Hírlap, 1919. aug. 26. 1.; említése NAGY 2010. 31.

¹⁴ Megjelent: Veszprémi Hírlap, 1919. aug. 31. 1.

LDM–TA 60.13. (Szerzeményi Napló 5242.)

papír, nyomtatvány, 42,5x29,1 cm

Ordonanta No. 101. A.

In conformitate cu dispozițiunile Ministerului de Finanțe din Regatul Roman relativ la cursul monedei românești „LEUL”, în cuprinsul teritoriului ungar ocupat de armatele române

Se ordonă:

1. Un „LEU” românesc va avea cursul și va fi primit de toate instituțiile financiare, atât cele de stat cât și cele particulare, din Ungaria, pe 2 Kor. și 50 filleri, adică se stabilește valoarea unei Koroane la 0.40 bani românești.
2. Koroanele care sunt admise la schimb contra monedei române, sunt numai Koroanele emise de Banca Statului Austro-Ungar, tip: 10.000, 1000, 100, 50, 20, și 10 Koroane.
3. În nici un caz banii românești nu se vor schimba contra Koroane albe pe o parte, emise în timpul guvernului Karoly, adică tip: Kor 200 Serie 1-2000 și tip Kor. 25 Seria 1-3000; deasemenea nu se vor schimba nici contra celor emise în timpul guvernului Bela Kun (seria mai mare de 2000 pentru Kor și mai mare de 3000 pentru Kor. 25). Tot astfel este interzis ca banii românești să se schimbe contra Koroane emise de poșta ungară, emisiunea diferitelor orașe, precum și contra Koroane emise de guvernul Karoly, imitația celor emise de Banca Austro-Ungară, tipărite pe ambele părți, însă cu mențiunea: „Emisiunea II.”
4. Acei ce se vor abate de la dispozițiunile acestei ordonanțe, cerând altfel de schimb, se vor pedepsi cu închisoare până la 6 Luni și cu amendă de la 2000 până la 5000 Lei. Această ordonanță se va publica și afișa spre știință tuturor, în toate ținuturile ungare ocupate de armata română.

COMANDANTUL TRUPELOR DIN TRANSILVANIA:

General MÂRDĂRESCU.

30 August 1919.

Sef de Stat

Maior:

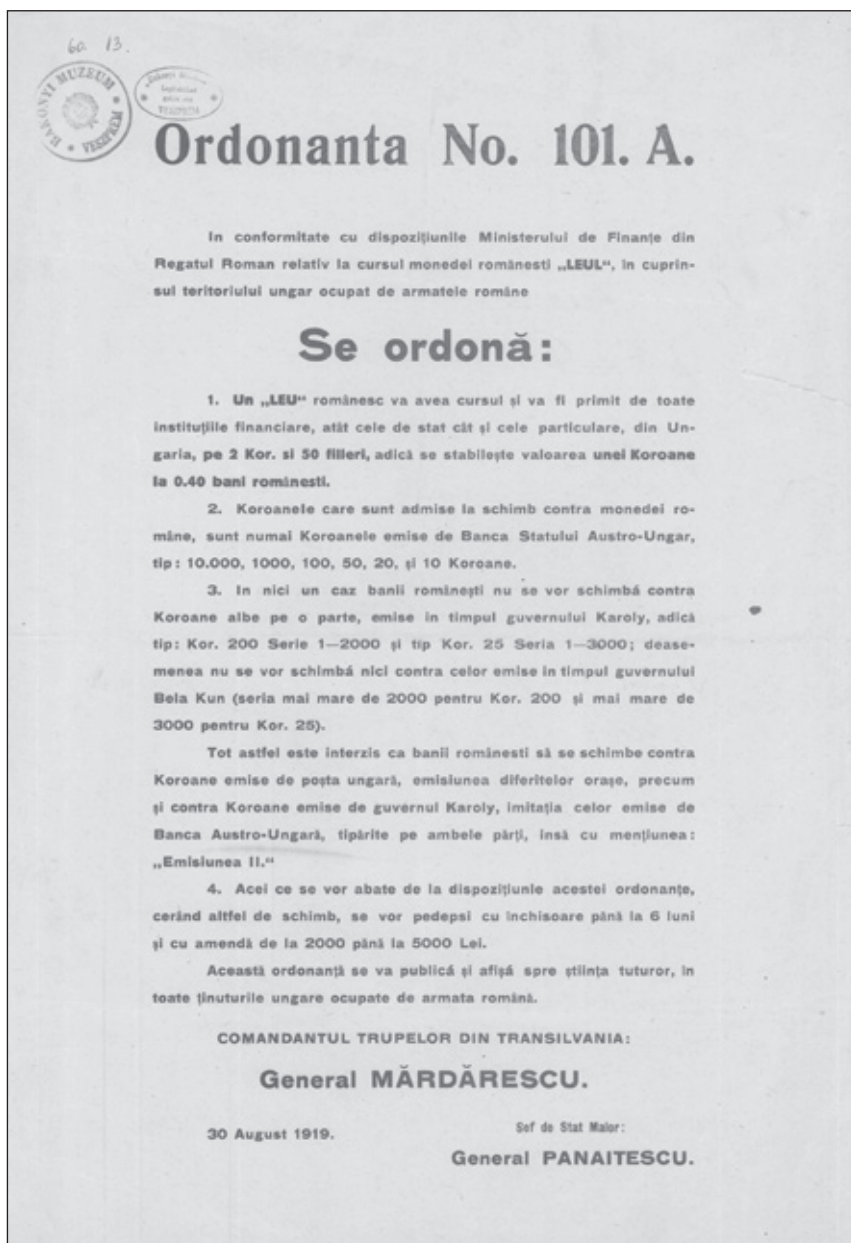
General PANAITESCU.

Minerva-Nyomda, Budapest, VI., Szerecsen-utca 23.

Magyarul:

101. A. számú parancs

A Román Királyság Pénzügyminisztériumának rendelkezéseivel összhangban a

Mardarescu tábornok 101. A. parancsa a román pénzügyminisztériumnak az elfoglalt magyar területeken a Leu árfolyamára vonatkozó rendeletéről, 1919. aug. 30. (LDM-TA 60.13.)

román hadsereg által elfoglalt magyar területeken a román Leu árfolyamára vonatkozóan parancsoljuk:

1. Egy román Leu-nak 2 Korona és 50 fillér lesz az árfolyama, azaz egy Korona értékét 0,40 baniban rögzítjük és ez lesz érvényes Magyarországon minden állami és magán pénzügyintézetben.
2. Csak az alábbi, az Osztrák-Magyar Állami Bank által kibocsájtott koronákat engedélyezzük román valuta ellenében kibocsájtani: 10.000, 1000, 100, 50, 20 és 10 Korona.
3. Semmilyen esetben sem lehet a román pénzt egyfelől fehér Koronára váltani, amit a Károlyi kormány alatt bocsájtottak ki, azaz az alábbi típusok: 200-as címletű 1-2000 sorozatú Korona és 25-ös címletű 1-3000 sorozatú Korona; ugyanígy nem váltható be azokra sem, amelyeket Kun Béla kormánya alatt bocsájtottak ki (2000-es feletti sorozatot 200 Koronásra, illetve a 3000-es feletti sorozatot 25 Koronásra).
Ugyanígy tilos a román pénzt beváltani a magyar posta, a különböző városok, valamint a Károlyi kormány által, az Osztrák-Magyar Bank által kibocsájtott, mindkét oldalán megnyomott, de „II. kibocsájtás” megjegyzéssel ellátott koronára.
4. Azokat, akik ezen parancs rendelkezéseit, másféle beváltást kérve, megszegik, 6 hónapig terjedő börtönbüntetésre és 2000-től 5000 lejig terjedő pénzbüntetésre büntetjük.

Ezt a parancsot mindenki tudomására közöljük és kifüggesztjük minden, a román hadsereg által elfoglalt magyar tartományban.

AZ ERDÉLYI CSAPATOK PARANCSNOKA:
MARDARESCU tábornok.

1919. augusztus 30.

PANAITESCU tábornok
vezérkari főnök

Az LDM–TA 60.13. ltsz. dokumentum hátoldalán, tintaceruzával írva:

Sombathei si imprejurul Sombathei

4000 soldati din garda Nationala, la gara este un tren panter

In el sunt tunuri mitraliera si munitiuni.

Tote casarnile sunt plene de arme si si muniti.

La satul Veip sta la gara o garnitura cu tunuri calib 8 cm si 10 cm. De la orasul Sombathei ofiteri si functionari a facut intruniri si au vorbit, cind o vom armata romana ... cu arme si tunuri contra lor. Ei a spus ca la Sombathei nu trebuie armata romana acolo sa recruteaza de 18 ani la 46.

Lombothei în împrejurimile Lombothei
 1000 soldați din garda națională, la gară este un bun panter
 În el sunt 10000 de țărâni și în munții 5242
 717
 Toate casele sunt pline de armă și muniție.
 La satul Veșp stă la gară o gară țară cu țărâni ca
 800 și 1000 De la Orașul Lombothei Of. levr. funcționari
 o facut întunecare și au răbit, Căința rom. Armata Română
 Ver. rom. cu armă și tunuri contra lor. Ea spus ca la
 Lombothei nu trebuie armata Română. Acolo co
 recantă zici de 18 ani la 46 —
 Toată ziua spun la populație ca romani au sa
 plece cu capul spart de aici —
 Care nu vrea sa fie voluntari este fortat de
 jandarmi înrolat —

Feljegyzés a Magyar Nemzeti Hadsereg Szombathely térségében szerveződő erőiről az előbbi parancs hátoldalán (LDM-TA 60.13.)

Toata ziua spun la populatie ca romani au sa plece cu capul spart de aici.
 Care nu vrea sa fie voluntari este fortat de jandarmi si involat (?)

Magyarul:

Szombathely és Szombathely környéke¹⁵

4000 katona a nemzeti gárdából,¹⁶ az állomáson van egy páncélvonat. Benne ágyúk, gépfegyverek és lőszer van. Minden kaszárnya tele van fegyverrel és lőszerrel.

Vép faluban¹⁷ a pályaudvaron állomásozik egy garnitúra 8 és 10 cm kaliberű ágyú. Szombathely városból a tisztek és a tisztviselők összejöveteleket szerveztek és arról beszéltek, hogy mikor fogják a román hadsereget fegyverrel és ágyúkkal ellenük [olvashatatlan szó]. Azt mondták, hogy Szombathelyen nem kell a román hadseregnek a 18 és 46 év közöttieket soroznia. Egész nap azt mondják a lakosságnak, hogy a románok betört fejjel fognak majd innen elmenni. Aki nem akar önkéntes lenni, azt a csendőrök erőszakkal besorozzák.¹⁸

LDM-TA 60.63.

nagyobb papírlapból leszakított cédula,
21x12,5 cm, vöröses színű ceruzával írva.

2/9/919

Se va admite ca sa se dea o masina pentru a
aduce carbun de la Herend.

M. Totescu

Magyarul:

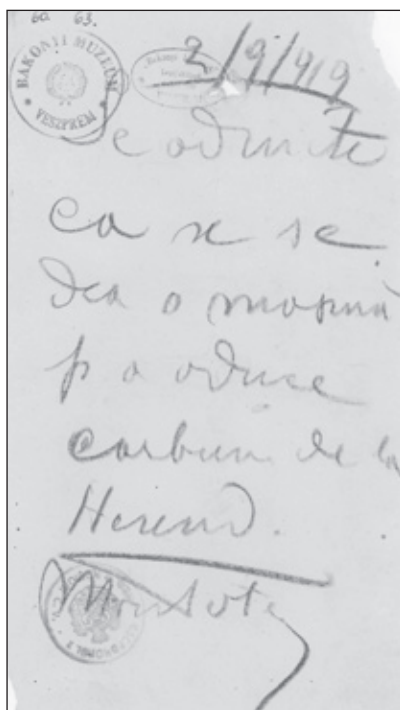
919/9/2

Engedélyezem, hogy adjanak egy mozdonyt
arra a célra, hogy Herendről szén hozzanak.

Totescu őrnagy

Kerekbélyegző lenyomata a Román Királyság
címerével, „ESCADRONUL 2. REG. 7 ROSI-
ORI C. V.” (magyarul: 7. rosiori lovasezred 2.
lovasszázd) körirattal. Lila színű, átmérője:
2.9 cm.

*Totescu őrnagy engedélye a szén Herendről
Veszprémbe szállításáról, 1919. szept. 2.
(LDM-TA 60.63.)*

¹⁵ Szombathelyen és környékén Lehár Antal ezredes szervezte a fehér csapatokat, amelyek idővel beleolvadtak a Nemzeti Hadseregbe.

¹⁶ Nemzeti Gárda alatt is valószínűleg a Magyar Nemzeti Hadsereg értendő.

¹⁷ Község Vas megyében, Szombathelytől 8 km-nyire K-re.

¹⁸ Ez az irat feltehetően egy telefonjelentés hevenyészve lejegyzett változata lehet..

Az augusztus 20-án engedélyezett szén-szállítmány útja ugyanis nem volt teljesen zökkenőmentes: „Megérkezett az ajkai szén Veszprémbe s így megszűnt a szénhiány, ami a városi vízműveket veszélyeztette. A szén – amint annak idején megírtuk – már régebben elindított Ajkáról, a vonatközlekedés szünetelése folytán azonban csak Herendig juthatott el, az öt vagon, amennyi Veszprém felé irányítva volt. Végre is Totescu őrnagy, román katonai parancsnok jóakarata segített a bajon, aki Bokrossy Jenő¹⁹ főmérnök kérésére egy mozdonyt rendelt a szén beszállítására, ami tegnapelőtt meg is történt”.²⁰

LDM-TA 60.40. (2 db) (Szerzeményi Napló 2537. hátoldala jobb alsó sarkában valószínűleg Laczkó Dezső grafitceruzás írásával: „Főgimnázium” és Szerzeményi Napló 5245.)

papír, nyomtatvány, 31,4x47,2 és 31,5x47,4 cm

A megszálló román csapatok parancsnokától.

4. számú PARANCS.

A román parancsnokság értesülvén, hogy a román hadsereggel szemben az egész vármegyében tendenciosus hírek keringenek, miért is kötelességének tartja a néppel közölni, hogy tendenciosus hírek terjesztése nem állhat egy megszállott ország lakosságának érdekében, hanem ellenkezőleg a jó viszony megszüntét vonja maga után, kényszerítvén a parancsnokságot arra, hogy az egész lakossággal szemben keményebb rendszabályokhoz nyuljon. Ennek elkerülése végett tartózkodják a lakosság rosszindulatu hírek terjesztésétől.

A rémhírterjesztők ellen.

E rendelet ellen vétőknek tekintetnek:

- 1) Mindazok, akik habár rosszhiszeműség nélkül nyilvános helyiségekben, állomásokon, vonatokon, utcákon stb. a hadműveletekre, csapatok helyzetére és eltolására katonai hatóságok rendelkezései vagy bármilyen más ROMÁN HADSEREGET ÉRINTŐ kérdésekre vonatkozólag híreket – legyenek azok akár igazak, akár képzeltek, akár vélemények – hirdetnek, terjesztenek vagy bármilyen módon közölnek.
- 2) Ezen vétség a bíróságok által első és utolsó fokon egy évig terjedő fogházzal és 2000 lei pénzbírsággal lesznek ítélve és büntetve.

¹⁹ Bokrossy Jenő (Veszprém, 1882 – Veszprém, 1968) mérnök, tart. mérnök hadnagy, 1917-től Veszprém város műszaki tanácsnoka. Később a városi mérnöki hivatal vezetője. Városrendezői tevékenysége máig is meghatározó Veszprémben. Sírja az Alsóvárosi temetőben található. HAHN-ZSADÁNYI 1929.; JÁKÓY 2010. 40., 43–45.; NAGYNÉ-SZABÓNÉ 2014. 18. (a vonatkozó részt Jákóy Bernadett írta).

²⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 07. Megérkezett az ajkai szén. 3.

A megszálló román csapatok parancsnokától.

4. számú PARANCS.

A román parancsnokság értesülvén, hogy a román hadsereggel szemben az egész vármegyében tendenciosus hírek keringenek, miért is kötelességének tartja a néppel közölni, hogy tendenciosus hírek terjesztése nem állhat egy megszállott ország lakosságának érdekében, hanem ellenkezőleg a jó viszony megszüntét vonja maga után, kényszerítvén a parancsnokságot arra, hogy az egész lakossággal szemben keményebb rendszabályokhoz nyuljon. Ennek elkerülése végett tartózkodják a lakosság rosszindulatu hírek terjesztésétől.

A rémhirterjesztők ellen.

E rendelet ellen vétőknek tekintetnek:

1) Mindazok, akik habár rosszhiszeműség nélkül nyilvános helyiségekben, állomásokon, vonatokon, utcákon stb. a hadműveletekre, csapatok helyzetére és eltolására katonai hatóságok rendelkezései vagy bármilyen más a ROMÁN HADSEREGET ÉRINTŐ **kérdésekre vonatkozólag híreket** — legyenek azok akár igazak, akár képzeltek, akár vélemények — hirdetnek, terjesztenek vagy bármilyen módon közölnek.

2) Ezen vétség a bíróságok által első és utolsó fokon egy évlg terjedő fogházzal és 2000 lei penzbírsággal lesznek ítélve és büntetve.

Ha a fent említett tetteket kémkedési vagy árulási szándékkal hajtják végre, akkor a — háború tartama alatt érvényben levő — büntető törvények által kiszabott büntetés alkalmaztatik.

Veszprém, 1919. szeptember hó 3.

TOTESCU,
őrnagy.

*A veszprémi román csapatok parancsnoksága 4. parancsa, 1919. szept. 3.
(LDM-TA 60.40.)*

Ha a fentt említett tetteket kémkedési vagy árulási szándékkal hajtják végre, akkor a – háboru tartama alatt érvényben lévő – büntető törvények által kiszabott büntetés alkalmaztatik.

Veszprém, 1919. szeptember hó 3.

TOTESCU,
őrnagy.²¹

LDM–TA 60.89.

papír, nyomtatvány, 28,9x42 cm

A megszálló román csapatok parancsnokától.

5. sz. PARANCS.

Az összes városi és községi lakosságnak tudomásul adatik, hogy a körülfekvő közeli falvakban az összes fegyvereket, hadianyagot stb. alulírt parancsnoksághoz jelen rendelet kihirdetésétől számított 24 óra alatt tartoznak beszoigáltatni.

Akik ezen rendeletet nem tartják be, a fegyvereket be nem szoloigáltatják és később náluk fegyverek vagy más hadianyagok taláztatnak, elfogatnak, jegyzőkönyvezve lesznek és további birói eljárás végett a román katonai parancsnokságnak adatnak át. Veszprém, 1919. szept. 10-én.

Totescu

Pietei

őrnagy.

veszprémi parancsnok.²²

Egyházmegyei könyvnyomda Veszprém.

²¹ Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 07. 1.; említése NAGY 2010. 31.

²² Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 11. 1.; említése NAGY 2010. 31..

A megszálló román csapatok parancsnokától.

5. SZ. PARANCS.

Az összes városi és községi lakosságnak tudomásul adatik, hogy a körülfekvő közeli falvakban az összes fegyvereket, hadianyagot stb. alulírt parancsnoksághoz jelen rendelet kihirdetésétől számított 24 óra alatt tartoznak beszolgáltatni.

Akik ezen rendeletet nem tartják be, a fegyvereket be nem szolgáltatják és később náluk fegyverek vagy más hadianyagok találtatnak, elfogatnak, jegyzőkönyvezve lesznek és további bírói eljárás végett a román katonai parancsnokságnak adatnak át.

Veszprém, 1919. szept. 10-én.

Totescu

őrnagy.

Pietei

veszprémi parancsnok.

Egyházmegyei könyvnyomda Veszprém.

*A veszprémi román csapatok parancsnoksága 5. parancsa, 1919. szept. 10.
(LDM-TA 60.89.).*

LDM-TA 60.178. (Szerzeményi Napló 5242.)

papír, nyomtatvány, kézírással, fekete tintával kitöltve, 15,6x11,3 cm

Adeverinta

In casa Dliu Laczkó Dezső invatator din Veszprém strada Vár Nr. 10 fara de porunca este soldatiilor interzisa intrarea.

Veszprém, la 11. Septemore 1919.

Comandantele Pieti
maior. Totescu

magyarul:

Igazolás

Laczkó Dezső úr, veszprémi tanító házába, Veszprém, Vár utca 10. sz. engedély nélkül katonának belépni tilos.

Veszprém, 1919. szeptember 11.

60.178

Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

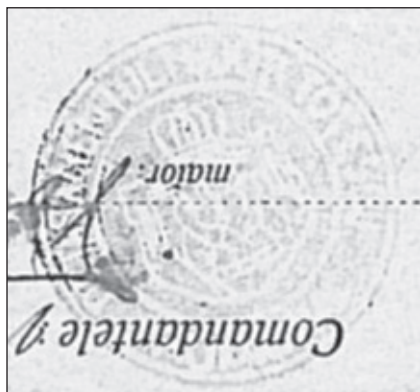
Adeverinta

In casa Dliu *Laczkó Dezső*
invatator din Veszprém strada *Vár*
Nr. *10* fara de porunca este soldatiilor interzisa
intrarea.

Veszprém, la 11. Septemore 1919.

Comandantele *Pieti*
maior. *Totescu*

Totescu őrnagy igazolása: Laczkó Dezső otthonába román katona parancs nélkül nem léphet be, 1919. szept. 11. (LDM-TA 60.178.)

*A Totescu-különítmény körbélyegzője
a Román Királyság címerével
Totescu őrnagy Laczkó Dezső számára
kiállított igazolásán, 1919. szept. 11.
(LDM-TA 60.178.)*

Pietei²³ parancsnok,
Totescu őrnagy

Kerekbélyegző lenyomata a Román Királyság címerével, elmosódott, részben olvashatatlan „... DETASAMENTUL MAIOR TOTESCU...” (magyarul: ... Totescu őrnagy különítménye...) körirattal. Lila színű, átmérője: 3,2 cm.

A 6. számú parancsból nem található eredeti példány a múzeumban. Szövegét a Veszprémi Hírlap alapján közöljük.

A megszálló román csapatok parancsnokától.

VI. számú parancs.

A Veszprém város környékbeli községek lakosságát értesitem, miszerint a Veszprém város részére szükséges élelmiszereket az általam meghatározott árakban kötelesek a városba beszállítani. A beszállításra köteles községeket a vármegye alispánja²⁴ jelöli ki, s ugyancsak a vármegye alispánja állapítja meg az egyes községekből behozandó élelmiszerek mennyiségét is.

²³ Pietei ezredes (múlt szombaton) történt megérkezéséről, akit a vasútállomáson Komjáthy László polgármester fogadott: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 11. Új román parancsnok érkezése. 3.

²⁴ BIBÓ KÁROLY dr., barátosi (Felsőnyék-Belsőfürged pusztá, Tolna vm. 1866. dec. 18. – Veszprém, 1927. jan. 1.) A budapesti II. kerületi Királyi Katolikus Főgimnáziumban folytatta középiskolai tanulmányait, majd a budapesti tudomány egyetemen jogi diplomát szerzett. 1890. szept. 5-től állott Veszprém vármegye törvényhatóságának szolgálatában. 1915–1917 között Veszprém vármegye főjegyzője, 1917. szept. 20. – 1919. márc. között és 1919. aug. – 1926. márc. 1. között a megye alispánja. Tisztségéről betegsége miatt lemondott, nyugdíjazták. A Tanácsköztársaság alatt (1919) hivatalából felfüggesztették. Sírja az Alsóvárosi temetőben található. (K. Z. 1927.; RAINER 2017. 42.)

Ahol ezen rendeletem nem teljesítették, ott erőszakos rekvirálást hajtatok végre. Jelen rendeletek kijátszói szigorú büntetésnek teszik ki magukat.

Veszprém, 1919. évi szeptember 10.

Totescu s. k., román őrnagy²⁵

A 6. számú paranccsal kapcsolatban így írt a Veszprémi Hírlap: „*Veszprém város ellátása. Amint a lapunk vezető helyén közölt 6. számú parancsból is megolvasható, Totescu román őrnagy a megszállás körletében elrendelte Veszprém városnak élelmicikkekkel való ellátását. Amint a parancs is mondja, az élelmiszerek mennyiségét, valamint azokat a községet, amelyek a beszállításra kötelezettek, az alispán jelöli meg, akinél evégből csütörtökön értekezlet volt a város polgármesterének és szakértőknek bevonásával. Amint értesülünk, a város ellátása kérdésében első sorban is a húsellátásra vetik a fő súlyt s ezért az alispán úgy határozott, hogy hetenkint 25 darab marha és 10 darab borjú szállítandó be Veszprémbe. Ezenkívül beszállítandó lesz még naponként 1000 liter tej, hetenkint 420 liter tejjől, 800 kilogramm túró, 42 kg. vaj, 12.600 darab tojás és 126 métermázsa burgonya. A zöldféléket az alispán a vilonyai bolgárkertészetből kívánja beszerezni*”.²⁶

LDM–TA 60.16. (Szerzeményi Napló 5242.)

papír, nyomtatvány, 29,1x42 cm

7. sz. PARANCS.

Felsőbb utasításra elrendelem a következőket:

1. További intézkedésig este 10 órán túl senki az utcán nem tartózkodhatik.
2. Az első puskaropogáskor beáll a hadiállapot és senki lakását elnem hagyhatja.
3. Az ezen parancs ellen vétők a hadiállapotról vonatkozó törvények szerint fognak büntettetni.

Veszprém, 1919. szeptember 19.

Veszprémi megszálló csapatok parancsnoka:

PIETEI,
alezredes.

Szigethy, Veszprém.²⁷

²⁵ Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 14. 1.

²⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 14. Veszprém város ellátása. 2.

²⁷ Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 21. 1.; említése: NAGY 2010. 31.; FÖLDESI 2014. 42.

7. SZ. PARANCS.

Felsőbb utasításra elrendelem a következőket:

1. További intézkedésig este 10 órán túl senki az utcán nem tartózkodhatik.

2. Az első puskaropogáskor beáll a hadiállapot és senki lakását elnem hagyhatja.

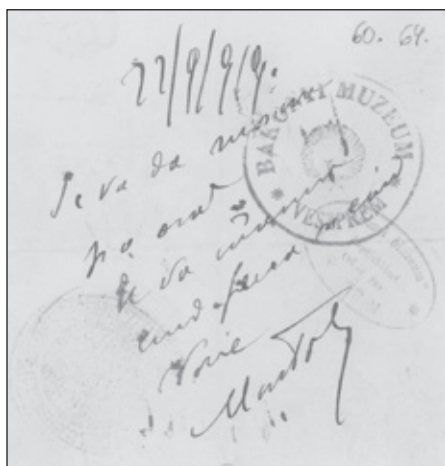
3. Az ezen parancs ellen vétők a hadiállapotról vonatkozó törvények szerint fognak büntettetni.

Veszprém, 1919. szeptember 19.

Veszprémi megszálló csapatok parancsnoka:

PIETEL,
alezredes.

*A veszprémi román csapatok parancsnoksága 7. parancsa, 1919. szept. 19.
(LDM-TA 60.16.)*

Totescu őrnagy egy óra időtartamra engedélyez egy mozdonyt, 1919. szept. 22. (LDM-TA 60.64.)

LDM-TA 60.64.

Papírlap jobb felső sarkáról leszakított papír fecnín, 9,1x9,3 cm, fekete tintával írva.

22/9/1919.

Se va da masina pentru o ora se va [...] cind pleaca si cind vine.

M. Totescu

Magyarul:

1919/9/22.

Adunk egy mozdonyt egy órára, [...], hogy mikor indul és mikor jön.

Totescu őrnagy

Kerekbélyegző teljesen elmosódott lenyomata a Román Királyság címerével, olvashatatlan körirattal. Lila színű, átmérője: 3.3 cm.

LDM-TA 60.25.

papír, nyomtatvány, 31,2x43,1 cm

7. SZÁMU RENDELET!

A közönségnek tudtára adatik, hogy a veszprémi román katonai parancsnokság a lakosság utóbbi időben tanúsított jó magaviselete következtében a városban való szabad mozgást éjjel 12 óráig engedte meg.

Ezzel szemben kávéházak és vendéglők nyitva tartása éjjel 12 óráig engedélyezték.

Veszprém, 1919. szeptember 23.

Katonai parancsnokság:

D. SION²⁸ alezredes.

PIETEI parancsnok.

TOTESCU őrnagy.

Pósa könyvnyomdája, Veszprém.²⁹

²⁸ A név fekete tintával, egy m-betű beszúrásával Simonra javítva.

²⁹ Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 25. 1.; említése FÖLDESI 2014. 42.

7. számú RENDELET!

**A közönségnek tudtára adatik,
hogy a veszprémi román katonai
parancsnokság a lakosság utóbbi
időben tanusított jó magaviselete
következtében a városban való
szabad mozgást**

éjjel 12 óráig

engedte meg.

**Ezzel szemben kávéházak és
vendéglők nyitva tartása éjjel 12
óraig engedélyeztetik.**

Veszprém, 1919. szeptember 23.

Katonai parancsnokság:

D. SION alezredes.	PIETEI parancsnok.
	TOTESCU őrnagy.

Pécsa könyvnyomdája, Veszprém.

*A veszprémi román csapatok parancsnoksága 7. rendelete, 1919. szept. 23.
(LDM-TA 60.25.)*

A 8. számú rendeletből nem található eredeti példány a múzeumban. Szövegét a Veszprémi Hírlap alapján közöljük.

A megszálló román csapatok parancsnokától.

VIII. számú rendelet!

Minden magyar tiszt, ki a veszprémi helyőrségbe érkezik köteles a román katonai parancsnokságnál jelentkezni.

Aki ezen rendelkezést nem tartja be és a jelentkezést elmulasztja, szigoruan meg lesz büntetve.

Veszprém, 1919. szept. hó 25-én.

Veszprémi helyőrség parancsnok:
Totescu, román őrnagy.³⁰

LDM–TA 60.66.

nyomtatvány, 20,2x14,1 cm, fekete tintával kitöltve.

Magyar államvasutak.

Kezelő neve:

Üzlet-táviratlap.

27/9

Sub Lt. Grigorescu plecat cu masina ce a venit de la Sechesvar la Veszprem.

Sl. Grigorescu

Magyarul:

9/27.

Grigorescu alhadnagy elment azzal a mozdonnyal, amelyik Fehérvárról jött Veszprémbe.

Sl. Grigorescu

9. sorsz. Távirati minta. – Stamberger Bernát Miskolcz.

³⁰ Megjelent: *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 28. 1..

Magyar államvasutak Kezelő neve: _____

Üzlet-távíratlap.

Állomás		Szám	Hó és nap	Ora	Percz	Nap- szaka
Fel- adott			19__ / -án			
Meg- érkezett			19__ / -án			

*27/9 Sub H. Grigorescu plecat
cu Masina ca a venit se la
Pechesrai la Veszprem —*

Grigorescu

60. 66.

BAKONYI MUSEUM
VESZPREM

9. soroz. Távírat mintá. — Stamberger Bernát Miskolcz.

Grigorescu alhadnagy elment a Székesfehérvárról Veszprémbe jött mozdannyal,
1919, szept. 27. (LDM-TA 60.66.)

LDM–TA 60.62.

levélpapír, láncszemeket ábrázoló „1693 POPRAD” feliratú vízjellel, félbehajtva, fekete tintával írva, 42x34 cm

A megszálló román királyi csapatok tekintetes Parancsnokságának.

Veszprém.

Jutas állomáson a vasúti szolgálat lebonyolítása a jelenlegi őrség követelése folytán már-már lehetetlen. Miután a szolgálat pontos fenntartása mindnyájunk érdeke, orvoslás véget alábbi kérést terjesztem elő.

A szolgálat menete megkívánja hogy egyes alkalmazottak az éjjeli órákban is a pályaudvaron sőt annak közelében is járjanak. Kik közül egyesek lámpával, de legtöbbször az olaj hiánya miatt lámpa (világítás) nélkül végzik szolgálatuk; megtörtént hogy a felállított őrsemek ezen vasutasokat rákiáltással sőt lövéssel akadályozták illetve feltartották és csak magyaráztatás után folytathatták munkájukat. Ugy hogy a személyzet egy része valóságos félelemmel tesz szolgálatot.

Szives intézkedést kérek annak megoldására hogy ez elkerültesse. Javasolnám ezt esetleg a szolgálatban lévő vasutasok részére külön megállapítandó jelszó, vagy kar-szalag vagy sapka szalag útján tenni. Továbbá kérném az így adandó rendelkezést román és magyar nyelven közzétenni félreértés kikerülése véget.

Veszprém városában a künn tartózkodás éjjeli 12 óráig van megengedve sziveskedjen ezen kedvezményt Jutas állomáson lakókra is kiterjeszteni. Eddig is az ily dolgokban mint a veszprémi vasutasság egy része íteltettünk meg.

Szives intézkedését mielőbb kérve vagyunk

teljes tisztelettel

Jutas. 1919. szeptember 30án.

Az állomásfőnök h.

A fűtőház
főnök h.

Fräxler(?)

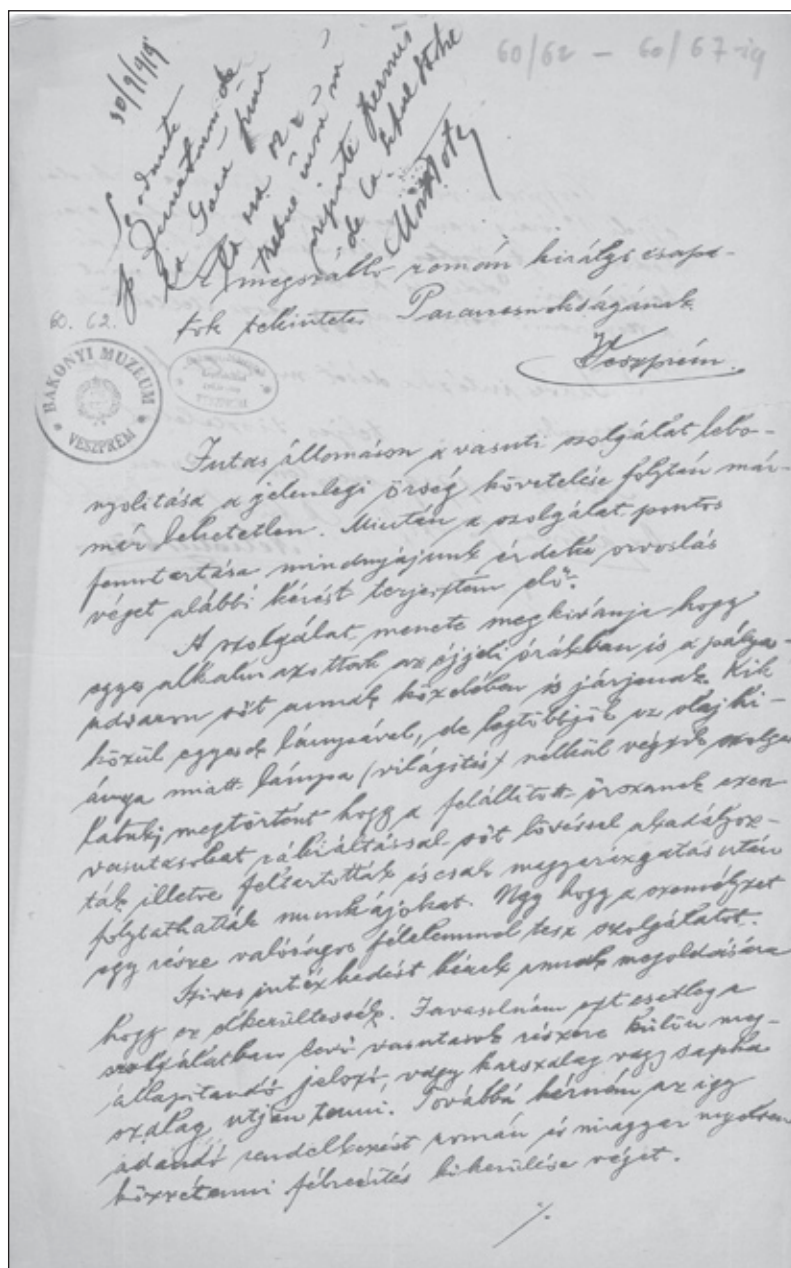
Nehatics(?) ...

Első oldalának bal felső szegélyén fekete tintával átlósan írt román nyelvű megjegyzés:

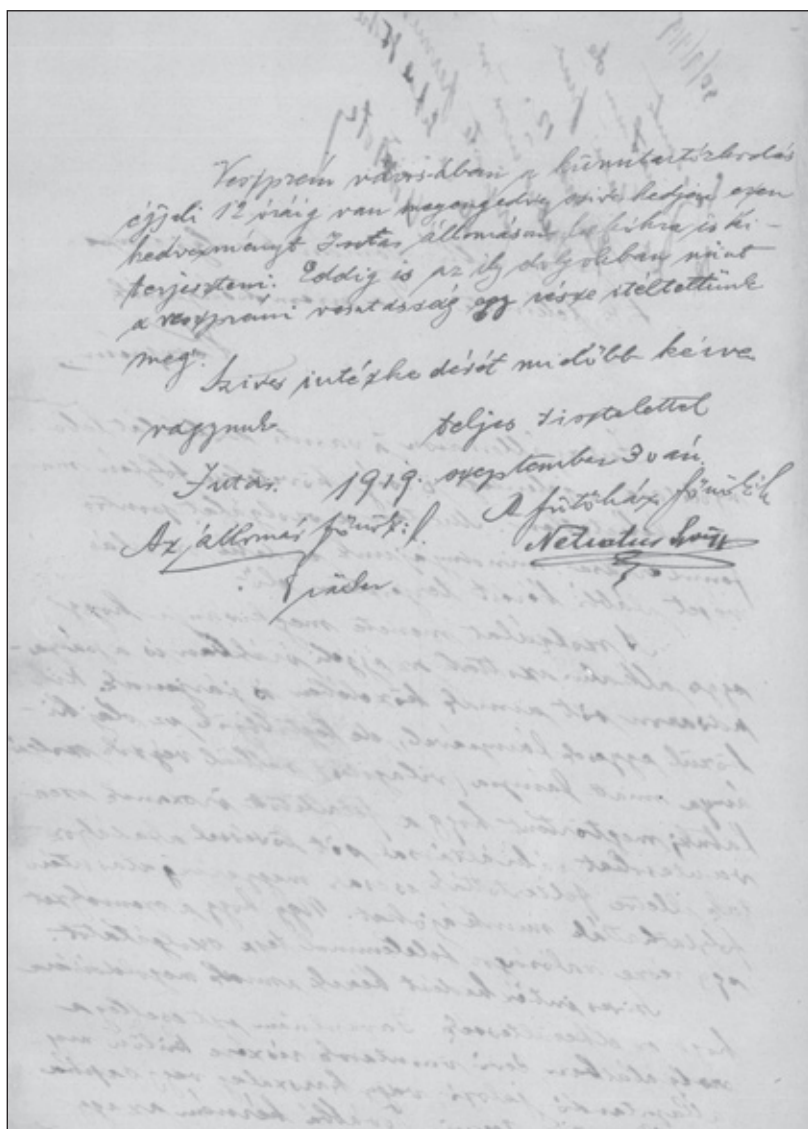
30/9/919

Se admite pentru (...) de la gara pina la ora 12, trebuie insa sa (...) permis de la seful statie(i).

Major Totescu

*A jutasi vasútállomás főnökség kérelme a helyi román parancsnoksághoz,
1919. szept. 3. – piszkolat (LDM-TA 60.62.)*

Magyarul:

Engedélyezik a pályaudvari nek (feltehetően személyzetnek – R. P.) 12 óráig, azonban engedélyt kell (kérni) az állomás parancsnokától.

Totescu őrnagy

LDM-TA 60.66.

nyomtatvány, 20,2x14,1 cm, fekete tintával kitöltve.

Magyar államvasutak.Kezelő neve:

66. 66.

Magyar államvasutak Kezelő neve: _____

Üzlet-táviratlap.

	Állomás	Szám	Hó és nap	Óra	Percz	Nap- szaka
Fel- adatok			19 / án			
Meg- érkezett			/ -án			

Diu-ordinal Romanului

Maine Totescu din Regimentul

7 Pătrău' moșina cu N° 375

— 895 se va întoarce la Vesperia

iar moșina cu N° 377-061

va merge cu trenul regimantar

la S. Khevoherwar de

unde se va întoarce înclinat

la Stația Jutas.

Loc. Romano Petru

9. soroz. Távirati minta. — Stamberger Barnát Miskolcz.

Petru hadnagy parancsa: a 377-061-es mozdony az ezredvonattal Székesfehérvárra megy, keltezés nélkül (LDM-TA 60.66.)

Üzlet-táviratlap.

Dind ordinul domnului maior Totescu din regimentul 7 Rosiori masina cu N-o 375-896 se va intoarce la Wesprim iar masina cu N-o 377-061 va merge cu trenul regimentar la S Kesveherwar de unde se va intoarce indarat la statia Jutas.

Locotenent Romano Petru
sorsz. Távirati minta. – Stamberger Bernát Miskolcz.

Magyarul:

Totescu úr, a 7. Rosiori ezred őrnagyának parancsára a 375-896-os számú mozdony visszatér Veszprémbe, a 377-061-es számú pedig az ezredvonattal Székesfehérvárra fog menni, ahonnan vissza fog térni Jutasra.

Romano Petru hadnagy

LDM-TA 60.66.(másik)

nyomtatvány, 24,2x13,5 cm, tintaceruzával kitöltve.

Cs. kir. szab. déli vaspálya-társaság.

állomás

Távirat.

Telegram com. garei Jutas de Sv. nr. 41 f. Dati drumul trenului cu sase vagoane carbuni.

Comand. garei Szfehérvár
Lt. Vikolan

Magyarul:

Távirat a jutasi állomás parancsnokához. Adjön utat a vonatnak, amelyik 6 vagon szenet szállít.

Székesfehérvári állomás parancsnoka,
Vikolan hadnagy

T. 3a. sz. minta. – 1918. január. – 54X84 kender.
Pesti könyvnyomda-részvény-társaság.

60-66.

Cs. kir. szab. déli vasút-társaság.

Állomás

Távirat.

Feladó állomás

	Sorszám	Hó / nap	Óra / perc	Nap- szaka
Feladatott		191---	/ /	
Beérkezett Továbbított		191---	/ /	

Czim:

Telegrain Com. gare
Jutás ole Szar H1 /
Lat durrel tremulit
Cui sare wagon
carbuni

Comand gare
Szfeheraar Lt Vikolan

T. 3a. sz. minta. — 1918. január. — 54X84 kender.
Post. Magyar Kir. vasút-társaság.

Vikolan hadnagy parancsa a jutasi vasútállomásnak: adjon szabad utat a szén szállítmányoknak, keltezés nélkül (LDM-TA 60.66.)

LDM-TA 60.67.

nyomtatvány, 22,7x14,4 cm, kék színű ceruzával kitöltve.

Magyar királyi államvasutak.Kezelő neve:

Telefon.

so. 6p.

Magyar királyi államvasutak. Kezelő neve: _____

Telefon!

	Állomás	Szám	Hó és nap	Óra	Perce	Nap-szaka
Fel- adatott			19	/-án		
Meg- érkezett				/-án		

Acet Masina
Trebuie sa merga
Imediat la zirci
Centru intiner
urgent

Sergent Perolus

594 km 1/3 Zirc
8 km. între Zirc și Ițcuș
pentru masina out

9a. soroz. Távirati minta. - Auspitz, Lugos

P. őrmester parancsa: a mozdony sürgősen Zircre megy, keltezés nélkül
(LDM-TA 60.67.)

Acest masina trebuie se merge imediat la Zirti pentru [...] urgent.

Sergent P...

Magyarul:

Ez a mozdony azonnal Zircre kell menjen sürgős [...] miatt.

P. őrmester

A lap alján fekete tintával írva:

5942es 8/3 Zirczre 2 kocsi kőért(?) Zircz után(?) (olvashatatlan szavak)

9a. sorsz. Távirati minta. Auspitz. Lugos

A román hadsereg kivonulásáról beszámoló hirdetményből nem maradt meg példány a múzeumban. Szövegét a Veszprémi Hírlap közlése alapján ismertetem:

9. számú rendelet

A felsőbb román és magyar hatóságok megegyezésének megfelelően Veszprém a magyar csapatoknak átadatik. A román parancsnokság közhírré teszi, hogy ezt a legjobb egyetértésben fogja végrehajtani és kéri a lakosságot, hogy az eddigi köznyugalmat és rendet fenntartsa, kerüljön mindennemű összeütközést a román katonasággal, nehogy a legkisebb kihívásra megtorlás következzen be.

A román csapatok parancsnoksága egyszersmind a lakoságnak, a polgári és katonai hatóságoknak köszönetét fejezi ki a méltóságteljes és jóindulatu magatartásért, amit eddig a román csapatokkal szemben tanusítottak.

Veszprém, 1919. október 2.

A román csapatok parancsnoksága.

A városparancsnokság:

Sion, alezredes.

Totescu, őrnagy.³¹

LDM–MA 48 873/1977.

2 db, egyenként 42x34.2 cm-es, négyrét hajtott papírlap. Kék tintával írva. Piszkozati példány, javításokkal ellátva.

A MÁV szombathelyi üzemfőnöksége, 109/1923. Eln. sz. rendeletével, bizonyos szolgálati szabálytalanságok miatt, Rhé Gyula állomásfőnököt Veszprémből Celldömölkre helyezte át és áruépítészeti szolgálatra osztotta be. A kérvényt ezen

³¹ Megjelent *Veszprémi Hírlap*, 1919. okt. 5. Elmentek a románok 4.; említése NAGY 2010. 33.; FÖLDESI 2014. 43..

[illegible]

*Rhé Gyula kérvénye a MÁV igazgatóságához, 1924. febr. 19. – piszkozat
(LDM-MA 48 873/1977.)*

Legyenit vizsgálom, bár jól tudom, hogy elárulta-
 tásom esetén a legkisebb letétele elbírását várhattam.
 1919 év végén egy teljesen lerúkkasztott állomást vettem
 vissza, ahol első dolgom volt a revizors elemi körbe-
 állásolítása, a fogalom visszaállításra és a szűkös vi-
 szonyok által megadott keretek között az állomás ren-
 delése. ~~Ennek alatt volt, hogy...~~
 A múzeummal igazgatóságomnak 12. en-
 gdelje alapján osztályon állást töltöttem be, ami-
 nem jött feljöttéssel, erre mindenkor évi birtok-
 tott szakszolgálat használtam, de, valamint
 sok jövedelmre szánt jövedelműt áldoztam fel.
 Összesen öt ízben nyertem múzeumi célra a sa-
 badnapot ~~de az első~~ amikor egyik rangidősebb
 barátom költözni ment, vagy egy esemény költöz-
 ni jött, ~~de~~ helyzetet, utján, jöthetett helye-
 mert. Ez így nem került költözni legutóbbi helye-
 sítésem sem, mert Veszprém állomásán már
 érintkeztem öté állott a célra rendelkezésre egy ok-
 tatási listát, sőt minden minden az állomást átvett
 egy helyettes főnökök és egy tartózkodási hivatalból
 is vettem át, ez már megkezdő állapott volt ami-
 nek fenn tartását már előző idejében is bizonyá-
 ra szolgálati érdekükből tartott a szűkös körök
 felvétel, illetve vezetői segély.
 A múzeumon kívül csak szál für egyen Vesz-
 prémhez. Ide költ a jövedelmű csatában elcsúszott hiam-
 nak emléke, meg család költözésben lévő 5 gyer-
 mekkel, nek meglátása, tanítatása és sok másotem-
 elölis. Kérés.
 A engem et ént szíjannak helyes szíjant ér-

rendelkezés visszavonása érdekében írta Rhé Gyula. A hosszadalmas kérvényből csak az 1919-es eseményekkel kapcsolatos részleteket idézzük.

M. kir. állami vasutak
 tekintetes Igazgatóságának
 Budapest.

/: A szombathelyi üzletvezetőség útján:/

[...]

A háború utáni felbomlaskor a fellépő szélső áramlatokkal szembe helyezkedve igyekeztem beosztottjaimnak jó példát mutatni, amiért többszöri meghurcoltatás volt a részem és 7 hónapig állomásomról eltávolítottam.

Az oláhok elől a 31. honvéd gyalogezrednek fegyvereit rejtegettem, bár jól tudtam, hogy elárultatásom esetén a legkíméletlenebb elbánást várhattam.³²

1919 év végén egy teljesen lezüllesztett állomást vettem vissza, ahol első dolgom volt a renitens elemeknek eltávolítása, a fegyvelem visszaállítása és a szükös viszonyok által engedett keretek között az állomás rendbehozása.

[...]

Veszprém 1924. február 12.-én

A tekintetes igazgatóságnak

legalázatosabb szolgálja

Rhé Gyula

LDM–IGy 63.67.1. (Szerzeményi Napló 7884.)

Pecsétnyomó. Hengeres, esztergált, feketére festett fa fogantyúval, kerek sárgaréz pecsétlő felülettel. 10 cm hosszú. A 32 mm átmérőjű pecsétlő felület közepében a Szerb Királyság címere: egyenes állású, kerek talpú, királyi koronával fedett címerpajzsban kétfejű sas, mellén kereszt által négyelt címerpajzs mindegyik mezejében csiholó acél. A pajzs mögött királyi koronából aláfüggő címersátor. Körirata kettős vonal keret között: „КРАЉ(ЕВИНА) СРП(СКА) ПОШТАНСКА ЦАРИНАРНИЦА БЕОГРАД”. (Latin betűkkel átírva: Kraljevina Srpska Poštanska Carinarnica, Beograd, magyarul: Szerb Királyság, Postai Vámhivatal, Belgrád.)³³ A pecsétlő felületen lila színű tinta nyomok. A Szerzeményi Napló szerint: „Szerb hivatalos bélyegző, amelyet a Veszprémet megszálló oláh csapatok használtak 1919-ben”. 1934. december 15-én került beletárolásra. Eredetéről nincs semmilyen információnk.

Azt, hogy a román csapatok miért használtak szerb pecsétet, nem tudjuk. Viszont akkoriban a román legénység tetemes része analfabéta volt, s ezeknek a szemében közismerten minden pecsét és bélyegzőlenyomat, illetve az ilyenekkel ellátott okmány igen nagy tekintélynek örvendett.

³² Nem tudok róla, hogy Rhé Gyulát ezen helytállásáért utóbb kitüntették volna. Holott pl. Parraghy Béla kincstári uradalmi gazd. főtiszt és Rusznyák Andor gazd. gyakornok, akik a románok elől 5 millió korona értékű tüzérségi műszert menekítettek éjjel Hajmáskérrel Siófokra, fővezéri elismerésben és köszönetben részesültek. *Veszprémi Hírlap*, 1919. dec. 14. Fővezéri elismerés. 2.

³³ A cirill betűs körirat olvasatát, fordítását Búcsú-Martonosi Gizellának köszönöm.

Szerb pecsényomó, amelyet állítólag a Veszprémet megszálló román csapatok használtak 1919-ben (LDM–IGy 63.67.1.)

FORRÁSOK, IRODALOM

Rövidítések

LDM–IGy = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – Iparművészeti Gyűjtemény

LDM–MA = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – Múzeumtörténeti Adattár

LDM–TA = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – Történeti Adattár

LDM–TGy = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – Történeti Gyűjtemény

Fotók: Sárközi Judit, Oszkó Zsuzsa és Borbás Levente

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- FÖLDESI Ferenc (2014): *A Polgármester*. In: Csiszár Miklós szerk.: *A Polgármester és Városa. Dr. Komjáthy László 1911–1929*. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, Veszprém.
- HAHN Ferenc–ZSADÁNYI Oszkár szerk. (1929): *Veszprémmegyei fejek. Emlékalbum a vármegye egyházi, hivatali, tudományos, társadalmi és közgazdasági reprezentánsairól. A „Veszprémmegyei fejek”* Kiadóvállalat, Veszprém. (Oldalszámozás nélkül.)

- JÁKÓI Bernadett (2010): A Bokrossy-dinasztia Veszprémben. *Veszprémi Szemle*, 2010/3–4. 39–53.
- Dr. K. Z.: Dr. Bibó Károly. *Pápai Hírlap*, 1927. jan. 8. . 1.
- NAGY Szabolcs (2010): Az 1919. évi román megszállás Veszprémben. *Veszprémi Szemle*, 2010/3–4. 29–38.
- NAGYNÉ Kozma Ildikó–SZABÓNÉ Vörös Györgyi szerk. (2014): *Sétál a család Veszprémben. A Nagy Háború nyomában (1914–1918)*. Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság, Veszprém.
- RAINER Pál (2017): „...Velem szemben való eljárása közönséges komisz eljárás volt.”. Egy száz esztendőös becsületsértési ügy Rhé Gyula állomásfőnök és Bibó Károly vármegyei főjegyző között. *Veszprémi Szemle*, 2017/4. 40–56.
- TÓTH G. Péter–SCHLEICHER Vera (szerk.) (2003): *Térjünk a tárgyra! Kiállítás a múzeum alapításának 100. évfordulójára. – Get on the Object! Exhibition on the Centennial of the Laczkó Dezső Museum*. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém.
- VERESS D. Csaba (1989): Román zászló Veszprém felett. Geiszt Jakabné szerk. *Múzeumi Diárium*. Veszprém megyei múzeumi napló az 1989. esztendőre. Veszprém. 43–45.

Dr. Brusznai Árpád önvallomása 1956. november 1–3. közötti tevékenységéről¹

ÉNEKES AMBRUS

AZ ÖNVALLOMÁS DR. BRUSZNYAI ÁRPÁD RÖVID IDEIG, 1956. november 1. és november 3. közötti tevékenységéről szól. Elődje egy durva, útszéli hangnemű támadás miatt mondott le. Brusznai Árpád kiválasztásában szerepet játszott kitűnő szervező készsége, határozott emberi magatartása. Brusznai ezt a három napot nevezte a „lovak közé dobott gyeplőszárak korszakának”. A FT működése gyakorlatilag lehetetlenné vált. Mindenki intézkedett. Intézkedtek az egyes katonai alakulatok vezetői, a FT katonatiszt tagjai, néha saját szakállukra is. Fegyvereket követelő küldöttségek jelentek meg, melyeket kezdetben le tudtak szerelni. Később megkezdődött a fegyverek kiosztása különböző vidéki településeken. A fegyverek kiosztásánál nem vezettek nyilvántartást, így nem lehetett tudni kinek a kezébe került fegyver. Élelmiszerkereskedelmi vállalatok tagadták meg a megrendelt, kifizetett élelmiszerek kiadását. A szovjet csapatoknak volt az MNB megyei fiókjában egy 10 millió forintos bankbetétjük, amelyből könnyen tudtak fizetni banki átutalással. Brusznai Árpádnak kellett intézkedni a megvásárolt áruk kiadásáról. Brusznai ki akarta kapcsolni a szovjetekkel való összeütközés minimális okait is.

A városvédelmi terv elkészült, de nem hajtották végre. A szovjet vezetés már korábban felderítette a megszállandó objektumokat. Nincs forrás arra, hogy ez a terv a szovjet csapatok kezébe került. Csak reménykedett abban, hogy a szovjetek nem szállják meg a fontosabb városokat, de sejtette, hogy ez bekövetkezik. A Honvédelmi Minisztériumban figyelmeztették is erre. A napi sajtóban rendszeresen lehetett olvasni szovjet csapatok beözönléséről. Két fontos folyamatot észre lehetett venni ebből a levéltári forrásból:

Nagy Imre miniszterelnök és dr. Münnich Ferenc belügyminiszter a heves emberi indulatokat gerjesztő politikai rendőri feladatokat ellátó állományt ki akarta vonni a forgalomból, ezért rendelte el védőőrizetbe vételüket. Ne legyenek szem előtt.

¹ Történeti Hivatal. V-144203. Dr. Brusznai Árpád és társai vizsgálati anyaga. 166–184. Továbbiakban: TH. A szerző a Történeti Hivatal létrejötte után az 1990-es évek vége táján kutatt a jelzett anyagban. A levéltár később az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára elnevezést kapta.

A rejtett mozgósítással behívott, katonai igazolvánnyal rendelkező nemzetőrök, akiket katona egyenruhával láttak el a hadsereg állományába kerültek, felelős tisztek parancsnoksága alá. Ezek léptek fontosabb üzemeket őrző ÁVH-s őrkatonák helyére is. Mindkét lépés a konszolidáció felé vezető folyamatokat igyekezett elősegíteni.

A forrásszöveg 2017-ben került elő a többi, az e témával foglalkozó levéltári irat-fénymásolat, jegyzetelés közül. Egyetemi személyi irataiból adtam ajándékba Nagy András egyetemi docensnek. (Pannon Egyetem). Adtam tanácsokat az Állambiztonsági Levéltárral kapcsolatban. Jeleztem neki dr. Brusznai Árpád esetleg még létező, lappangó dolgozatait is. Schol nem jelent meg ebből a kutatott anyagból. Betűhíven, bizonyos rövidítéssel készült el a szöveg. A rövidítések lábjegyzetbe kerültek. A helyesírási hibákat kijavítottam.²

* * *

Az újjáválasztott FT (Forradalmi Tanács) tagjául 1956 okt. 31-én este választott meg a küldött közgyűlés. Nov. 1-én reggel tartott tanácsülés választott meg az FT elnökévé. Ezen minőségemben végzett tevékenységemről az alábbiakban teszek vallomást.

1. A Forradalmi Tanács tagjai és beosztásuk:

Horváth Tibor (NEVIKI) elnökhelyettes, a politikai ügyek intézője, a Győri Nemzeti Tanáccsal kapcsolatos ügyek intézője.

² Rövid tájékoztató a kutatás előzményeiről. Történelem-latin szakos egyetemi hallgatóként ismerkedtem meg dr. Brusznai Árpád tudományos munkásságával. 1966 őszén hívta fel a figyelmemet Szabó Kálmán egyetemi tanársegéd egy négyszemközti beszélgetés folyamán arra, hogy a Lovassy Gimnázium egykori tanárának létezik egy kisebb dolgozata, amely az NDK-ban kiadott ókortudományi folyóiratban található. A megjelenés valószínűsíthető időpontja: 1958. június.

Átnézett levéltári anyagok: ELTE Eötvös Collegium Levéltára. ELTE Egyetemi Levéltár. Veszprém Megyei Levéltár. Különös tekintettel a Lovassy Gimnázium iratanyagára. Valamint egyéb iratanyagok: MTA Levéltára-Kézirattára. Történeti Hivatal. (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára) dr. Brusznai Árpád és társai vizsgálati anyaga. BM Veszprém Megyei Monográfia. HM Hadtörténelmi Levéltár. Dr. Brusznai Árpád és társai pere. Az anyagból a fontosabb iratok.

A kutatás kezdete 1993–1994. Befejezése, illetve félbeszakítása 1998–1999. A félbeszakítás oka: akkori munkahelyemen a Ciszterci Rend pécsi intézményében felkértek az iskola egyik öregdiákja vázlatos életrajzának megírására. Az életrajzon kívül az egykori öregdiákról készült képek felkutatása, valamint azon filmhíradók jegyzékének összeállítása, amelyiken a politikussá váló személy felbukkant. Akkor az iskola érdekei fontosabbak voltak. Az egykori öregdiák unokája egy alapítványt hozott létre, akkoriban jelentős forintösszeg letétbe helyezésével.

Dr. Horváth Ferenc (Megyei Tanács) elnökhelyettes, a közigazgatási ügyek intézője, a tanácsapparat irányítója.

Ferenczy László (rendőrőrnagy) a rendőrségi ügyek intézője.

Kiss-Gaál Imre tüzérszázados a katonai ügyek intézője.

Molnár Tamás (Bányatröszt) az ipari munkássággal kapcsolatos ügyek.

Dömötör Lajos, a dolgozó parasztsággal kapcsolatos ügyek.

Monori Gyula (Lovassy Gimnázium) a nemzetőrséggel kapcsolatos ügyek, összeköttetés tartása a különböző katonai szervezetekkel és rendőrséggel.

Ezenkívül fenn volt tartva 9 hely arra, hogy mihelyt a közlekedés megengedi, vidéki küldöttekkel egészüljön ki a FT.

Magam – mint ezt a küldöttgyűlésen is, a nov. 1-i FT ülésen is kijelentettem – összesen egy hétre vállaltam a megbízást, azzal, hogy vissza akarok térni eredeti pályámhoz.

2. Katonai „Forradalmi” szervek

Okt. 30-án mikor a Földeák-vita volt, jelentette be Sántha alezredes, egy valamilyen „Katonai Forradalmi Tanács” megalakulását, melynek akkor ő volt a vezetője (Sem tagjairól, sem pontos címéről nem tudok). Ugyancsak megbeszélésen engedélyezte Sántha a nemzetőrség két századának felszerelését. Sántha ezzel Kiss-Gaál századosot bízta meg, majd Földeák sürgetésére ugyanekkor kijelölt az ott tartózkodó kb. 30-40 fős csoport egy három tagú direktóriumot, melynek feladata volt ennek megszervezése. Ennek vezetője lett Kiss-Gaál százados, tagja egy egyetemista és egy fémfeldolgozó munkás, (a Fémfeldolgozó Vállalat dolgozója) akiket az ott lévő csoportból választottak, de én nem ismerem őket. Az nem került leszögezésre, hogy ennek a direktóriumnak meddig tart a megbízatása, és van-e a nemzetőrség megalakításán kívül más megbízása is. Annnyit tudok róla, hogy ez a direktórium szervezte meg a nemzetőrséget. Azt is tudom, hogy az okt. 31-i küldöttgyűlés után ez a direktórium mint ilyen, nem fejtett ki tevékenységet.

Én magam nov.1-én értesültem arról, hogy a helyőrségen belül megalakították, illetve újjáalakították a Helyőrségi Forradalmi Tanácsot, s ennek vezetője Dormány százados, helyettese Mackó Miklós százados. Arról is értesültem, hogy e választás alapján ez a szerv és személyében Dormány százados gyakorolja a helyőrségparancsnok jogkörét. Ugyanezen a napon ismertem meg személyesen Dormány százados személyét, akit Monori FT-tag mutatott be nekem.

Később értesültem arról, hogy ezen kívül alakultak Katonai Forradalmi Tanácsok a helyőrség egyes alakulatainál is, de ezek részleteiről nincs tudomásom.

3. Nov. 2-i budapesti utamról szóló részletes vallomásom

Hogy egyáltalán felmegyek Budapestre, azt nov 2-án határoztam el. De mindaz ami erre indított, már nov 1-én felmerült.

Monori tanácstag fent részletezett beosztását én javasoltam, éppen azért, hogy ne kelljen állandóan a katonaság ügyeivel foglalkoznom. E téren ui. okt. 31. óta zavaros volt a helyzet. Nem volt tisztázva a különböző Katonai Forr. Tanácsok és az alakulatok parancsnokainak viszonya, nem volt tiszta egyrészt Kiss-Gaál (és köre!) valamint Dormány és csoportjának viszonya. A nov. 1-én befutó rémhír a Kiss-Gaál elleni tervezett merényletről, szintén aggasztott. Ugyanezen este járt nálam egy honvéd a lövészezredtől és légénységi állományúakból tiszti kinevezéseket kért. 1-én is járt nálunk egypár vidéki küldöttség, aki nemzetőrcsoporok számára fegyvert kért tőlünk. Ekkor én is az FT tagok is továbbra is elleneztük a fegyverkiadást, de a beérkező küldöttségek igen agresszíven viselkedtek, s arra hivatkoztak, hogy napokkal előbb közzétett rendelet írja elő a nemzetőrség és a polgárőrség felfegyverzését. Ekkor nov. 1-én én még azt sem tudtam, hogy „M” készlet fegyverek egyáltalán léteznek,³ mert e téren okt. 27 óta azzal érveltünk a fegyvert követelőknek, hogy a katonaságnak csak annyi fegyvere van, amennyi kézben van a honvédeknel, s a csekély meglévő felesleget az okt. 31-én megalakított nemzetőrségnek kiosztották.

A fenti, számomra aggasztó tünetek alapján nov. 1-én este kb 8-9 óra között „K” [közvetlen] telefonon felhívtam a HM-et [Honvédelmi Minisztériumot], s a miniszteri irodából jelentkező Antal őrnagynak röviden beszámolva a helyzetről, azt kértem, intézkedjen a HM, hogy megszűnjenek ezek a zavarok. Határozottan emlékszem, hogy ekkor is kértem felelős tiszti megbízott kiküldését, mert – mint ezt mondtam is – nem én vagyok illetékes arra, hogy ilyen dolgokkal egyáltalán foglalkozzam. Antal őrnagy azt mondta, hívjam fel őt másnap nov. 2-án de. s, akkor ad választ.

Másnap nov. 2-án de. újból járt nálunk egy-két vidéki küldöttség fegyverekért. Ezekkel többnyire Monori tárgyalt. Akit lehetett elutasítottunk, a honvédségi vezetők közléseire hivatkozva, hogy nincs fegyver, aki tovább követelőzött, azt Dormányékhoz irányítottuk. Ekkor nem adtunk ill. nem adtam fegyverkiadási utasítást.

Nov. 2-án de. próbáltam hívni újra Antal őrnagyot, de nem találtam bent. Ekkor határoztam el, hogy személyesen felmegyek Budapestre. Közben, nov. 2-án, délelőtt folyamán, közvetlenül, vagy Monori közvetítésével megtudtam azt is, hogy vannak

³ Mozgósítási készlet. A mozgósítás esetén behívandó tartalékosok felszerelésére szolgáló fegyverkészlet. Dr. Bruszniai Árpád soha nem teljesített katonai szolgálatot, ezért nem ismerte ezt a fogalmat. Monori Gyula tartalékos tiszti rendfokozattal rendelkezett, ismerte az „M” készlet fogalmát, ezért tudta tájékoztatni tanár kollegáját.

„M” készletek, de azt csak a Miniszterium rendelkezésére lehet kiadni. Ezzel egyetértettem, s nem is próbáltam Dormányékat ezirányban befolyásolni.

Határozottan állítom, hogy e nap déltájban a FT hivatalában jelent meg Németh Károly és Bodor Géza, akiket előző nap ismertem meg, mielőtt a Győrbe utazó küldöttség tagjaiként bemutatta nekem Kiss-Gaál századost, amely alkalommal Horváth Tibor kérésére aláírtam a 4 személynek szóló megbízólevelet is. Németh Károly és Bodor Géza nov. 2-án déltájban még nem tudták, hogy én akarok Budapestre utazni. Ők jelentték be ezen szándékukat és gépkocsit kértek tőlem. Én ekkor mondtam nekik azt, hogy én megyek, elférnek a kocsiban. Velem eljöhhetnek. Ebbe ők is beleegyeztek.

Du. 2 órakor indultunk a gépkocsival hárman. A gépkocsit Tusnovits Ferenc gépkocsivezető vezette. Fehérváron rövid szünet [tartottunk]. Ezután egyvágatában mentünk Budapestig, ahol egyenesen a Honvédelmi Miniszteriumba mentünk. Itt először a portánál jelentkeztem Antal őrnagynál, aki egy tisztet küldött le értünk. Ez felvezetett a miniszteri hivatal várócsarnokába. Kisvártatva fogadott Antal őrnagy, akit emlékeztettem előző esti telefonbeszélgetésünkre. Egy tiszttel átkísértetett ugyan ezen emeleten lévő másik helyiségbe, mondván, hogy Kána Lőrinc vezérőrnagy⁴ fog foglalkozni velünk. Kb. 20-30 perc várakozás után fogadott bennünket Kána vezérőrnagy.

Kána vezérőrnaggyal folytatott beszélgetés alatt én szólottam részünkről. Veszprémben fennálló problémák egyikeként én megemlítettem Kána vezérőrnagynak azt, hogy a környékbeli falvakból, kormányrendeletre hivatkozva, küldöttségek követelnek tőlünk fegyvert nemzetőrség részére. Ugyanekkor a honvédségnek csak

⁴ Kána Lőrinc (1914–2000). Polgári foglalkozás: Kárpitos segéd. BSzKRt kalauz. 1945 után ugyanott főosztályvezető. Iskolai végzettség: 4 polgári. Katonai végzettség: Honvéd Akadémia. Magasabb Parancsnoki Tanfolyam: 1951. 05. 03.–1951. 09. 28. 1931 és 1941 között különböző segéd- és alkalmi munkákból tartotta fenn magát, majd 1941-től BSzKRt dolgozója lett. 1936. október 5.–december 18., majd 1940. május és augusztus között, valamint 1942. augusztus 25.–és 1942. december 1. között, 1944. április 9. és november 2. között teljesített katonai szolgálatot. November 2-án megszökött. Katonai pályája 1945 után: 1949. május 22-én került a hadseregbe. A Honvédvezérkar I.b osztályánál osztályvezető-helyettesi beosztást kapott. 1950. augusztus 1-től a hadművelleti csoportfőnök helyettese lett, majd a Honvéd Akadémia elvégzése után 1951. szeptember 29-től az Országos Légvédelmi Parancsnokság parancsnokává nevezték ki. 1955. június 25-én a sztálinvárosi 55. honi légvédelmi tüzérhadosztály élére került. 1956. április 21-én a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia előkészítő tanfolyamára vezényelték, mert a HM a Vorosilov Vezérkari Akadémiára akarta küldeni. 1956. október 28-tól a HM Forradalmi Katonai Tanács tagja, majd a Honvédség Forradalmi Bizottmánya elnöke lett. A forradalom alatti magatartását 1956. december 27-én a Tiszti Felülvizsgáló Bizottság vette górcső alá. 1958. március 6-án tartalékalállományba került és egyidejűleg ezredessé vetették vissza. 1958. április 24-én a győri 61. sz. Autóközlekedési Vállalat igazgatója lett. 1960. október 16-án a fenti vállalat budapesti szervezetéhez került. Sajat kérelmére 1990-ben rehabilitálták, és vezérőrnagyi rendfokozatába visszahelyezték. 2000. július 17-én hunyt el. Forrás: MARUZS 2001. 69–70.

az „M” készletek állnak rendelkezésre és ahhoz nem nyúlhatunk miniszteri utasítás nélkül. De azt határozottan állítom, hogy az itteni honvédségi vezetőknek ezt a magatartását nem kárhoztattam. Ezzel szembe kárhoztatta Kána vörgy, sőt kinevette, s vele minket. Bevonta ebbe az akkor belépő általam ismeretlen nevű lövész ezredes⁵ is. Határozottan állítom, hogy azt mondta Kána vörgy: Hol élnek maguk? Országszerte fel van szerelve a nemzetőrség, s ezt a helyőrség körletében fel kell szerelni a helyőrség vezetőjének, még az „M” készlet terhére is. Mert – így mondta Kána – a polgári személyekből álló nemzetőrség felfegyverzése lényegében mozgósítás, ha arra ügyelnek, hogy a fegyvert kiosztó honvédségi személyek, hogy katonakönyves igazolt személyek legyenek a nemzetőrségben. Kánától kifejezetten kértem, hogy a HM erre vonatkozóan adjon intézkedést a saját vonalán, mert ez nem a mi feladatunk. Ugyanakkor kértem, hogy legjobb lenne, ha tiszti megbízottat küldene. Kána azt mondta, hogy tisztet nem küld, de én mondjam el a hallottakat a helyi honv. vezetőknek, megadta a K telefonszámát, azon hívják fel őt és megadja az utasítást.

Ugyanezen beszélgetés során határozott emlékezésem szerint említettem Kána vörgy-nek a legénységi személyekből tiszti kinevezésre való követelést is. Kána ekkor azt mondta, hogy e jogot a HM fenntartja magának, de amúgy is sor fog kerülni tisztek leváltására és kinevezésekre. A beszélgetés további folyamán említette az országban folyó csapatmozdulatokat, közölte, hogy ez indokolt, mert több felé, így pl. Szombathelyen támadás történt szovjet polgári személyek és lakásaik ellen. Közölte, hogy semmiképpen nem szabad megtámadni ezen alakulatokat, sem esetleges bevonuláskor ellenállni. Közölte azt is, hogy kormányközi tárgyalások vannak folyamatban. Kérdezte mi e téren Veszprém megyében a helyzet. Én közöltem, hogy az első okt. 26-i várpalotai merénylet óta nem történt provokáció, megállapodásunk van a szovjet parancsnoksággal.⁶

A Baross utca, Kálvin tér, Bartók Béla útvonalon elindultunk hazafelé. Kb. a Móricz Zsigmond körtéren jártunk, mikor 8 óra volt. Székesfehérváron egy benzin-

⁵ Ugrai Ferenc (1922–2006). 1939-ben vonult be a honvédséghez. Részt vett a délvidéki és az erdélyi bevonulásban, tüzértiszthelyettes a II. világháborúban. 1943 áprilisában szovjet hadifogságba esett, antifasiszta iskolát végzett. 1945-ben jelentkezett az új hadseregbe. A Katonapolitikai Osztály őrségének parancsnoka. 1948 aug. alhadnagy. 1948–1949 Leningrádi Tüzér Akadémia parancsnoki szak. 1960–1962 Vezérkari Akadémia a Szovjetunióban. 1952-ben ezredes. 1955-ben a Magyar Néphadsereg tüzérparancsnoka. 1957-ben vezérőrnagy. 1957–1963 vezérkari főnök. 1963-ban altábornagy. 1963. június 1-én egészségügyi okok miatt nyugdíjazták. Forrás: <http://archiv.uni-nke.hu>. Downloads kutatás pro molitum Pro Militum artibus a hadtudományért (2017. 12. 17.)

⁶ Kána szobájából kilépve Brusznai lebonyolított néhány telefonbeszélgetést, majd este 7 órakor kiléptek a HM-ből. Ezután felkerestek néhány ismerőst, majd a Wesselényi utcában felvették Ács Zsuzsanna orvostanhallgató nőt, volt tanítványt, akit édesanyja kérésére hazahoztak.

kútnál álltunk meg üzemanyagért. Itt egy igazgató nemzetőr-járőr elmondta, hogy az esti órákban nagyobb szovjet alakulat vonult át a városon. Innen egyenesen mentünk Veszprémig, ahova fél 11-háromnegyed 11 körül értünk meg.

Meg kívánom jegyezni, hogy ezen út alkalmával mind a főváros, mind Pest és Fejér megye területén jóformán 3 kilométerenként igazoltatták a gépkocsit fegyveres pogári személyek, míg Inotától kezdve ilyen nem volt.

4. Nov. 3. napján katonai ügyekben kifejtett tevékenységem.

Nov. 3-án de. $\frac{3}{4}$ 9-kor érkeztem be a FT helységébe. Itt már akkor tanácskozott egy csoport, melyben részt vett Dormány szds, Mackó szds., Dömötör, Monori FT. tagok, Horváth Tibor elnökhelyettes és egy magát bányász-küldöttnek nevező személy, aki érkezésem előtt már ott volt.

Megérkezésem után bemutatott nekem Dormány szds. egy kimutatást, az eddig kiosztott fegyverekről. Ezen kb 780 fegyver szerepelt, melynek egy része Veszprém városban, más része vidékre lett kiadva. Emlékezetem szerint csak a veszprémi, zirci, és balatonfüredi járás szerepelt.

Ehhez kapcsolódva megismételte Dormány szds. azt, hogy továbbiakban már csak az „M” készlet van, és azt miniszteri utasítás nélkül nem oszthatja ki. Én ekkor szóltam fel, s elmondtam előző napi pesti tárgyalásaimat.

Elmondtam, hogy Kána vörge-al tárgyaltam, aki szerint nemzetőrséget az „M” készlet terhére is fel kell fegyverezni. Nem azt mondtam, hogy az „M” készletet mindenestől ki kell osztani. Arról volt szó, ami már napokon keresztül állandóan ismétlődött, hogy az egyes helyiségekben szerveződött nemzetőrségeket el kell látni fegyverrel az „M” készletből is. Megmondtam azt is, hogy Kána megadta telefonszámát, azzal, hogy a helyőrség vezetője hívja fel őt. És ő megadja az utasítást. Azt nem mondtam, hogy Kána távollétében ő kérjen más tiszttől utasítást, kifejezetten Kánára hivatkoztam. Ekkor Dormány próbálta hívni Kánát, de az nem jelentkezett.

Megfelel a valóságnak, hogy ezután mielőtt Dormány beszélt velem, a nemzetőrségek felszerelésének módozatáról, s ebben magam is részt vettem. Beismerem, hogy ekkor magam is a nemzetőrségek felfegyverzését támogattam. A kialakuló vitának az volt a lényege, hogy meg kell-e várni a helyi viszonylatban már nemzetőrségek megszervezett jelentkezését, vagy helyükbe kell vinni a fegyvert. Határozottan állítom, hogy magam azt a javaslatot terjesztettem elő, hogy községenként 10-15 főnyi nemzetőrséget lehet felállítani, ezeket helyileg szervezzék meg, s vezetőjük névjegyzékkel jelentkezzen a fegyverekért. Dömötör és a bányász-küldött követelték azt a megoldást, hogy teherautókon kell a környékre kivinni a fegyvert, s a községekben helyszínen kell a nemzetőrségeket megszervezni, és a fegyvereket mindjárt kiosztani. Ekkor sem volt szó több, mint községenkénti 10-15 fegyverről

és egész idő alatt nem volt szó másról, mint helyi rendfenntartó őrsegekről. Ha Dormány és Mackó annyira féltek tőlem, itt módjukban lett volna az én állásponthoz csatlakozni, s ez esetben nov. 3-án egyáltalán nem ment volna ki vidékre fegyver, mert a vidéki csoportok vezetői emberi számítás szerint kedd, szerda előtt nem jöttek volna be. Nem állítom, hogy Dormány vagy Mackó hozzászólásban támogatta Dömötörék tervét, de amikor a vita folytatódott, és én a csoportot elküldtem az irodámból, ők is velük tartottak. Tudomásom szerint ezekben a napokban több ezer drb. fegyvert hordtak szét a környező vidékekre, s komoly ellenőrzés, feljegyzés nélkül kiosztották. Ilyen eljárást nem javasoltam, nem helyeseltem, s annak kivitelezésében sem volt semmi részem. Azt sem tudom, hogy Dormány a későbbi időben beszélt-e Kánával, vagy más tiszttel a HM-ben. Az megfelel a valóságnak, hogy e napon, közvetlenül mielőtt Dormányék a fegyverkiosztás szervezéséről szóló vitáról eltávoztak, átadtam Dormánynak egy írást a FT papírján, általam aláírva, melyben az előzőekben már megszervezett egyetemista nemzetőrség részére 100 db géppisztoly kiadását kértem. Megfelel a valóságnak az, hogy ezt az írást én írtam alá és adtam Dormány szds-nak. De azt továbbra is állítom, hogy ezen a napon érkezett be a FT-ba egy szolgálati jegy az egyetemi tanszéken beosztott Bíró fhdgy aláírásával, amelyben e fegyverek kiutalását kéri. E kiutalás célja az volt, hogy a részben közönséges puskákkal felszerelt nemzetőrség egységesen géppisztollyal legyen felszerelve. Bíró fhdgy ezen írását emlékezetem szerint az általam aláírt írat másolatával nálunk tették irattárba. Első letartóztatásom alkalmával egy zárkában voltam Földesi István szds-al, aki elmondotta, hogy ő nagy meglepetéssel tapasztalta, hogy nov. 3-án, hogy az egyetemre 100 új géppisztolyt hoznak. Kérdésére Bíró fhdgy azt mondotta, hogy ő kérte ezeket a fegyvereket. Földesi azt is elmondotta, hogy ő ezeket a fegyvereket nem engedte kiosztani, hanem az Egyetem „A” épületének egy helységébe rakták. Nov. 4-én ott találták meg a bevonuló szovjet csapatok. Azt is meg kívánom jegyezni, hogy mikor én ezt az írást átadtam Dormány szds-nak, ő ez ellen nem tiltakozott, hanem engedélyező sorokat vezetett rá, amelyben Mackó szds-t utasítja a kiadásra.

Ugyanezen tárgyalás közben – az időbeosztásra nem emlékszem – volt szó a szovjet csapatok élelmezésének kérdéséről. Mivel bent az előbb részletezett tárgyalás volt, a kérdést az előszobában intéztem, az alábbiak szerint. A problémát Mackó szds-al lévő Csatári szds. és Andó fhdgy vetette fel, oly módon, hogy az illetékes vállalatok megtagadták a szükséges élelmiszerek kiadását és az én utasításomra van szükség, hogy élelmezni lehessen a körzetünkben lévő szovjet csapatokat. Az egész kérdéssel kapcsolatban én csak azt vetettem fel, hogy a szovjet csapatok részére ugyanazt az ellátmányt kell biztosítani, ami szerint a magyar honvéd légénységet élelmezik. (Ezt azért vetettem fel mert egy FT-ben megjelent honvédségi küldöttség azt a panaszt adta elő, hogy a szovjet csapatoknak jobb kosztot visznek, mint amit a

magyar katonák kapnak.) Az említett kikötést tehát azért tettem, nehogy újabb felzúdulás akadályozza az élelmiszer kiszállítást. A szükséges írásokat időközben Csatári szds. már elkészítette s azokat aláírtam. Csatári és Andó azonnal eltávoztak, hogy intézkedhessenek.

Meg kívánom jegyezni, hogy ezen egész tárgyalás alkalmával tettem arról említést, hogy megyénk a nemzetőrségek felszerelésében, s a közbiztonsági szolgálatban igen el van maradva. Hivatkoztam itt előző napi utam alkalmával a más megyék területén észlelt helyzetre (igazoltatás). Ezekkel is bizonyítani kívánom, hogy a megszervezendő nemzetőrségeknek kizárólag helyi közbiztonsági céljaira gondoltam. Ezen önvallomást nem akarom önmentegetéssé tenni, de egész működésem alatt okt. 26-tól nov. 3-ig töretlenül elleneztem minden szovjetellenes fegyveres akciót, s ezt napról napra igazolni is tudom. Azt is szeretném hozzátenni, hogy ezen egész tárgyalás alatt senkit sem fenyegettem letartóztatással. Nem is beszéltem ilyenről.

Meg kell jegyeznem még azt is, hogy ugyanezen a napon de. szereztem tudomást arról, hogy előző éjjel letartóztatták Kiss-Gaál Imrét. Ezért szándékoztam lemenni az ún. volt jutasi laktanyába, hogy megismerjem az ellene felhozott vádakat. De a fentiekben részletezett megbeszélésen, mikor az a honvédküldöttség megjelent (kb. 7-8 légénységi személy, 1 tiszt vezetésével, akinek a nevét nem tudom), elmondták egyes kifogásaikat, arról is szó volt, hogy délután, mikor lent leszek a laktanyában, a lövészezred problémáival is fogunk foglalkozni.

Mielőtt nov. 3-án du. elindultam a laktanyába, megjelent a FT helységében Mór ezredes hadosztályparancsnok több tisztjével. Jelen volt Dormány szds. is. Mór ezr. elmondta, hogy kapott a HM-ből utasítást arra, hogy hogyan kell szervezni a katonai alakulatoknál a „Forradalmi Tanácsokat”, közölte, hogy e tárgyban készül a lövészezred gyűlésére, ahol ezt a határozatot kihirdeti, s meghívott, hogy vegyek részt ezen a gyűlésen és szólaljak fel. Én ezt elvállaltam, s egyidejűleg elmondtam neki a nálunk járt küldöttség panaszát.

Nov. 3-án d.u. 5-1/4 6-órákor indultunk a laktanyába. Velem jött Monori FT tag, valamint egy MEFESZ tag is.

Mikor a laktanyába értünk, először a parancsnoki épületbe mentem a velem jött személyekkel, velünk jött Dormány szds. is. Mór ezredes és kísérete a lövészezredhez ment a gyűlés előkészítésére. A parancsnoki épület első emeletén bevezettek egy irodába, s itt engedély kértem Sántha alezredestől, hogy Kiss-Gaál ellen felhozott vádakat megismerjem és hozzászólhassak. Ezt Sántha alezrs. meg is engedte. A helyiségben a velem jött személyeken és Sántha alezr-en kívül mintegy 6-8 tiszt volt jelen, továbbá bevezették Kis-Gaál szds-t is. Megjegyzem, hogy a megbeszélésen jelen volt dr. Jónás Oszkár is, aki előttem ismeretlen módon került oda, végighallgatta a tárgyalást, időnként bele is szólt, a távozásomkor nem tartott velünk. Hogy milyen céllal tartózkodott ő ott, arról nics tudomásom.

Egyik általam nem ismert tiszt egy papírlapról ismertette a Kiss-Gaál elleni vádakát. Ezek közül többhöz tettem megjegyzést. Vádolták azzal, hogy falusi párttitkár korában a kulákok ellen tevékenykedett. Vádolták azzal, hogy a rábízott fontos dokumentációt a „D” [katonai elhárító] tisztek kezébe akarta juttatni. (Ehhez Jónás azt fűzte hozzá, hogy elkérte Kiss-Gaáltól a Nemzeti Bank fiókkulcsát, s Kiss-Gaál egy hamis kulcsot adott át.) Vádolták azzal is, hogy Kiss-Gaál szállította ki az ÁVH vezetőit a szovjet alakulatokhoz. Vádolták ugyanakkor azzal, hogy horthysta tiszteket szervez be a hadseregbe, hogy SS rokonsággal tart kapcsolatot, hogy karrierrista és magasabb rangot akar elérni. Ma sem tudom átlátni, hogy a vádaknak mi volt az elvi alapjuk.

Magam itt a következőket mondtam: Az ÁVH vezetők kiszállításáról azt mondtam, hogy azt nem mentem, mert azt a FT. tudta nélkül tette. Az SS rokonsággal kapcsolatban Kiss-Gaál, hogy egy sógora tényleg SS volt, leült érte 4 évet és ő nem szakította meg a kapcsolatot. Én azt mondtam, hogy azért nem lehet elítélni, ha az illető tényleg rokona s elszenvedte a büntetését. A horthysta tisztek kérdésével kapcsolatban valóban tettem a következő kijelentéseket: Idéztem azt a latin mondást, hogy szándékokról nem ítélt a bíró. Mondtam, hogy ha Kiss-Gaál honvédségi funkcióba horthysta volt tisztet akar, az büntetendő. Mentségemül említem, hogy épp ez bizonyítja: Lohonyai szerepéről ekkor én még nem tudtam. Hozzátettem, mint saját véleményemet, hogy ettől függetlenül sor fog arra kerülni, hogy a jelenlegi tisztikar egy részét leszerelik, s visszavesznek olyan volt horthysta tiszteket, akiket korábban igazságtalanul bocsátottak el. Itt hivatkoztam Kána vörgy. említett mondatára, melynek hitelességét egy most eszembe jutó mozzanattal kívánom alátámasztani. Kána név szerint is említett egy valami Király nevű tisztet, akit akkoriban helyeztek magasabb beosztásba, s ezt a beszélgetésen jelenlévő Németh Károly megerősítette, hogy ő ismeri.⁷ (Ugyanekkor egy Kovács nevű tiszt is szóba jött.)

⁷ Király Béla vezérőrnagy (1912–2009). 1935. augusztus 20-án a Honvéd Ludovika Akadémián hadnaggyá avatták. 1939. november 1-től főhadnagy. 1940. szeptember és 1942. december között a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémián vezérkari képzésben részesült. 1941. november 1-től vezérkari százados. A vezérkari képzés alatt időnként frontszolgálatot teljesített. 1943. december–1944. augusztus frontszolgálatok Ukrajnában és a Kárpátok előterében. 1944. szeptember–október: a 8. tábori póthadosztály vezérkari tisztje. 1944. október–november az I. hadsereg vezérkari tisztje. 1945. március vége, a kőszegi védőörlet parancsnoka. 1945. december 4-én a HM igazolóbizottsága igazoltnak nyilvánította. 1946. február és 1947. május között az I. honvéd gyaloghadosztály vezérkari főnöke. 1946. április 1-től vezérkari őrnagy, november 1-től vezérkari alezredes. 1947. május és 1948. november között a HM kiképzési osztályának vezetője. 1948. decembere és 1949. szeptembere között a gyalogsági szemlélő helyettese. 1949. május 1-től vezérkari ezredes. 1950. március 15-től vezérőrnagy. 1950. áprilisa és szeptembere között a Magasabb Parancsnoki Tanfolyam parancsnoka. 1950. októbere és 1951. augusztusa között a Honvéd Akadémia alapító parancsnoka. 1951. augusztus 17-én az ÁVH letartóztatta.

Magam itt, nov. 3-án, Pálffy altábornagyot állítottam szembe Bata Istvánnal és Farkas Mihállyal.⁸ Hivatkoztam apósom esetére. Kifejtettem abbéli véleményemet, hogy a volt horthysta tisztek között is van sok becsületes, értékes ember. Benne volt a nyilatkozatomban az is, hogy nem gondolok itt háborús vagy népellenes bűnök miatt elítélt, vagy kizárt tisztekre. Itt jegyzem meg, hogy sok volt horthysta tiszt tartotta meg tartalékos minőségben a rangját a legutóbbi időkig. A fenti kijelentés megtételét beismerem, s tisztában vagyok azzal, hogy az ott jelenlévő tisztek hogyan értelmezték. Csak azt szeretném megjegyezni, hogy ha ilyen leváltást akartam volna végrehajtani, vagy javasolni, akkor nem éppen az érdekelt tisztek előtt kezdem ezt tárgyalni. Más körben pedig sem azelőtt, sem azután, ilyen témáról nem beszéltem, sem ilyen lépést e tevékenységem idején nem kezdeményeztem. Kiss-Gaál karrierizmusáról azt mondtam, hogy nem arra mutat, hogy ő karrierista lenne, ez a körülmény, hogy több éve ezredparancsnok és csak századosi rangot visel, míg más tisztek ugyanezen idő alatt jóval magasabb rangot értek el. Itt említettem Farkas Mihályt. Azt is mondtam, hogy nem tudok arról, hogy, Kiss-Gaál konkrétan e napok-

1952. január 15-én halálra ítélték, majd ítéletét életfogytiglani börtönbüntetésre módosították. 1956. szeptember 7-én szabadlábra helyezték. 1956. október 31-én rehabilitálták. 1956. október vége november eleje között a forradalmi karhatalmi bizottság, majd a nemzetőrség főparancsnoka. 1956 novemberében emigrált. 1965-től az Egyesült Államok állampolgára. 1966-ban PhD fokozatot szerzett a Columbia Egyetem történelem szakán. 1989. október 27-én felmentették a korábbi vádak alól és visszakapta vezérőrnagyi rangját. 1990. augusztus 3-tól vezérezredes. 1990–1994 között Kaposvár országgyűlési képviselője. Forrás: <http://multkor.hu> (2017. 12. 17.)

⁸ Pálffy György altábornagy (1909–1949). Hivatásos katona, vezérkari tiszt. 1939-ben felesége származása miatt leszerelték. 1942-től részt vett az illegális kommunista mozgalomban, de párhuzamosan a Kisgazdapárt Értelmiségi Tagozatában is tevékenykedett. 1945. március 3-tól a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának a vezetője. 1949. július 5-én letartóztatva az Államvédelmi Hatóság, ekkor miniszterhelyettes volt. A Rajk és társai perében ügyét elközlönitették, 1949. október 24-én kivégezték. Végleges rehabilitációjára 1963. szeptember 27-én került sor. Forrás: MARKÓ 2004. 46–47.

Bata István (1910–1980). Eredeti foglalkozása villamoskalauz. 1949 júniusában került a Néphadsereg hivatásos állományába ezredesként. 1950 októberében a Honvéd Vezérkar főnöke altábornagyi rangban. 1953 júniusában a Nagy Imre kormány honvédelmi minisztere, de még augusztusig vezérkari főnök. 1954-ben vezérezredesi rendfokozatot kap. 1956. október 24-én felmentik a miniszteri teendők ellátása alól. 1959-ben megfosztják rendfokozatától, visszatér régi munkahelyére. Balesetelhárítási osztályvezetőként tevékenykedik.

Forrás: <http://mek.oszk.hu/htm1937Hmlt.szervizkislex.biograf.bata> (2017. 12. 17.)

Farkas Mihály (1904–1965) politikus. 1921-ig Löwy Hermann, majd 1921–1944 között Michail Wolf a neve. 1944 végén emigrációból tér vissza a Szovjetunióból. 1945-ben belügyi államtitkár. 1946-tól az MKP főtitkárhelyettese. 1948–1953 között honvédelmi miniszter vezérezredesi, majd hadseregtábornoki rendfokozatban. 1953 augusztusától 1955 márciusáig a KV titkára. 1956 júliusában kizárták a pártból. Augusztusban megfosztották tábornoki rangjától, októberben letartóztatták. 1957 áprilisában 14 év börtönbüntetésre ítélték. 1960-ban kegyelemmel szabadult. A haláláig a Gondolat Kiadó idegen nyelvi lektora. Forrás: MARKÓ 2001. 527.

ban rangemelési akart volna szerezni. Megint csak megjegyzem, hogyha igaz lett volna miszerint én akartam volna Kiss-Gaál-ból ezredesi csinálni, akkor nem merem kijelenteni itt az érdekeltek és Kiss-Gaál jelenlétében, hogy nem tudok ilyen szándékáról. Aminthogy itt senki sem vetette ellen, hogy de igenis az FT akarta, vagyis én akartam ezredessé tenni. Kiss-Gaál rangemeléséről, mint későbbi dologról az ott lévő egyetemista beszélt, mint a MEFESZ követeléséről. Ehhez nem fűztem megjegyzést. Arról is szó volt, hogy Kiss-Gaál ellen saját alakulatának valamilyen bizottsága is tiltakozott. Itt az én kérésemre járult hozzá Sántha alezredes, hogy egy későbbi időpontban együtt beszéljünk a kérdésről Kiss-Gaál beosztottjaival.

Beismerem, hogy egész beszélgetés alatt védeni próbáltam Kiss-Gaált. Ma már nem tenném ezt. Akkor még nem tudtam, milyen két-, háromkulacsos magatartást tanúsított Kiss-Gaál. Erre csak jóval később jöttem rá. Ezért nem tudtam az ellene felhozott vádakon eligazodni.

E megbeszélés után mentem át a nagy étkezdébe, ahol a gyűlés már együtt volt. Az elnökségben helyet foglalt kívülem Mór ezr. a kíséretében lévő tisztek, Dormány, Monori, s az említett egyetemista. Nem emlékszem pontosan, hogy a gyűlést pár szóval Dormány nyitotta meg vagy Perge főhadnagy, aki a gyűlés alatt a színpad előterének jobb szélén állt. A megnyitó nekem adta meg a szót. Ekkor én kb. 15-20 percig tartó beszédet mondtam. Ennek a szövegét előre nem állítottam össze, s így csak fő vonásaiban emlékszem rá.

Beszédem első részében általában beszéltem az elmúlt napok eseményeiről, a „forradalomról”. Beismerem ezt úgy állítottam be, mint igaz nemzeti ügyet, amelyhez csatlakozni kell a honvédeknek is. Továbbiakban arról is beszéltem, hogy eddigiekben a honvédség nem vett részt az eseményekben, mondtam azt is, hogy még szükség lehet rá, egyrészt a rákosista kormányzati rendszer visszaállítási kísérletei ellen, de másrészt esetleges ellenforradalmi kísérlet ellen. Határozottan emlékszem, hogy itt is kijelentettem, hogy nem a földesurak és gyárosok világának visszaállításáért van a „forradalom”. A szovjet csapatok hadmozdulataival kapcsolatban itt is elmondtam, hogy attól nem kell tartanunk, mert kormányközi tárgyalások folynak és csak arra kell vigyázni, hogy sehol se történjen fegyveres támadás, vagy provokáció a szovjet alakulatok ellen. Felszólítottam a honvédeket, hogy fokozottan őrizzék meg a rendet, hogy fokozott fegyvellemmel engedelmeskedjenek parancsnokaiknak.

Utaltam arra, hogy Mór ezredes fogja ismertetni a HM-nek a választásokra vonatkozó határozatát.

Egy honvéd goromba hangú támadást intézett ellenem. Az illető az első sor jobb szélén magányosan ült, s Perge fhdgy. fejintésére emelkedett szólásra. Egy, az ülőhelyektől jobbra, csoportban álló 20-30 fő helyeselt neki. Válaszomban megismételtem előző beszédemnek azt a részét, hogy nem utasítást adni jöttem hozzájuk, ehhez nincs sem jogom, se szándékom. A hadosztályparancsnok meghívására, mint polgár-

ri szerv vezetője, mint náluk idősebb és tapasztaltabb személy jöttem ide és csak kértem őket arra, amire kértem. Ezután, mialatt az említett egyetemista pár perces felszólalást tartott, elbúcsúztam a mellettem ülő Mór ezredestől. Majd Dormány társaságában elhagytam a termet, s az egyetemista kíséretében visszatértem a városba. Határozottan kijelentem, hogy e beszédemben sem szovjetellenes harcra, sem a dogozó nép hatalmának megdöntésére nem szólítottam fel a honvédeket, hanem éppen az ellenkezőjére.

Nov. 3-án még egyetlen katonai jellegű intézkedésemet kívánom megemlíteni. A déli órákban történt, hogy az egyik titkárom jelentette, hogy Peremartonból, a robbanóanyag gyárból telefonált valaki, s felajánlotta, hogy ott tudnának harckocsi elhárító aknákat gyártani, s leraknák a Veszprémbe vezető útvonalakon. A titkár kérdezte, hogy mit válaszoljon. A telefon ui. le volt téve a másik szobában. Azt mondtam, hogy ezt megtiltom, s nem engedek aknalerakást.

5. A városvédelmi terv ügye

Erre vonatkozó vallomásomat ott kell kezdenem, hogy Kiss-Gaál Imrével nov. 1-én csütörtökön reggel találkoztam, amikor a Győrbe induló küldöttség megbízólevelét aláírtam. Ekkor 8-10 személy volt jelen a szobában Védelmi tervről ekkor nem volt szó. Kiss-Gaál azt is mondta, hogy ő szolgálati ügyben előbb Székesfehérvárra megy, s onnan megy délben Győrbe. Győrből a küldöttségek nov.1-én késő éjjel értek haza, én aznap nem beszéltem velük.

Nov. 2-án Kiss-Gaál déltájban jelent meg a szobámban, mikor én a pesti útra készülve ebédelni indultam. Annyit kérdezett, hova megyek, mikor jövök vissza. Kérdezte ott leszek-e nov. 3-án szombaton reggel 8-ra, mert akkorra rendelte oda ő Dormány és Mackó századost, akinek elrendelte – elmondása szerint – e napon, nov. 2-án de. folyamán azt, hogy készítsenek városvédelmi tervet. Székesfehérvári és győri útja után tehát Kiss-Gaál előbb beszélt Dormányékkal a védelmi tervről, mint velem. Mielőtt velem beszélt volna, az utasítást már kiadta.

Én nov. 2-án a HM-ben megemlítettem, hogy Veszprémbe most készítik a védelmi tervet. Megkérdeztem, miért van erre szükség? Kána csak annyit mondott, minden helyőrségnek mindig kell legyen az őrzött helységről védelmi terve.

A védelmi tervet tudomásom szerint még nov. 2-án du. el is készítették. Úgy tudom Kiss-Gaál még aznap látta is.

Nov. 3-án késve érkeztem az FT helységébe, 8 óra helyett pont $\frac{1}{2}$ 9-kor. Belépve a szobába a már 4. pontba említett társaság még tanácskozott. Az asztalon feküdt egy nyolcadrét alakra összehajtott térkép. Dormány szds erre rátette a kezét és azt mondta, hogy ez a védelmi terv. Épp most fejezte be az ismertetését. Ezután mutatta a fegyverkimutatást. A védelmi tervre én itt még megjegyzést nem tettem, azt nem láttam, részleteiről nincs tudomásom.

A védelmi tervvel kapcsolatban Kiss-Gaál Imre első letartóztatásunk alkalmával megpróbálta úgy magyarázni, hogy én utasítottam rá Pestről visszatérve. Ezt 8 tanú jelenlétében is mondta a zárkában, majd, mikor kimutattam neki, hogy ő már előző nap kiadta az utasítást, továbbá mire én visszaértem Budapestről, s legközelebb bementem a hivatalba, Kiss-Gaál már le volt tartóztatva, erre Kis-Gaál elismerte a 8 tanú előtt, hogy ő adta Dormánynak az utasítást, de ekkor hozzáfűzte azt az állítást – mit nem tudok ellenőrizni –, hogy elkészítése a tűzér-hadosztály törzspületében, ottani beosztottak bevonásával történt.

Hasonlóan bizonyítható, hogy nem felel meg a valóságnak Mackó százados vallomása, hogy én nov. 3-án védelmi terv készítését követeltem volna, mikor már az előző nap elkészült, s a helységbe beléptemkor, azt velem közölték is.

6. Letartóztatások és házkutatások ügye

E kérdésre vonatkozó vallomásomat a 10. pontban a Ferenczi László rendőrőrnaggyal való kapcsolatom részletezésekor fogom megtenni.

7. Maléter Pál személyével való kapcsolat ügye

Maléter Pállal kapcsolatban apósom személyével kell kezdenem. Apósom Honti István váci lakos, az 1920-as évektől kezdve a honvédségnél szolgált, GH [gazdasági hivatal, értsd: hadtáp] altiszt volt, majd az 1940-es években minősítették át tiszté. 1945-ben igazolták és tovább is szolgálatot teljesített 1949-ig. Mindvégig GH beosztásban. Én apósomat 1951-től ismerem. Családi körben többször is szóba került 1951–56 között Maléter Pál személye, aki annak az alakulatnak volt 1948–49-ben a parancsnoka, ahol apósom a GH vezetője volt. Ez a szolgálati viszony egyrészt Vácot, másrészt Balassagyarmaton állt fenn. Apósom elmondásából úgy tudtam, hogy Maléter Pál ludovikás tisztként került ki a frontra, itt a második világháború végén részt vett az antifasiszta partizánmozgalomban, a felszabadulás után kommunista párttag volt. Apósom szerint beosztottjai körében népszerű volt. Határozottan állítom, hogy 1949 után apósom nem érintkezett vele, mégcsak nem is találkoztak ebben az időben.

Magam Maléter Pált soha nem láttam, vele soha semmilyen érintkezésben nem álltam, vele nem tárgyaltam.

Ő azt sem tudja, hogy én a világon vagyok.

A Maléterrel való személyes kapcsolatmról a szóbeszéd onnét keletkezhett, hogy amikor az októberi események kapcsán Maléter neve közismertté lett, én többször mondtam különböző személyek előtt, hogy hírből jól ismerem Malétert, aki apósom parancsnoka volt 1948–49-ben.

8. A Szabad Veszprém rádió hírközlései nov 1. után

Az FT-nek a veszprémi rádióval közvetlen irányító kapcsolata nem volt. Ezt a rádiót az egyetemen hozták létre és teljesen szuverén módon működtették.

Mielőtt adásait megkezdte, megkérdezett engem Szontágh Jenő adjunktus, hogy volna lehetőség ilyen rádióállomás működtetésére, hozzájárulok-e. Én nem járultam hozzá. Ennek ellenére megkezdte adásait. Magam egyetlen adását nem hallottam. Arról is volt szó, hogy ezt az adást rá kellene kapcsoltatni a Balatonszabadiban lévő középhullámú adótoronyra. Ezt is elutasítottam. Így később a győri adást kapcsolták rá, előttem ismeretlen személyek.

Ami a veszprémi adó működését illeti arról még az alábbiakat tudom elmondani:

Műsorát az egyetemen állították össze. Erre teljesen jellemző az a viszony, ami ezekben a napokban az egyetem és a FT között fennállott. Okt. 26-án kikiáltották az egyetem autonómiáját. Így a polgári szervezetnek gyakorlatilag nem állt módjában beavatkozni abba ami az egyetem területén történt. Hiszen ugyanis állandó támadásnak volt kitéve az FT az egyetemisták és az utcai tüntetők részéről, hogy megalkuvó, gátolja a „forradalom” ügyét. stb. Míg a FT gyakorlatilag nem volt képes irányítani az egyetemen folyó tevékenységet, addig a küldöttgyűlések határozata értelmében az FT-ben mindig tagként szerepelt az egyetem, ill. a MEFESZ egy két kiküldötte. Azonkívül az FT mellett Horváth Tibor kezdeményezésére okt. 31-én megszervezett titkárság munkatársai között is voltak egyetemi személyek. Így az egyetem mindig tudhatta, mi történik az FT-ben.

Azt határozottan állítom, hogy személyemben én soha híryanagot a veszprémi adóhoz el nem juttattam, oda nyilatkozatot nem adtam, s arra utasítást nem adtam senkinek, hogy valamit mondassanak be a rádióban. Azt nem tudom megmondani, hogy az FT többi tagjai vagy munkatársai milyen anyagot juttattak el a rádió műsorába. Máig sem tudom, hogy e napok egyikén, mikor a rádióban megkezdték a családtagoknak szóló üzenet-szolgálat közvetítését, bent járt az FT-ben egy általam ismeretlen egyetemi hallgató, s az ott lévőköt végig kérdezte, ki akar üzenet bemondatni. Ekkor én is lediktáltam édesapám és apósom címére annyi üzenetet, hogy családommal jól vagyunk. Ez az egyetlen anyag ami tőlem ment a veszprémi rádióhoz. Arról csak hallomásból értesültem, hogy e rádióban idegen nyelven is adtak híreket. Ennek részleteiről sincs tudomásom.

9. Kapcsolat az Egyetemmel. Operatív csoport ügye

Az FT megalakulását okt. 26-án az egyetem rölapja kezdeményezte, az egyetemen alakult meg, s végig tagja volt az egyetem egypár képviselője. Ettől függetle-

nül általában nem volt jó viszony az egyetem, azaz a MEFESZ és az FT között. Az egyetemisták mindjárt az első napoktól fegyvert követeltek, tüntettek az FT ellen, aki ezt gátolta. Több esetben nyomultak fel kisebb csoportban, s a hivatalban lázadoztak ellenünk. Az első napokban volt arra is példa, hogy egyetemistákat kért meg az FT valamilyen segítségre. Így pl. emlékezetem szerint egyetemisták mentek ki Herendre, hogy meggátolják a bányarabok kitörési kísérletét.

Okt. 30–31 körüli időben, különösen a nemzetőrség megszervezése után az egyetem teljesen önálló „forradalmi” gócponttá alakult. Hangzott el az FT helységében egyetemista részéről olyan kijelentés is, hogy az FT megalkuvó magatartását az is mutatja, hogy igazán „forradalmi” követelésekkel az emberek már nem is fordulnak az FT-hez, hanem egyenesen a MEFESZ-hez mennek.

Az egyetem autonómiájának hatását az FT és az egyetem kapcsolatára a 8. pontban már érintettem. Ők ellenőriztek minket, mi nem tudtuk ellenőrizni őket. A részben egyetemistákból álló nemzetőrség, mely kezdetben az említett direktórium vezetése, magyarán Kis-Gaál parancsnoksága alatt állt, az utolsó napokban az oda beosztott tisztek vezetése alá került. Tudomásom szerint a két századból álló „zászlóalj” parancsnokságát akkor vette a kezébe Földesi százados, amikor az egyetemen beosztott Bíró fhdgy megszervezett a nemzetőrségből egy, előttem ismeretlen létszámú külön csoportot, amelyet később operatív csoport néven hallottam említeni. Ennek megalakulásáról már utólag és hallomásból értesültem, oly formában, hogy ennek a célja az, hogy szükség esetén a közeli vidékre is ki tud szállni, ha rendzavarásról érkezik jelentés. Magam e csoportnak egyszer közvetítettem egy megbízást. Zircről érkezett egy telefonjelentés az FT-hez, hogy a városhoz közeli erdőben lövöldözés hallatszik, a lakosság nagy izgalomban van emiatt. Én telefonon felhívtam Bíró fhdgy-t, elmondtam neki ezt a jelentést, s kértem, csoportjával szálljon ki Zircre. Azért kértem ezt, mert magam is úgy éreztem, hogy ez ugyan vakhír, de a kiszálló csoport látása meg fogja nyugtatni a zirci lakosságot. S netalántán mégis volnának ott rendbontó elemek, azt is meg tudják gátolni. Határozottan állítom, hogy ez esetben csak erre kértem Bíró fhdgy-ot. Egyébb megbízást pedig egész működésem alatt egyetlen egyszer sem adtam sem neki, sem ennek az operatív csoportnak. Hogy ez a csoport mikor milyen akciót hajtott végre, s hogy bármilyen akcióra kapott-e valamely másik tagjától vagy munkatársától felhívást, arról nincs tudomásom.

Meg kívánom még jegyezni, hogy ugyancsak Földesi szds. elmondásából értesültem a következőről: A nemzetőrség megalakulása utáni első időben a fegyvereket központi helyen tartották, s a nemzetőrök csak szogálatba lépve vették kézbe a fegyvert. Földesi szerint az utolsó két napban már haza is vitték magukkal a fegyvert.

Így vált lehetővé, hogy nov. 4-én a város különböző helyein provokálhattak szovjetellenes tüzharcot. A fegyverek hazaviteléről Földesi nekem az első letartózt

tatásunk alkalmával tette ezt a kijelentést. Azt, hogy kinek az engedélyével vitték haza a fegyvereket a szállásaikra, azt megmondani nem tudom.

10. Kapcsolatom Ferenczy László rendőrőrnaggyal. Letartóztatások, házkutatások ügye

A 26-i küldöttgyűlésen megválasztott FT-be először beválasztott személy nem jelent meg az FT-ben. Helyette – emlékezetem szerint – 28-tól kezdve, Ferenczy örgy. vett részt az FT tevékenységében.

Okt. 30-át megelőző időben két esetről tudok, amikor az FT az elnök és sok tag jelenlétében egyes intézkedést beszélt meg Ferenczy örgy-al. Az egyik ilyen eset volt, amikor utcai tömegtüntetés volt azzal kapcsolatban, hogy a MDP megyebizottság épületében nagymennyiségű fegyvert tárolnak. Ekkor olyan megállapodás született, hogy Ferenczy, egyes FT tagokkal, s a tömegből választandó megbízottakkal átvizsgálja az épületet, hogy beigazolják, hogy nem igaz a tömegben elterjedt rémhír. Hogy kinek a társaságában, s hogy hajtották végre ezt a vizsgálatot, arról nincs tudomásom. Másik alkalommal arról volt szó, hogy ellenünk tüntetnek, mert az FT nem engedélyezi a polgári személyek felfegyverzését, ugyanekkor a pártfunkcionáriusok fel vannak fegyverezve. Ekkor ugyancsak az FT megbeszélésén született az a döntés, hogy a rendőrség bevonja a pártfunkcionáriusok fegyvertartási engedélyét. Határozottan állítom, hogy nem volt szó házkutatásról. A tömegben már okt. 26-tól szélsőséges ÁVH ellenes hangulat volt megfigyelhető. Az FT – egyrészt Havasi örgy-al 26-án folytatott megbeszélés, másrészt Loránd, Sántha és Kiss-Gaál későbbi megbeszélései és az ÁVH kibocsátott nyilatkozata alapján – teljesen nyugodt volt e kérdésben, s minden eszközzel csitította a tömeget. Ilyen értelmű beszédet magam is 3 ízben mondtam a tömeghez, s 28-án este a nálam megjelenő Dóczi ÁVH tisztnek is hasonló értelemben nyilatkoztam. Az ÁVH beosztottak e napokban elhagyták a BM Főosztály épületét. Ezt sem kifogásolta az FT egy esetben sem. E kérdésben változás okt. 30-án következett be. Az ÁVH ellenes tüntetések tovább folytatódtak, s már arról is voltak hírek, hogy egyes helyeken, elsősorban Budapesten kegyetlenkedésre, sőt gyilkosságokra is került sor. Okt. 30-án déltájban az FT helységében megjelenő Ferenczy örgy., több tanácsstag s a honvédség részéről ott lévő Snekta ezredes előtt azt a kijelentést tette, hogy ő úgy látja biztosítottak az ÁVH beosztottak személyi épségét, ha védőőrizetbe veszi őket. E kijelentés megtételekor én is ott voltam, s én sem emeltem ellene szót, aminthogy nem emeltek szót a többi tanácsstagok, Snekta ezrds sem. Úgy gondoltuk, hogy ha a rendőrség nem tudja megakadályozni az esetleges merényletet, azt még kevésbé tudja megakadályozni mi, polgári személyek, akinek nincs karhatalom a kezünkben. Hangsúlyozom, hogy ez alkalommal nem volt egyáltalán szó házkutatásról, sem arról, hogy a vidékre távozott ÁVH

beosztottakat is őrizetbe kell venni. Ferenczy megtette ezt a bejelentést, amit a jelenlévők tudomásul vettünk. Ferenczy nem kérte bejelentésének tanácsulésen való megvitatását, sem az FT vezetői által bármilyen formában történő megerősítését. Ferenczy egyébként mindezt 1956. dec. 12-én, mikor második letartóztatásom alkalmával ő hallgatott ki engem, kérdésekre két személy jelenlétében megerősítette.

Arról csak később értesültem hallomásból, hogy e napokban a BM Főosztály épületének kapuján kifüggesztettek egy hirdetményt az ÁVH beosztottakkal kapcsolatban. Arról nincs tudomásom, hogy ennek mi volt a szövege, s kinek az utasítására függesztették azt oda ki.

Az okt. 31-i küldöttgyűlésen magam is szóltam a kérdésről, azzal kapcsolatban, hogy egy küldött követelte, hogy megválasztandó FT köteles legyen az ország többi helyeinek a példáját követni. Ez ellen tiltakozva hoztam fel épp az ÁVH ügyét. Elmondtam, hogy míg az ország többi helyén véres kegyetlenkedésekre, gyilkosságokra került sor, addig nálunk a rendőrség őrizetbevétellel megakadályozta, s aki tényleg panaszt akar tenni, állítólagos törvénysértés miatt, az utcai kiabálás és lázítás helyett előállhat panaszával törvényes úton.

Ferenczy okt. 30 utáni időkben folyamatosan vette őrizetbe az ÁVH beosztottakat. Hogy ezt milyen formában hajtotta végre, arról nincs tudomásom. Több ízben közölte az FT-vel telefonon, hogy hány személyt vett őrizetbe. Az megfelel a valóságnak, hogy volt arra is eset, hogy ezt én kérdeztem meg tőle. Egy alkalommal azt is közölte, hogy mivel kevés a rendőrségi fogdában a hely, az őrizetbe vettek egy részét átszállította a börtönbe. Hogy ezt hogyan hajtotta végre, kiknek az őrizetében, milyen körülmények között helyezte el, arról nincs tudomásom.

Ezzel az őrizetbe vétellel okt. 30. utáni időkben az FT minden tagja egyetértett. Magam is egyetértettem vele, s nem tiltakoztam ellene. Ezzel csak az volt a célunk, hogy meggátoljunk esetleges merényleteket.

Ezen intézkedéseken kívül az alábbi kapcsolatban álltam ilyen ügyekkel:

Nov. 1-én reggel kértem a rendőrségi ügyeletet Nagy Béla tanár őrizetbevételére. Neveztet az előző esti küldöttgyűlés kizárta, s nov. 1-én bejelentés érkezett hozzám, hogy nevezett lepecsételt, illetve bélyegzővel, hivatali papirokkal és engedély nélküli lőfegyverrel elutazni készül, állítólag Győrbe. Sajnos a rendőrfőőr odaérkezése előtt Nagy Bélának sikerült eltávoznia. Mikor értesültünk arról, hogy Havasi örgy. és társai visszaérkeztek a városba, s Ferenczy örgy. közölte velem, hogy a többiekhez hasonlóan őket is őrizetbe veszi, s ezt is tudomásul vettem, s nem tiltakoztam ellene. Ezen kívül még három esetben beszéltem Ferenczyval ilyen kérdésről.

Az egyik ilyen eset Péntek Károly ügyésszel kapcsolatban merült fel. Hozzám érkezett jelzés szerint Péntek ellen feszült hangulat uralkodik, támadástól lehet tartani ellene, mert azt mondják, hogy éjszakánként máshol, így Izsák ügyésznél tartózkodik, s tömegben egyesek forradalom-ellenes tervezgetés címén lázítanak elle-

ne. Ekkor én hívtam fel Ferenczyt, s elmondva neki ezt a jelzést, megkérdeztem, nem látja-e szükségesnek, hogy biztonsága érdekében őrizetbe vegye Péntek ügyészt. Ferenczy határozottan „nem”-el felelt, azt mondván, hogy erre sem ok, sem jogalap nincs. Én ebbe ellenvetés nélkül beleegyeztem, s csak annyit fűztem hozzá, hogy értesítse Péntek ügyészt a jelzésről, s kérje fel, hogy efféle szóbeszéd elkerülése végett éjszakánként is tartózkodjék otthon. Ferenczy válaszát különben közöltem a jelzést velem közlő Szontágh Jenővel több személyi jelenlétében. Tudomásom szerint Péntek ügyész letartóztatására nem is került sor. Legalább is erről nekem az ezt követő időkben sem Ferenczy, sem senki más említést nem tett.

Ugyancsak én hívtam fel Ferenczyt egy másik hozzám beérkezett jelzéssel kapcsolatban, mely szerint a Hóvirág lakótelep 1. sz. épületének padlásán ismeretlen személyek sok fegyvert rejtettek el. Én kértem fel Ferenczyt, hogy vizsgálta át ezt a padlást. Lakásban való házkutatásról itt sem volt szó. Hogy ezt milyen formában hajtották végre, arról nem emlékszem, hogy kaptam volna tájékoztatást.

Azt is én vetettem fel Ferenczynek, hogy egyes hangok szerint, épp a Hóvirág-telepen, még mindig közlekednek ÁVH-sok. A jelzés szerint a tömeg éppen én ellem lázongott emiatt, mert én a Hóvirág telepen lakom, s félrevezettem a népet, amikor azt mondtam a gyűlésen, hogy a rendőrség őrizetbe vette az ÁVH beosztottjait. Ferenczy ekkor elmondotta, hogy csak a volt belső karhatalom tisztjeiről lehet szó, akiket a honvédség először átvett, majd az egész alakulatot leszerelte.⁹

⁹ Belső karhatalom: katonai szervezésű, sorozott állományú fegyveres alakulat. Katonáit 3 évre hívták be. A veszprémi Fémfeldolgozó Vállalat (Magyar Lőszerművek) Balatonfűzfő, Peremarton, Papkeszi, Péti Nitrogénművek őrzését látták el. Az 1951. november 8-i parancs szerint 13 őrzőszázaljat hoztak létre. Veszprémben helyezték a 8. zászlóalj parancsnokságát. Az alakulat létszáma 814 fő volt. A leszerelésükkel elkerülték az ÁVH-val kapcsolatos atrocitásokat, melyek az ország különböző területein előfordultak. A 3 évre behívott sorállományú katonák befejezték katonai szolgálatukat. Forrás: Horváth Miklós: 1956 hadikronikája. Budapest, 2006. 33.

A Belügyminisztérium központi ügyelete 1956. október 28-án Danyi alezredestől a Veszprém megyei rendőr-főkapitányság ügyeletes tisztjétől a következő jelentést kapta: Veszprém megyében teljes rend van. Tegnap délután (október 27-én) 14.30-kor a főosztály államvédelmi beosztottai elhagyták az épületet, és ezzel az egész megye területén megszűnt az ÁVH működése. A megyei pártbizottság tagjai elmenekültek. És így a párt a legtöbb helyen nem rendelkezik pártbizottsággal. Nincs pártbizottság Pápán, Devecserben, Tapolcán, Zircen, Veszprémben. A forradalmi tanácsok a kormányt elfogadják. A megyei forradalmi tanács tárgyal a megyében állomásozó szovjet csapatok parancsnokságával, és megállapodtak abban, hogy a szovjet csapatok nem használnak fegyvert, amennyiben velük sem használnak.

Ferenczy László rendőr őrnagy október 29-i jelentése szerint a helyi államvédelmi szervek magatartására jellemző, hogy előbb bejelentették a forradalmi tanácshoz való csatlakozásukat és lojalitásukat, majd később fegyvereikkel együtt szétszéledtek. A Belügyminisztérium központi ügyeletének összefoglaló jelentése szerint Ferenczy őrnagy bajtárs most tesz intézkedéseket a fegyverek összeszedésére. Forrás: KAJÁRI-SZAKOLCZAI 1999. Belügyi iratok. 10. sz. dokumentum, 19. 14. sz. dokumentum, 27.

Ferenczy azt mondta, éppen kérdezni akarta, hogy mi a teendő ezekkel a tisztekkel kapcsolatban. Én itt annyit mondtam Ferenczynek, hogy véleményem szerint azokat, akik mindvégig karhatalmi tisztek voltak, nem lehet a többi ÁVH beosztottal azonosan elbírálni, s ezt ő tudja legjobban megállapítani. Kifejezetten nem mondtam neki, hogy azokat, akik egyéb ÁVH beosztásból kerültek a karhatalomba, azokat vegye őrizetbe, de elismerem, hogy a fenn idézett mondatomat Ferenczy esetleg így is értelmezhetette. Azt is beismerem, hogy én kértem, hogy a leszerelt karhatalmi tisztektől szedje le az esetleg náluk maradt fegyvert. Ő kérdezte, tartson-e házkutatást. Azt feleltem, hogy az rá tartozik.

Meg kívánom jegyezni, hogy nov. 2-án a nálam megjelenő Eke Mária, volt ÁVH munkatársnak, aki azt kérte, hogy őt is vetessem őrizetbe, azt mondtam, hogy én senkit nem vetettem őrizetbe, őt sem vetetem, sőt megígértem támogatásomat, ha volt ÁVH tevékenysége miatt nem tudna munkát szerezni.

Nov. 3-án mikor az FT helységében a sajtóban és rádióban közölt felhívásról volt szó, melyben a volt ÁVH beosztottak a Markó utcában való jelentkezésre szólítják fel, Ferenczy tette azt a kijelentést, hogy ő legszívesebben felszállítaná Budapestre az itt őrizetbe vett ÁVH-sokat, de nincs rabszállító autója. Én elleneztem a felszállításukat.¹⁰

Nov. 3-án délután, mikor Lóránd társaságában beszélgettem Ferenczyvel, Lóránd azt mondta, hogy én a huszadik lennék, akit az ÁVH beosztottak őrizetbe vételéért felelősségre vonnának az adott esetben, az első lenne Ferenczy. Ezt Ferenczy megerősítette.

Ugyanezen a napon én vetettem fel neki, hogy ha szovjet csapatok bevonulására kerül sor, nem látja-e szükségesnek saját érdekében, hogy még előbb szabadlábba

¹⁰ Az úgynevezett védőőrizetet Nagy Imre miniszterelnök, valamint dr. Münnich Ferenc belügyminiszter rendelték el. A védőőrizet kérdése a korabeli sajtóban is megjelent. Az erre vonatkozó parancsot valószínűleg a belügyminisztérium belső hírközlési rendszerén juttatták el Ferenczy László rendőrőrnagynak. Dr. Brusznai Árpád civil állampolgárként nem adhatott utasítást a rendőrkapitánynak a letartóztatások végrehajtására. Ferenczynek kötelessége volt végrehajtani szolgálati előjárójának, a belügyminiszternek a parancsát. Ferenczy László a Veszprém megyei 114 fős politikai rendőri állományból 52 főnek biztosított védőőrizetet. A többi illegálisba vonult, rokonoknál keresett menedéket. Havasi László ÁVH őrnagy az utolsók között, önként kért menedéket, védőőrizetet. A dr. Brusznai Árpád és társai vizsgálati anyagban nincs említés pártbizottsági alkalmazottak biztonsági őrizetbe vételéről. Forrás: GYARMATI-PALASIK 2013. 34.

1956. október 29-én dr. Münnich Ferenc a nyilvánosság előtt kijelentette: A tegnapi nap folyamán megkezdtek az új demokratikus rendőrség megszervezését. A belügyminiszter kijelentette, hogy megszüntette az Államvédelmi Hatóságot. Forrás: *Magyar Nemzet*, 1956. október 30.

Nagy Imre Snagovban készült feljegyzéseiben utalt arra, hogy a kormány felhívta az ávosokat, hogy jelentkezzenek a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az intézkedést Münnich Ferenc hajtotta végre. Forrás: NAGY 2006. 39.

helyezze az őrizetbe vettek. Erre Ferenczy azt válaszolta, hogy ő megtette a szükséges intézkedést.

Ferenczy örgy-al való kapcsolatához tartozik még az is, hogy az FT egyes tagjait és munkatársait az én beleegyezésemmel látta el a rendőrség önvédelmi célból marokfegyverrel. Ilyen fegyverkiadás több részletben történt, elvben én állapodtam meg Ferenczyvel, gyakorlati részét többnyire Monostori FT tag bonyolította le. Magam nov. 2-én délben vettem át a számomra kiadott fegyvert, melyet a rendőrségtől Monostori hozott el. E fegyvert szabályos fegyverviselési engedéllyel együtt adták ki, mely a kiadott fegyver számát is feltüntette. Az engedélyt Neruzsil István örgy írta alá. E fegyvert az engedéllyel tölem nov. 7-én délután, az engem letartóztató közegek vették el megállapítván, hogy az csőre töltve nem volt, s belőle lövést nem adtak le.¹¹

Az elmondottakon kívül semmi egyéb kapcsolatom letartóztatások, vagy házkutatásokkal nem volt. Arról, hogy a városban, vagy a megyében párt- vagy tömegszervezeti funkcionáriusokat őrizetbe vettek, sem tudomásom nem volt, sem ilyen utasítást ki nem adtam, tudomásul nem vettem, nem helyeseltem vagy támogattam. Egész tevékenységem alatt az a szándék vezetett, hogy politikai működése miatt senkit sem lehet hátrányos helyzetbe hozni. Ezért tettem meg a lépéseket, hogy a felmondásban lévő párt- és tömegszervezeti munkatársak megkaphassák felmondási és szabadságolási illetményeiket, ezért ígértem meg a nálam járó funkcionáriusoknak (Pap János, Stefán László, Nagy László, Gyimesi András) támogatásomat ahhoz, hogy álláshoz jussanak.

¹¹ A dr. Brusznai Árpád letartóztató szervet – az ÁVH-t –, a Nagy Imre kormány belügyminisztere, dr. Münnich Ferenc először 1956. október 28-án szüntette meg, majd másodszorra a szolnoki ellenkormány tagjaként 1956. november 7-én. Szerov tábornok a KGB Magyarországon tartózkodó vezetője Münnichet felelősségre vonta a rendelet miatt. Szerov a látogatásról Hruscsovot is tájékoztatta. „Tekintettel arra, hogy a szovjet hadosztályok különleges ügyosztályai részére az ellenforradalmi lázadók kiemelését egészében az államvédelmi szerveknek a városokban a szovjet hadsereg bevonulása után megjelent magyar munkatársai végzik, ma beszélgettem Münnich elvtárral, és megkérdeztem, hogyan képzei el az ellenforradalmi elemek felkutatására és letartóztatására irányuló munkát ilyen parancs után. Münnich elvtárs azt válaszolta nekem, hogy az utasítást a kormány útmutatásai alapján adta ki, amint azt a Kormányfelhívás előírta. Kádár János szavaiból, aki a beszélgetésbe bekapcsolódott, magyarázatot kaphatunk az ÁVH feloszlataásáról hozott kormányrendelet indítékaira. A letartóztatások a tömegek felháborodását válthatják ki, és számunkra kedvezőtlen, hogy a magyar államvédelmi szervek is részt vesznek ebben.” Gyakorlatilag törvénytelenül működtek. A szovjetek által felfegyverzett és irányított, a kormánytól függetlenül tevékenykedő volt politikai rendőrök Kádár belső támasz nélküli ingatag politikai hatalmára, az adott pillanatban legalább olyan veszélyt jelenthettek – a restaurációs törekvések potenciális fegyveres bázisaként – mint a tömegek hangulata. Az ÁVH-s szabadcsapatok tagjai közül Rákosi idején sokan a szervekben dolgoztak és negatív szerepet játszottak. Ráadásul az ország több helyén a régi egyenruhát felöltve kezdtek el tevékenységüket, mint ha mi sem történt volna. Szerov telefontávírat Budapestről az SZKp Politikai Bizottságának 1956. nov.9. Idézi: GYARMATI 2006. 216–219.

Azt a leghatározottan tagadom, hogy bárkinek utasítást adtam volna, vagy akár csak olyan szándékomra utaltam volna, hogy bárkit kivégezzenek, megöljenek, vagy bántalmazzanak. Ilyenről szó sem volt sem hivatalos, sem magánbeszédemben. Ellenkezőleg, mindazokban a napokban, mind utána, mint legfőbb büszkeségemet említettem, hogy sikerült meggátolni, hogy itt bárki ellen is gyilkos merénylet történjen. Kiss-Gaálnak azon vallomása melyet első letartóztatásom alkalmával ellogenem e tárgyban tett, teljesen légből kapott rágalom. Ezt különben a 8 zárkatárs előtt maga Kiss-Gaál is elismerte. Nov. 3.-án, mikor Ferenczyvel beszélünk, ő is azt mondta, s én is, az is, hogy jóleső érzés tölti el, hogy míg az ország más helyén vérengzések történtek, itt ezt sikerült megakadályozni.

Letartóztatások, házkutatások egyéb rendőrségi ügyekben vallomást tenni nem tudok.

11. Vallomásom tevékenységem céljairól, értékeléséről, s eddigi vallomásaimról

Az események óta eltelt már hat és fél hónap. Ezalatt öt ízben voltam letartóztatva, jelen sorokat a 98. letartóztatásban eltöltött napon írom. Ez idő alatt jelen önvallomásom a tizenharmadik vallomásom tevékenységemről.

Ezzel kívánom magyarázni azt, hogy vannak olyan mozzanatok, melyekre vonatkozólag most teszek először beismerő vallomást. Nem szándékoztam tevékenységemet a hatóságok előtt eltitkolni, de sok olyan részlet van, amire az éppen elem tárt tanuvallomások alapján emlékeztem vissza. Lehetséges, hogy ez alkalommal is maradnak, vagy homályban egyes részletek. Kifejezem készségemet, hogy vallomásomat ilyen esetben később kiegészítsem. Szándékom ezzel a vallomással az, hogy tevékenységem minden részletét őszintén feltárjam.

Tisztában vagyok azzal, hogy tevékenységem egyes pontjaiért bűnvádi felelősség terhel. Azzal is tisztában vagyok, hogy e bűnvádi eljárás során erősen súlyosbítja helyzetemet az a körülmény, hogy családi viszonyaim alapján eleve úgy tűnhet fel, hogy én voltam Veszprém-ben az a Horthy-fasiszta elem, aki ellenforradalmi céllal megtévesztettem a többieket. De abban bízom, hogy ahogy eddig történt, ezután is lehetőséget nyújtanak nekem a hatóságok arra, hogy védekezésemet kifejthessem.

Mielőtt tevékenységem céljait részletezném, meg szeretnék említeni egy mozzanatot. Tevékenységemmel sok személy állott kapcsolatban. Ezek közül egy része megfutott a felelősségre vonás elől. Egy részük tanuként szerepel az én bűnügyemben. Ehhez csak annyit szeretnék megjegyezni: vannak olyan mozzanatok és olyan tanuk, akik ha nem ellenem vallanak tanuként, akkor maguk a vádlottak. Vannak cselekmények, melyeket mások hajtottak végre, s ha nem azt vallják, hogy az én utasításomra, akkor ők felelnek érte. Amikor nov.1-én de. elvállaltam az elnökséget,

Veszprémben következőképp látszott a helyzet: országosan állami szervnek voltak elismerve a „Forradalmi Bizottságok”, országosan meg voltak szervezve polgári személyekből a nemzetőrségek, az okt. 30-i szovjet kormánynyilatkozat utat mutatott arra, hogy rendezni lehet a helyzetet, helyi viszonylatban pedig ekkor sikerült kiküszöbölni a FT-ből Nagy Béla személyében az izgató elemet, eltávolítani a városból Földeákot és csoportját, keresztülvinni a küldöttgyűlésen azt, hogy továbbra is alapul szolgáljon az FT eredeti, okt. 26-án elfogadott és különböző népi szervek által támogatott programja, sikerült biztosítani azt, hogy az előző napokkal ellentétben jóformán teljesen megszűnjön a FT békés munkája elleni állandó tüntetés, sikerült keresztülvinni azt, hogy küldöttgyűlés a munka felvétele, s a népi vagyon megőrzése mellett foglaljon állást.

Tevékenységemnek ez volt a célja. Veszprém eseményeit természetesen meghatározta bizonyos fokig a kialakuló országos helyzet, s ami országosan kiadott és megvalósított rendelkezés volt, azt tartósan nem lehetett megakadályozni. Bár minden ilyen mozzanatról meg lehet állapítani, hogy Veszprémben késve, vonakodva hajtottuk végre, s ezért ért minket akkor annyi támadás, olykor személyi fenyegetettség is.

Bűnügyemben a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedéssel vagyok gyanúsítva. Ilyen formában ez egy pillanatig sem volt céлом. Való igaz, hogy elnökké választásom és működésem idején már aligha lehetett arról beszélni, hogy az ország élete a proletárdiktatúra keretében mozog, hogy érvényes még az Alkotmánynak az a pontja, hogy az ország életét a Magyar Dolgozók Pártja irányítja. De meg kívánom jegyezni, hogy ezt nem mi, vagy személyemben én döntöttem meg, hanem az az országos intézkedés, mely a 45-ös pártok koalíciójának alapjára helyezte a kormányzást. Az így létrejött kormány elismerése, vagy el nem ismerése azokban a napokban országosan egyáltalán nem úgy vetődött fel, hogy aki nem ismeri el okt. 29–31 között Nagy Imre kormányát, az azért teszi, mert tiltakozik a koalíció ellen, s ragaszkodik az MDP vezető szerepéhez. Úgy állt a helyzet, hogy aki nem ismerte el az akkori kormányt, az annál jobboldalibb kormányformát akart. Vidéki viszonylatban a szocialista jellegű államrend fenntartásához való ragaszkodásnak egyetlen formája volt lehetséges, az ti. hogy a kormány mellé állva próbálni megszilárdítani a rendet, lecsitítani a lázongókat, gátolni a szovjetellenes provokációkat, s felvétetni a munkát. Ez volt az FT célkitűzése, ez volt az én személyes szándékom az egész működésem alatt. Utólag az ember sok mindent másképp lát, s ma már én is tudom, hogy a Nagy Imre kormány platformja nem lett volna alkalmas és képes arra, hogy biztosítson az országban egy szocialista konszolidációt, de azt említem mentségemre, hogy ezt akkor mi nem láttuk. Mindenesetre világosan kifejezésre juttattuk azt, hogy az Alkotmánynak a termelőeszközök tulajdonára, tehát az egész államrendünk alapjára vonatkozó alapvető tételéhez ragaszkod-

dunk, s ilyen értelemben nyilatkoztam mindvégig. Semmi olyan intézkedést nem tettem, vagy nyilatkozatot nem mondtam, mely az államrend alapjául szolgáló termelőeszköz-köztulajdonnak megdöntését célozta volna.

Való igaz, hogy nehezen tudta volna az ember azokban a napokban megmondani, hogy az engedélyezett pártok és a Pesten gomba módra burjánzó pártok működése milyen következményekkel járhat. Magam erről nem tudtam ugyan tiszta képet alkotni, de homályos ösztönnel ezért gátoltam a lehetőség szerint még a koalíciós pártok pesti és megyei kapcsolatainak kiépítését is. Ugyanakkor megismétlem utalásomat azon tevékenységemre, mellyel a kommunisták személyi és felvetődő anyagi ügyeit intéztem, annak bizonyítására, hogy tevékenységem egy percig sem volt kommunistellenes. Tevékenységem célja egyszerűen az volt, hogy meggátolva minden atrocitást, vagy jóvátehetetlen politikai lépést, kivárni az országos rendeződést és mielőbb átadni kormány szervnek a vezetést. Az eseményekben való részvételem egyéni céljáról is vallomást kell, hogy tegyek, mert megfelel a valóságnak az, hogy működésemet nov. 12-én este egy fogdában „főispánságnak” neveztem.

Ehhez a következőket kívánom elmondani:

Való igaz, hogy okt. 26.-án vonakodás nélkül vállaltam a megbízást, mert egyrészt jólesett a bizalom, másrészt én is egyetértettem a programmal. Okt. 26–okt. 31 között négy ízben akartam lemondani, s minden esetben csak azért nem mondtam le, mert az illető adott helyzetben épp azáltal sikerült meggátolni súlyos és helytelen intézkedést, hogy annak megtétele esetén lemondok. Mivel pedig nem mondtam le, nem került sor az éppen szóbanforgó káros intézkedésre. Ezen mozzanatok világosan mutatják, hogy az eseményekben való részvételem egyéni célja a helytelen intézkedések meggátolása volt. (Az említett esetek, melyeket tanuk tömegével fogok tudni igazolni: okt. 27: a pesti harc fegyveres segítése. Okt. 29: a kormányellenes gócpont szervezése, okt. 30: Földeák izgatása, okt. 31: kormány és szovjetellenes sztrájk.)

Egyéni működéseimre, jövőbeli terveimre vonatkozólag ugyancsak tanuk tömege bizonyíthatja, amit erről okt. 31-én a küldöttgyűlésen mondtam. Eszerint egy hétre vállalkoztam még működést, utána vissza akarok térni tanári pályámhoz. Mondtam ekkor, hogy politikai ambícióm soha nem volt, s egyetlen féle karrierről álmodom csupán, hogy visszatérhessek pesti állásomba, az egyetemi görög intézetbe és folytathassam tudományos munkámat. Ugyanezen célból javasoltam elnöknek magam helyett dr. Horváth Ferencet, aki közigazgatási ember, s esetleg tartósan is a pályán maradna. Mind hivatalosan, mind magánbeszélgetésekben sokszor kifejeztem, hogy alig várom, hogy letehessem megbízatásomat.

Beismerem, hogy a „főispánságról” tett kijelentésem ezzel ellentétben látszik lenni. Különösen abban a megfogalmazásban, ahogy egy tanú idézte. Való igaz, hogy ezt a szót használtam. De nem felel meg a valóságnak az, hogy én ezt sajnál-

tam, hogy nem tevékenykedhettem tovább. Működésem alatt is terhesnek éreztem megbízásomat, s aligha lehet gondolni, hogy nov. 12-én halálfélelemben feküdvé a fogda szalmáján, én ennek a működésnek további folytatására vágyakoztam volna. Az akkori letartóztatásban velem együtt volt 8 ember bizonyítani tudja, hogy egész idő alatt arról beszéltem, hogy azt is bánom, hogy tájára mentem a politikának, s hogy ha valaha megszabadulok, soha ilyesmibe nem keveredek. Maga a főispán szó úgy került fel, hogy ott keserű öngúnnal beszélve saját működésünkről, valaki használta a „pümködsi királyság” szót, én mondtam, hogy nem épp „király”, hanem „főispán” voltam, az is 3 napig, s nagy árat fizetek érte. Meg kívánom jegyezni, hogy azokban az időkben, mikor tevékenységemet kifejtettem, s amikor mindenki nyugodtan mert mondani mindent, akkor én soha hasonló dolgot nem mondtam, hanem épp arról beszéltem, hogy le akarom tenni a megbízásomat.

Nem volt az sem célom, hogy külföldi, imperialista erőkkal lépjek kapcsolatba az államrend megtörése érdekében. Magam senki külföldi személlyel nem érintkeztem, ilyenre mást nem utasítottam. Ha volt Veszprémben, aki ilyet tett, az megkerüléssel tette. A rádió külföldi nyelvű hírein kívül tudomásom szerint egy angol újságíró járt Veszprémben, akkor, amikor én Várpalotán voltam, s egy alkalommal egy francia és olasz újságíró, az egyetemen. Én ezekkel nem érintkeztem, s nem tudok arról, kinek milyen kapcsolat volt külfölddel.

Mindvégig amellet voltam, hogy kerülni kell szovjetellenes harcot. Ezt képviseltem okt. 26-tól kezdve nehéz helyzetekben, s sokszor egyedül szállva szembe izgatott tömegekkel. Ezt képviseltem okt. 31-én a gyűlésen, ezt mondtam nov. 3.-án du. a laktanyában is. Ezért akadályoztam meg az aknák lerakását. Ezt az álláspontomat tudja igazolni az a baráti társaság, melyben nov. 3-án este azt mondtam, hogy csak arra kell vigyázni, hogy lőni ne kezdjenek a szovjet csapatokra. Ezt tudják igazolni házunk lakói, akik hallották, amikor nov. 4-én de. kb. fél kilenckor a házba betérő karszalagos nemzetőrnek azt mondtam, hogy rakják le a fegyvert, s ne lőjenek szovjet csapatokra. S ezt követően én is álltam kapuőrséget, hogy fegyveres orvlövész be ne vehesse magát.

Ezzel nem akarom kisebbiteni részemet a nov. 3-án bekövetkezett fegyverkiadásért járó felelősségből. Csak azt akarom igazolni, hogy e fegyverkiadással kapcsolatban nem gondoltam szovjetellenes harcra, aminthogy erről szó sem volt. A rendfenntartó nemzetőrségek felszereléséről volt szó, vidéken is.

Beismerem, hogy nov. 2-án, 3-án kifejtett tevékenységemnek a katonai ügyekkel kapcsolatos része törést jelent addigi álláspontommal szemben, amennyiben addig fenntartás nélkül elleneztem a fegyverkiadást, s ekkor, a HM-ben tett utammal s Kána szavainak közlésével, magam is elősegítettem azt. Ezt nem akarom mentegetni, csupán azt szeretném hozzáfűzni, hogy e kérdésnek a HM-ben való felvetésével csak az a célom volt, hogy én kikerüljek a fegyvert követelő küldöttségek keresztü-

zéből. S soha sem támogattam volna az „M” készlet kiadását, ha Kána azt, mint természetes dolgot nem mondja nekem. S azt szeretném kihangsúlyozni, hogy nov. 3-i megbeszéléseinken nem olyan fegyverkiadást támogattam, amit délután meg is valószínűsíthetünk. Azt is meg szeretném jegyezni, hogy Keszthely, Tapolca, Pápa, Sümeg körzetében, továbbá Várpalotán a mi közreműködésünk nélkül és jóval előbb megtörtént a fegyverkiadás, s azóta szerzett ismereteim az ország sok vidékén már okt. 25–28 között gátlás nélkül szétosztották a fegyvereket, Budapestről nem is szólva.

Mikor így működésem végső summáját foglalom össze, még valamit szeretnék elmondani. Aki békés idők közigazgatási szerveinek munkáját veszi alapul, az hajlandó azt hinni, hogy az FT munkája is úgy folyt, hogy a vezetők irányítottak, a vitás kérdéseket megvitatták, szavaztak, határoztak. Én aki benne voltam, merem állítani, s minden résztvevő tanúsíthatja, hogy ez nem így volt. Ennek a szervnek a működése – sajnos, de így van – teljesen irányíthatatlan volt. Annyi, különben oda nem tartozó ezerféle ügy futott be oda, hogy sem idő, sem gyakorlat, mód nem volt a tevékenység összehangolására. Magam három nap elnöksége alatt az alábbi időkben az alábbi időkben tartózkodtam bent az FT helyiségében: csütörtök 8–13, 14.30–16.15, 19.30–20.30 péntek: 8–12.13, 13.30–14, szombat: 8.45–12.00, 14.30–16.00, 16.30–17.00, 19.20–20.30. Összesen tehát mintegy 19 órát. Hogy ezalatt az épületben, ill. a szobámmal szomszédos helyiségekben ki mit csinált, azt sem tudtam ellenőrizni. Hogy három nap 53 órájában ki mit intézett, kinek a nevében, kire hivatkozva, azt sem tudom, azt sem, hogy a városba, vagy pl. Győrbe kiszálló küldöttségek mikor mit csináltak. Ha valaki összeveti az itt részletezett viszonylag rövid időt azzal a tevékenységgel, amit csak vallomásaimban részleteztem, nem szólva a jelentéktelen, de időrabló ügyek seregétől, az megláthatja, hogy egyszerűen fizikai időm sem volt még magának a veszprémi FT munkájának kézbentartására, nemhogy a vidéki szervek irányítására. Sajnálattal és szégyenkezve, de meg kell állapítanom, hogy tevékenységem csak kapkodás volt, az egyik gyeplőszártól a másikig, s ez napról napra csak fokozódott. Nem felelősségemet akarom csökkenteni, amikor megjegyzem, hogy többször írtam alá írásokat alapos tanulmányozás nélkül. Így például emlékeztem én arra, hogy Németh Károly és Bodor is kaptak megbízólevelet, de hogy a „teljhatalommal” szó az ő papírjukon is szerepelt, nemcsak a küldöttség kiválasztott vezetőjén, azt most, kihallgatásomkor tudtam meg. Azt is meg kell jegyezni, hogy a 3 nap alatt aláírt kb. 80-90 akta közül sokra szintén csak akkor emlékeznék, ha elém tárnák az írást. Tudom, hogy ez nem mentség, de hozzátartozik a helyzet őszinte feltáráshoz.

Végezetül még egy dolgot szeretnék elmondani: való igaz, hogy édesapám hivatásos csendőrtalízt volt, de ebből úgy látszik, hogy nekem érdekem lett volna a Horthy-rendszer visszaállítása. Ehhez csak azt szeretném hozzátenni, hogy édes-

apámat 1934-ben 48 éves korában tették ki a csendőrségtől, kb. 130-140 pengő kegydíjjal.

1934-ben, amikor Gömbös kormánya fokozta fasizálást, s amikor édesapám, aki egy Kecskemét melleti őrsön szolgált, nem volt hajlandó a megindított kommunistaellenes nyomozásokhoz segítséget nyújtani. Ettől kezdve napszámos munkával tartotta az öttagú családot. Nem lehet azt mondani, hogy jólét és megelégedettség emlékei fűznek akár engem, akár családomat azokhoz az időkhöz. Amikor apámat kitették, én 10 éves voltam és nem sok jólétet ismertem meg. Földünk, gyárunk soha nem volt, s nem volna nekem ilyen dolgokból mit visszakívánnom.

Tevékenységetem ezzel nem tudom, nem is akarom menteni, csak azt szeretném ezzel megmutatni, hogy nincs okom Horthyékát visszakívánni.

Működésemmel kapcsolatban arra szeretnék még kitérni, hogy nem volt célom az sem, hogy jószándékú dolgozókat megtévesszek. Aki részleteiben ismeri tevékenységetem, részt vett a gyűléseken, ahol felszólaltam, az tudja, hogy minden esetben az volt a szerepem, hogy csitítottam, visszatartani próbáltam az izgatott embereket, igyekeztem fékezni őket. Nem én tévesztettem meg az egyetemistákat, hanem ügyyel-bajjal igyekeztem fékezni őket. Ezért tüntettek ellenem. Nem én tévesztettem meg a katonákat, hogy tépjék le címereiket, alkossanak különböző bizottságokat, váltsanak le parancsnokokat, s készítsenek szovjetellenes védelmi tervet. Saját tantestületem épp azért küldte helyettem okt. 31-én a gyűlésre Monori Gyulát (én ekkor a többi 9 iskola bizalmából lettem kijelölve), mert úgy látták, hogy fékezem a „forradalom” lendületét és e célból félrevezetem a küldötteket. Én senkit sem biztattam, hogy az ÁVH vagy Párt ellen tüntessen, inkább csitítottam az ilyen tüntetőket. S bár tudom, hogy nov. 2–3-án voltak cselekményeim, melyek a vád tárgyát képezhetik, nem érzem azt, hogy e cselekedetekre az államrend megdöntésének tudatos szándéka késztetett volna. S éppen mert nyugodt voltam szándékaim tisztasága felől, ezért nem szöktem meg, s vállaltam a felelősségrevonást. Nem akartam véteni népem ellen, s ha akaratlanul ezt tettem, vállalom érte a bűnhődést.

Jelen önvallomásomat szabad elhatározásból, kényszer alkalmazása nélkül tettem meg, azzal a szándékkal, hogy őszintén feltárjam tevékenységem részleteit a hatóságok előtt.

Veszprém. 1957. május 16. napján.

Dr. Brusznai Árpád letartóztatott

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- GYARMATI (2006): Államvédelem a Rákosi korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Szerk. GYARMATI György. Történeti Hivatal, Budapest.
- GYARMATI–PALASIK (2013): Trójai faló a belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1956. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.
- HORVÁTH Miklós (2006): 1956 hadikrónikája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KAJÁRI–SZAKOLCZAI (1999): Rendőrségi napi jelentések. 1956. október 23.–december 12. Összeállította, a bevezető tanulmányt írta: KAJÁRI Erzsébet és SZAKOLCZAI Attila. Belügyminisztérium, 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézet Közalapítványa. Budapest.
- MARKÓ (2001): Új magyar életrajzi lexikon. Főszerk.: MARKÓ László. Budapest.
- MARKÓ (2004): Új magyar életrajzi lexikon. Főszerk.: MARKÓ László. Budapest.
- MARUZS Roland (2001): Tábornoki kar, 1945-1956. A Magyar Honvédség és a Magyar Nép-hadsereg tábornokai a második világháború és az 1956-os forradalom és szabadságharc között. HK. Hermanos Kiadó. Szeged.
- NAGY Imre (2006): Snagovi jegyzetek, gondolatok, visszaemlékezések 1956–1957. Felelős szerk.: Vida István. Gondolat Kiadó, Budapest.

TANULMÁNY

**A magyarországi Tanácsköztársaság
helyi szerveinek bélyegzői
a Laczkó Dezső múzeumban**

RAINER PÁL

JÓLLEHET A VESZPRÉMI LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM Történeti Dokumentum-gyűjteménye számos dokumentumot (hirdetmények, plakátok, broszúrák, egyéb aprónyomtatványok) őriz a Magyarországi Tanácsköztársaság (1919. március – 1919. augusztus) időszakából, ez az anyagbőség a múzeum tárgyi gyűjteményére már egyáltalában nem jellemző. Éppen ezért a kádári időszak tanácsköztársasági emlékkiállításainak kiemelt és megbecsült vezérdarabja rendszerint Veszprém Vármegye Munkás, Katona és Földműves Tanácsának bélyegzője volt, mint a „dicsőséges 133 nap” jóformán egyetlen, a „Horthy-fasizmus nehéz éveit” is átvészelt és megmaradt helyi vonatkozású műtárgya.

Holott múzeumunk a Tanácsköztársaság helyi szerveitől több (összesen 9 db) bélyegzőt is megőrzött. Ezek közül azonban az említett bélyegzőt kivéve, a többi bélyegző a legutóbbi időkig sem került 1949 után átleltározásra, s csak kallódott a gyűjteményben, egészen a 2018. évi gyűjteményi revízióig. Ekkor – számos további más bélyegzővel egyetemben – előkerültek és jelen sorok írója beleltározta azokat. Úgy érezzük, az 1919-es események centenáriumán időszerű ezeknek a műtárgyaknak a bemutatása.

A tárgyak hosszas lappangása azért is érdekes, mert 1903–1932 közötti első múzeumigazgatónk, Laczkó Dezső piarista (földrajz, természetrajz szakos) szerzetes-tanár, geológus, paleontológus már a Tanácsköztársaság bukásakor, azon melegében begyűjtötte és be is leltározta azokat. Laczkó életútja és világlátása ismeretében tudjuk, hogy cseppet sem rokonszenvezett az első magyar proletárállammal, ám ennek ellenére roppant modern muzeológusi szemléletéről tett tanúbizonyságot, amidőn már saját korának emlékeit is megőrizte.

A pecsétnyomókat Veszprém vármegye alispánja (Bibó Károly)¹ hivatalból küldte át megőrzésre Laczkó Dezsőnek a Vármegyei Múzeumba,² amikor a kommün bukását követően, 1919 augusztusában újra átvette alispáni hivatalát,³ amelyből április első napjaiban éppen a Tanácsköztársaság mozdította el,⁴ mint a régi, „retrográd világ” egyik nemkívánatos helyi letéteményesét. (Ennek ellenére Bibó alispán tőle telhetően 1919 őszén fellépett a törvényesség megőrzéséért a Nemzeti Hadsereg katonai szerveivel szemben.⁵)

*

Veszprém Vármegye Munkás, Katona és Földműves Tanácsa körbélyegzője.
Feketére festett, hengeres, esztergált fa fogantyú. Feketére festett, négyzet alakú

1. Veszprém Vármegye Munkás, Katona és Földműves Tanácsa körbélyegzője (LDM-TGY 81.89.1.)

2. Veszprém Vármegye Munkás, Katona és Földműves Tanácsa körbélyegzőjének bélyegző felülete (LDM-TGY 81.89.1.)

¹ BIBÓ KÁROLY dr. jur., barátosi (Felsőnyék-Belsőfürged pusztá, Tolna vm. 1866. dec. 18. – Veszprém, 1927. jan. 1.) A budapesti II. kerületi Királyi Katolikus Főgimnáziumban folytatta középiskolai tanulmányait, majd a budapesti tudomány egyetemen jogi diplomát szerzett. 1890. szept. 5-től állott Veszprém vármegye törvényhatóságának szolgálatában. 1915–1917 között Veszprém vármegye főjegyzője, 1917. szept. 20. – 1919. márc. között és 1919. aug. – 1926. márc. 1. között a megye alispánja. Tisztségéről betegsége miatt lemondott, nyugdíjazták. A Tanácsköztársaság alatt (1919) hivatalából felfüggesztették. K. Z. 1927.; RAINER 2017. 42.

² „5235. szám, 1919. aug. 27. Veszprém vm. alispánja, A tanácsköztársaság – R. P.) megyei direktóriuma által használt pecsétlők, 9 db”. Veszprémvármegyei Múzeum 1903–1923 között használt Szerzeményi Naplója 330. LDM Adattár.

³ *Veszprémi Hírlap*, 1919. 08. 10. Az átalakulás napjai Veszprémben. 3. A cikk arról is értesített, hogy az alispán hivatalát augusztus 6-án (szerdán) délután (ismét) elfoglalta.

⁴ CSABA 1959. 117.; NAGY 2013. 14.; FÖLDESI 2014. 37.

⁵ NAGY 2013. 22.

nyomófelület, ráragasztott, kerek alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Körirat: „* VESZPRÉM VÁRMEGYE MUNKÁS KATONA ES FÖLDMIVES”, a bélyegző középmezéjében vízszintesen: „TANÁCSA” felirat. Magassága 5,9 cm, nyomófelülete 3,9x3,9 cm, bélyegzőfelület átmérője 3,5 cm. A bélyegzőfelület a használatától lilásra színeződve.

Leltári száma: 81.89.1. (1–2. ábrák, borító 4. o. 1.)

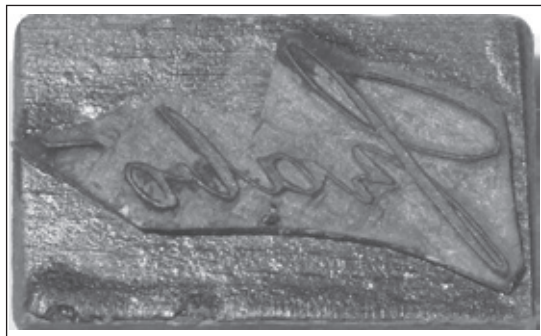
Szabó Gáspár, a Magyarországi Tanácsköztársaság veszprémi kormányzó tanácsbiztosa aláírás bélyegzője.

Nyers színű, hengeres, esztergált fa fogantyú. Nyers színű, téglalap alakú nyomófelület, ráragasztott, szabálytalan alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Aláírás-szerű felirat: „Szabó”. Magassága 6,4 cm, nyomófelülete 2,4x4 cm. A bélyegzőfelületen csekély lila tintanyomok.

Leltári száma: 2019.186.1. (3–4. ábrák, borító 4. o. 9.)

3. Szabó Gáspár, a Magyarországi Tanácsköztársaság veszprémi kormányzó tanácsbiztosa aláírás bélyegzője (LDM–TGY 2019.186.1.)

4. Szabó Gáspár, a Magyarországi Tanácsköztársaság veszprémi kormányzó tanácsbiztosa aláírás bélyegzőjének bélyegző felülete (LDM–TGY 2019.186.1.)

A Magyar Tanácsköztársaság Kormányzó tanácsbiztosa, Veszprém körbélyegzője.

Nyers színű, hengeres, esztergált fa fogantyú. Nyers színű, kerek alakú nyomófelület, ráragasztott, kerek alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Körirat: „*Magyar Tanácsköztársaság* Veszprém”, a bélyegző középmezéjében vízszintesen két sor-

ban: „Kormányzó tanácsbiztosa” felirat. Magassága 6,9 cm, nyomófelület átmérője 3,7 cm, bélyegzőfelület átmérője 3,5 cm. Bélyegzőfelülete 2019-ben összetörtött, restaurálva, összeragasztva.

Leltári száma: 2019.187.1. (5–6. ábrák, borító 4. o. 5.)

5. A Magyar Tanácsköztársaság Kormányzó tanácsbiztosa, Veszprém körbélyegzője (LDM–TGY 2019.187.1.)

6. A Magyar Tanácsköztársaság Kormányzó tanácsbiztosa, Veszprém körbélyegzőjének bélyegző felülete (LDM–TGY 2019.187.1.)

Veszprém Vármegye Tanácsának Intéző Bizottsága körbélyegzője.

Feketére festett, hengeres, esztergált fa fogantyú. Feketére festett, négyzet alakú

7. Veszprém Vármegye Tanácsának Intéző Bizottsága körbélyegzője (LDM–TGY 2019.188.1.)

8. Veszprém Vármegye Tanácsának Intéző Bizottsága körbélyegzőjének bélyegző felülete (LDM–TGY 2019.188.1.)

nyomófelület, ráragasztott, kerek alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Körirat: „* VESZPRÉM VÁRMEGYE TANÁCSÁNAK”, a bélyegző középmezéjében vízszintesen két sorban: „INTÉZŐ BIZOTTSÁGA” felirat. Magassága 5,9 cm, nyomófelülete 3,8x3,9 cm, bélyegzőfelület átmérője 3,3 cm. A bélyegzőfelület a használattól lilásra színeződve.

Leltári száma: 2019.188.1. (7–8. ábrák, borító 4. o. 6.)

A Vármegyei katonai parancsnok megbízottjának hosszúbélyegzője.

Borvöröstre festett, hengeres, esztergált fa fogantyú. Borvöröstre festett, téglalap alakú nyomófelület, ráragasztott, téglalap alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Felirat: ” Vármegyei kat. parnok. megbiz.” Magassága 6,5 cm, nyomófelülete 0,9x6 cm, bélyegzőfelülete 0,5x5,5 cm. A bélyegzőfelület a használattól lilásra színeződve.

Leltári száma: 2019.189.1. (9–10. ábrák, borító 4. o. 7.)

10. A Vármegyei katonai parancsnok megbízottja hosszúbélyegzőjének bélyegző felülete (LDM–TGY 2019.189.1.)

9. A Vármegyei katonai parancsnok megbízottjának hosszúbélyegzője (LDM–TGY 2019.189.1.)

A Veszprémi Ipari Termelési Tanács hosszúbélyegzője.

Nyers színű, hengeres, esztergált fa fogantyú. Nyers színű, téglalap alakú nyomófelület, ráragasztott, téglalap alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Felirat: ” Veszprémi Ipari Termelési Tanács” Magassága 6,5 cm, nyomófelülete 0,9x6 cm, bélyegzőfelülete 0,5x5,5 cm. A bélyegzőfelület a használattól lilásra színeződve.

12. A Veszprémi Ipari Termelési Tanács hosszúbélyegzőjének bélyegző felülete (LDM–TGY 2019.190.1.)

11. A Veszprémi Ipari Termelési Tanács hosszúbélyegzője (LDM–TGY 2019.190.1.)

mófelület, ráragasztott, téglalap alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Felirat: „VESZPRÉMI IPARI TERMELÉSI TANÁCS”. Magassága 6,9 cm, nyomófelülete 0,9x8,1 cm, bélyegzőfelülete 0,7x7,1 cm. A bélyegzőfelület a használattól lilásra színeződve.

Leltári száma: 2019.190.1. (11–12. ábrák, borító 4. o. 8.)

A Veszprémi Ipari Termelési Tanács Intéző Bizottsága körbélyegzője.

Nyers színű, hengeres, esztergált fa fogantyú. Nyers színű, négyzet alakú nyomófelület, ráragasztott, kerek alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Körirat: „* VESZPRÉMI IPARI TERMELÉSI TANÁCS”, a bélyegző középmezéjében vízszintesen két sorban: „INTÉZŐ BIZOTTSÁGA” felirat. Magassága 6,8 cm, nyomófelülete 3,6x3,6 cm, bélyegzőfelület átmérője 3,6 cm. A bélyegzőfelület a használattól lilásra színeződve.

Leltári száma: 2019.191.1. (13–14. ábrák, borító 4. o. 4.)

13. A Veszprémi Ipari Termelési Tanács Intéző Bizottsága körbélyegzője (LDM–TGY 2019.191.1.)

14. A Veszprémi Ipari Termelési Tanács Intéző Bizottsága körbélyegzőjének bélyegző felülete (LDM–TGY 2019.191.1.)

Veszprém Vármegye Közellátási Ügyeinek Intézője körbélyegzője.

Feketére festett, hengeres, esztergált fa fogantyú. Feketére festett, négyzet alakú nyomófelület, ráragasztott, kerek alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Körirat: „* VESZPRÉM VÁRMEGYE KÖZELLÁTÁSI”, a bélyegző középmezéjében vízszintesen két sorban: „ÜGYEINEK INTÉZŐJE” felirat. A bélyegzőfelület egyik oldalán, ráragasztott, fekete színű, téglalap alakú, nyomtatott papírcédula a gyártó cég

fehér betűs, négy sorban elrendezett adataival: „BIENENSTOK LIPÓT ÉS FIA BUDAPEST IV: DEÁK-u. 23 TELEFON 16-40 sz.”. A kezdő sor enyhén ívelt elrendezésű. Magassága 6,2 cm, nyomófelülete 3,8x4,1 cm, bélyegzőfelület átmérője 3,6 cm. A bélyegzőfelület a használatból lilásra színeződve.

Leltári száma: 2019.192.1. (15–16. ábra, borító 4. o. 2.)

15. Veszprém Vármegye Közellátási
Ügyeinek Intézője körbélyegzője
(LDM–TGY 2019.192.1.)

16. Veszprém Vármegye Közellátási
Ügyeinek Intézője körbélyegzőjének
bélyegző felülete
(LDM–TGY 2019.192.1.)

17. Veszprém Vármegye Szociális
Ügyeinek Intézője körbélyegzője
(LDM–TGY 2019.193.1.)

18. Veszprém Vármegye Szociális
Ügyeinek Intézője körbélyegzőjének
bélyegző felülete (LDM–TGY
2019.193.1.)

Veszprém Vármegye Szociális Ügyeinek Intézője körbélyegzője.

Feketére festett, hengeres, esztergált fa fogantyú. Feketére festett, négyzet alakú nyomófelület, ráragasztott, kerek alakú, gumi bélyegzőfelülettel. Körirat: „* VESZPRÉM VÁRMEGYE SZOCIÁLIS”, a bélyegző középmezéjében vízszintesen három sorban: „TERMELESI ÜGYEINEK INTÉZŐJE” felirat. Magassága 5,8 cm, nyomófelülete 3,8x3,9 cm, bélyegzőfelület átmérője 3,5 cm. A bélyegzőfelület a használattól lilásra színeződve.

Leltári száma: 2019.193.1. (17–18. ábra, borító 4. o. 3.)

*

Valamennyi bélyegzőnél a fogantyún apró, réz vagy ezüstsínű, gömbölyű fejű szeg mutatja a bélyegző felső oldalát, ami a bélyegző lenyomásakor segítette az azt használó tisztviselőt munkájában, hogy megfelelő helyzetben (lehetőleg ne „fejen állva”) nyomhassa rá a pecsétet az iratra.

A „Vármegyei kat. parnok, megbíz.” feliratú bélyegző kivételével, valamennyin ott találjuk a Laczkó Dezső írásával, fekete tintával írt régi Szerzeményi Napló számot: „5235/919”.

A „VESZPRÉM VÁRMEGYE MUNKÁS KATONA ÉS FÖLDMÍVES TANÁCSA” (81.89.1.), a „VESZPRÉM VÁRMEGYE TANÁCSÁNAK INTÉZŐ BIZOTTSÁGA” (2019.188.1.), a „VESZPRÉM VÁRMEGYE KÖZELLÁTÁSI ÜGYEINEK INTÉZŐJE” (2019.192.1.) és a „VESZPRÉM VÁRMEGYE SZOCIÁLIS TERMELESI ÜGYEINEK INTÉZŐJE” (2019.193.1.) feliratú bélyegzők teljesen azonos kivitelűek. Ezért a „VESZPRÉM VÁRMEGYE KÖZELLÁTÁSI ÜGYEINEK INTÉZŐJE” (2019.192.1.) feliratú bélyegzőn megmaradt eredeti cégjelzés alapján biztosan feltételezhetjük, hogy ezeket Bienenstok Lipót és fia (Budapest IV. Deák Ferenc utca 23.) készítette.

A „VESZPRÉMI IPARI TERMELESI TANÁCS” (2019.190.1.) és a „VESZPRÉMI IPARI TERMELESI TANÁCS INTÉZŐBIZOTTSÁGA” (2019.191.1.) feliratú bélyegzők azonos, nyers faszínű kivitelezése és csaknem egyforma (csak méretükben némileg eltérő) fogantyúja alapján, feltételezhető, hogy ezt a két bélyegzőt egy helyütt készíthették.

Ezek után lássuk a bélyegzők egykori használóit.

Veszprém Vármegye Munkás Katona és Földműves Tanácsa elnöke Jankovics Lajos,⁶ alelnöke Róland Ferenc⁷ és a nemesvámosi Trestyén Károly, jegyzője dr. Hajós Zoltán⁸ voltak.⁹

⁶ Jankovics Lajos (Felsősegesd, Somogy vm. 1881. aug. 8. – Szovjetunió, 1931.) vasmunkás, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. A Tanácsköztársaság bukása után életfogytiglani fegyházra ítélték. 1921-ben fogolycsere útján került ki a Szovjetunióba. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 10. ?. Jankovics bűnpörének tárgyalása. (Az évfolyam bekötésekor a nyomdában kérdéses lap-számot körülvágáltak, ezért pontos datálása bizonytalan – R. P.) 3.; *Veszprémi Hírlap*, 1919. 10. 26. Jankovicsot elítélték. 2. Életrajza: VARGA 2009. 356–357.; VARGA 2014. 478–479.

⁷ Róland Ferenc veszprémi cipész, szociáldemokrata. 1907-ben Veszprémben Lusztig Arnolddal közösen szociáldemokrata megmozdulást szervezett. 1918. nov. 19-től a Veszprém Megyei Nemzeti Tanács tagja, 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkástanács elnöke, a direktórium tagja, ápr. 9-től a Veszprémi Tanács népjóléti ügyeinek intézője, az intézőbizottság tagja, júl. 13-tól a Vörörség veszprémi városi parancsnokhelyettese. A bukás után, aug. 8-án Veszprémben letartóztatták, majd aug. 23-án a román megszállók engedélyével Siófokra szállították, ahol a Nemzeti Hadsereg különítményesei 38 társával együtt megölték. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 08. 10. Az átalakulás napjai Veszprémben. 3.; *Veszprémi Hírlap*, 1919. 09. 18. Az iparosok is tisztogatnak. 2.; CSABA 1959. 34., 49., 102., 105., 107., 111., 116., 131–133., 139., 189., 204., 208., 230., 244–245.

⁸ Dr. Hajós (Neumann) Zoltán (Balatonfüred, 1884. jan. 15. – ?, 1967. szept. 18.) ügyvéd, politikus. Apja Neumann Lajos (1854. – Veszprém, 1915. dec. 11.) biztosítási ügynök, majd Veszprémben fűszerkereskedő, anyja Süsz Nina (a halotti anyakönyvben Süsz Lina) (1863. – Veszprém, 1901. nov. 28.) A Neumann – Hajós családi névváltoztatásra 1900-ban került sor, a BM 124559/1900 engedélye alapján, ami csak Zoltánt érintette. Apja és testvérei megtartották a Neumann családi nevet. Apjának az első házasságából Jenő és Hedvig, majd Lipschitz Terézszel kötött második házasságából Erzsébet, Sára és Hedvig nevű testvérei születtek. Rokoni szálak fűzték a Gunst családhoz és Stern Hermannhoz. Iskoláit Balatonfüreden, majd 1893-tól Veszprémben, a Kegyes-tanítótrendiek Főgimnáziumában (Piarista Gimnázium) végezte. Osztálytársa volt az 1901. évi érettségén – többek között – Apponyi Rezső gróf (később császári és királyi kamarás, majd Tolna megye főispánja), Bokrossy Jenő (később Veszprém város főmérnöke), Deym Béla esperes-plébános, Esterházy Pál gróf, aki a galíciai fronton halt hősi halált 1915-ben. Jogi tanulmányait 1901-ben kezdte a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen, ahol ügyvédi oklevelet kapott. 1910. február 17-én ügyvédjelöltként vették nyilvántartásba, majd az ügyvédek lajstromába 1911-ben a székesfehérvári ügyvédi kamara vette fel Veszprém székhellyel. (*Budapesti Közlöny*, 1911. 12. 08. 5.) A honvédségnél 1912. január 1-el tisztjelölt, 1914. augusztus 1-el hadnagyi, 1916. május 1-el főhadnagyi kinevezést kapott. Az illetékes népfőlkelő parancsnokság a m. kir. 31. veszprémi hv. gyalogezred. Nincs információ tényleges katonai-, vagy harctéri szolgálatáról. 1918. november 4-től a Veszprémi Nemzeti Tanács Közjóléti bizottsága, november 19-től a Veszprém Megyei Nemzeti Tanács, 1919. februártól a Veszprém Megyei Néptanács tagja. 1919. március 21-től a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa jegyzője és igazságügyi népbiztosa. Bár a lap címloldalán nem tüntették fel, de a március 29-én alapított Vörös Zászló hetilap főszerkesztője. Írásait '(H)', valamint 'h. z.' monogrammal jelölte. Április 9-től a Veszprém járási intézőbizottság tagja. Május 7-én leköszönt a főszerkesztői beosztásából. Ettől az időponttól már nem írt névvel, vagy monogrammal ellátott cikket a lapba. Gyakorlatilag eltűnik a város politikai- és közéletéből. Június 1-én az Országos Hadirokkantak, hadisérültek, hadiözvegyek Veszprém

Veszprém Vármegye Munkás Katona és Földműves Tanácsának Intéző Bizottsága tagjai voltak Jankovics Lajos, Róland Ferenc, Erdős Béla,¹⁰ Czeiner

megyei fiókjának ügyészévé választották. 1919. augusztus 6. után – Gutheil Jenő írása szerint – letartóztatták és a veszprémi várbörtönbe zárták. Minden bizonnyal kiengedték, mivel 1920. február 8-án a budapesti államügyészség utasítására „bolsevizmus” vádjával tartóztatták le, majd február 14-én átszállították a gyűjtőfogházba. (Budapest Fővárosi Levéltár, VII.102.a. 1094. sz. fogolytörzskönyv és *Kis Újság*, 1920. 02. 17. 5.) Feltehetően ennek hatására 1920. május 20-án a székesfehérvári ügyvédi kamara az ügyvédi hivatás gyakorlásában felfüggesztette. (*Budapesti Közlöny*, 1920. 05. 20. 4.) Ugyancsak a székesfehérvári ügyvédi kamara függesztette fel egy hónapra, fegyelmi vétség miatt 1922. július 2-től is. (*Budapesti Közlöny*, 1922. 07. 02. 2.). Ismételt működését 1922 decemberétől engedélyezte. Az 1920-as évek elejétől már ismét folytatta ügyvédi praxisát. Budapesten 1945-ig a Nagyatádi Szabó István utcában tartott fenn ügyvédi irodát. Több, Budapesten lefolytatott becsületsértési és rágalmozási perben volt dr. Rupert Rezső országgyűlési képviselő védőügyvédje, illetve úgy szerepelt, mint Rupert országgyűlési képviselő irodavezetője. De védője volt Veszprémben is egy sajtóperben. (*Világ*, 1923. 04. 18. Elítélték Rupert rágalmozóit. 4., *Az Est*, 1923. 04. 18. Elítélték Rupert Rezső rágalmozóit. 4.) Ugyancsak egy rágalmozási perben védte Rupertet 1925-ben. (*Esti Kurír*, 1925. 05. 15. Jäger Károly Máv titkár szerepe a Landau-ügyben. 5.). Szintén egy sajtóperben volt az alperes védője, ahol a felperes dr. Benárd Ágoston volt. Védőügyvédje volt – többedmagával – az egyik vádlottnak az 1925-ben kipattant frankhamisítási perben is. 1944. április 14-től – hivatkozva a 1210/1944. M.E. rendeletre, amely a zsidó ügyvédek működését megvonta – a Budapesti Ügyvédi Kamara törölte az ügyvédek jegyzékéből. E zsidótörvény miatt elvesztette a Somogy- és Zala megyében lévő jelentős földterületeit is. Az 1945. évben Veszprémbe költözött és ügyvédi praxist nyitott. A Budapesti Ügyvédi Kamara emiatt, 1946-ban törölte nyilvántartásából és átjegyezte a veszprémi ügyvédi nyilvántartásba. 1967. szeptember 18-án halt meg, temetése szeptember 22-én volt Veszprémben. Síremlékét 1968. december 7-én avatták fel a Vámosi úti temetőben, ahol jelenleg is látható (*Napló*, 1968. 12. 08. 1.). CSABA 1959. 32, 34., 72., 107., 132., 193., 196., 244.; FÖLDESI 2014. 34. 98. jegyzet; és főként FÖLDESI 2019. Utóbbi kiegészítéseket, pontosításokat megköszönöm.

⁹ CSABA 1959. 132.

¹⁰ Erdős (1891-ig Deutsch) Béla (Felsőpéc (= Felpéc, Győr vm.?) 1874. – Bécs, 1936.) MÁV osztálymérnök, a Veszprémvármegyei Vasutas Szakszervezet elnöke. 1907. május 29-től a nagyváradi vasutas szervezet jegyzője, amikor egy nagygyűlésen petíciót fogalmaztak meg, tiltakozva a kormány készülő vasúttörvénye ellen. 1919. március 23-án Veszprém vármegyei közlekedési népbiztos, majd a vármegyei szociális termelési ügyosztály vezetője. Április 9–16. között a városi tanács intéző bizottságában a gazdasági ügyek intézője. 1919. június 28-i hír szerint szolgálati érdekből áthelyezték Budapestre az államvasutak építési- és pályafenntartási osztályára. Lásd: *Vörös Zászló*, 1919. 06. 28., 2. Elfogásáról, majd Veszprémbe szállításról olvasható: *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 24. Erdős Bélát elfogták. 3. Letartóztatása után Veszprémbe szállították, de kérte kezesség melletti szabadon bocsátását. Elengedték és ezalatt megszökött. A Tanácsköztársaságban való szerepvállalása miatt Bécsbe emigrált és házkezelő lett. Bécsben élt, egy házkezelő irodát tartott fenn, több ház házkezelőségét vállalta. Ott is halt meg, ágyban, párna között 1936-ban. Felesége Darvas Ilona (1891–1981). Két fia volt, Sándor (1905) és Endre (1908–1980).

További források: *Veszprémi Hírlap*, 1919. 08. 31. Szabó Gáspárt megint elfogták. 3.; *Veszprémi Hírlap*, 1919. 09. 07. Jankovicsot és társait meghozták. 3.; *Veszprémi Hírlap*, 1919. 10. 14. Mi

János,¹¹ Mentler Mihály,¹² Rimpek Lajos,¹³ Szlavonits János,¹⁴ Magyar József¹⁵ (Veszprém) és Bognár József¹⁶ (Pápa).¹⁷

A bélyegzők közül a legjelentősebb azonban a „Szabó” névaláírású darab. Szabó Gáspár ugyanis nem más, mint a Magyarországi Tanácsköztársaság veszprémi kormányzótanácsi biztosa. Földesen (Hajdú vm.) született, 1893. január 21-én, református családban. Tízévesen árvaságra jutván Budapestre került, majd szerelőként végigjárta a Balkánt. Utóbb az Albertfalvai Repülőgépgyárban, a világháború alatt a Magyar Repülőgépgyárban dolgozott, katona nem volt. A nő, egy gyermekes, budapesti géplakatos a Tanácsköztársaság kezdetét követően Pápán működött, mint a 7. honvéd huszárezred politikai megbízottja. A „klerikális reakciós”, káderhiány-

van Erdős Bélával? 3.; *Veszprémi Hírlap*, 1925. 01. 25. Erdős Béla hazavágyik. 3.; FÖLDESI 2014. 34. 98. jegyzet, 35. 102. jegyzet; MIHÁLYFI–RUPERT 2017. 68.;

https://kapuvar.blog.hu/2009/04/02/erdos_sandor_es_tsai_egy_csaladregeny_vege (2018. 08. 14.); és főleg FÖLDESI 2019. Utóbbi feljegyzéseket, pontosításokat megköszönöm.

¹¹ Czeiner János 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa mezőgazdasági megbízottja. A bukás után, aug. 8-án letartóztatták. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 08. 10. Az átalakulás napjai Veszprémben. 3.; CSABA 1959. 107., 132., 244.

¹² Mentler Mihály 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa pénzügyi megbízottja. CSABA 1959. 107., 132., 161.

¹³ Rimpek Lajos megyei írnok. 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa közbiztonsági megbízottjának helyettese, ápr. 19-től a Veszprém Megyei Tanács Intéző Bizottságának tagja. A bukás után, aug. 8-án Veszprémben letartóztatták, majd aug. 23-án a román megszállók engedélyével Siófokra szállították, ahol a Nemzeti Hadsereg különítményesei 38 társával együtt megölték. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 08. 10. Az átalakulás napjai Veszprémben. 3. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 09. 18. Az iparosok is tisztogatnak. 2. CSABA 1959. 107., 110., 132., 197., 204., 244–245.

¹⁴ Szlavonits János 1919. ápr. 19-től a Veszprém Megyei Tanács Intéző Bizottságának tagja. A bukáskor letartóztatták, majd aug. 23-án a román megszállók engedélyével Siófokra szállították, ahol a Nemzeti Hadsereg különítményesei 38 társával együtt megölték. CSABA 1959. 132., 245.

¹⁵ Magyar József cipész. 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa közoktatási megbízottjának helyettese, ápr. 19-től a Veszprém Megyei Tanács Intéző Bizottságának tagja. Később tanfelügyelő és a Veszprémi Forradalmi Törvényszék jegyzőkönyvvezetője. Tagja volt a veszprémi vasutas ellenforradalom egyik szervezője, dr. Kauka Lajos MÁV fogalmazó ügyében eljáró rögtönítélő bíróságnak. CSABA 1959. 107., 110., 132., 164., 196., 210.

¹⁶ Bognár József pápai ács iparos. Az I. világháborúban orosz hadifogságba esett, csatlakozott a Vörös Hadsereghez. Moszkvában belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Propaganda és agitációs feladatokkal küldték haza. 1919. jan. 6-án a pápai kommunista párt alapszervezet egyik alapítója, titkára. Márc. 24-től a pápai direktórium elnöke. Áprilistól a Pápai Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa tagja. A bukás után, 1919. dec.-ben 5 esztendei fegyházbüntetésre ítélték. Állítólag megjárta a hajmáskéri internálótáborn is. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 12. 04. Kommunista-pörök tárgyalása Pápán. 2.; CSABA 1959. 63–64., 93, 101., 106., 117., 131–132., 218., 250.

¹⁷ CSABA 1959. 132.

nyal küszködő Veszprémbe Budapestről exportált Lusztig Arnold¹⁸ eltávolítása után, 1919. május 24-én került annak helyére. Veszprémi tartózkodása alatt Berger Arnold szocializált lakásában lakott. A devecseri, a tamási (Tolna megye) és a veszprémi (vasutasok, postások, távírdászok, köztisztviselők) ellenforradalmi kísérletek leverésében, majd az azokat követő megtorlásokban, a letartóztatottak bántalmazásában, az ítéletek megalkotásában személyesen vett részt.¹⁹ Visszaélései miatt már júniusban, még a Tanácsköztársaság alatt letartóztatták és a veszprémi forradalmi törvényszék egy évi fogházra ítélte. Ám rövidesen Budapesten felmentették és kiszabadult. A rezsim bukása után, augusztus végén, Budapesten ismét elfogták, de most már a „fehérek”.²⁰ Szeptember elején – Jankovics Lajos Veszprém vármegyei direktórium elnökkel együtt – Perczel György²¹ veszprémi rendőrfelügyelő négy rendőrrel vasúton szállította le őket Balatonalmádiba, majd onnét lovas kocsin bekísérték őket a veszprémi rendőrségi fogdába. Útközben Szentkirályszabadján „a legszegényebb néposztály tagjaitól” kaptak néhány ütleget.²² A hét rendbeli gyilkossággal (4 Devecserben, 3 Tamásiban), 1 rendbeli gyilkossági kísérlettel és további egyéb bűncselekményekkel is (többrendbeli rablás, zsarolás, lopás, izgatás, magánlaksértés, személyes szabadság megsértése, lázadás) vádolt kommunista vezető bűnpere, amelyre 34 tanút idéztek be, december 18–19–20-án (csütörtök, péntek, szombat) zajlott a veszprémi várbeli törvényszék épületében, az ötös tanács előtt.²³ A tanács tagjai: Juraszek János²⁴ törvényszéki elnök, Korinszky Győző táblabíró, Csajághy Károly, Karsay Sándor és Jánosi József törvényszéki bírák voltak. A vádat Kiss Ernő²⁵ államügyész képviselte. A jegyzőkönyvet Horváth László vezette. A

¹⁸ Lusztig Arnold (Budapest, 1890. aug. 20. – Moszkva, 1934. márc. 2.) nyomdász, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. A Tanácsköztársaság veszprémi kormányzótanácsbírtosa. A bukáskor emigrált. 1923-tól a Szovjetunióban élt, ahol számos helyen párttitkár és GPU vezető volt. Életrajza, működése: CSABA 1963.; VARGA 2009. 501.; NAGY 2013. 14–17.; VARGA 2014. 650–651.; MIHÁLYFI–RUPERT 2017. 73.

¹⁹ NAGY 2013. 21.

²⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1919. 08. 31. Szabó Gáspárt megint elfogták. 3.

²¹ Talán Perczel IV. Györggyel (Veszprém, 1893. okt. 10. – Cleveland, 1954. szept. 9.) lehet azonos, de miután az ő foglalkozása itt nincs feltüntetve, az azonosítás kérdéses. DOBOS 2001. 189., 224.

²² *Veszprémi Hírlap*, 1919. 09. 07. Jankovicsot és társait meghozták. 3.

²³ *Veszprémi Hírlap*, 1919. 12. 14. Szabó Gáspár bűnpöre. 3.

²⁴ Juraszek János (Székesfehérvár, 1864. ápr. 4. – Veszprém, 1922. márc. 17.) kir. járásbíró albíró Dunaadonyban, 1894-től alügyész a kir. ügyészségnél Székesfehérváron, 1900. dec.-től ügyész a kir. ügyészségnél Veszprémbe, 1912. dec.-től haláláig elnök a kir. törvényszéknél Veszprémbe. 1916. dec. 17-től az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület veszprémi fiókjának elnöke. JAGUDITS–NAGY 2016. 109–115.; MIHÁLYFI–RUPERT 2017. 70.

²⁵ Kiss Ernő dr. pécsi járásbíró 1919. szept.-ben nevezte ki az igazságügy miniszter veszprémi államügyésznek. Az I. világháborúban a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred népfőlkelő főhadnagya volt. *Veszprémi Hírlap*, 1919. 09. 01. Ügyészi kinevezés. 2.

vádolt kirendelt védője Fischer Miklós ügyvéd volt. A tárgyalás menetéről a Veszprémi Hírlapban Gutheil Jenő²⁶ részletesen beszámolt. Szabó Gáspárt kötél általi halálra ítélték.²⁷ Miután kegyelmi kérvényét a Kúria elutasította, 1920. január 20-án a veszprémi törvényszék udvarán felakasztották.²⁸ A kivégzéséről (feltehetően titokban) készített (gyenge minőségű) 2 db fényképfelvételt ugyancsak Laczkó Dezső gyűjtötte be röviddel az ítélet végrehajtást követően a Veszprémvármegyei Múzeum számára.²⁹

A „*Magyar Tanácsköztársaság* Kormányzó tanácsbiztosa Veszprém” (2019.187.1.) feliratú bélyegzőt szintén Szabó Gáspár használta. A bélyegzőt a gyakorlatban feltehetően Szabó Gáspár titkára, Bulsán Miklós³⁰ vasmunkás kezelhette. Bulsán tagja volt a veszprémi vasutas ellenforradalom egyik szervezője, dr. Kauka Lajos MÁV fogalmazó ügyében eljáró rögtönítélő bíróságnak.³¹

Az Ipari Termelési Tanács Pápán alakult meg megyei hatáskörrel, dr. Rosti József elnökletével. Később azután Veszprémben is alakult Ipari Termelési Tanács, Hegedüs József vezetésével. Ezek a szervek a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves szegények Tanácsa felügyelete alatt működtek.³²

A bélyegzőkről együttesen elmondható, hogy állapotukban nagyobb változást okozott, idézett elő az elmúlt száz esztendő, mint a használat során fellépett igénybevétel. Ugyanis a mindössze 133 napig uralmon volt proletárdiktatúra alatt még ennyi ideig sem voltak használatban, hiszen a hatalomátvételt követően meg is kellett rendelni és el is kellett készíteni azokat. Azonban a hosszas múzeumi raktári elhelyezés közben esetenként fellépett erős hőmérsékletváltozás következtében a bélyegzők gumi bélyegzőfelülete rugalmasságát veszítette, megkeményedett, könnyen törékennyé vált.

²⁶ Gutheil Jenő (Kaposvár, 1887. febr. 13. – Veszprém, 1963. okt. 4.) r. k. pap, veszprémi kanonok, történész. A kommunisták uralma Veszprémben (Veszprém, 1920.) című munkája a korszak helyi eseményeinek fontos forrása. Életrajza: PFEIFFER 1987. 109–110.

²⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1919. 12. 21. Gutheil Jenő: Szabó Gáspár bűnpöre. 2.; *Veszprémi Hírlap*, 1919. 12. 23. Gutheil Jenő: Szabó Gáspár a bíróság előtt. 1–3.

²⁸ VARGA 2009. 744.; NAGY 2013. 23.; VARGA 2014. 939.

²⁹ „5275. szám, 1920. ápr. 17. I(gazgató – R. P.) Gy(űjtése – R. P.), fénykép 2 db”. Veszprémvármegyei Múzeum 1903–1923 között használt Szerzeményi Naplója 332. LDM Adattár. A fényképek jelenlegi jelzete: LDM Történeti Fénykép-gyűjtemény ltsz. 73.5306–5307.

³⁰ Bulsán Miklós említése: *Veszprémi Hírlap*, 1919. 12. 23. Gutheil Jenő: Szabó Gáspár a bíróság előtt. 1.

³¹ CSABA 1959. 210.

³² CSABA 1959. 144.

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- CSABA Imre (1959): *A Tanácsköztársaság Veszprém megyében*. Magyar Szocialista Munkáspárt Veszprém Megyei Bizottsága. Pécs, é. n.
- CSABA Imre (1963): A Tanácsköztársaság veszprémi kormánybiztosa. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 1. Veszprém. 271–276.
- DOBOS Gyula (2001): *A Perczelek*. Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, Oroszki István, Bonyhád polgármestere, Kocsis Imre Antal, Szekszárd polgármestere, Pedro Kft. Budapest, Szekszárd.
- FÖLDESI Ferenc (2014): A Polgármester. In: Csiszár Miklós szerk.: *A Polgármester és Városa. Dr. Komjáthy László 1911–1929*. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata. Veszprém.
- FÖLDESI Ferenc (2019): Jegyzetek Gutheil Jenő: A kommunisták uralma Veszprémben című könyvéhez. Kézirat
- JAGUDITS Katalin–NAGY Ibolya Adél (2016): *Emlékkönyv. A Veszprémi Királyi Törvényszék története 1872–1945*. Veszprém.
- K. Z. (1927): *Dr. Bibó Károly*. Pápai Hírlap XXIV. évf. 1927. jan. 8. 2. szám
- LDM = Laczkó Dezső (korábban Veszprémvármegyei, majd Bakonyi) Múzeum, Veszprém
- LDM–TGY = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – Történeti Gyűjtemény
- MIHÁLYFI József–RUPERT Rezső (2017): *A veszprémi túság története*. Jegyzetekkel ellátta Földesi Ferenc. Veszprém. (Veszprémi Szemle Könyvek 10.)
- NAGY Szabolcs (2013): *A „klerikális reakció” egy fészke a kommün alatt. A Tanácsköztársaság Veszprémében*. In: Vörös és fehér. A vörös uralom hátszínháza. 1919 vidéken. Szerk. Nagy Szabolcs. Veszprém. (A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára 30.) 9–24.
- PFEIFFER János (1987): *A Veszprémi Egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*. Püspökei, kanonokjai, papjai. Görres Gesellschaft. München. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.)
- RAINER Pál (2017): „... Velem szemben való eljárása közönséges komisz eljárás volt”. Egy száz esztendőös becsületsértési ügy Rhé Gyula állomásfőnök és Bibó Károly vármegyei főjegyző között. *Veszprémi Szemle*, 2017/4. sz. 40–56.
- VARGA Béla (2009): *Veszprém város lexikona*. Varga Béláné kiadása. Veszprém.
- VARGA Béla (2014): *Veszprém megyei életrajzi lexikon*. Bővített és javított kiadás. Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Veszprém.

Az ábrák Borbás Levente felvételei

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém meteorológiai viszonyai 2017-ben¹

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

A 2017-ES ÉV AZ ÁTLAGTÓL MELEGEBBNEK ÉS SZÁRAZABBNAK BIZONYULT. Az évi középhőmérséklet $10,9^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, egy fokkal magasabb az 1981–2010-es évek átlagánál. Több napi, elsősorban maximum hőmérsékleti rekord megdőlt, a nyár 2 fokkal volt melegebb az átlagnál. A hónapok közül a január volt a legszélsőségesebb, középhőmérséklete $4,1^{\circ}\text{C}$ -kal elmaradt a sokévi átlagtól. (Legutóbb éppen 30 éve, 1987-ben volt hasonlóan hideg a január, igaz akkor hó is, hófúvás is volt bőségesen, napokra megbénítva az országot.) Ezt követően április és szeptember kivételével mindegyik hónap melegebb volt az átlagnál. A legnagyobb pozitív eltérés márciusban jelentkezett ($+3,9^{\circ}\text{C}$), ezt követi a június ($+2,9^{\circ}\text{C}$), illetve a december ($+2,5^{\circ}\text{C}$). Június az elmúlt 50 év második, március a harmadik legmelegebb hónapjának bizonyult. 2017 áprilisa igen szeszélyes időjárású volt, a hónap elején még az átlagosnál melegebb, a végén meglehetősen hideg légtömegek érkeztek sok csapadékkal. Április 19-én és 20-án havazott. Az év legmagasabb hőmérsékletét az augusztus elején tomboló kánikulában mértük, 4-én $36,3^{\circ}\text{C}$ -ig emelkedett a hőmérséklet. Mind a hideg, mind a meleg küszöbnapok száma jól jelzi a szokásosnál melegebb évet. Fagyos napból (amikor a minimum hőmérséklet $\leq 0^{\circ}\text{C}$) 81 napot jegyeztünk fel, téli nap (amikor a maximum hőmérséklet $\leq 0^{\circ}\text{C}$) 21 adódott. A rendkívül hideg januárban 7 zord nap (amikor a minimum hőmérséklet $\leq$ mínusz 10°C) fordult elő. A nyári napok száma (amikor a maximum hőmérséklet $\geq 25^{\circ}\text{C}$) kevéssel meghaladta a sokévi átlagot. Hőség napból (maximum hőmérséklet $\geq 30^{\circ}\text{C}$), és forró napból (maximum hőmérséklet $\geq 35^{\circ}\text{C}$) is többet számoltunk az átlagnál. Csapadék 50 mm-el kevesebb hullott és az éven belüli eloszlása eltért a szokásostól. 100 csapadékos napon (amikor a lehullott mennyiség elérte a 0,1 millimétert) összesen 547 mm eső esett, a legtöbb napi csapadék szeptember 1-jén hullott le, 10,5 mm-rel.

¹ Az elemzés az adatok összehasonlíthatósága és homogenitásának biztosítása érdekében a Veszprém-szentkirályszabadjai repülőtéren lévő meteorológiai állomás (OMSZ) adatainak felhasználásával készült..

tember 16-án hullott: 32,6 milliméter. Az év eleje júniusig jellemzően csapadékszegény volt, majd júliusban és szeptemberben érkezett jelentősebb mennyiségű eső. Az év során 21 napon havazott vagy hullott vegyes halmazállapotú csapadék, de tartós hótakaró egyik téli hónapban sem tudott kialakulni. Országos átlagban közel 30 százalékkal több napsütéses órát élvezhettünk 2017-ben, mint a sokévi átlag. Július bizonyult a leginkább napfényesnek, de a legnagyobb eltérést januárban tapasztaltuk, mivel a sokévi átlag közel duplája volt megfigyelhető. A mérések szerint az évi átlagos szélsősebesség 3,2 m/sec-nak adódott. Szeles nap (amikor a szélsősebesség meghaladja a 12 m/sec-os értéket) 148 napon fordult elő. Ezen belül viharos napot (amikor a szélsősebesség meghaladja a 15 m/sec értéket) 72 alkalommal jegyeztünk. Az év legerősebb szélleökése október 29-én délután meghaladta a 100 km/órás értéket.

Az utóbbi években nem tapasztalt hideggel kezdődött 2017.

Január 5-én viharos északi széllel sarkvidéki eredetű hideg légtömeg tört utat magának, így a napi középhőmérséklet 7-én 10 fokkal maradt el a sokévi átlagtól. Csak január 12-től enyhült kissé a tél szorítása, ekkor a középhőmérsékletek is kevéssel átlag fölött alakultak. 13-án a délutáni maximum hőmérséklet 3,0°C-ig emelkedett, bár nem ez lett a havi maximum, ugyanis elsején 3,7°C-ig „kúszott” fel a hőmérő higanyszála. A hónap második felében a Kárpát-medence fölött hideg légpárna alakult ki, ami a hónap utolsó dekádjában zord időt és jelentősen megnövekedett szennyezőanyag koncentrációt eredményezett. A januári középhőmérséklet mínusz 4,9 Celsius foknak adódott, ez 4,1 fokkal alacsonyabb, mint az 1981–2010 közötti időszak (normál érték) átlaga. Hasonlóan hideg, sőt ettől hidegebb január legutóbb 1987-ben fordult elő, akkor mínusz 5°C volt a havi középérték. A leghidegebb napon, 7-én mínusz 14,1°C-ig csökkent a hőmérséklet és a délutáni maximum is jóval a fagypont alatt maradt, mindössze mínusz 8,9°C-ot mutatott a hőmérő.

„Öt éve nem volt ilyen hideg Magyarországon – közölte az Országos Meteorológiai Szolgálat. Vasárnap hajnalban megdőlt az országos napi minimum hőmérsékleti rekord. [...] Megyénkben mínusz tizennégy Celsius-fok volt a hőmérséklet szombaton hajnalban, Veszprémben, vasárnap is ilyen hideg volt. Több olvasónk érdeklődésünkre azt mondta, hogy a Bakonyban ennél is hidegebbet mértek. [...] Szaller Péter, veszprémi Befogadás Háza vezetője elmondta, teajáráttal járták a várost pénteken délután és este, közel ötvenen kértek a forró italból. Mindenkinék folyamatosan ajánlották szálláshelyeiket, hogy senki ne maradjon az utcán éjszakára. A Befogadás Házában ezen az éjszakán tartózkodtak a legtöbben. Kollégái a hideg időre való tekintettel többet járták a közterületeket, mint máskor.”² A téli küszöbnapok száma is jóval az átlag fölött alakult. Az átlagos 24 fagyos nappal szemben a hónap minden napján fagyott és hét alkalommal csökkent a minimum

² *Napló*, 2017. 01. 09. Mínusz huszonnyolc. 1. Senki ne maradjon az utcán éjszakára. 3..

hőmérséklet mínusz 10 fok alá (zord nap) az átlagos hárommal szemben. Téli nap (amikor a maximum hőmérséklet is fagypont alatt marad) 19 alkalommal fordult elő, hat nappal többször, mint az átlag. A szokatlan hidegben a nem kellően téliesített vízőrák tömegével fagytak el. „A Bakonykarszt Zrt. teljes üzemeltetési területéről 225 bejelentés érkezett. Szombat reggel volt a csúcs, amikor mintegy száz telefonhívást kaptak. A dömpingszerű elfagyást a péntek esti nagy lehűlés és az erős szél együttes hatása okozta. Megerősített szolgáltatást rendeltek el a diszpécserекnél és a hibaelhárításnál is. – nyilatkozta a Naplónak Radács Attila műszaki igazgató.”³

A rendkívül száraz december után a január kicsit csapadékosabb volt, három csapadékos napon összesen 20 mm esett, ami a sokévi átlag 65 százaléka. 13-án egy hullámlázó frontrendszer okozta a hónap legnagyobb csapadékát, térségünkben 14,3 mm esett, havazott is, de az enyhe levegőben Veszprémben hótakaró nem tudott kialakulni. „A megyeszékhelyen péntek késő délelőtt az esőt havas eső, majd havazás váltotta fel, délután megszakitásokkal, változó intenzitással havazott. Egy átvonuló frontrendszer hozott nagy mennyiségű csapadékot a Kárpát-medencébe, a ciklon miatt sokfelé hullott eső, havas eső, ónos eső, és hó. [...] Zircen pénteken folyamatosan esett a csapadék. Először eső, majd havas eső és hó hullott. Napközben számos helyen fennakadást okozott a havazás.”⁴ A hónap utolsó napján ónos eső hullott. „Estére érte el Veszprém megyét a csapadékos időjárás, hét óra magasságában [sic!] szakadt az ónos eső. A Magyar Közút ügyeletes diszpécserének tájékoztatása szerint megyénkben szerencsére nem volt fennakadás az utakon.”⁵ Az átlagos szélsebesség 2,7 m/sec-nak adódott, 8 szeles és 5 viharos napot jegyeztünk fel. A leg-erősebb szellőkés 6-án volt 23 m/sec-os (83 km/órás) értékkel. „A viharos erejű szél felkapott egy mobil garázst az egyik ház kertjében a Pajta utcában, és egyenesen az útra repítette, tájékoztatta lapunkat az egyik olvasónk. – Szocsin Norbert nem sokkal délután kettő óra előtt éppen a Pajta utcában haladt autójával, amikor hirtelen észrevette, hogy a szél nagy sebességgel egy mobil garázst tol az út közepén. [...] szerencsés voltam mert egy előttem parkoló autónak vágta a szél a fém szerkezetet, így nekem volt időm megállni és visszatolni. A másik autó tulajdonosa valószínűleg ennyire nem fog örülni, ha meglátja, mi történt. Valószínűleg az egyik ház kertjéből emelte ki a viharos szél a mobil garázst.”⁶

Az igen zord időjárású január után február elején délies áramlással kifejezetten enyhe levegő áramlott térségünkbe, amely az átlagosnál melegebb időjárást eredmé-

³ Napló, 2017. 01. 10. Elfagyott vízőrák. 2.

⁴ Napló, 2017. 01. 14. A hideg után itt a hó. 1. Csúszós utak megyeszerte. 2.

⁵ Napló, 2017. 02. 01. Nem okozott gondot az ónos eső az utakon. Estére érte el megyénket a csapadékos időjárás. – Az útfenntartó gépei folyamatosan dolgoznak. 2.

⁶ Napló, 2017. 01. 07. Szembejött egy garázs. 16..

nyezett. Harmadikán a napi középhőmérséklet 8,5°C-kal múlta felül a sokévi átlagot, a délutáni maximum hőmérséklet megközelítette a 13 fokot. A hónap közepén újra visszaesett a hőmérséklet, mivel északnyugat felől hidegebb légtömegek érkeztek térségünkbe. A beáramló hűvösebb légtömeg nyugalomra jutva ismét télies időjárást eredményezett, aminek hatására a napi középhőmérsékletek január 7. és 17-e között kevéssel a sokévi átlag alatt alakultak. A leghidegebb napon, 14-én mínusz 7 fokra csökkent a hőmérséklet. A hónap utolsó napjaiban újabb erőteljes melegeedés kezdődött és igazi tavaszi időjárással búcsúzott a tél. Február 2 fokkal volt enyhébb az átlagnál, középhőmérséklete 2,7°C-nak adódott, a havi maximum hőmérsékletet 23-án mértük 15,2°C-os csúcstértekkel. Februárban 19 fagyos és 2 téli napot jegyeztünk fel, zord nap nem volt. A hónap során 6 csapadékos napon (amikor a lehullott mennyiség eléri a 0,1 millimétert) 45 mm eső esett, ez 30 százalékkal több, mint a sokévi átlag.

Február elsején ónos eső esett. *„Szerdán Veszprémbe valamennyi főútvonal és a mellékutak közül is számos jól járható volt, a járdák azonban sok helyen jegesek maradtak. A szokásosnál kevesebb autó közlekedett. Sószeró gépek a főútvonalon és mellékutakban is dolgoztak. [...] A belváros környéki járdák esetében, ahol a tulajdonos takarított, ott csak vizes a járda, több szakaszt tükörjég borított. Nem véletlen, hogy a gyalogosok közül többen a kevésbé forgalmas utcákban inkább az útszél mentén haladtak. [...] Értékeléseink szerint jelentősen megemelkedett a csúszós útviszonyok miatt a baleseti osztályra kerülők száma a megye kórházaiban. A legtöbb csúszós esettel és csúszós törésekkel kerültek kórházba, de a fej- és mellsérülések száma is magasabb volt az átlagosnál.”*⁷ Február 8. és 11. között gyengén havazott, de mérhető mennyiség és hóvastagság nem tudott kialakulni, 15. és 20. között gyakori volt a köd. A legtöbb napi csapadékot 5-én mértük, ekkor közel 20 milliméter eső esett. A hónap során 7 szeles és 4 viharos nap volt, az átlagos szélsébség 2,9 m/sec-nak adódott. A legerősebb szél 28-án elérte a 80 km/órás értéket. *„Másodfokú, narancssárga riasztást adott ki kedden délelőtt az erős szél miatt az Országos Meteorológiai Szolgálat Veszprém megye területére. A nap folyamán az erősebb széllesek meghaladták az óránkénti 80–90 kilométeres sebességet, több helyen, elsősorban Pápán és a környező településeken különböző mértékű károkat okozva. A szélvihar útját kidőlt fák és leszakadt villanyvezeték jelezték, de megromlott tetőszerkezetekhez is riasztották a pápai, az ajkai és a veszprémi hivatásos tűzoltókat, akik tegnap összesen tizenötöt avatkoztak be a káreseteknél.”*⁸

Március igazán meleg hónapnak bizonyult, középhőmérséklete 8,9°C-nak adódott, ami 3,9°C-kal magasabb, mint a sokévi átlag. Ezzel a harmadik legmelegebb

⁷ *Napló*, 2017. 02. 02. Nyaktörő mutató. Járható főutak, csúszós járdák, óvatos autósok. 1.

⁸ *Napló*, 2017. 03. 01. Károkat okozott a szél. 2..

március lett az elmúlt 50 éves mérési adatsorban. Csupán 1990. és 2014. előzi meg, mindkét évben $9,1^{\circ}\text{C}$ volt a márciusi középhőmérséklet. A napi középhőmérsékletek szinte az egész hónap folyamán az 1981–2010-es átlag felett alakultak, csupán két napon süllyedtek ez alá. Főként a hónap eleje bizonyult különösen melegnek, 4-én $8,4^{\circ}\text{C}$ -kal volt magasabb a sokévi átlagnál. Ezt követően egy hűvösebb periódus következett, de a hónap közepétől egy újabb melegedési folyamat kezdődött, melynek hatására 23-án a napi középhőmérséklet meghaladta a 14°C -ot. Ezt követően egy hidegfront határozta meg térségünk időjárását, amelynek hatására több fokkal mérséklődött a nappali felmelegedés, ami (26-án és 27-én) átlag alatti hőmérsékleteket eredményezett. A hónap végén ismét visszatért a kellemes, tavaszi időjárás, a havi maximum hőmérsékletet 29-én délután jegyeztük fel, $21,5^{\circ}\text{C}$ -os értékkel. Enyhék voltak a reggelek, két napon (5-én és 30-án) megdőlt a reggeli melegrekord, utóbbi $9,9^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. Három napon (22-én, 23-án és 29-én) a délutáni csúcshőmérséklet meghaladta a 20 fokot. Száraz volt a március. A havi csapadékösszeg 12 mm, a sokévi átlag 30 százaléka. A hónap eleji csapadékhullás egy hullámozó frontrendszerhez volt köthető, amely eső, záporosó formájában hullott, nem nagy mennyiségben. Ezt követően szárazabb időszak következett, melyet egy hidegfront átvonulás szakított meg. Ehhez az időszakhoz köthető a legnagyobb 24 órás csapadékösszeg, ami térségünkben 18-án 5–7 millimétert eredményezett. A hónap második fele a leszálló légmozgások hatására meglehetősen száraznak bizonyult. Március meglehetősen szeles hónap volt. Az átlagos szélesebség $3,5\text{ m/sec}$ -nak adódott, 17 szeles és 2 viharos napot jegyeztünk fel. A legerősebb szélhőkés 4-én volt 58 km/órás értékkel.

Április időjárása meglehetősen szélsőségesen alakult térségünkben, több meleg és hidegrekord is megdőlt a hónapban és csapadék is jóval kevesebb hullott az átlagnál. A hónap középhőmérséklete $9,8^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ez fél fokkal kevesebb a sokévi átlagnál. A hónap eleje kimondottan meleg volt, míg a második felében a hőmérsékletek elmaradtak az időszakra jellemzőtől. 2-án és 3-án megdőlt a napi maximum hőmérsékleti rekord, utóbbi $23,4^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. A hónap második felében ciklonok és a hozzájuk tartozó frontok alakították hazánk időjárását, amelyek meglehetősen hűvös levegőt, csapadékot és szeles időt hoztak magukkal. 19-én és 20-án szintén maximum hőmérsékleti rekord dőlt, de negatív értelemben. 19-én: $2,6^{\circ}\text{C}$, 20-án: $3,1^{\circ}\text{C}$ volt a csúcshőmérséklet, ilyen alacsony érték áprilisban, ezeken a napokon még nem fordult elő. Április 21-én mértük a legalacsonyabb hőmérsékletet, hajnalban mínusz $0,5^{\circ}\text{C}$ -ig süllyedt a hőmérő higanyszála. Ezt követően egy melegedési folyamat indult be, de a hónap utolsó napjait ismét átlag alatti hőmérsékletek jellemezték. Áprilisban 20 mm csapadék hullott, ez a sokévi átlag 50 százaléka. A hónap első felében csapadékos és száraz időszakok váltották egymást, számottevő mennyiségű csapadék nélkül. 4-én dörgött, villámlott, feljegyezhetjük az év első zivataros

napját. A hónap közepén egy ciklon közelítette meg térségünket, amely bőséges csapadékhullást (10-15 milliméter) és szeles időt okozott, 19-én és 20-án havazott, illetve havas eső esett. „Az évszakhoz képest szokatlan hideg köszöntött be, a kertekben pompázó virágokat mára több helyütt fehér hótakaró borítja. A megyében sokfelé tegnap egész nap esett a hó, havas eső, s a szél is felerősödött. A Bakonyban a hó az utakon is megmaradt. [...] Míg délelőtt nem okozott fennakadást a közlekedésben az időjárás, délután több baleset is történt megveszerte.”⁹ Április 21-én arról tudósított a Napló, hogy Farkasgyepű környékén csaknem ötven centiméter hó esett. Egy szárazabb időszak után, egy hullámozó frontrendszer követően, 28-án közel 6 milliméter eső esett, majd a hónap utolsó napjai csapadékmentesen teltek. Április az év második legszelesebb hónapja volt, az átlagos szélesebesség 4,0 m/sec-nak adódott. 16 szeles és 9 viharos nap volt, a legerősebb széllokés 6-án elérte a 76 km/órás értéket.

Május fél fokkal volt melegebb a sokévi átlagnál, középhőmérséklete 15,8°C-nak adódott. A hónap első harmada átlag körüli hőmérsékletet hozott, majd sarkvidéki eredetű hideg levegő árasztotta el térségünket, amelynek köszönhetően új minimum hőmérsékleti rekord született. 10-én reggel 0,6°C-ig csökkent a hőmérséklet, ilyen alacsony érték ezen a napon az elmúlt 50 évben még nem fordult elő. A hónap második felét leginkább átlag körüli hőmérsékleti értékek, a hónap utolsó napjait pedig az erősödő nappali felmelegedés hatására, átlag feletti értékek jellemezték. Májusban 4 nyári napot jegyeztünk fel, amikor a maximum hőmérséklet meghaladja a 25°C-ot, ez a sokévi átlagnak megfelelő érték. Május is száraz volt, 10 csapadékos napon 30 mm eső esett, ez a sokévi átlag 50 százaléka. A hónap eleji csapadékosabb időszak egy magassági hidegörvénynek volt köszönhető, összességében mintegy 20 milliméternyi csapadékkal és 4-én zivattarral. Ezt követően egymást váltották a csapadékosabb és száraz periódusok, de számottevő mennyiség csak 20-án hullott, közel 7 milliméter. Májusban az átlagos szélesebesség 3,1 m/sec-nak adódott, 12 szeles nap mellett 5 viharos napot jegyeztünk fel. A legerősebb széllokés 21-én megközelítette a 70 km/órás értéket.

Június 2,9°C-kal volt melegebb a sokévi átlagnál, középhőmérséklete 21,2°C-nak adódott. Ez a második legmelegebb június a repülőtéri meteorológiai állomás történetében, csak a 2003-as év előzi meg, akkor 22,4°C volt a havi középérték. A hónap elején a nyugodt nyári időjárásnak köszönhetően a napi középhőmérsékletek 2–4 fokkal a sokévi átlag fölött alakultak, majd egy 6-án átvonuló hidegfront hatására a hőmérséklet 7. és 11. között kevéssel az átlag alatt maradt. 11-én reggel-

⁹ Napló, 2017. 04. 20. Hósapka a tulipánon. 1..

re erősen 11,5°C-ig csökkent a hőmérséklet. Ezt követően néhány napon keresztül délnyugati áramlással érkező melegebb és száraz légtömeget alakították időjárásunkat. A hónap közepén egy északnyugat felől érkező hidegfront rövid idejű, de jelentős hőmérséklet-csökkenést eredményezett. Június 17. után újra erősödött a nappali felmelegedés, az átlagosnál jóval melegebb időszak következett. A napi középhőmérsékletek 4–6 fokkal haladták meg az időszakra jellemző értéket. Az ekkor szórványosan kialakuló helyi záporok, zivatarok sem hoztak lényeges enyhülést. A hónap utolsó dekádjában délies áramlással az itt lévőnél is több fokkal melegebb levegő érkezett térségünkbe, fokozódott a hőség. A legmelegebb napon, 22-én délután 33,6°C-ig emelkedett a hőmérséklet. Júniusban nyári nap 23 alkalommal fordult elő, ez 12-vel több, mint az átlag, és 6 alkalommal lépte túl a napi csúcshőmérsékletet a 30 fokot. Június 21. és 24. között a napi középhőmérsékletek térségünkben is meghaladták a 25 fokot. (Az Országos Tisztifőorvos 2017. június 22-től június 26-áig másodfokú hőségriasztást adott ki, amelyet június 28-áig meghosszabbítottak.) A hőségnek egy Nyugat-Európa fölött kialakult ciklon hidegfrontja vetett véget az utolsó napokban. Június is kitűnt a szárazságával, 50 mm eső esett, 16 mm-el kevesebb a sokévi átlagnál. A hónap elején főként szárazabb időjárás volt a jellemző, csupán kisebb záporok fordultak elő. 6-án egy markáns hidegfront átvonulása erős szél-lökésekkel kísért zivatart eredményezett. A front után a délnyugati áramlással érkező meleg és száraz légtömegek hatására több napig nem esett jelentősebb mennyiségű csapadék. A hónap utolsó dekádjában az erősödő nappali felmelegedés mellett két hullámban bő csapadéku periódus jelentkezett. 24-én 17 mm, 25-én 13 mm eső esett, zivatarok kíséretében. A hónap utolsó napján egy hidegfront hozott további 7 mm csapadékot. A havi átlagos szélsősebesség 3,4 m/sec-nak adódott, 16 szeles és 7 viharos napot jegyeztünk fel. A legerősebb széllokés 30-án megközelítette a 70 km/órás értéket. (Júniusban két megyei időjárási rekord is született: a legtöbb csapadékos napot, 16-ot Sümegen jegyezték fel, míg a hónap legnagyobb csapadékösszege 141,3 mm Nagyvázsönyban volt.)

Július 1,0°C-kal volt melegebb az átlagnál, középhőmérséklete 21,6°C-nak adódott. A hónap első napjaiban a középhőmérséklet a sokéves átlag alatt maradt, mert a június végi hőhullám után egy hidegfront hozott felfrissülést. Ezt követően egy melegedési folyamat indult be, amelynek köszönhetően 4–6 fokkal a sokévi átlag fölött alakultak a hőmérsékleti értékek. A júliusi csúcserőértéket is ebben a periódusban értük el, 10-én volt a legmelegebb 34,2 fokos csúcserőértékkel. Néhány nappal később egy átvonuló hidegfront után erős északnyugati széllel száraz, hűvös levegő árasztotta el térségünket, a napi középhőmérséklet jelentősen visszaesett. 14-én reggelre 10°C-ig csökkent a hőmérséklet, beállítva a 2003-as évben mért „negatív” csúcsot. A hónap második felében egyre erősödő felhőoszlató hatások érvényesültek, így ismét beköszöntött a kánikula. A tartósan magas napi átlaghőmérsékletek miatt júli-

us 20. és 23. között másodfokú hőségriadó volt érvényben, de nálunk „csak” 20-án lépte át a napi középhőmérséklet a 25 fokos értéket. *„Újabb hőhullám érte el a Kárpát-medencét, a jövő hét elejéig biztosan harminc fok feletti hőmérsékletre számíthatunk. A kánikulát a Földközi-tenger felől a Kárpát-medencébe beáramló meleg levegő okozza.”*¹⁰ Az év második hőhullámának egy Nyugat-Európa fölött kialakult ciklon hidegfrontja vetett véget. *„Szinte éjszakai sötétség borult szerdán késő délután Veszprémre. [...] A Bakony felől érkezett, ijesztően sötét felhőkből hatalmas felhőszakadás zúdult a megyeszékhelyre, néhány percig borsó nagyságú jegek is estek, miközben dörgött, villámlott. Az utakon, utcákon hömpölygött a víz, ami lelassította a délutáni csúcsforgalmat. A sötét felhők a Balaton felé távolodtak.”*¹¹ A beáramló hidegebb levegő hatására 25. és 27. között 2–4 fokkal volt hűvösebb a sokévi átlagnál. A hónap végén délies áramlással szaharai eredetű levegő árasztotta el a Kárpát-medencét, és ez a rendkívüli hőhullám augusztus első harmadának időjárására is hatással volt. A hónap során 22 napon haladta meg a hőmérséklet a 25°C-ot, nyolc napon a 30°C-ot, míg a napi középhőmérséklet két alkalommal, 10-én és 20-án emelkedett 25°C fölé. Július volt az év első hónapja, amikor a havi csapadékösszeg – ha kevéssel is – de meghaladta a sokévi átlagot. A várva-várt eső két periódusban érkezett, az első hullám 8. és 12. között, zivatarok kíséretével, a második 22. és 26. között, szintén zivatar kísérettel. A legcsapadékosabb napnak 24-e bizonyult, 18 milliméteres napi csapadékösszeggel. Július mérsékeltén szeles hónapnak bizonyult, az átlagos szélesség 2,9 m/sec-nak adódott, 5 viharos és 13 szeles napot jegyeztünk fel. *„Szerencsére elkerülte megynket a nagy vihar, amely hétfőn este és kedden hajnalban [július 24-én és 25-én] az ország több területén is komoly károkat okozott, ez derült ki a katasztrófavédelem tájékoztatójából. Veszprém megyében kidőlt fák adtak munkát a tűzoltóknak, akik három alkalommal vonultak ki [...] Áramkimaradás nem történt a megyében a vihar miatt.”*¹² A legerősebb szélhőkés 8-án megközelítette a 70 km/órás értéket.

Augusztus 2,1°C-kal volt melegebb az átlagnál, középhőmérséklete 22,3°C-nak adódott. Már július végén délies áramlással afrikai eredetű forró légtömegek érkeztek térségünkbe, a kánikula tovább fokozódott. A hónap harmadfokú hőségriadóval kezdődött, 4-én a napi középhőmérséklet 30,4°C volt, hasonló meleg ezen a napon a repülőtéri meteorológiai állomáson még nem fordult elő. Ugyancsak 4-én mértük a havi maximumot, a délutáni órákban 36,3°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Ezekben a napokban 6–8°C-kal, negyediken 10°C-kal volt melegebb a sokévi átlagnál. A hőség utáni hirtelen lehűlést egy hidegfront hozta, 7-én és 8-án átlag alatti

¹⁰ *Napló*, 2017. 07. 20. Újra itt a hőség. 1.

¹¹ *Napló*, 2017. 07. 27. Leszakadt az ég. 2.

¹² *Napló*, 2017. 07. 26. Fákat döntött az útra a szél. 16..

hőmérsékleteket eredményezve. Az újabb és rövidebb hőhullám már nem volt olyan erős, mint a korábbi, csupán 2–4 fokkal emelkedett az átlag fölé. Ezt a hőséget egy lassan mozgó hidegfront mérsékelte, 12. és 14. között ismét átlag alatti hőmérsékleteknek örülhettünk. Ezt követően egy újabb melegebb periódus következett, de 20. és 22. között egy hidegfront hatására a normál alatt alakultak a napi középhőmérsékletek. A nyugalomba jutott hűvösebb levegőben 24-én reggelre 10,9°C-ig csökkent a minimum hőmérséklet. Augusztusban kiemelkedik a hőségnapok száma (amikor a maximum hőmérséklet meghaladja a 30 fokot), az átlagos 5 helyett 14 ilyen napot jegyeztünk fel. 3-án, 4-én és 5-én az éjszakai minimum hőmérsékleti rekordok is megdőlték, ugyanis ilyen enyhe hőmérsékletek ezeken a napokon még nem fordultak elő. Augusztus csapadékmennyisége a sokévi átlagnak megfelelően alakult. Négy csapadékos napon összesen 68,5 milliméter eső esett, zivatar kísérettel. Valamennyi csapadékos nap hidegfront átvonuláshoz kapcsolódott. Augusztus 11-én délelőttig: „37 kisebb beavatkozást kellett végrehajtaniuk a tűzoltóknak Veszprém megyében a csütörtök [10-én] éjszaka érkezett zivatarlánccal összefüggésben bekövetkezett káresemények miatt. [...] A megye nyugati részén okozott kisebb károkat a zivatar, amely kevéssel 20 óra után érte el Veszprém megyét. Az erős szél, valamint a rövid idő alatt lehulló nagy mennyiségű csapadék hatására több helyen faágak szakadtak le, valamint fák dőltek meg veszélyesen.”¹³ Az erőteljes felmelegedéssel és kánikulával járó időszakok teljesen csapadékmentesen teltek. A hónap legerősebb szélillőkését a 6-ai frontátvonuláskor mértük, 65 km/órás értékkel. Hat viharos, 9 szeles napot jegyeztünk fel. Az átlagos szélesebbség 2,7 m/sec-nak adódott.

Szeptember 0,8°C-kal lett hűvösebb az átlagnál, középhőmérséklete 14,7°C-nak adódott. A hónap elején még nyár volt, elsején 28,7°C-os csúcshőmérséklettel, ezt követően egymást váltották a hűvösebb és melegebb periódusok. Szeptember második felét leginkább a lehűlés és az átlagosnál alacsonyabb hőmérsékletek jellemezték. Egyes napokon 2–4 fokkal volt hűvösebb az átlagnál. 21-én mindössze 11,4 fok volt a délutáni maximumhőmérséklet. Ettől alacsonyabb érték ezen a napon 2008-ban fordult elő, akkor csak 9,2°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. A hónap utolsó napja egyben a leghidegebb is volt, 6,4°C-ig csökkent a hőmérséklet, a napi középérték pedig 2,6°C-kal múlta alul az időszakra jellemző értéket. Szeptember meglehetősen csapadékosnak bizonyult, 86 milliméter eső esett, 25 mm-el több mint a sokévi átlag. A hónap meglehetősen csapadékosan indult, majd néhány napos szárazabb periódust követően ciklonok és azok frontjai határozták meg térségünk időjárását. Szeptember 11. és 23. között csaknem minden nap esett és ebben az időszakban mértük a legnagyobb napi csapadékösszeget is. 16-án 32,6 milliméter eső esett, és zivatart is feljegyezhattünk. Ez a csapadékösszeg lett a 2017-es év legnagyobb 24

¹³ *Napló*, 2017. 08. 12. Lecsapott a vihar, megyeszerte számos kisebb kárt okozott. 2..

órás csapadékhozama. 24-étől hazánk időjárását egy kiterjedt anticiklon határozta meg, ennek köszönhetően száraz, nyugodt, csendes őszi idővel búcsúzott a szeptember. Az átlagos szélesebség 3,2 m/sec-nak adódott, 14-én 72 km/órás széllelkést regisztráltunk. A feljegyzésbe 6 viharos és 12 szeles nap került.

Október középhőmérséklete 11,5°C-nak adódott, 1,2°C-kal volt enyhébb az átlagnál. A hónap első harmada meglehetősen hidegnek bizonyult, csak 4-én és 5-én mértünk átlag feletti hőmérsékletet. Ezt követően egy nagy kiterjedésű anticiklonnak köszönhetően nyugodt, száraz, sok napsütéssel és átlag feletti csúcshőmérsékletekkel teli időszak köszöntött be, igazi „vénesszonyok nyara” volt. 16-án 22,3°C-ot mutatott a hőmérő, hasonlóan meleg ezen a napon 1979-ben fordult elő utoljára. Október végén egy hidegfront vonult át területünk fölött, amely meglehetősen hűvös és szeles időt eredményezett. 31-én reggelre 1,6°C-ig csökkent a hőmérséklet. A havi csapadékösszeg a sokévi átlagnak megfelelően, 53 milliméter közelében alakult. Eloszlását tekintve elmondható, hogy az egész havi csapadékösszeg néhány nap alatt hullott le. A hónap elején egy hidegfront átvonulásának köszönhetően nedvesebb légcsapások érték el térségünket, 3-án közel 8 mm eső esett. Ezt követően meglehetősen száraz időszak köszöntött be, aminek 22-én egy nyugat felől érkező front vetett véget. Átvonulása két nap alatt közel 40 milliméter csapadékot eredményezett. Október 23-án és 24-én estig „a tomboló szélben fák, kémények dőltek ki, több mint negyvenszer riasztották a tűzoltókat. Főként Balatonalmádi, Herend, Veszprém, Nemesgulács térségében dolgoztak, ahol fák dőltek ki, faágak kerültek az útra.”¹⁴ A hónap utolsó napjaiban egy gyors mozgású hidegfront haladt át fölöttünk, nyomában 30-án gyenge hózápor alakult ki és viharossá fokozódott az északnyugati szél. „Több autó és egy kamion is árokba csúszott pénteken [27-én], sérülések is történtek, a baleseteknél feltehetően közrejátszott a hirtelen feltámadt viharos szél, illetve az eső is.”¹⁵ 29-én a legerősebb széllelkés kevéssel meghaladta a 100 km/órás értéket. „Sötét felhőkkel, zuhogó esővel és viharos széllel érkezett meg a hidegfront a megyébe és balesetek is történtek a viharban. [...] Cseszneknél fák dőltek az útra a viharos szél miatt, sajnos közlekedő autóra is, de szerencsére nem sérült meg senki.”¹⁶ A hónap átlagos szélesebsége 3,5 m/sec-nak adódott, 13 szeles és 9 viharos napot jegyeztünk fel. (Októberben is született két megyei időjárási rekord, a legnagyobb havi csapadékösszeget Bakonybél Somhegypusztja jelentette: 134,6 mm-el, és a legnagyobb 24 órás csapadékösszeget is, október 23-án: 67,6 mm-el.)

November 0,9°C-kal volt enyhébb az átlagnál, középhőmérséklete 5,2°C-nak adódott. A hónap első felében a jellemzőn 1–2 fokkal enyhébb hőmérsékleteket

¹⁴ *Napló*, 2017. 10. 25. Kicsavart fák, ledőlt kémények, balesetek. 1.

¹⁵ *Napló*, 2017. 10. 28. Viharos szél, balesetek. 1.

¹⁶ *Napló*, 2017. 10. 30. Megyénkre is lecsapott az ítéletidő. 1..

jegyezhattunk, 2-án 13,9°C-os csúcshőmérséklettel. A hónap közepén egy frontátvonulásnak köszönhetően átlag alatti értékek jelentkeztek, majd 20-ától melegebb lég-hullámok árasztották el a Kárpát-medence térségét, 22-én 5,6°C-kal volt melegebb az átlagosnál. November 26-án egy hidegfront vetett véget az enyhébb napoknak. A front mögötti hűvösebb levegőnek köszönhetően pedig átlag alatt értékeket mérhet-tünk, 28-án mínusz 4,4°C-os minimum hőmérséklettel. 7 napon fagyott, az első fa-gyos nap 15-én volt: mínusz 1,8°C-os hőmérséklettel. A havi csapadékösszeg 43 milliméter, 7 mm-el kevesebb, mint a sokévi átlag. November első dekádja száraz volt, ezt követően egy mediterrán ciklon felhőzete borította be térségünket és esős napok következtek. 12-én közel 6 mm eső esett. A hónap közepe változékonyan ala-kult, száraz és nedvesebb időszakok követték egymást. Egy újabb mediterrán cik-lonnak köszönhetően a hónap meglehetősen csapadékosan zárult, 29-én és 30-án a csapadékösszeg meghaladta a 25 millimétert, amelynek egy része hó formájában hullott le, tehát 2 havazásos napot is feljegyezhattunk. *„Nagy pelyhekben kezdett el esni a hó Veszprém megyében szerdán este, amelyből két centi vastagságú hullott rövid idő alatt. A megyeszékhely fehérbe öltözött, ezen a télen első alkalommal. Az utak csúszóssá váltak, megmaradt rajtuk a hó. A Bakony is téli arcát mutatta, ott leg-alább öt centiméteres hónap örülhetek a téli hangulat kedvelői. Szerdán reggel már havazott a megyében rövid ideig, de a fehér lepel nem maradt meg. A kora esti órák-ban aztán megérkezett az újabb csapadék, ezúttal hatalmas pelyhekben kezdett el esni a hó a megye nagyobb részén.”*¹⁷ November átlagos szélesebsége 2,7 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélhőkés 13-án megközelítette a 70 km/órás értéket. Öt viharos és hét szeles napról szólnak a feljegyzések.

December hőmérséklete is a sokévi átlag fölött alakult, 2,5°C-kal volt melegebb az időszakra jellemzőnél. A hónap eleji néhány hűvösebb nap után jelentősebb fel-melegedés kezdődött, ugyanis erős délies áramlással enyhe légtömegek érkeztek té-rségünkbe. A napi középhőmérsékletek 4–8 fokkal múlták felül az időszakra jellem-zőt. Megdőlt a napi hőmérsékleti rekord 11-én, 12-én és 24-én, a havi maximum 12-én 15,6°C-nak adódott. Ezt követően két szakaszban fokozatos lehűlés kezdődött. Kezdetben, a magasban, de később a talaj közelében is az átlagosnál hidegebb lég-tömegek határozták meg időjárásunkat. 20-án reggelre mínusz 6,1°C-ig csökkent a hőmérséklet. A karácsonyi időszakot a szokásosnál 4–8 fokkal enyhébb időjárás jel-lemezte, majd az év végén újra az átlag közelébe csökkent a levegő hőmérséklete. Decemberben 19 fagyos napot jegyeztünk fel, téli-, illetve zord nap nem volt. A havi csapadékösszeg 42 mm, kevéssel több, mint a sokévi átlag. A legtöbb eső az eny-hébb időszakban, 8-án hullott: 12,5 mm. Csapadékosabb volt még a hónap közepe,

¹⁷ *Napló*, 2017. 11. 30. Hatalmas pelyhekben hullott a hó megyeszerte. 1. Havas, csúszós utak. 3..

majd karácsonyig száraz időjárás uralkodott. Újabb, említésre méltó csapadék 27-én és 28-án hullott, utóbbi napon hóvizatart figyelhattunk meg. De-cember az év legszelesebb hónapjának bizonyult. „A hétfő [11-én] délután érkezett erős, olykor viharos szél bőven adott munkát a tűzoltóknak a megyében. [...] az erős szél miatt veszélyesen megdőlt, illetve kidőlt hatalmas fák jelentettek veszélyt és okoztak kisebb fennakadásokat a közlekedésben megyeszerte.”¹⁸ Az átlagos szélsébség 4,2 m/sec-nak adódott, a legerősebb szellőkés 29-én elérte a 80 km/órás értéket. Kilenc viharos és 18 szeles napot jegyeztünk fel, utóbbi is havi rekord.

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

BÍRÓNÉ Kircsi Andrea (2017): 2016/2017 telének időjárása. *Léggör*, 2017/1. 53–54.

BÍRÓNÉ Kircsi Andrea (2017a): 2017 nyarának időjárása. *Léggör*, 2017/3. 142–143.

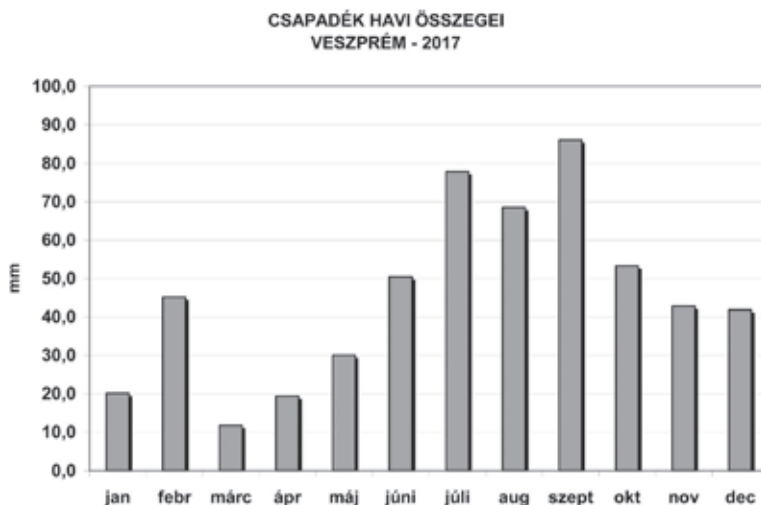
BÍRÓNÉ Kircsi Andrea (2018): A 2017. év időjárása. *Léggör*, 2018/1. 58–61.

BÍRÓNÉ Kircsi Andrea (2018a): 2017/2018 telének időjárása. *Léggör*, 2018/1. 62.

HOFFMANN Lilla: 2017 tavaszának időjárása. *Léggör*, 2017/2. 98–99.

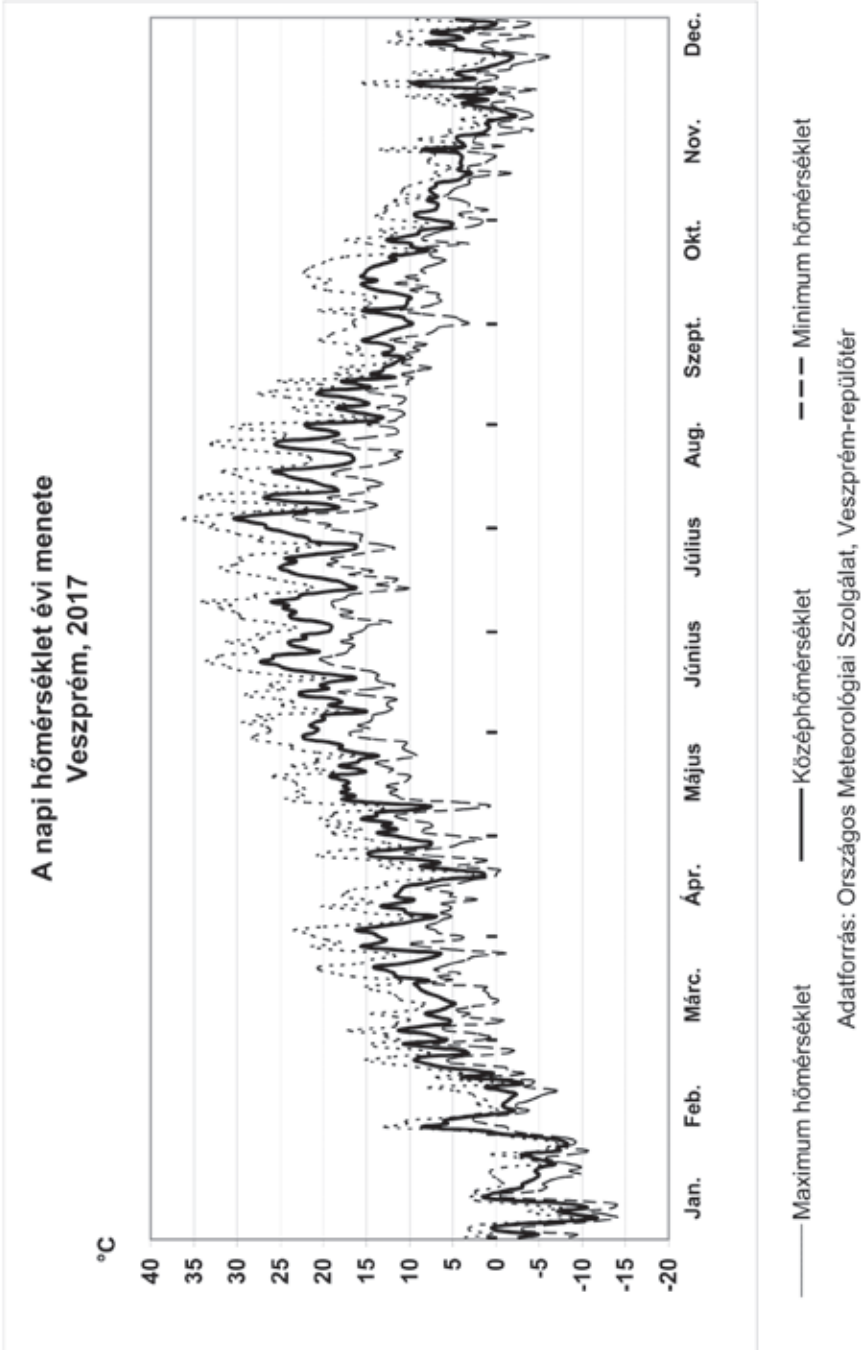
HOFFMANN Lilla: 2017 őszének időjárása. *Léggör*, 2017/4. 211–212.

https://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/eghajlati_visszatekinto/elmult_honapok_idojarasa/

Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, Veszprém-repülőtér

¹⁸ *Napló*, 2017. 12. 13. Fákat csavart ki a viharos szél. 3..

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém, 2017

2017		jan	feb	márc	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C	°C	-4,9	2,7	8,9	9,8	15,8	21,2	21,6	22,3	14,7	11,5	5,2	2,6	10,9
	Abszolút maximum	3,7	15,2	21,5	23,4	28,2	33,6	34,2	36,3	28,7	22,3	13,9	15,6	36,3
	nap	1	23	29	3	30	22	10	4	1	16	2	12	aug.. 4.
Maximum átlag °C		-1,7	6,4	14,0	14,6	21,1	27,1	27,4	28,3	19,1	16,3	8,4	6,0	15,6
Abszolút minimum	°C	-14,1	-7,0	-1,1	-0,5	0,6	11,5	10,0	10,9	6,4	1,6	-4,4	-6,1	-14,1
	nap	7	14	27	21	10	11	14	24	30	31	28	20	jan.. 7.
Minimum átlag °C		-8,1	-1,0	3,5	4,8	10,0	15,4	15,7	15,9	10,6	7,1	2,1	-1,3	6,2
Nyári napok száma /mix. ≥ 25°C/		0	0	0	0	4	24	22	22	4	0	0	0	76
Hóhézag napok száma /max. ≥ 30°C/		0	0	0	0	0	6	8	14	0	0	0	0	28
Forró napok száma /max. ≥ 35°C/		0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Fagyos napok száma /min. ≤ 0,0°C/		31	19	3	2	0	0	0	0	0	0	7	19	81
Téli napok száma /max. ≤ 0,0°C/		19	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21
Zord napok száma /min. ≤ -10,0°C/		7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7

Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, Veszprém-repülőtér

CSAPADÉK ÉS NEDVESSÉG ADATOK ÖSSZESÍTÉSE
VESZPRÉM - 2017

2017	Csapadék		Napok száma										Relatív nedvesség			
	Összeg	24 órai max.	mm							Hava- zás	Zivatar	Köd	Átlag	24 órai min.	dátum	
		(mm)	dátum	≥0,1	≥1,0	≥5,0	≥10,0	≥20,0	≥50,0							
				3	2	2	1	0	0							9
jan	20,1	14,3	13	3	2	2	1	0 <td>0<td>0<td>9<td>0<td>10</td><td>75,6</td><td>48</td><td>7</td></td></td></td></td>	0 <td>0<td>9<td>0<td>10</td><td>75,6</td><td>48</td><td>7</td></td></td></td>	0 <td>9<td>0<td>10</td><td>75,6</td><td>48</td><td>7</td></td></td>	9 <td>0<td>10</td><td>75,6</td><td>48</td><td>7</td></td>	0 <td>10</td> <td>75,6</td> <td>48</td> <td>7</td>	10	75,6	48	7
febr	45,1	19,4	5	6	5	4	1	0 <td>0<td>0<td>4</td><td>0<td>8</td><td>79,1</td><td>50</td><td>25</td></td></td></td>	0 <td>0<td>4</td><td>0<td>8</td><td>79,1</td><td>50</td><td>25</td></td></td>	0 <td>4</td> <td>0<td>8</td><td>79,1</td><td>50</td><td>25</td></td>	4	0 <td>8</td> <td>79,1</td> <td>50</td> <td>25</td>	8	79,1	50	25
márc	11,7	5,5	18	8	3	1	0	0 <td>0<td>0<td>0<td>0<td>1</td><td>62,2</td><td>39</td><td>28</td></td></td></td></td>	0 <td>0<td>0<td>0<td>1</td><td>62,2</td><td>39</td><td>28</td></td></td></td>	0 <td>0<td>0<td>1</td><td>62,2</td><td>39</td><td>28</td></td></td>	0 <td>0<td>1</td><td>62,2</td><td>39</td><td>28</td></td>	0 <td>1</td> <td>62,2</td> <td>39</td> <td>28</td>	1	62,2	39	28
ápr	19,4	8,2	19	9	5	2	0	0 <td>0<td>0<td>2</td><td>1</td><td>0</td><td>62,8</td><td>44</td><td>3</td></td></td>	0 <td>0<td>2</td><td>1</td><td>0</td><td>62,8</td><td>44</td><td>3</td></td>	0 <td>2</td> <td>1</td> <td>0</td> <td>62,8</td> <td>44</td> <td>3</td>	2	1	0	62,8	44	3
máj	30,0	6,8	20	10	8	3	0	0 <td>0<td>0<td>0</td><td>4</td><td>0</td><td>65,5</td><td>47</td><td>30</td></td></td>	0 <td>0<td>0</td><td>4</td><td>0</td><td>65,5</td><td>47</td><td>30</td></td>	0 <td>0</td> <td>4</td> <td>0</td> <td>65,5</td> <td>47</td> <td>30</td>	0	4	0	65,5	47	30
júni	50,4	16,7	24	9	7	4	2	0 <td>0<td>0<td>0<td>8</td><td>0</td><td>58,3</td><td>44</td><td>9</td></td></td></td>	0 <td>0<td>0<td>8</td><td>0</td><td>58,3</td><td>44</td><td>9</td></td></td>	0 <td>0<td>8</td><td>0</td><td>58,3</td><td>44</td><td>9</td></td>	0 <td>8</td> <td>0</td> <td>58,3</td> <td>44</td> <td>9</td>	8	0	58,3	44	9
júli	77,8	18,0	24	10	9	4	4	0 <td>0<td>0<td>0<td>8</td><td>0</td><td>59,1</td><td>43</td><td>18</td></td></td></td>	0 <td>0<td>0<td>8</td><td>0</td><td>59,1</td><td>43</td><td>18</td></td></td>	0 <td>0<td>8</td><td>0</td><td>59,1</td><td>43</td><td>18</td></td>	0 <td>8</td> <td>0</td> <td>59,1</td> <td>43</td> <td>18</td>	8	0	59,1	43	18
aug	68,5	28,5	6	4	4	3	2	2	0 <td>0<td>0</td><td>4</td><td>0</td><td>58,6</td><td>45</td><td>4</td></td>	0 <td>0</td> <td>4</td> <td>0</td> <td>58,6</td> <td>45</td> <td>4</td>	0	4	0	58,6	45	4
szept	86,0	32,6	16	14	10	3	3	1	0 <td>0<td>0<td>1</td><td>1</td><td>75,1</td><td>52</td><td>5</td></td></td>	0 <td>0<td>1</td><td>1</td><td>75,1</td><td>52</td><td>5</td></td>	0 <td>1</td> <td>1</td> <td>75,1</td> <td>52</td> <td>5</td>	1	1	75,1	52	5
okt	53,2	26,2	22	8	6	3	2	1	0 <td>0<td>1</td><td>0</td><td>4</td><td>76,0</td><td>63</td><td>13</td></td>	0 <td>1</td> <td>0</td> <td>4</td> <td>76,0</td> <td>63</td> <td>13</td>	1	0	4	76,0	63	13
nov	42,8	22,2	29	9	5	3	1	0 <td>0<td>0<td>2</td><td>0</td><td>5</td><td>81,8</td><td>66</td><td>1</td></td></td>	0 <td>0<td>2</td><td>0</td><td>5</td><td>81,8</td><td>66</td><td>1</td></td>	0 <td>2</td> <td>0</td> <td>5</td> <td>81,8</td> <td>66</td> <td>1</td>	2	0	5	81,8	66	1
dec	41,9	12,5	8	10	6	4	1	0 <td>0<td>0<td>3</td><td>1</td><td>4</td><td>80,6</td><td>67</td><td>10</td></td></td>	0 <td>0<td>3</td><td>1</td><td>4</td><td>80,6</td><td>67</td><td>10</td></td>	0 <td>3</td> <td>1</td> <td>4</td> <td>80,6</td> <td>67</td> <td>10</td>	3	1	4	80,6	67	10
Év:	546,9	32,6	szept. 16.	100	70	36	17	4	0	0	21	27	33	69,6	39,2	márc., 28.

Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, Veszprém-repülőtér

ÉVFOR DULÓ

**„JUTASRÓL ELMENNI LEHET,
DE ELSZAKADNI SOHA!”**KÁPLÁN GYÖRGY PC. FŐHADNAGY¹ NAPLÓJÁBÓL

*„Erős akarat minden akadályt legyőz,
Erős akarat csak erős hitből fakad”*

(A Veszprém-Jutasi „Kinizsi Pál” Altisztképző Intézet jelmondata)

VESZPRÉM, 1924. SZEPTEMBER VÉGE. A város külső részén – közel az akkor még jutasi vasútállomáshoz – megalakul az ország egyetlen tiszthelyettesképző intézete: a m. kir. Honvéd Veszprém-Jutasi altisztképző és nevelőintézet, ami később a Kinizsi Pál nevet vette fel. Működése majdnem napra pontosan húsz évet ölelt fel, hiszen 1944. december 26-án fejezte be magyarországi tevékenységét. A húsz év alatt a kiválóan képzett altisztek százait nevelte.

A honvédelmi miniszter 1924. május 20-án adta ki a 8773/Eln.1.-1924. számú rendeletét az altisztképző és nevelőintézet felállítására. Az leendő altisztek oktatása 1924. október utolsó hetében² indult a város által biztosított területen és épületekben. A ma is látható jellegzetes főépületet 1928-ban kezdték építeni, többségében veszprémi iparosemberek részvételével. A jellegzetes „vezérszobrok” is akkor kerültek az épületre és azóta is ott állnak.

*Vasek Ottó ezredes, az intézet
első parancsnoka*

¹ Káplán György 1920. október 1-én született Budapesten. Apja, Káplán Károly főhadnagyként végigharcolta az I. világháborút az orosz, majd az olasz fronton, ahol hadifogságba esett. Anyja Ágotha Margit. Jeles eredménnyel érettségizett 1938-ban, majd jelentkezett és felvették a Ludovika Akadémiára. 1941. augusztus 20-án avatták hadnaggyá. Első beosztását a frissen ala-

Az Altisztképző főépülete az 1928-as építési terven

Veszprém és az Altisztképző kapcsolata mindig is példaértékű volt. Túl azon, hogy a minden évben megrendezett jutasi tanévzáró ünnepélyen részt vettek a város vezetői és a lakosság is, a jutasi növendékek újították fel a „Rab Mária” kegyhelyet, ami a város polgárainak egyik kedvelt kiránduló helye volt. Ugyanakkor a város

kult 51. pánclvadász zászlóaljnál kapta. Zászlóalja 1942. április 11-én indult az orosz frontra, ahol a célállomás Sztarij Oszkol volt. Kierkezésük után 1942. július 18–20-án már részt vettek az első urivi csatában. Októberben fertőző májgyulladászt kapott és a kórházvonattal visszazsál-lították Budapestre. Felgyógyulása után 1943 májusában Jutasra helyezték, ahol pánclós kiképző tiszt lett. Az iskolával 1944 decemberében Németországba került, ahol 1945 áprilisában amerikai hadifogságba esett. Hadifogsága 1946 elejéig tartott. 1949-ben behívták főhadnagyi rendfokozattal a MH Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökségre. 1953-ban tartalékalomány-ba került. Leszerelése után a Vörös Csillag Traktorgyárban helyezkedett el, mint technológus. Közben elvégezte a Mezőgazdasági Gépészmérnöki Főiskolát, majd 1961-ben diplomázott az Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Gépészmérnöki karán. 1961 végétől közel három évtizeden át a Trefort Ágoston szakközépiskolában oktatott. 1980-ban nyugdíjazták. 2006. október 1-vel nyugállományú alezredessé léptették elő. Tevékeny szerepe volt a Ludovika hagyományok felélesztésében és ápolásában. Helytállásáért megkapta a Signum Laudis és a Tűzkereszt kitüntetések, valamint a Kiváló Munkáért kitüntetést. Számos cikk, kézirat szer-zője, amiért irodalmi nívódíjat is kapott. Káplán György 2016. március 6-án 95 évesen halt meg. Életrajza bővebben: *Sereg Szemle*, 2012/2. Siposné prof. dr. Kecskeméthy Klára ezredes: Vitéz Káplán György m. kir. pánclós hadnagy. 168–182., illetve letölthető a https://honvedelem.hu/kiadvany/seregszemle_2012_2 linkről.

² Az oktatás megkezdésének a pontos időpontja nem olvasható ki egyetlen okmányból sem. Közelítő támpontot ad a Veszprémi Hírlap október 26-i [vasárnap] száma, amiben olvasható: „Különböző társadalmi osztályokból nagy számban jelentkeztek tanulók, s az előkészítő munkálatok befejezésével jövő héten már meg is akarja kezdeni az igazgató az előadásokat. Vasek [Ottó alezredes] igazgató nagyon meg van elégedve az iskola helyével s igen megfelelőnek tartja a kijelölt célra.” *Veszprémi Hírlap*, 1924. 10. 26. Új iskola Veszprémben 3. Jelen napló köz-lésével emlékezünk meg a Veszprém-Jutasi Altisztképző Intézet alapításának 95. éves évfordu-lójára.

adományozta az altisztképző csapatászlaját, melyet 1926-ban dr. Rott Nándor megyéspüspök szentelt fel.

A jutasi altisztek – kikerülve a csapatokhoz – olyan katonai stílust teremtettek és képviseltek, amely méltán tette európai hírűvé az altisztképzőben folyó kiképzést és nevelést.

Hamis a róluk terjesztett durvaság, nemtörődömség és a beosztottjaik megalázása.³ Méltatlanul kapták a „durva”, a „bakafaló” jelzőket, váltak a kabarétréfák állandó szereplőivé. Természetesen, mint minden nagyobb közösségben, itt is voltak kivételek, de éppen a bajtársiasság és a beosztottjaikkal való sorsközösség vállalása volt a jellemzőjük. Igaz, keményen megkövetelték a rend és a fegyelem betartását, de ez sokszor életet is mentett a különböző hadszíntereken.

A csapatokhoz kikerült altisztek büszkeséggel és nosztalgiával gondoltak a Veszprémben töltött évekre, az altisztképző ugyanakkor emlékművet állított a harcsteren elesett volt növendékei emlékére. Ezt az emlékművet 1942 októberében építették fel, majd – sajnos egyre többet – sorra vették fel az elesettek neveit. Létezéséről eddig csak egy fénykép tanúskodik, helyét, az emlékművön megörökítették neveit eltörölte az idő és a gyarló emberi kéz.

Jutason valóban roppant kemény képzés, férfivá való nevelés folyt, amely az iskola elvégzése után az egyszerű embernek is módot nyújtott a felemelkedésre. Már a 30-as években is felülmúlta az azonos szinten lévők jövedelmét. Jelentős volt a lakbér-hozzájárulás, illetve az áthelyezéseknél – a gyakori díszlokációk miatt – költözködési segély. Ingyenes volt a fogorvosi, orvosi és a kórházi ellátás, egész évben rendelkezésre állt a hévizi, balatonfüredi, balatonaligai üdülő, ahol minimális térítés ellenében üdülhettek családjukkal. Az anyagi juttatások mindig biztosították a megfelelő életszínvonalat, hiszen a honvédség vezetése szem előtt tartotta az úgynevezett „egykeresős” családmódellet. A tiszthelyettesek a hadseregen belül az államhatalom reprezentánsai voltak. Ezzel lehet magyarázni, hogy házasságkötés előtt nősülési engedélyt kellett kérniük, hiszen az altiszt nem nősülhetett rangon alul, vagy kétes egzisztenciájú hölgygel. *„A társadalom is nagy tisztelettel tekintett az altisztre, hiszen a tábori barna zubbonynak, az ezüst csillagoknak, kardbojtnak tekintélyét semmiféle civil nem tudta pótolni. És mindezért a nemzet, a jutasi honvéd altiszt jelöltől semmi mást nem kívánt, csak azt, hogy a rá váró feladatot, hivatásszeretettel és híven teljesítse, amely abban áll, hogy mint altiszt és oktató, a hazának és a honvédségnek kötelességtudó, harcrakész, megbízható és vasfegyelmel rendelkező honvédek neveljen”*.⁴

³ Erről lásd: *Magyar Nyelvőr*, 2018. január–március. Balázs Géza: A jutasi őrmester. Hadtörténeti-etimológiai nyomozás. 98–100.

⁴ *Honvéd Altishti Folyóirat* 1940/1. szám. Almási Mihály: Jutas, 83–84..

Avatási ünnepség Jutason

A jutasi iskola képzését nagy jelentőségűnek minősítették, mert példamutató módon össze tudta kapcsolni a szakmai és általános műveltséget. A hallgatókban olyan személyiségjegyeket alakítottak ki, melyek életük végéig elkísérték őket, ami a hivatás alázatos szeretetében, a bajtársiasságban, a haza iránti hűségben, „az ezüst kardbojt becsületének” megvédésében nyilvánult meg.

A hitnek óriási szerepe volt a fiatal hallgatók nevelésében: hitgyen és bízson önmagában, bajtársaiban, előljáróiban, hivatásában. Ehhez pedig erős akarat szükséges. A jutasi iskolában a parancsnokoknak és oktatótiszteknek sikerült megvalósítani kemény, fegyelmezett és kitartó munkával, hogy az iskolából kikerülő altisztek mindazon szempontoknak megfeleljenek, amelyeket a csapatok követeltek tőlük.

Minden kis mozzanatában – szellemi, erkölcsi, nevelési, bátorsági, megjelenési, jellembeli és még sorolhatnám oldalakon keresztül, hogy mit kapott itt a katona, hogyan alakították ki benne az igazi altisztet, aki aztán visszakerülve a zászlóaljához, vagy századához –, tisztnek is becsületére váló haditudománynak volt a tudója. Mint azt Káplán György említette: „Amikor a Ludovikán végeztünk, azt mondta az egyik tanárunk: Önök megtanultak mindent, amit egy tisztnek tudnia kell. Kikerülve alakulatukhoz, és ha mégis akad valami, amit nem tudnak megoldani, keressenek meg egy Jutason végzett tiszthelyettest, mert ő mindent tud.”⁵

Földesi Ferenc

⁵ Káplán György személyes közlése a szerzőnek.

* * *

A háború szele egyre közelebb kísért. Néha riadók vannak, nagy tömeg Liberátor húz el a város felett. Bácska, Baja, Pécs a sláger, de mi sem bántjuk őket, ők se minket.

1943 július nagy részét a Palatinuson töltöm, bérletet is vettem, nagyokat úszom, s áztatom magamat a meleg medencében. [...] ⁶

Hogy a laktanyában mi volt, arra már nem emlékezem. Töröcsváry [János] ⁷ volt-e már ekkor újra a zlj. pk. [zászlóaljparancsnok], vagy még Atya szellemi béklyója alatt tevékenykedtünk, nem tudom. De nem is érdekelt.

Augusztusban újra jutasi áthelyezési hírek keringenek. Nem is foglalkozom vele, félek tőle, mint ördög a tömjénfüsttől. Érdeklődési köröm csak a szórakozás, délelőtti foglalkozásomról nem tudnék már beszámolni, valószínűleg eseménytelen kivonulások, kényszerkiképzés tengés-lengés, itt-ott egy szolgálat. Az érdeklődés délutánra szorítkozott. Mozi, fagyaltozás, Palatinus, „4 Szürke”, Törökbástyá, Bruckbauer, nagy vasárnapi séták a Hűvösvölgyben.

Egyes mozaikok: Mami állandó izgulásai az éjjeli vezetések miatt („Nem való!”). Palatinuson egy vasárnap délben nagy zápor. Autó nélkül voltam, [...] a szakadó esőben civilben, villamosoztam haza. Nálunk Klenhánné volt; villámgyorsan átöltöztem egyenruhába, kitoltam az autót és már gurultam is a frissen ázott utcákon, vidáman bűgött a Ford motor, sistergett a kerék a vizes aszfalton.

Káplán György hadnagy

⁶ A kézzel írt naplóban Káplán György feljegyezte a Ludovika Akadémián eltöltött időt, majd katonai szolgálatát az orosz fronton, Urivnál. Az itt közölt naplója nem csak a katonai pályafutásáról szól. Több esetben családi feljegyzések is bekerültek. Ezeket töröltem és [...] -el jelöltem. A katonai szakkifejezéseket az első előfordulási helyén, valamint ott, ahol fontos volt az értelmezése, [...] -ben feloldottam. A sok esetben rövidítetten megfogalmazott gondolatokat kiegészítettem és normalizáltam. Földesi F.

⁷ Töröcsváry János pc. ezredes (szül.: 1893. 11. 02.). A tisztekről közölt adatok forrása a tisztí rangsorolás. Lásd: <http://www.militaria.hu/rang/>

*Káplán György édesanyjával
a Tabánban*

Ilyen napokra a hadifogságból⁸ úgy tekintek vissza, olyan élesen látom, mintha tegnap lett volna.

Szeptemberben épp a zlj. pságon [zászlóalj-parancsnokságon] voltam, mikor csengett a telefon, a páncélos hdtpság-ról [hadtestparancsnokság] telefonált Koháry-Koritsánszky ezds. [ezredes],⁹ hogy Káplán hdgy. [hadnagy] Jutasra került. Épp én vagyok! – Örülsz? I-igen! – dadogtam és úgy éreztem magam, mint ártatlan ember a máglyán. Laktanyai működésemet a 0-ra redukáltam, s minden törekvésem arra irányult, hogy 15-én megkezdődő átköltözési szabadságomig mindent mielőbb átadjak Várkonyi Olivérnek.¹⁰

Bíró Gézától¹¹ kapok egyet, s mást az autómhoz, főleg a 40 l benzin tesz boldoggá és – várom a szabadságot és az átköltözést. Büszke vagyok, hogy olyan helyre kerülök, amelyik mindenki

szerint kitüntetés. Félek, hogy esetleg nem tudom megállni a helyemet, mert hallom a nagy követelményeket. Kíváncsi vagyok új helyzetemre, lakásomra, társadalmi életre stb-re. Fáj itt hagyni szüleimet, Pestet, [...] várom is, meg nem is, de majd csak lesz valahogy.

Kb. 10 nappal október 1. előtt Polskyval (Morvayval és Vendéggel) megyek le Jutasra jelentkezni. Először bemegyek a városba, Hajni édesanyjának¹² adom át a megbízatásokat, utána fordítom rá a Polsky lehetetlenül kicsi kormánykerekét a jutasi műútra. Ez az út, mint I. rendű út élt képzeletemben, de olyan volt későbbi hasonlatom szerint, mint egy lefektetett bordásfal.

Először a páncélos századot keresem. Meglep a feszesség, a tisztaság, a jutasi szellem falszerűsége, mely minden idegent mellbe vág. Régi ismerősök, Penyigey¹³ nagyon kedves, Esztelneki Béla¹⁴ nagyképű („fiam”). Meglep nagy szabadságuk (vadászat, betegjelentés stb.)

⁸ A második naplója a hadifogságban töltött időről szól.

⁹ Helyesen: Koritsánszky-Koháry Endre pc. ezredes (szül.: 1891. 06. 18.)

¹⁰ Várkonyi Olivér pc. hadnagy (szül.: 1921. 08. 13.)

¹¹ Bíró Géza gk. főhadnagy (szül.: 1910. 12. 15.)

¹² A személyeket nem tudtam beazonosítani. (Földesi F.)

¹³ Penyigey József pc. százados (szül.: 1910. 03. 21.)

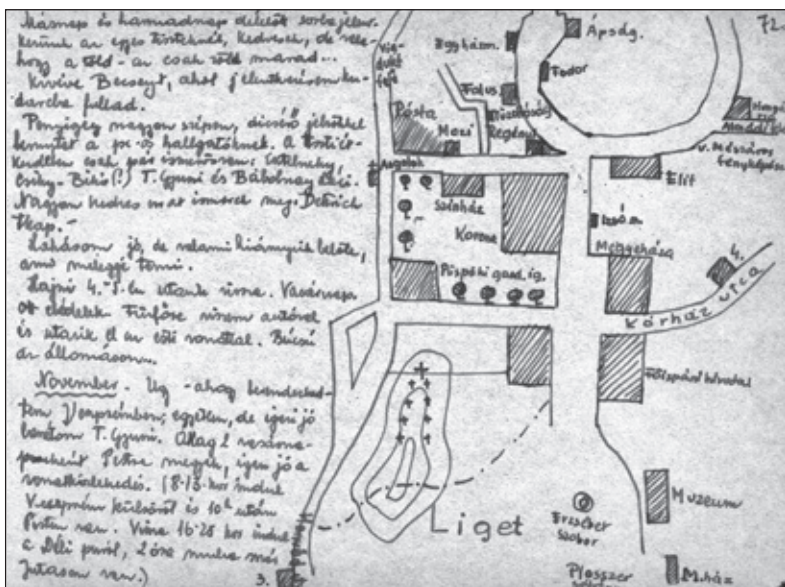
¹⁴ Esztelneki Béla pc. százados (szül.: 1918. 02. 21.)

Illy József őrnagy, a gyorsosztály parancsnoka

Jelentkezem Illy [József]¹⁵ őrnagynál és a kihallgatás Markóczyánál.¹⁶ Dobogó szívvel állok elébe, szolgálati hangon, de barátságosan fogad. Szerencsém van. Kruchina szds.¹⁷ [százados] lakását sikerült lekötnöm, Léhmanéknál a Kórház utcában.¹⁸ Utána Takáchékhoz ugrom még be, T[akách]. papa nagyon kedves, alig tudok $\frac{3}{4}$ óra múlva elköszönni, akarnak ebédre is tartani. Az utat hazafelé [Budapestre] egy részben teszem meg, a Polsky jól dolgozik, a ház előtt vár Ech Béla a Forddal, fürdő, öltözés és vittem H[ajni]-nak a hazait.

Laktanyában mindent átadok és utolsó nap még Büntetési jkv-et [jegyzőkönyveket] írok Töröcsvárynak,

Káplán György rajza a veszprémi belvárosról.

A 4. számmal jelzett épület volt a lakása.

¹⁵ Illy József gk. őrnagy (szül.: 1905. 03. 15.).

¹⁶ Markóczy János altábornagy (1890. 03. 17. – Zürich, 1956. 05. 16). Az intézet parancsnoka 1940. augusztus 01. – 1944. március 01. között.

¹⁷ báró schwanbergi Kruchina Béla százados (szül.: 1908. 02. 28.)

¹⁸ Az épület ma is áll, a Kórház utca 2. szám.

amit Koós¹⁹ nem csinált meg annakidején. Albérletbe adtam ki egy karnak [karpaszományosnak],²⁰ Várkonyi Olivér²¹ mindent átvett és furcsa érzésekkel áthatva búcsúztam el az 51-esektől.²²

*Markóczy János
vezérőrnagy,
iskolaparancsnok*

Október elsején hajnalban indultam le egy Klöchnerrel,²³ mely a holmimat szállította – rádió, vill[amos]. gramofon, sok könyv, ládák, írógép, ágynemű stb. – és kocsimmal Veszprémbe. A Maros utcában felvettem Hajnit, őt meglepetésnek vittem le a szüleihez. Jó út után kora de. futottam be a városba. H[ajni]. leadása után újra jelentkeztem M[arkóczy]-nál, ki úgy látszik nem emlékezett múltkori jelentkezésemre, mert ugyanazon szavakkal fogadott, mint egy héttel ezelőtt.

Délben kiszaladtam a Kórház utcába, ott a Klöchnerből kirakodtam és fájó szívvel indítottam útba, haza. Berendezkedés után légiriadó volt, de gépeket nem láttam.

A kik[épzési]. tapasztalatokat, Markóczy észrevételeit olvastam, átvittem H[ajni]-hoz is a rajzokat betekintésre. Sokat nevettünk M[arkóczy]. nyílt stílusán. (Gatyábarázás, stb.) Du. tisztgyűlés volt, M[arkóczy]. üdvözl, Horváth Bandi szds [százados]. belemorog M[arkóczy]. beszédébe. Kirúgja a teremből. Este az Elitben vajas kenyeret ettem, T[akách]-ék sokat nevettek sápadtságomon. Este befutott T[akách] Gyuszi²⁴ is, ő is idekerült.

Másnap és harmadnap délelőtt sorba jelentkezőnk az egyes tiszteknél, kedvesek, de valahogy a zöld – az csak zöld marad. Kivéve Becseyt,²⁵ ahol jelentkezésem kudarcba fullad. Penyigey nagyon szépen, dicsérő jelzőkkel bemutat a pc-os [páncélos] hallgatóknak. A tiszt

Becsey Dezső alezredes

¹⁹ Koós Roland pc. százados (szül.: 1911. 07. 09.)

²⁰ Aki érettségije vagy azzal egyenértékű iskolai végzettsége alapján tényleges katonai szolgálata alatt tartalékos tiszti kiképzésben részesült, és megkülönböztetésül karpaszományt viselt.

²¹ Várkonyi Olivér pc. hadnagy (szül.: 1921. 08. 13)

²² M. kir. 51. honvéd páncélvadász zászlóalj.

²³ Kb. 3-3,5 tonnás teherbírású diesel Klöcknerek nagyon megbízható tehergépkocsik voltak.

²⁴ Takách Gyula (szül.: 1916. 07. 03.).

²⁵ Becsey Dezső ezredes (szül.: 1899. 03. 23.)

étkezdében csak pár ismerőseim: Esztelneki, Csiky-Bibó (!) T[akách]. Gyszi és Bábolnay Laci.²⁶ [...]

November

Úgy-ahogy berendezkedtem Veszprémben, egyetlen, de igazi jó barátom T[akách]. Gyszi. Átlag 2 vasárnaponként Pestre megyek, igen jó a vonatközlekedés. (8.13-kor indulunk Veszprém külsőről és 10 óra után Pesten van. Vissza 16.28 kor indul a Déli pu-ról, 2 óra múlva már Jutason van.)

Penyigey nagyon meg van velem elégedve, a mélyponton lévő Nimród kiképzést napok alatt felemelem. Tereptant, hadseregszervezést és műszaki ismeretet tanítok a huszároknál. Utóbbi órák hétfőn van, ettől félek a legjobban. T[akách]. Gyszi segít a gyakorlójegyek elkészítésénél. P[enyigey]. még előttem is dicsér másoknak, T[akách]. Gyszinak a Koronában. A számárlegelőre²⁷ járunk ki foglalkozni. Aránybecslés, tűzparancsadás, helyesbítések sulykolása; vonásszámítás, vezetés rádión, tárcsajelek. Egyszerű dolgok, de sulykolva csinálom és ez hat.

Szolgálatban van egy kellemetlenségem M[arkóczy]-vel, elkésve viszem le a századot csuklóra. Igaz, hogy Segesdi – napostiszt – hibája, de engem rendelt kihallg[atás]-ra érte.

Halottak napján Pesten. Megkapom az 51-től a nagysport-érmet,²⁸ büszkén hordom.

Jutason megkezdjük Gyszival a viziteket. Szörnyű unalmasak. Először a táborban, Markóczyéknál, Hárskutyéknál,²⁹ Lindenmayeréknél³⁰ és még több családnál. A 10 percet nem lehet betartani, a sok konyak totál a fejünkbe száll és marhaságot beszélünk.

Gyszi nősülni akar, igyekezem lebeszélni róla. Majdnem minden vasárnap náluk ebédelek, igen jól érzem magamat náluk, pótolja a hiányzó családot. Kocsimat is garázsukban tartom, hogy a meredek kijáraton hideg motorral is ki tudjak jönni, csigaberendezést építek és azzal húzzuk ki reggelente, T-ék nagy derűtsége mellett. Sokat lovagolunk, Hubertus vadászlovaglás fejezi be a novembert, táncos mulatsággal, de 10^h tájban meglógtam.

²⁶ Bábolnay László főhadnagy (szül.: 1919. 10. 12.)

²⁷ Számárlegelő: A Benedekhegytől északra, a Temetőhegy (Dózsaváros) felső része, amely lapos, tágas, terjedelmes dolomitplató. A veszprémiek Jutasi nagymező, Jutasi legelő, vagy Számárlegelő néven ismerik.

²⁸ Nagysport érem szabatos megnevezése: Nagy honvéd sportügyességi jelvény. A honvéd sportügyességi jelvényekről: Sallay Gergely Pál: *Seregszemle fémbe, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényei 1938-1945*. Monarchia Kiadó, Budapest, 2009. 117–127.

²⁹ Hárskuty Lajos őrnagy (szül.: 1901. 06. 10.)

³⁰ Lindenmayer Sándor százados (szül.: 1909. 09. 22.).

Szombaton reggel csak 1 órá van, $\frac{1}{2}$ 8-tól $\frac{1}{4}$ 9-ig, az utolsó 10 percet elsikkasztom, és kp-ral [kerékpárral] rohanok ki a vasútra. [...] Így megy ez jó párszor, de az egyformaság nem unalmas, alig várom a legközelebbi alkalmat, hogy Pestre mehessek.

December

Közeledik az év végi zárlat, minősíteni kell, sok az írásbeli munka, pláne egyik feledékenységemért P[enyigey]. plusz munkát ad. Elvégeztettem a hallgatókkal, én pedig Pestre megyek. Rangsor megállapítás az étkezdében.

Főtiszthelyettesi³¹ vizsga. A hallgatók búcsúja után (a huszárhallgatók voltak nagyon kedvesek), bár nekem nem sok feladatom volt, de nem mehettem el szabadságra F[őtiszthelyettesi]. vizsga miatt. M[arkóczy]. mintaszerűen rendeztette meg. Ekkor láttam először a csapatfogások bemutatását. Ez is befejeződik egy unalmas bankettel és Veszprémtől búcsút véve, rettenetes nagy ködben vágtam neki kocsimmal Pestnek. [Székes]Fehérvárig még rendben ment az út, de onnan kezdve besötétedett és olyan köd volt, hogy $\frac{1}{2}$ méterre sem lehetett látni. Ködlámpám, ablakmelegítőm nem volt, vakon tapogatóztam az úton. Este hét óra után a Pestre vezető úton letértem Budafok felé, és a Gyufagyár előtt leállt gyújtászavar miatt a kocsim. A tőkötétben nem tudtam elhárítani a bajt, ott hagytam a kocsit és többszöri eltévedés után villamossal és gyalog hazakeveredtem. Mamiék izalmát már előre el tudtam képzelni, mikor kora délután helyett $\frac{1}{2}$ 11 tájban futottam be. [...]

Másnap kimentem a laktanyába, szerencsémre egy tgh [tehergépkocsi]. ment arrafelé lőszerért, azzal kimentem egy gk. [gépkocsi] műszaki³² thts-sel [tiszthelyetessel] és rövid úton elhárítottuk a hibát. (Kábelszakadás.) Vettem egy ködlámpát és egy ablakmelegítőt hasonló kellemetlenségek elkerülése végett.

1943. Karácsony.

Utolsó boldog pesti karácsonyom. Épp úgy zajlott le, mint ha kisdíák lettem volna. [...] karácsony Nagymaminál: pici csámpás fa, sok rózsaszínű papír, Gézáék ajándékai, – utána fel hozzánk, Peti [a család kutyája] izgatottan, csillogó szemekkel nézi a fát, boldogan örül kis porolójának, huncutkodva ugrál, mikor megcsapkodják kicsit vele, szeme ígéri, hogy jó lesz.

Ünnepek alatt szabvány vizitek, azután Hajni is visszajön V[eszprém]-ből, Szilveszter délutánján nála vagyok, utána autóval haza, s otthon szilveszterezünk épp olyanfajtan, ahogy 23 év óta mindig. Ha akkor sejtettük volna, hogy mi lesz egy év múlva!

³¹ 1943-ben hozzák létre az alantostisztek háborús veszteségeinek pótlására, elvileg tisztí jogállású kategória volt. A tanfolyam sikeres elvégzését követően az alábbi rendfokozatok lettek elérhetők: 1. zászlóshelyettes; 2. hadnagyhelyettes; 3. főhadnagyhelyettes.

³² Olyan altiszt, aki a gépkocsik műszaki ügyeit intézte, de ő nem gépkocsizott.

Ki tudja, mit hoz az újesztendő? 1944.

A vártnál sokkal rosszabbat hozott ...

Január 1-i reggel fhdgy [főhadnagy] lettem, büszkén varrattam fel a r[end]fokozati jelzéseket [...].

Szabadságom lejártával átköltöztünk a pc-os [páncélos] barakkba, sokkal hidegebb, mint a régi körlet, de kiesik a forgalomból. P[enyigey]. sokat kellemetlenkedik, sokkal morózusabb, mint eddig. Az új hallgatók kiképzése gőzerővel folyik, jutasi bunkók, csapat is mesterfogások körül repked minden.

Elkap a haditudósító láz. Darvas Jóskával³³ levelezek több ízben, azt is megtudom, hogy Csikós ezds.³⁴ [ezredes] levelet írt M[arkóczy]-nek ügyemben. A sok munka, de főleg P[enyigey]. magatartása letört, bejelentettem ezt P[enyigey]-nek, elővezet díszben Bitaihoz.³⁵

Felszabadító gyakorlatot tervezek, de egyelőre elmarad. Újra tereptant tanítok, de most kat. ügy [katonai ügyvitel] irányt heti 3 órában a műszakiaknak és számtant a pc. [páncélos] óránál. Penyigey élvezi a számtanóráimat, én nem a „csapatfogásokat” gyúrom. (Helytelen-helyes tisztilegény, öltözködés, oktatás – Mit nevelünk? – Sorakozó – Hazám, stb.) Gerencsér levele alapján megismerem Előd Pistát.³⁶ Nagyon szimpatikus, jellemtáblázatai alapján jellemez.

Február

Zenekari estet rendez Markóczy. A tisztí étkezde nagy termében Babics kanonok³⁷ zenekara játszik, kat[olikus]. lányok konferálnak. Itt ismertem meg a klérust, Révai Jóskát.³⁸ Ez volt első cikkem tárgya: „Híd épült Jutason.”³⁹ Sikere volt.

³³ Darvas József (Orosháza, 1912. 02. 10. – Budapest, 1973. 12. 03.): író, újságíró, politikus, országgyűlési képviselő (1945–1973).

³⁴ Csikós Jenő ezredes (szül.: 1897. 10. 12.)

³⁵ Bitai István százados (szül.: 1897. 10. 29.)

³⁶ Előd István (Nagykanizs, 1912. 04. 17. – Budapest, 1990. 08. 16.) piarista tanár. A budapesti tudományegyetemen hittanári oklevelet szerzett, majd 1940–1946 között Veszprémben a piarista gimnáziumban tanított. Írásai jelentek meg a Vigiliában és a Veszprémi Hírlapban. Forrás: Veszprém Megyei életrajzi lexikon. Lásd még: LÉH István–KOLTAI András: A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997 – Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666–1997. Magyar Piarista Tartományfőnökség – Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség, Budapest, 1998..

³⁷ Babics Endre (Lovászpátona, 1894. 07. 26. – Kaposvár, 1955. 06. 26.) kanonok. Esztergomban szentelték pappá 1917. 05. 13-án. Balatonfüreden plébános 1928. május 1-től, 1932-től kerületi esperes és püspöki biztos. 1943. február 11-től Veszprémben kanonokplébános. 1947-től a kaposvári Nagyboldogasszony plébánián címzetes apát. Forrás: PFEIFFER 1987. 70–71.

³⁸ Révai József (Devecser, 1917. 06. 06. – Kaposvár, 1993. 10. 05.) plébános, esperes, a Veszprémi Hírlap főszerkesztője. Bécsben, 1941-ben szentelték pappá, majd Káptalantótiában, Balatonfüreden káplán és hitoktató. 1942 után alkántor Veszprémben, a Veszprémi Hírlap főszerkesztője, majd 1943-tól az Egyházmegyei Nyomda és Könyvkereskedés igazgatója. 1979-

Felszabadító gyak[orlat]. Nagyvázsonyban. Minden raj ő[nálló], feladatot kapott, kisebb harccselekményt hajtott végre. Gyülekező [Nagy]Vázsonyban volt, itt szállásoltunk el Penyigeyvel. Másnap elment vadászni, egyedül maradtam a századdal. Fáztam és éhes voltam egész nap, alig vártam, hogy hazaérkezsem. Összevásároltam tojást stb.-t és felvittem Pestre. Nagy hófúvás volt Hajmáskér környékén, alig bírtam keresztülvergődni Horváth Bandival.

Vadászvacsora Jutason. Nagy előkészítéssel szervezték meg. Vacsora előtt jelentek meg T[akách]-ék, H[ajni]-is. Furcsa volt őt látni a tisztí étkezdében. Pörkölt vacsora volt, sok bor, utána tánc. Itt táncoltam először H-val – és valószínűleg utoljára. T-ék unják, T. papa fáradt, hazaviszem őket autójukkal és visszamentem, H[ajni]-t és Gy[uszi]-t csak hajnalban vittem haza. Jó volt vezetni a remekül karbantartott Opelt. Másnap vasárnap volt és szolgálatban voltam, mint városrendészeti tiszt. Örült havazás volt, a Hungáriában söröztünk H-ékkel. Igen kellemetlen volt Krudy⁴⁰ részegen.

Itt valahogy másodsorban voltam már, Hanthy, vagy hogy hívják – huszárszázados érdekelte H-t. [...]

Jutason új társunk van: Chapó Gyuszi.⁴¹ Sajnos valami fertőzése volt és kb. 9 hónapig hiányzott, kórházban és szabadságon volt.

Előd Pistánál igyekszem unalomszagú életemet változatossá tenni, ezenkívül egyre több cikkem jelenik meg a V. H[*Veszprémi Hírlap*]-ban.

Március. 19-én, szombatról vasárnapra isk. ügy. ti. [iskola ügyeletes tiszt] voltam. Farkas Miklósnál⁴² voltam du. a gh-ban [gazdasági hivatal], nagyokat ettem, leellenőriztem a kiírt vizsgálatokat, s 10-kor lefeküdtem aludni, előzőleg levelet írtam, Előd Pistával beszéltem telefonon. Alig alszom el, cseng a telefon kicsoszogok az őrszobába, M. alez. a fegyvergyár⁴³ katonai pk-a [parancsnok] telefonálja, németül mondja: A n[émet]. csapatok ma éjjel átlépték a határt, több helyen fegyveres összetűzésre került sor, a csapatokat lefegyverezik ... Mit tegyen? Valószínűleg fel akarta robbantani a gyárat. M[arkóczy]-nek jelentettem. Mit tagadjam, a torkomban dobogott a szívem, mikor kora hajnalban becsengettem a lakásába.

Nagy rendetlenségben aludt, tudomásul vette: Várjunk.

től Marcaliban plébános, 1982-től címzetes prépost. Forrás: VMÉL valamint PFEIFFER 1987. 875-876.

³⁹ *Veszprémi Hírlap*, 1944. 03. 12. Híd épül Jutason. 3.

⁴⁰ Krudy Géza százados (szül.: 1900. 03. 20.)

⁴¹ Chapó Gyula pc. főhadnagy (szül.: 1919. 07. 24.)

⁴² Farkas Miklós hadnagy (szül.: 1916. 12. 02.)

⁴³ A budapesti Danuvia Fegyver- és Lőszergyár Rt-hez tartozó és 1940-re felépült veszprémi Magyar Lőszerművek a Csopakra menő út mellett. 1968-tól a székesfehérvári Videoton gyáregysége. Forrás: VARGA 2009.

Olyan mozgás indult meg, hogy hajnalig befellegzett az alvásnak. Telefonok, távmondatok jöttek mentek. – Minden súrlódást el kell kerülni! – Elő kell segíteni a németeket! – Ahol a fegyverletételt követeleik, eleget kell tenni! – Nem követelhetik a fegyverek átadását!

De. izgatott, gyors mise, utána tisztigyűlés. M[arkóczy]. ismerteti a beérkezett jelentéseket, együtt-tartást rendelt el, egyben a lakosság megnyugtatóására bevezényelte a hallgatói századokat. Pcosok, [páncélosok] kp-sok, [karpaszományosok] gk-sok [gépkocsizók], huszárok, gyalog díszszázadok teljes menetöltözetben, kürtökkel vonulgattak a veszprémi utcákon. Mivel M[arkóczy]. az ellenkezőjét érte el, a V[eszprémi]-ek megrémültek a nagy csapatmozgástól, a németek meg nem mertek tovább jönni, azt gondolták ellenük készül valami.

Délután jelenik meg az első csapat. Pc-osok,[páncélosok] gk. gyság [gépkocsizó gyalogság], rengeteg kétlaki kocsi. Pestet ejtőernyősök szállták meg... Egy nap alatt befejeződött a megszállás, a rádió nem mondott be semmit... Egy nap alatt mindent megszálltak. Állítólag Kállay ki akart ugrani, s a németek egy nappal előzték meg az angol-orosz eje-ke-t.[ejtőernyősöket] Kár!

Jutason együtt-tartás. Egy tisztnek a körletben kell aludnia. Megindul a zsidók összegyűjtése. Zsidó vagyont, üzleteket lefoglalják. Táblák jelennek meg: ZSIDÓ ÜZLET. Jutason a magyar őrség mellett német is áll.

M[arkóczy], ennek ellenére felavatja az átre Restaurált ép.[állomásparancsnokság] épületét.⁴⁴ Óriási díszelgést rendez, német pc-osok is elvonulnak. Ap. [állomásparancsnok] ügy. ti. [ügyeletes tiszt] voltam, az ablakból néztem a felvonulást. Megírtam a V. H-ban,⁴⁵ Révai Jóska 100 P. tiszteletdíját utal ki havonta.

A németeknek imponál M[arkóczy], éjjelizenét adnak tiszteletére. Veszprémben alig lehet mozogni a sok némettől, atrocitások napirenden vannak, éttermekben alig lehet enni kapni, annyi német étkezik ott.

Gyakran adunk szolgálatot az ápságon. [állomásparancsnokság] Jó koszt van a ti-i [tiszt]i étkezdében. Légitámadások állandóan szaporodnak, sőt Pest is erős légitámadást kap, aggodalommal hallom a híreket. Posta nekem jön, telefonálni csak éjjel tudok, katonai vonalon. Megkönnyebbülve hallom, hogy nincs otthon semmi baj. [...]

Bejön a sárga csillag. Meglepve látjuk, milyen sok a zsidó Veszprémben. Még zsidó lakást is akarok bérelni Schmilovitsnál, de szerencsére nem lesz belőle semmi.

Kezdem szeretni Jutast. P[enygey]. is nyugton van, teljes önállósággal tanítok.

⁴⁴ Az állomásparancsnokság a mai Gizella tér 6. szám alatti épületben volt, később a Veszprém Járási Kiegészítő Parancsnokság elhelyezési körlete. Ma antikvárrium, lakások találhatók benne.

⁴⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1944. 04. 05. Veszprém helyőrsége elbúcsúzott tábornokától. 1–2.

Diszszázad az állomásparancsnokság avatásán

T[akách]. Gysuzi elkeseredett, szakított Máriával. Bánatunkban sokat járunk mozi-ba, néha az Elitbe újságot olvasni.

Halvax Vince lesz a ti.-i étkezde gondnoka, nagyon javul a koszt, nagy olvasásokat rendeznek ebéd után.

Az Egyházmegyei előtt ismerem meg a V[eszprémi]-i Futura bizományos rokonát, Verdőssy Flórit, helyes kislány, sógorával dr. Varga Gyurival nagyon jóba leszek, csak családját nem szeretem, pedig nagyon barátságosak.

Április.

Várakozásunk és az események ellenére megkapjuk a húsvéti szabadságot. Pesten töltöm, s előáll az a furcsa eset, hogy H[ajni]. V[eszprém]-ben van szabadságon, én meg Pesten. Csendben töltöm a szabadságot, Petivel [a kutya] nagyot sétálok a ligetben. Riadók száma szaporodik, néha még Papi kelt fel éjjel riadtan, de bombázás nem igen van a mi környékünkön.

Mikor a bombázások nagyon elszaporodtak Varga Gabival⁴⁶ lementünk Almádiba, szobát nézni. A családi panzióban vettem ki pár napra egy szép szobát. Autóval hoztam le Mamit és Nagymamit. Fehérvárnál defekt (porlasztó hamislevégő) tiszti étkezdében ebédelnek a külön szobában, utána temetésre vagyok kirendel-

⁴⁶ Varga Gábor katolikus tábori lelkész (szül.: 1911. 05. 15.).

ve és este viszem le őket Almádiba. Sajnos idő rossz, de azért aránylag jól érzik magukat, minden du. meglátogatom őket. Egyszer Flórit is leviszem, a cukrászdában találkozunk, Mamiéknak nagyon tetszik. Vasúttal mentek vissza Pestre. Sajnos Pesten egyre több a légitád[légitámadás]. (Iskola ledül, Városligeti géppuskázás, Lendvay-Bulyovszky utcai szőnyeg[bombázás].)

Újdörögre megyünk gyakorlatra. A hk. [harckocsi] lépcsőt én vezetem odafelé. Nagy porban érkezünk be, a leg.[legénység] egy majorban van elhelyezve. Bolyai Akadémia⁴⁷ bemutató lövészetén a Nimródok⁴⁸ is részt vesznek.

Befejezés: nagy díszbéd sátorban. P-vel Polskyn sietek előre, mert mozijegyem van. Alig ülök be otthon a fürdőkádba, mikor belép [-]: Egy Toldi⁴⁹ Márkónál elfordult, Palócz örm[ester]. meghalt, Czimerman súlyosan megsebesült. Este a fehérvári kórházban meghalt ő is. Tükön állva csináltuk a jegyzőkönyveket az irodában, alig vártuk már, hogy vége legyen, hiszen ½ 6 egyre jobban közeledett és még szó sem volt a végéről.

Czimerman temetésére én megyek egy O. D Roverrel és küldöttséggel. Túl korán érkezünk, de pár pohár karcostól nem menekszünk meg. Késő éjjel érkezem be V[eszprém]-be.

Markóczyt elhelyezik. Nagy húsvéti ünnepélyek, templomban, utána a tisztí eltekdében. Egész Jutas ott volt...

A jutasi fenyves erdő aljában... Becsey lett a pk.⁵⁰ Gyanakvás, ellenőrzés, stb. Undorító.

Nimródjaim lgv. [légvédelmi] tüzelőállásban vannak. Becsey rengeteg légo [légoltalmi] intézkedést hoz, egyik kellemetlenebb, mint a másik. Nimródjaim egy helyen feltépték a füvet, kihallgatásra rendelt. [...]

Május.

Megindul a Nimród lgv. [légvédelmi] szakkiképzés, közösen a lgv. tűzerekkel a Márkói úton végzünk iránybecslési, tűzvezetési gyakorlatokat. Újfajta helyesbítés: irányhelyesbítéssel. [IRÁNY KETTŐVEL KEVESEBB].

⁴⁷ Magyar Királyi Honvéd Bolyai János Műszaki Akadémia, a Magyar Honvédség műszaki tisztképző intézménye. A Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia néven 1939-től 1945-ig, korábban (1931–1939 között) Honvéd Ludovika Akadémia II. főcsoport néven szerepelt.

⁴⁸ A 40M Nimród a 38M Toldi I. harckocsi módosított alvázára épített 40 mm-es önjáró géppágyú. A módosított futómű 5 helyett 6 futógörgőt tartalmaz oldalanként. A Nimródot licenc alapján gyártották a Weiss Manfréd Művekben.

⁴⁹ A 42M Toldi, vagy Toldi II. egy magyar fejlesztésű könnyűharckocsi-típus. Általában felderítésre használták, mely célra kiválóan megfelelt, a páncélosok elleni harcban azonban nem jeleskedett.

⁵⁰ vitéz Markóczy János vezérőrnagy áthelyezése és Tóth Imre ezredes kinevezése közötti időszak alatt Becsey Dezső alezredes megbízott parancsnok vezette az iskolát..

Varga Gy-ékkel többször megyünk moziba, Hungáriában sörözünk.

Örményi Zoltán alezredes

Légiriadók szaporodnak, majdnem mindegyik délt az árokban töltjük a pc. [páncélos] körlet mögött; P[enyigey]. és Örményi alez.⁵¹ Több gépet lönek le Hajmáskér és Fűzfő felett.

Fertőszentmiklósi kihelyezés.

Kijön a rendelet a kihelyezésekre: a pc. szd. [páncélos század] zöme P[enyigey]. psága [parancsnoksága] alatt Vörösberénybe megy, a Nimródosok velem F[ertő]sztmiklóusra.

Autóval akarok menni, de P. szerint: együtt kell a csapattal! Megbeszélem a Veszprém külső állomásfőnökkel, kapok egy nagyobb (IH) és egy I. kocsit, erre teszem a 2 Nimródot és kocsimat, s egy szép du. [délután] berakodok hallgatóimmal: Bula Imre és Rábai István szkv-k [szakaszvezető] (vez. thts – vezénylő tiszthelyettes) András törm.[törzsőrmester]; Takács törm., Morek, Paksi, H. Tóth, Szabó János, Hankó, Fülöp, Kállai stb. szkv-vel és legényemmel: Bús Gézával elindulunk vasúti szállítással. Az álls. [állomás] főnök Merész Károly jóvoltából a nagy kocsit simán megkapom. Lőszerezem van baj, táviratozom a lőszerkiutalás végett.

Kb. 20 óráig utazunk Celldömölkön keresztül. Jó helyen szállásolunk el, a tüzerek szálláscsinálói már várnak, este befut a lgv [légvédelmi]. tüzér oszlopa is. Pk: Soós Gyula szds.⁵² Makay Sándor fhdgy, Deli Zoltán és Moser Lajos dr. fhdgy-ok. egy lgv. á-s és egy gá-s szakasz gk-kal [légvédelmi ágyús és egy gépágyús szakasz gépkocsikkal].

Nagyon kedvesek a házigazdáim, az egész falu nagyon barátságos, tiszta. Másnap berendezkedés, karbantartás, rektifikálás, stb. Milyen más a kik. [kiképzés] a tüzéreknél. Micsoda nagyképű és lógós!

Tiszti étkezdét állítunk fel a Hangyában. Soós Gyuszi bácsi sokat mérgeződik a poharak piszkossága miatt. [...]

Becseytől igazolót jelentést kapok a lőszerigénylő távira miatt...

Megkezdődnek a lövészetek, az új helyesbítést nehezen veszik át Nimródosaim. [...]

Hogy mi van a kiképzéssel? Csak tiszthelyetteseim kiválóságának köszönhető, hogy nem fullad botrányba; de ők úgy látszik megértőek, mert nincs semmi baj. Sőt!

⁵¹ Örményi Zoltán pc. őrnagy (szül.: 1899. 07. 23.).

⁵² Soós Gyula százados (szül.: 1908. 05. 14.)

Csomagolás, szalmazsák-tömés a kihelyezéskor

Sok rep. [repülő] felismerést, rádiókik-t [rádiókiképzés] csinálók, s egyre kevesbszer megyek ki a lőtérre. Egyik rádiókész-nél [rádiókészzenlét] nagyon kitűnik Rabai ötletes helyszíni közvetítése.

Jutason ezalatt főtiszthelyettesi vizsga van, s az angol-amerikai csapatok partra szállnak Nyugaton. Izgatottam hallgatjuk a Donausender híreit, a V-1 lövi Londont! [...]

Sok bombázás. Minden délben hosszú riadók. Berakodási tilalom. Lelovich Laci a helybeli leventetiszt. Utolsó nap. Búcsú a parktól, búcsú a templomtól... virágot teszünk a Mária szoborhoz... Nimródok beraknak a vagyonba, plébánostól is elbúcsúznak... házigazdától, s reggel nekivágunk az útnak. Útközben riadó. Marcaltőnél az út elárasztva.

[...] Nekihajtok az útnak, a Ford lecsúszik az árokba s elmerül... derékig ér a víz, rádióm, csomagok víz alatt. Előfogat húz ki, az ülésekből, ömlik a víz, Dühöngők, ... egy lovas kocsi elhúz a legközelebbi faluig, itt tépelődés félig, porlasztó, benzintartály tele vízzel, olajtartály szintén ... nincs egy csepp benzinem sem ... végre jön egy veszprémi Steyr 220-as és irtó ütemben behúz Pápára. Az eje [ejtőernyős] lakatanyában kocsimat kincstárinak jelentem be és kapok 20 l. benzint és olajat, szerezlőt. Kb. egy óra munka után nagy durrogás után beindul a motor! Megy. Próbálunk Pápán szobát s fürdőszobát kapni – nincs! Piszkosak, éhesek és halálosan fáradtak

vagyunk, viszont menni kell, mert a tüzérek már beérnek Hajmáskérre. Pápa után a Bakony lejtőin egy pihenőre megállunk. [...]

Pestről nyugtalanító hírek érkeznek, Városligetet megbombázzák. Mkp-vel [motorkerékpárral] Pestre indulok délben, beugrom Hajmáskérre. Kuplung beragad, Fehérvárnál hátsó kerék leenged, mkp-t ott hagyom egy házban, autóstoppal egy ronda lassú olasz tggk-val [tehergépkocsival] megyek fel Pestre. Taxi nincs. Város rondán néz ki. Otthon uzsonnát kapok, Petivel átgyalogolok a Rózsadombra, a Berkenye utcába Ariékhöz. Mamiék elég nyomorultan élnek ott, habár ők azt mondják, hogy jól érzik magukat. $\frac{3}{4}$ 11-es vonattal indulok haza. Fehérvárnál egy honvéd segítségével betolom a gépet az állomásig, s a hajnali vonattal futok be halálos fáradtan Veszprém külsőre.

Penyigey „elnéző” és hazaenged. Nagyot fürdöm és alszom ... s bombázásra ébredek. A reptér kapott „szőnyeget”,⁵³ rengeteg sebesült... Nagy begyulladás Jutason. Új légó szabályok.

Leállítják az autómát, nagy leolajozás és rozsdamentesítés után sikerült kiszáritani és a keresztes garázsban elhelyezni, felbakolni.

Megjön Tóth Imre ezds.⁵⁴

Tóth Imre ezredes

A pc. szd [század] P[enyigey]. psága [parancsnoksága] alatt Esztergomba ment lőgyakorlatra, de egyik átmenetelemtkor le volt zárva a lőtér, másodszor meg bomba esett az E-1-mellé.

Géza is Hajmáskéren van az 1. tü. e-nél [tüzérezrednél], sokszor felkeresem [...] Hallgatók ezalatt zömmel „önművelést” végeznek, az évi anyagot ismételik át, saját előadásukban.

Várpalotai szemlegyakorlatra megyek le a Nimródokkal, kürttel, zárt rendben Buba lövöldöz párat az aksi [akadémikusi] zárógyakorlaton, mi sokat írunk a thts-ek [tiszthelyettesek] lezárásán. Jó helyen laktam Várpalotán. Chapó Gyuszival az Erzsébetben vacsorázunk. Itt találkozom Röder Ivánnal,⁵⁵ Dechlevával.

⁵³ Július 8-án súlyos légitámadás érte a veszprémi repülőteret is, amely következtében a földi kiszolgáló személyzet és a repülőakadémia állományából 62-en veszítették életüket.

⁵⁴ vitéz Tóth Imre ezredes (Győmöre, 1889. 10. 19. – Győr, ?). Az intézet parancsnoka 1944. július 1. – 1945. április 23. között.

⁵⁵ Röder Iván (Kolozsvár, 1924. 05. 03. – Budapest, 1988. 06. 10.): gépészmérnök. 1944–46-ban katona volt. 1977-ben Eötvös Loránd-díjat kapott.

Augusztus

Elmennek a hallgatók.

A várpalotai gyakorlat után Becsey átadja a pságot Tóthnak, az első vélemények eltérőek róla. A beszédgye alapján kiváló katona, de a cselekedettyei szerint ...?

Nagy változások lesznek Jutason, a harctéren nem volt urakat sorban elhelyezik fronton levő csapatokhoz. Érezzük, hogy Jutas nem lesz többé. Könnyes szemmel búcsúzom el a pc-os hallgatóktól, különösen a Nimródosoktól. Sok nyugalmat köszönhetek nekik, de viszont ők is tanultak tőlem, az biztos!

A hallgatók elmentek, utána pár napig csend Jutason, legfeljebb Becsey esztelenkedik.

Szabadságot kapok pár napot, autóm leállítva alszik Keresztes Árpádék garázsában. (Isten veled, kis autóm.) Rózsi valami tüzerhadnagyba gabalyodott bele és elhízott. Hajnítól kaptam egy kedves levelet, mikor a Pippó esetet megírtam neki – egyedül voltam –, azaz nem: rendőrtiszt barátom bemutat Jánosi Marikának,⁵⁶ a Fő utcán, az emelkedőnél, az Ilivel. [...]

Móri János főhadnagy

Egyik este hallom Móri Jancsitól.⁵⁷ Azonnali bevonulás! Felhívom telefonon Jutast: be kell vonulnom! Búcsú Almáditól, a strandtól és az esti vonattal beutazom V-be. Tulajdonképpen nem volt érdemes, a kutya sem keresett, de amúgy is fel kellett jönnöm, mert Körös Vilmos⁵⁸ szds-sal és Dávid szkv-vel egy hétre Ürömbe vezényelték gk. vez. [gépkocsi vezetői] oktatási tanfolyamra a gk. tanezredhez.

Augusztus vége felé thts-i bizottsággal O. D. Rettel Pesten voltam a Ludovikán a főtiszthelyettesek avatóján. Ekkor éltem át először pesti bombázást. Mamiék Ariék pincéjében. Alvás Martonvásáron.

Ürömi vezénylés. IX., 1–9-ig kb. Szombaton mentem fel Pestre vonattal. A gyors már nem járt, déltől késő estig bumlizott a vonat Pestig. Délén alig kaptam taxit, rengeteget szenvedett a város a legutóbbi ottlétem óta. Mamiék Ariéknál, vagy otthon laknak. Vasárnap du. a Nyugatiból mentünk le vonattal Ürömbe. Leg[énységi]. elhelyezés, leg. koszt, de aki akar, Pesten lakhat.

⁵⁶ Jánosi Mária dr. Jánosi József vármegyei törvényszéki bíró lánya, Káplán György felesége.

⁵⁷ Móri János főhadnagy (szül.: 1918. 01. 21.). 2006. november 4-én a köztársasági elnök kinevezte dandártábornokká és tanácsadói minőségben segítette az újjáalakuló Magyar Honvédség altisztképzésének a megújítását.

⁵⁸ Körös Vilmos százados (szül.: 1914. 04. 06.).

Azonnal utazom vissza Mohoni Tibi gk-jával Pestre, s gyalog sétálok végig a városban. Másnap reggel kezdődött a kik[épzés]., Molnár ezds. szavaival, utána csoportokba osztva átvettük az egész anyagot 7 nap alatt. Lényeg a Jutason már régóta dívó futószalagrendszer. Minden csoport egy napig egy helyen. Ilyen rendszerrel tömegeket lehet rövid idő alatt kiképezni.

Minden nap délutánján lerohanunk a hegyről a Csillaghegyi állomásra és HÉV-vel utazunk haza. A délutánt legtöbbször otthon töltöm, könyveim között böngészve, Petivel játszva és főleg, sokat éve!

Éjjelente riadók vernek fel álmomból, Papi mindig lezavar az óvóhelyre, de csak távoli gépzúgást észlelünk, az izgalom ellenben annál nagyobb.

Reggel 7 h után indul a HÉV Csillaghegyre, 8-kor kezdődik az oktatás, minden nap jobban ellaposodva. Utolsó napokban már 1 óra tájban utazom haza s otthon ebédelek. Szombaton felvesszük a napidíjat, s gk-s öntudatunkban és sok nyomtatvánnyal meggazdagodva hagytuk el Ürömet. Utolsó nap még H-val beszélek telefonon és vasárnap indulunk vissza Veszprémbe.

Jutasra visszaérkezve nagy átszervezési irányzat van. Tóth általában minden régi jutasit elküld, alig maradunk páram régiek. Penyigey 1. sgt. [segédtszt] Chapó 2. sgt. lesz, Esztelnekit elhelyezik a Szt. László ho.-hoz [hadosztályhoz], Bozzay szds-t⁵⁹ is, hir. szd-a [híradó század] zömével. Lakását mindenesetre kibérelem.

Szeptember közepe táján a pság [parancsnokság] átköltözik az új épületbe és én átveszem a karh. pc. szd. pságot. [Karhatalmi páncélos századparancsnokság] kiváló embereim vannak: Szentesi Endre őrmester, Kocsor Endre szkv., Buba Imre szkv., Tehenes Mihály szkv., Szilágyi Imre őrm., Fülöp Sándor szkv., Sós tsz. [továbbszolgáló] szkv., Fekete tsz. szkv. Gk: Segesdi László őrm., Szabó István őrm., Fülöp Károly őrm., Pauer Gáspár őrm. Honvédek: Tóth örv [örvezető], Kovács, Mátyás, Szilágyi, Fülöp, Bús Géza stb.

Karhatalmi kik[épzés]. lenne elvileg, de Becsey vezeti, halott ügy. Reggelenként órás sorakozók, létszámmellenőrzés tiszti, legény[ségi] rendeletek, még a leg[énység]. is röhög.

Afférom Tóth-tal, mikor a hir. szd. [híradó század] tantermeit megnézi. Kovács Bódi⁶⁰ gyalogszázadot kap, átveszem a huszár századp[arancsnok]ságot, Simoni Kovács József törm, és három vezényelt thts. Terhelő lesz a lovam. Sőt pár nap múlva Demkó-Belánszky Tibor szds-t⁶¹ is elhelyezik, és a fog[atolt]. von[at]. og-ot

⁵⁹ Bozzay Ferenc százados (szül.: 1912. 03. 22.)

⁶⁰ Mádi Kovács Boldizsár százados (szül.: 1909. 10. 20.). Az iskola menekülése során Gross-Kirschbaumot ért nagy erejű szovjet harcokcsikötélék támadása során 1945. január 28-án – félve a szovjet fogságba eséstől - kiirtotta családját, majd magával is végzett.

⁶¹ Demkó-Belánszky Tibor százados (szül.: 1909. 11. 05.)

*Mádi Kovács Boldizsár
százados*

[osztag] is átveszem. Három alosztályom van már és a jóléti fa és szénügyeket is átveszem.

Munkám nem sok van, Kókai és Révész alaposan kordában tartja a fog. vonatot. Közös gyakorlatokat rendeznek. Hu. szd. [huszárszázad] nfgy. kik-e [nehézfegyver kiképzése]. Fog[at]. van, állandóan fát szállít.

Megalakul a kikfek [kiképző-felkészítő]. Pc-osaim a pc. romboló kik-ben vesznek részt.

Nimróddal és hk-val [harckocsi] Hajmáskérre megyek lövészetre, egy földről felszedett gránát felrobban, sok sebesült (vasgyűjtés!) kb. 2 hét múlva egy nehézpuskával lövi át a barakkot. Erre beszüntetem az éleslőszer használatát.

Pc. leg-et [legénységet] majdnem mindennap leviszem Almádiba, én is mindig ott vagyok.

Bevonulnak a karpok [karpaszományosok]. Általában lehetetlenül el vannak rontva. Tereptant tanítok.

Huszárjaimtól elbúcsúznak. A lovakat kik. fekhöz vezénylik. Tóth meg akarja fűrni, persze eredménytelenül. Pár lovat tartottunk csak vissza.

Soha sem lesz ennyi kiváló thts-em. A munkám elvileg rengeteg. Pc, és fog.von. pság. Fa és szénügyek, tereptan tanítás és filmtiszt vagyok. Mindezek ellenére van időm Almádiba lemenni, V-ben fagylaltozni, és a színház–mozi sajtójegyet állandóan kihasználni.

Kisboldogasszony napján a Rab Máriát⁶² Hász püspök⁶³ szenteli fel. Szép szer-tartás (újságcikk) utána ebéd! Micsoda ebéd! Félreálló hassal megyek el s Becseybe ütközöm mkp-val, de azért lemegyek Almádiba. Szeretek J[ános]. Máriával lenni, csak bosszant, hogy mindig rendetlen.

Polskyval rengeteget járok Almádiba, még ma is csodálkozom, hogy simán meg-úsztam.

Sokat lovagolok, néha Gyusziéknál vacsorázom, Izsó mamáéknál ebédelek, Koronában is étkezem s majdnem minden este: Színház. Elég jó társulat, sok kritikát írok.

Oroszok gyors ütemben törnek be Magyarországra. Már a Tiszántúl teljesen ele-

⁶² Rab Mária forrás és kegyhely az Altisztképző Intézet melletti kiserdőben található. A jutasi hallgatók fejlesztették és tartották rendben. Bővebben lásd: FÖLDESI 2010. 66–70.

⁶³ Hász István (Kisbér, 1884. 12. 22. – Einsiedeln, Svájc, 1973. 01. 28.). A honvédség táborig püspöke lett. 1944. 07. 11: lelkész altábornagy rangot kapott. A visszavonuló hadsereggel került Ausztriába, majd Svájcban telepedett le.

Rab Mária forrás

sett. Egy tégk-n [tehergépkocsin] meglátom Porpáczy Zolit⁶⁴ sebesülten, elhelyezem a kórházban s ellátom.

Kocsimat „kiürítés” ürügye alatt újra üzembe helyezem, szelepcsizsoláson átmenve igen jó most a kis öreg.

Faügyeket lassan teljesen átveszi Fülöp örv.

Pcgt.-val [páncélgépjármű] (Kocsor vezetésével) Mányon keresztül Pestre megyek. Szombat este érünk fel, otthon alszunk, Csaba a vasasnál áll, másnap – vasárnap – de. megy légiriadó 2X, a hozott csirkéket alig tudtam megenni. Visszafelé Zsámbékra benézek, ekkor voltam utoljára ott.

Október.

Tóth reggeli kihallgatásán kívül nem sok dolgom van, pc-sok karbantartanak, itt-ott fegyvertanoznak. Hetente egyszer nagy kivonulást rendeznek összes járműveinkkel, délutánonként nagy zártrend, este színházba mennek gyakran.

Oroszok előretörése katasztrofális lehet. Szóba kerül a németországi kitelepülés. [...]

Hangszórót szereltek fel a pc. körletben. Bús Gézát kiköttetem, mert elaludt, mint telepőr. MÉG MA IS BÁNOM.

⁶⁴ Porpáczy Zoltán pc. főhadnagy (szül.: 1920. 08. 11.).

Hatalmas légiriadók, néha egész nap. Autóm nagyon jó, lassacskán egész nyugodtan, szabadon járok vele, habár behívják a 3. hdt-hez [hadtest] Szombathelyre, de nem viszem el. (Rábába fordulás)

Hangulat teljesen letört. Veszprém már hetek óta tele van menekülttel. Bácskaiak. Rengeteg katona, részegek, fegyelmeztelenek. Csapatok jönnek, mennek. Enni alig lehet kapni az éttermekben. Riadóktól való félelem egyre fokozódik.

Színház, mozi ezek ellenére játszik és mindig tele van.

1945 [az év téves, a helyes: 1944.] október 15-e az a dátum, amelyik kétfelé osztja az életünket. Minden, ami előtte volt szép, derűs, gondtalan, ami utána jött sáros, piszkos, aggodalmas.

Délelőtt szolgálatban voltam. Vasárnap. Sorakozók, mise, lötyögés a pk-i épületben. Végre megjött a váltás, már feketenadrágba átöltöztem ebédünk. Becsey, Pásztor, Vargha Gabi és még pár úr. Jó ebéd volt, hirtelen torkomon akadt a falat: elhallgatott a rádió. Komoran a Szózatot kezdte játszani, s majd vészes hangon szólt meg a bemondó: MAGYARORSZÁG SORSÁRA DÖNTŐ JELENTŐSÉGŰ KÖZLEMÉNYT ADUNK! A Kormányzó belátva a további harc céltalanságát, a németek gyengeségét és árulásait ... a további felesleges vérontás elkerülése végett elhatározta, hogy Magyo. [Magyarország] hadereje leteszi a fegyvert és bízunk ellenségeink igazságosságában.

Dermedt csend ... azt hiszem kibuggyant egy csepp könnyem ... ennyi harc, áldozat most befejezést nyert. Komoran pergő indulók, majd újra a Kormányzói Szózat ... megint zene – gyászzenének is beillett – agonizálásunk kezdete ... harmadszor is hallottam a végzetes szavakat.

Együtt tartás. Autómmal rohanok haza. Léhmanéknál izgalom, Összecsomagolok futtában, beugrom Takáchékhoz. Sírnak. Varga Gyuriéknál is nagy izgalom ...

A pc-os század teljes menetképesen áll a riadó helyén, Ismertetem a leg-gel [legénység] a helyzetet, elcsuklik a hangom. Az ő arcukon is aggodalom. Hívatnak a pságra. Nem igaz az egész ... puccs volt, a harcot folytatjuk. Vágtázom vissza a leg-hez. Karhatalmi szakaszok most vonulnak ki a város felé.

Megszállják a Nemzeti Bankot, a gyárakat, raktárakat, légo. központot.

Este újra befutok [...] V[arga]. Gyuriékhoz, megkönnyebbülés náluk is. A rádió már német indulókat harsog. Bús Géza ijedtebb, mint valaha, hiszen puskával és kgr-tal [kézigránáttal] ül mellettem az autóban.

8 [óra] tájban a psági rádióban felcsendül a Szálasi szózat. Indulók. Rádióparancsok. Megkönnyebbülve fekszem le a pc. iroda kemény ágyára, a közvetlen veszély elmúlt.

Másnap már összejárom a várost, ismerősöket, talán csak a cirkáló járőrök árulják el, hogy történt valami és a folyton szóló rádiók.

Este már kilógok V. Gyuriékhoz és másnap, habár még együtt tartás volt, otthon

alszom. Az élet tovább folyik, színház játszik, mintha mi sem történt volna.... Az érvágás sikerült, a beteg még ideig-óráig él...

T. Dudinak lovagias ügye támad egy nyilas óriással, én képviselem lov. ügyét Miklóssy Sándorral.

Horthyt hol burkoltan, hogy nyíltan gazembernek nevezik, felesküszünk Szálásira, Hungarizmusra, eszmerendszerre, ez azonban nem gátolja meg az oroszokat előretörésükben, sem a légiriadók számát nem csökkentette. Sőt. Amerikai Liberátorok vadul bombázták Pestet, mélyrepülőök lőtték a vonatokat, országutakat. Rádióban nappal harsog az „Ébredj magyar”, programbeszéd, egyesek lelkesednek, sok a nyilaskeresztes zászló, karszalag, autó. Az ország megmaradt lakosságának zöme azt sem tudja mi fán terem a [horogkereszt] csak azt látták, hogy korlátlan lehetőségeket rejt magában, zsidó vagyon lefoglalásában, honvédségi raktárak lefoglalásában, stb. (színházban, Lovas úr) Leg-gel megnézetem az Ártatlanokat.

A Pest körüli orosz gyűrű állandóan szűkül. A Ludovikáig beszalad két T-34-es, ott lövik ki [öket].

Egyik szombaton már érettnek látom a helyzetet és egy O. D. Rexel és kocsimmal – teljesen feketén persze – felmegyek Pestre menázsiért. Az úton teljes anarchia, német csapatok vonulnak ide-oda, sajnos főleg Ny. felé, s kinézésük, felszerelésük nem sok jót árul el. Pesten persze riadó. Nagy zűr. Ott töltök pár percet Mamival a Berkenye utcában, mikor hatalmas detonáció. Felrobbant a Margit híd. Tiba is különböző rémhíreket hoz, Papi fáradt és idegkimerült.

Alig tudom őket rábeszélni, hogy minden elő van készítve, jöjjenek le V[eszprém]-be. Végre délután elhatározzák, Mami féle tervszerűtlen csomagolás elől átmenyegyek a Szinyei utcába, kb. 1-2 óráig tart, míg a zsúfolt hidakon átvergődöm. Sajnos Fülöp örv-nek és Szabónak nem tudok semmit enni adni, csak szalonnát és kevés kenyeret.

Petivel és Bélával megrakodva – szinte lépésben csoszogok át autómmal a F. J.⁶⁵ hídon.

Mamiék csak estére készülnek el összevissza csomagjaikkal, a Rex félig üres, amikor már félig sötétben indulunk meg V. felé. Életveszélyes menni a nagy katonai forgalom miatt, többszöri „hajsza” súrlódás után kb. este 10 tájban érkezünk meg Bozzai szds. lakásához. Kocsor szkv. és Bús Géza kitett magáért: Fűtött szoba, konyha, ágyak beállítva, úgy hogy az első benyomás is olyan jó a lakásról, hogy félelmem alaptalan volt, igen jól érzik Mamiék magukat, Peti teljesen otthonosan ugrik fel a karosszékre, forgolódik és elégedett nyögéssel alszik el. Mamiból kitör a nő, vacsorát rögtönöz, az első este már olyan kellemes, hogy boldog voltam felhőzásukért.

⁶⁵ Ferenc József híd, ma Szabadság híd..

Másnap vasárnap, gyönyörű napos idő, kirendelem a sárgakocsit, végig kocsiznak a városon, kimegyünk Jutasra ebédelni, du. séta, alvás, berendezkedés. Én is olyan jól érzem magamat, hogy itt vannak. Boldog, békés vacsorák, rádió, igyekszem őket ellátni ennivalóval, kenyérrel, csirkével, fával, szekrénnyel. Bús is lelkesen szolgálja ki őket.

Káplán György szülei (jobboldalt) a Korona vendéglő teraszán

2x kirendelnek az Ortskd [Orstkommando – Körzetparancsnokság] vivon. [viszavonulási] útvonalakat szemrevételezni. Egyáltalán nem tartozott!

Egyik szombat reggel Révai Jóskával és Papival felindulok Pestre autóval. Nagyon jól fut a kocsim, s pechemre a Károly laktanya előtt beszaladok egy német autó vonóhorgába.

Beverem a fejem az üvegbe, s az autóm eleje kapott lett. Szerencsére baleset nem történt. Otthagyva a kocsit, bevillamosoztunk a Futurába, s utána haza. Bámulatos: Kató vacsorát, ebédet rögtönöz, én még felkeresem P. Evelynt az új lakásukon, még az anyját is megismerem. Paragonékhoz is elszaladok egy új autót venni, de nincs, sőt még a Bulyovszky u.-ban álló Ford Eiffellel is tárgyalok. Éjjel telefonálok Jutasra: Kocsor szkv. az AC-val, vontatóeszközökkel holnap 10^h-ra legyen a lakásom előtt... Reggel még elmegyek templomba, hazajövök, Papi izgul, s pontban 10^h-kor befut a Csaba! Nagy megkönnyebbülés – nekem is – és Kocsor, s Fülöp megvendégelése után elbúcsúzom a lakástól, a szobámtól, a könyveimtől, mindentől,

ami az otthont jelenti, s az idehallatszó ágyúdörgésben elhagyom Pestet... A Károly lactanyánál felkötjük a kocsimat és egy légiriadótól eltekintve simán lejutunk V-be, ahol Mami már izgatottan vár, Peti őrvjög, jó uzsonna, jöttek Vargáék – szép du. volt.

Szálasi esküje.

Olyan jó volt V[eszprém]-ben – „haza” menni. Jó vacsorák, meleg, rádió, Peti. Mamival egyszer színházba megyek – Csirkevacsorák. Vízit Bányaiéknál. Csöpi nagyon helyes. Dódinénak sok könyvet szállítok. J. Mária féltékeny és haragszik.

Jutason főleg a fa és szénügyekkel foglalkozom Tóthék a No.-i [németországi] kitelepülést szervezik. Sajtócenzor leszek. Huszárszázadom a lovas kikfeknél [kiképző-felkészítő] volt, semmi hír nem jön róluk.

Peti élvezi az őszt. Nagyokat ugrik az őszi levelek között, szertelenebb, mint valaha, ugat, s már a riadók sem izgatják, pedig van belőle elég.

Iréнке malom hófehér kenyeret és vaját szállít, Vargáék húst, Bús hordja az étkezést a tisztí étkezdéből, Mari néni babot küld Maminak.

Káplán György Zsivány nevű lovával

December.

Autóm a karambol után nehezen akar javulni a hajmáskéri műhelyből Halvax Vince⁶⁶ jóvoltából sikerül egy egész motort szerezni, hűtővel együtt. Szabó és Fülöp dolgozik rajta, de nagyon nehezen illeszthető össze.

⁶⁶ Halvax Vince ifj. százados (szül.: 1900. 04. 25.).

Tóth le akarja foglalni a kincstárnak. Elvonulást szervezünk, minden nap nagyobb a rendetlenség és a fejtelenség.

Az oroszok Dunaföldvárnál átkelnek a Dunán. Súlyos harcok Baranyában.

Szabó őrm. sok almát hoz valahonnan, Karpok veszik meg, haza is viszek. Pechemre a Torpedó sem üzembiztos, s kocsim sem megy még.

Váratlanul: Bevetés! Két részre osztom a századot, Kovács Bódinak átadom a fog. von-ot.

Javitó részleg: Szabó őrm. psága alatt Kovács és Fülöp javítja a kocsimat, egy O. D-t és a Torpedót.

Harcos részleg: Löv. Toldi: Segesdi; Nimród: Bula, Toldik: Fülöp, Tekeres szkv-k, Csaba: Kocsor szv. psága alatt kb. 30 fő. Szentesi őrm-rel.

Bula Imre szkv. elvonulás délelőttjén esküszik meg, tanú vagyok az esküvőjén, utána ebéd a ti-i étkezdében, Mamiéknak forg. szab-ot [forgalomszabályzás] bejelentve, búcsú nélkül gördültünk le a 100% ismert úton Fülére. Útközben benézek Kenesére, Hausmannékat még a villában találok.

*Vihorláthy László
főhadnagy*

Fülén jelentkezem a karh, zlj. pságon [karhatalmi zászlóalj parancsnokság] Bankó Béla szds-nál.⁶⁷ Vihorláthy⁶⁸ és Molnár Győző⁶⁹ van még itt. F[ülé]-n elszállásolok. Először a paplakban töltök egy napot. Másnap reggel Fülére menet hallok a vádat, hogy pc-osaim civil ruhában vannak. (Szerelőruha!) Mikor látom, hogy ez rosszabb jellegű dolog lesz, Fülén egy parasztházban szállásolok el. Margaréta vonal védőkörlet pk: Major ezds.⁷⁰ sgt: Hradetzky alezr.⁷¹ Többet nem tudok V-be menni. Szentessít, Kocsort, Fülöpöt küldöm váltva az ök. [összeköttetés] fenntartása végett.

Eleinte 4 feld[erítő]. feladatot kapok. Siófok, Enying, Dég, Lepsény-be. Pc. gk. átlövése. Buda bevonul feleségével együtt. Riasztó híreket hoz V[eszprém]-ből. Szüleim kiköltöztek a pc. os barakkba, V-t kiűritik...

Egy nagyon szimpatikus htp. őrm-rel épp pala-

⁶⁷ Bankó Béla százados (szül.: 1914. 01. 17.)

⁶⁸ Vihorláthy László főhadnagy (szül.: 1914. 08. 02.)

⁶⁹ Molnár Győző főhadnagy (szül.: 1914. 07. 16.)

⁷⁰ Major Ottó ezredes (szül.: 1895. 11. 11.)

⁷¹ Hradetzky Zoltán alezredes (szül.: 1902. 04. 16.).

csintát ebédelek, amit bevetési parancs erősíti meg a közeli ágyúdörgést. Oroszok áttörték a Margit vonalat, benn vannak Polgárdiban! Menet! Járműveim közül csak 2 jön. Major P[olgárdi]-ban pcs-ot [parancsot] ad a falu felderítésére. Előretörök, a főutcában kilövik a Nimródot, s egy perc múlva a Toldimon csattan egy npc. [nehéz páncéltörő] lövedék: vezetőm jajgat. Nimród vezetőnek, Mátyás Gézának súlyos lábsebe van. Futás hátra elg-es [ellenséges] tűzben! Orosz gyság [gyalogság] a zlj. pságot [zászlóalj-parancsnokság] tád-ja [támadja]. Német gya. [gyalogos] szakasz lanyha ellentámadása. Oroszok ugrálnak be a Nimródba. Saját pctá [páncéltörő ágyú] belelő.

Beesteledik. Major sgt-e [segédtiszt] npu-tól [nehézgéppuska] megsebesül. Füle felől [-] Be vagyunk kerítve. Benzinkút jelenet.

Üvegcserepek ropognak. Halott az árokban. Vissza az zlj. pságra. Légnyomásom van, vacog a fogam. Major cipel ide-oda. Zlj pságon éjjel. Feszült csend. Vissza a benzinkúthoz!

Gk. megjön Fehérvárról. Egy német szd [század] és más semmi. S mi, a nagy pk-i kocsiban lehetetlen helyen éjjelezünk. Végre reggel. Késve fut be a német Tigris ellentád [ellentámadás], de gyönyörű! Ennek ellenére lassan halad előre. Embereimmel visszahúzódok a Polgárdi Batthyányi Kastélyba, s ott alszunk kimerülten egész délelőtt.

Sok rep. tád [repülő támadás]. P[olgárdi]. felszabadul. Előre a kilőtt kocsizhoz. Megkezdjük a leszerelését, orosz akna[vető] ellentád. és rep. tádok [ellentámadás és repülő támadások] miatt futva jövünk vissza, [-] bemegy Fülére járműért. Illy örgy., kis idő múlva befut két Toldi[val], s azon hazautazunk, a háziak s otthonmaradt embereim Fülén remek vacsorával várnak. Szentesi meghozza a leváltási pcs-ot, bemutatom Majornak, nem fogadja el. Másnap újabb bevetés, felvételi állás egész nap. Buba lovakat zsákmányol. Kocsort „segítségért” visszaküldöm Jutasra. Éjjel: sünállás Polgárdiban az egység körül. Másnap átköltözöm a majorban, két disznót vágunk le, ez az első nap, hogy nem történik semmi. Másnap ragyogó napsütés: hívatnak a pságra, itt van Chapó – leváltottak. Majdnem megcsókolom, én magam ülök a hk-ba s megyek Fülére, búcsú a házigazdáinktól, paye kocsit, Torpedót utána kötjük a hk-nak, mkp-kat feltesszük a hátára és tengelyig ért sárban: Menet hazafelé! Soha ilyen boldogan nem vezettem még hk. oszlopot, életemben utoljára! Útközben szedjük fel a pc gk-t. A műútra érve, paye fogatot fogatoljuk, kocsit leakasztjuk, s gyors menetben Vörösberényen keresztül vonulok be Jutasra.

V[eszprém]. kiürítve, Jutason minden tele személlyel, gk. piszokkal, megy a rakodás. Befordulunk a pc. körzet elé, szüleim szaladnak elé, igyekszem katona lenni, tárcsával handa-bandázom, kiigazítom a kocsikat, Mami sírva borul rám. Már vagy egy hete a pc-os körletben laknak, ma indul a szerelvényük No-ba. Jelentkezem Tóthnál a tisztí étkezdében. Leg. koszt. Csabával hazamegyek fürdeni, minden holmim elszállítva már.

Mire este kiérek Jutásra, Mamiék már nincsenek ott, a belső pu-ra rohanok a Torpedóval, s már a vagonokban találom meg őket.

Beszélgetés Papival, a női vagonban Mami.

Fáj nézni az elhagyatottságukat, nincstelenségüket, elárvultságukat. Még visszaroohanok a Torpedóval valami zsírt, húst adok fel a vagonjukba, elbúcsúzom tőlük, s kint alszom a pc szd-nál.

Kint ezalatt megkezdtek a karbantartást, lepörzsölték a disznókat – és pihenő.

Másnap (december 12.) hintón megyek be V[eszprém]-be, elhozom Petit, egy mérnököt. A kis piszok apprehendál, alig örül. Léhmanné morog a kutya miatt.

Étkezés elég gyenge, Koronában nem kapni semmit, Jutason csak leg. koszt van, még szerencse hogy a P[olgárdi]-i „szajréból” telik némi feljavítás.

Buba is hoz valahonnan húst, szalonnát, sonkát.

Fülöp szk-v-t felküldöm Pestre Katóhoz, pénzt küldök és fehéreneműt hoz le. Chapó Gyuszival pc. gk-vel Sopronba megyek, de csak Ilondiékat találom ott, s a Flórában Szissziékkal ebédelek. Győrben éjjelezek a korházban, másnap térek csak haza nagy hidegben.

Kocsimmal lemegyek Bakonybélbe, Konkoly-Thege Miklóshoz.⁷² Lickóék jól vannak, majdnem sír, amikor megpillant, nem is csoda, hiszen már hetek óta egy sort sem kapott otthonról. (Soproni bombázások!) Náluk ebédelek és csak késő du-ra vergődök vissza V-be, elég nagy hó és kocsim minduntalan megállt.

Veszprém kihalt. Színház, mozi zárva, éttermekben alig lehet valamit enni kapni.

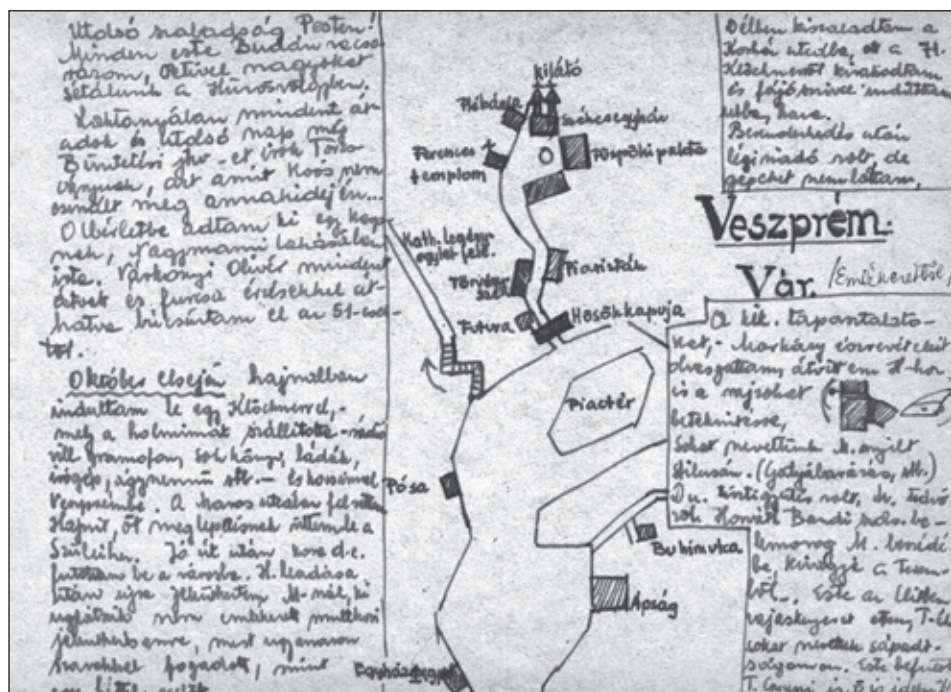
Minden tele van frontról jövő fáradt, tépett csapatokkal. Sok német jármű, tele szajréval húz Ny. felé. Ágyúörgést hallani Polgárdiból.

Detrich⁷³ állandóan a különböző vasúti pságokra sír szerelvényekért. Megtudom, hogy Mamiék még csak Pápánál vannak, autómmal, Fülöp örm. kíséretében – lehetetlenül rossz, csúszós havas úton –, minden írás nélkül töröm át az ellenőrzéseket, s egy-két órai várakozás után befut a szerelvény, s találkozom Mamiékkal. Révész szk-v. és Mura honv. segít őket megkeresni. Hangulatunk nagyon deprimált, de Gézáék kitelepülésének hírével sikerül felvidámítani őket... Hát, ami azt illeti, tényleg eléggé nyomottan utaznak... Peti részvétlenül szemléli az eseményeket. Furcsa, hogy szüleim ennivalót kérnek tőlem...

Detrich ti. gyűlést tart, rendelet értelmében be kellene vonulnom a pc. hdt-hez. Chapó evégből Esztergomba megy és egy hétig ismeretlen helyen elmarad.

⁷² A régi nemesi származású Konkoly-Thege család sarja. Édesapja Konkoly-Thege Aladár (1894–1958), édesanyja Krasznay Erzsébet (1895–1973) volt. Apai nagyszülei Konkoly-Thege Sándor (1852–1937), királyi tanácsos, országgyűlési képviselő. Konkoly-Thege Miklós (Pécs, 1921. 04. 04. – Pécs, 1977. 09. 22.) testvérei ifjabb Konkoly-Thege Aladár, Konkoly-Thege István és Konkoly-Thege Erzsébet Júlia.

⁷³ Detrich Ernő százados (szül.: 1907. 04. 09.).

Naplórészlet: A veszprémi vár

Éhségemben – (ti. étk. nincs, éttermek üresek) a Gözmalomból sikerült kenyeret és vaját kapnom, s Révai Jóska jóvoltából bekövetkezik legnagyobb V-i élményem: Lehmannéval kapcsolatos állandó súrlódásaim miatt beköltözöm a püspöki palotába. „Isteni jó” ott lakni, jóformán egész nap otthon vagyok. Milyen más lett volna, ha eleitől kezdve ott lakhatnék! Költözést egy-két óra alatt hajtom végre, Léhmánnak be sem jelentem.

Meglátogatom Mindszenty püspököt a törvényszéken. Leereszkedésben még Hegedűsékhez is felmegyek R. Jósikával.

Németek jönnek a palotába, este kivilágítják, s két bomba vág le mellette, ablakok betörnek. Jóska nagy ijedelmre. Átköltözünk egy barátságosabb, naposabb részbe, apácák nagyon kedvesen rendezik be. Megsérül a Korona, az Angolok [Angolkisasszonyok] temploma, sőt: volt lakásom is a Kórház u.-ban. Nagy az ijedelem V-ben.

Jutason Chapó Gyuszi megjön E[sztergom]-ból, ill. Győrből, Detrich-el elintézem, hogy ő veszi át a szd-ot én pedig No-i kitelepülést jelentve, az utolsó szerelvénnyel megyek ki az iskolához.

Detrich egyszer vasárnap kihívát Jutasra, mert feléje sem nézek az ügyeknek.

Említi, hogy a leg[énység]. milyen dicsérőleg nyilatkozik p[arancsnok]-i magatartásomról. Ti-étkezdében néha Ciru-Miru – Hárskuthyné főz. Chapóval történt meg-egyezés alapján átadom a szd-ot, azért de-ként [délelőttönként] bejárok Jutásra, Szentesi több ízben megvendégel.

Fülöpöt még egyszer Pestre küldöm, hogy Petit vigye fel, de már nem tud feljutni.

Elmegy a 2. és 3. szerelvény, a karp-ok Pásztor alez. psága alatt B[akony].bélbe mennek, mert az orosz tü[zérség]. már veszélyeztetheti Jutast. Német alakulatok csinálnak szédületes rendetlenséget.

Markóczy egyszer ott ebédel, megemlíti P-i magatartásomat és a püspökvári bombázást.

[December] 23. Babitsnál ebédelek. Du. Révai Jóskával az Egyházmegyeiben beszélgetünk Margittal és Jucival. Vettem magamnak és Liciéknek shamponokat, kölnit, gyerekjátékokat s kizárólag magamnak egy Portable írógépet.(3000 P)

A Püspökvár felé menet a Hősök Kapujánál egy lefelé jövő nagy teherautó keresztülment Petin, [a kutyán]. Teljesen megbénulva a fájdalomtól vonított szégyenke. Azonnal pisztolyt rántottam, s két lövés dörrent. Peti kicsorgó vére festette pirosra az utcát. Egy pillanat alatt kimúlt. Bús Géza temette el a P[üspöki] Palota kertjében. Frissen ásott sírját belepte a szállingózó hó... Teljesen egyedül maradtam; egy fiatal pap szomszédommal sakkoztam, de sírni szerettem volna.

[December]24. Reggel előállt kocsim és újra lementünk B-bélbe. Ez a Karácsony sem lett olyan kedélyes, mint ígérkezett. Peti elvesztése amúgy is levert, az éjjeli bombázások miatt kialudatlanul, gyenge érkezés miatt állandóan éhesen érkeztem meg. Lici beteg volt, Cini nyugós és Miklós egész de. szolgálatban volt. Ennek ellenére egész kedélyes [volt az] ebéd. Segítettem fát díszíteni, s mivel a leg[énység]. várt, ebéd után elbúcsúztam Liciéktől és Jutásra mentem. Itt Chapó Gyuszi bátortalansága miatt volt egy kellemetlen jelenetünk a részeg Krudy Gézával, – még szerencse, hogy nem jött el a szd. karácsonyi ünnepéjére. Szentesi hangulatosan rendezte be az egyik hálótermet, s igen jó sonkás hús és mákostészta volt, és sok bor. Én mondtam beszédet, s egyben elbúcsúztam tőlük.

Soha nem lesznek ilyen embereim. (Talán egyáltalán nem lesz senkim.)

Nem hittem volna, hogy valaha leg[énység]. között ilyen kellemesen tölthetek el egy estét és nem úgy, ahogy azt 23 év óta megszoktam – otthon.

Szomorú fekete karácsony!

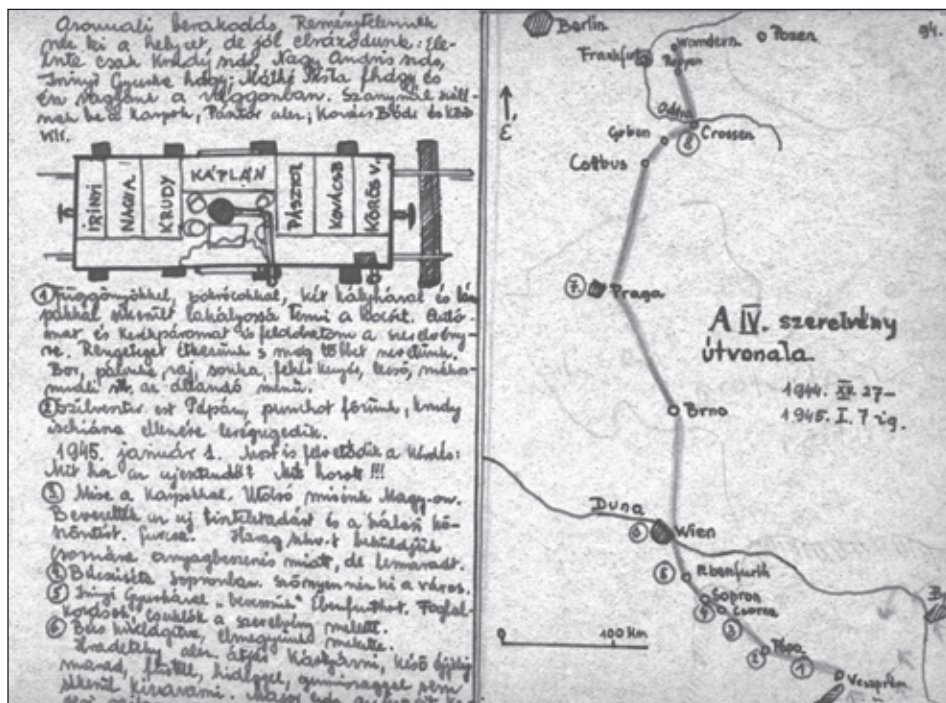
Késő estig búsan sakkozom fiatal pap barátommal, s azután lefekszem.

Karácsony 1944. december 25-én mise, utána Babitsnál ebédeltünk Jóskával, nagyon kedélyes, csak újra éhes maradok.

[December] 26-án lötyögés a püspökvárban, mise. 27-én Bús jön a hírrel: Kész a szerelvény! Elbúcsúzom Jóskától, a püspöki palotától, Peti sírjától, az

Egyházmegyétől, Veszprémtől és a Külső pu-n berakodunk. Szentesiék Chapóval indulnak Győrbe.

Azonnali berakodás.⁷⁴ Reménytelennek néz ki a helyzet, de jól elrázódunk: eleinte csak Krudy szól. Nagy Andris szds,⁷⁵ Irinyi Gyurka hdgy, Máthé Pista fhdgy⁷⁶ és én vagyunk a vagonban. Szany nál szállnak be a karpok, Pászor alez, Kovács Bódi és Körös Vili.⁷⁷

A tisztek elhelyezési vázlatja és az Altisztképző menetvonala a kitelepüléskor

⁷⁴ Az iskola kitelepítése négy lépcsőben történt. A parancsnokság meghatározta a sorrendet. (Emlékezetem szerint az alábbi megosztásban.) 1. szállítmány: Parancsnokság, törzs alosztály, Gazdasági Hivatal, (első részleg) az ellátáshoz szükséges élelmezés és egyéb anyag. E szállítmánnyal kerültek kiszállításra a családtagok is. 2. szállítmány: Saáry Endre alezredes parancsnoksága a II. zászlóalj kétharmada. 3. szállítmány Avemaria Brunó százados parancsnoksága alatt a II. zászlóalj visszamaradt része és az I. zászlóalj két százada. 4. szállítmány: Pásztor Lajos alezredes parancsnoksága alatt az I. zászlóalj fennmaradt része, a karhatalmi egység és visszamaradt anyag, stb. Forrás: KOPPÁNYI é.n.

⁷⁵ Nagy András százados (szül.: 1912. 07. 16.)

⁷⁶ Máthé István főhadnagy (szül.: 1916. 12. 19.)

⁷⁷ Körös Vilmos főhadnagy (szül.: 1914. 04. 06.).

Függönyökkel, pokrócokkal, két kályhával és lámpákkal sikerült lakályossá tenni a kocsit. Autómat és kerékpáromat is feldobatom a szerelvényre. Rengeteget étkezünk s még többet nevetünk. Bor, pálinka, vaj, sonka, fehér kenyér, lecsó, mákosnudli stb. az állandó menü.

Szilveszter est Pápán, punchot főzünk, Krudy isíásza ellenére lerészegedik.

1945. január 1. Most is felvetődik a kérdés: Mit hoz az újesztendő? Már hozott!!!

Mise a karpokkal. Utolsó misénk Magyarországon. Bevezették az új tiszteletadást és a Szálasi köszöntést. Furcsa. Harag szkv-t beküldjük Csornára anyagbeszerzés miatt, de lemaradt. Búcsúséta Sopronban. Szörnyen néz ki a város.

Irinyi Gyurkával „be vesszük” Ebenfurthot. Foglalkozások, csuklók a szerelvény mellett. Bécs kivilágítva, elmegyünk mellette. Hradetzky alez. átjár kártyázni, késő éjjelig marad, füsttel, hideggel, gumiszaggal sem sikerül kizavarni. Major ezrd. az ingeit keresi rajtam.

Megpróbálom a cseh forgalomi irányítókkal lecigarettázni, hogy ha lehet, töljanak be Prágába, elmondom a püspök nagybácsik, meg a Hradzsint, az Aranyvárost, a cigarettát elfogadják, meg is ígérik – de valami miatt nem teljesül vágyunk. A tájék viszont gyönyörű. Bódi szerint az utazási költséget feltétlenül megéri.

Crossenben három szép napot töltünk, mégis sikerül „állatni” a szerelvényt. Irinyi Gyurkával de-du. bemegyünk, igyekszünk végigcsinálni mindent, amit egy ilyen alsó német kisvárosban csinálni lehet. Meg is étkezünk, de rossz szójátékkal: meg is éhezünk tőle, s rohanunk vissza a vagonokba a „Krudy féle kifőzde” sonkás, borjú szeletei jobbak.

Még 5 napi kenyéradagot is sikerül szereznem vagy 900 fő részére a Crosseni utász laktanyában, viszont mást sem.

Harmadik nap hajnalán hozzánk vágódott egy mozdony, s szédült ütemben vágatott el Wandernig. Raktárt látunk karp. örrel. Tóthék közelsége nyomasztólag hat mindannyiunkra.

Nagy hó és hideg. Fertőtleníteni kellene menni, de már elvből is meglógom, nem szeretem a hivatalos tetűfelszedési alkalmakat.

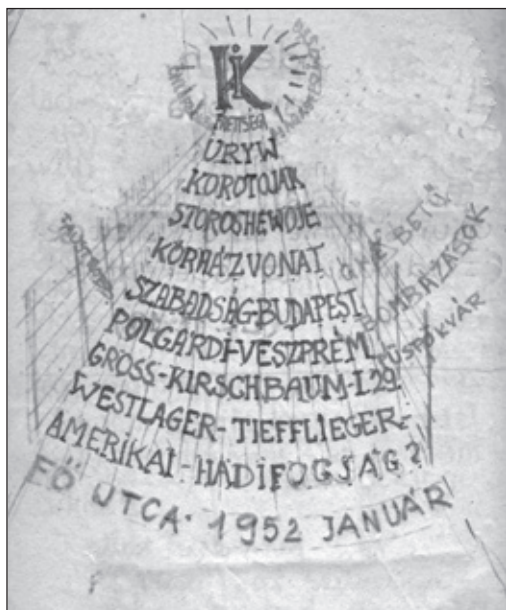
Hangulatom egyre nyomottabb lesz, az a tudat, hogy már csak néhány km választ el a három ezredestől, még szüleim közelsége sem, hat enyhítőleg... Kocsim is sztrájkol, a 10 napos fagy és utazás után, a konyhakocsiról beletöltött forró víz, melegítőlámpák ellenére sem hajlandó beindulni, Diószegi, Dávid, Szováti és egy 30 karp. vad tologatására bög fel csak a motor, de jaj, dörömböl. Csapágyolvadás!

Leállított 2-ik hengerrel vágok neki a tengelyig érő hónap. Körös Vili Penyigey kocsijával kínlódik, ott még a kerekek is eresztenek. Hólánccal nélkül néha teljes gázra állítva, kívülről tolom a kocsit, a kb. 20 fokos hidegben agyonizzadva eltávolodok, ködlámpa kiegészéssel vergődünk be Kirschlaunba.

Szerencsésen megtaláljuk rögtön a pságot. Benyitok, első, akiket megpillantok: a triumvirátus! Papi is ott ül köztük. Nevethetnékem van. [...]

Munkám: Fa és szén elszámolás, végzi Fülöp örvez. Később löfti. [lőszerfelelős tiszt] leszek, végzik: Ligetfalvai és a fegyvermesterek. Az egész iskola fa állományát egy kis darab papírra fel lehet írni, más munka nincs vele, karb. tartó ag. [karbantartó anyag] sincs.

T[óth]ék szörnyű viresaftot csinálnak, mindenki gyűlöli őket. Detrichvel tkap [törzskapitány] letörlik [am.: kedvét veszti] és Posenbe megy.⁷⁸ Itt veszítjük el Nagy Fúrót, még pár tisztet és vagy 200 hadp-t [hadapród]. Óriási lopások folynak. Cigaretta, hús, stb. Folyik a pletyka – s nem alaptalanul.

Káplán György „életpiramisa”
1952 januárjáig

⁷⁸ A német hadsereg gyalogsági szemlélője két ízben is megszemlélte az iskolát és elrendelte január 20-ával egy karp-os zászlóalj összeállítását azzal a céllal, hogy Poznan [Posen] térségében bevetésre kerüljenek. Parancsnokuknak Tóth ezredes Detrich folyamór alezredest nevezte ki, akinek olyan utasítást adott, hogy a bevetés ellen mindent kövessen el és visszaszívárgással esetleg vonják ki magukat ez elől, majd további sorsukról a megérkezés után távbeszélőn jelentést tegyen. Január 25-én Detrich alezredes távbeszélőn jelentette, hogy az oroszok Poznant 7 km-re közelítették meg, majd a bevetést a németek elrendelték. Tóth ezredes Körös századost egy személygépkocsival útba indította azzal a parancssal, hogy Detrich alezreddel [törzskapitány a folyami erőknél] a bevetést minden körülmények közt akadályozza meg és vonuljon be az iskolához gyalogmenetben. A százados és a kikülönített zászlóalj azonban nem érkezett vissza. Forrás: Tóth Imre ezredes beszámolója. A visszaemlékezés a HM HL AKVI 1890/2564 alatti „Kérdőív a ME 5000/1946. sz. rendelet végrehajtására” 26. pontja alatt található. A kikülönített zászlóaljról lásd: Csikós Gábor hadp. őrm.: *A poznani csata. Az elárvult zászlóalj 1944–1945.* MH HL TGY 3386. és Kovács István hdp. őrm.: *A poseni hadapród zászlóalj 1945. 12. 23.–1947. 06. 11.* MH HL TGY 4029..

T[óth]. megkezdí reggeli kihallgatásait, Becsey végzi a szervezést a tőle megszokott módon. Megható misék.

Szolgálatról elég ennyi.

*

Káplán György a napló további részében feljegyezte a Veszprém-Jutasi Altisztképző Intézet katonaállományának amerikai fogságba esésének mozzanatait, majd hadifogságának kezdetét.

A két napló – *Az első huszonöt évem*, valamint a *Hadifogolynapló* – digitalizálását, majd restaurálását a MNL Veszprém Megyei Levéltár munkatársai végezték. Az itt közölt naplórészletet Virág Istvánné gépelte. Munkájukat ezúton is megköszönöm.

Ugyancsak köszönöm Rainer Pál tanácsait, segítségét a kéziratban lévő kifejezések pontosításában.

Külön köszönettel tartozok ifjabb Káplán Györgynek, hogy rendelkezésemre bocsátotta édesapja naplóját, a családi fotóalbumokat, valamint azért, hogy hozzájárultak testvérével, Máriával annak közléséhez.

Földesi Ferenc

HIVATKOZOTT IRODALOM

A naplóban közölt fotók a Káplán család gyűjteményéből valók.

FÖLDESI Ferenc (2010): *Erős hit, erős akarat. A magyar királyi Veszprém-Jutasi honvéd altisztképző Intézet 1924–1944*. Veszprémi Szemle könyvek 3. Veszprém.

KOPPÁNYI Sebestyén (é.n.): A magyar királyi „Kinizsi Pál” honvéd tiszthelyettesképző iskola. Kézirat, HL TGY 3147.

VARGA Béla (2009): *Veszprém város lexikona*. Veszprém.

Pk: Markóczy János vezérőrnagy Pk.h.: Becsey Dezső ezredes Sgtl.: Kaptay Antal alezredes, majd Pásztor Lajos alezredes 2. sgtl: Haralyi László főhadnagy			
Törzs	Zfj(zászlóalj) pság	Gyorsosztály	Mű[szaki]
Kik. en.: Parragh Sándor szds	Pk.: Miltényi Árpád alez	pk.: Illy József őrgy, majd Bitai István alez	Pk: Lindenmayer Sándor szds, v. Takách Gyula fhdy, Márky József fhdy
Könyvtár (nyomda): Detrich Kálmán tkap [törzskapitány]	Sgtl.: Vihorlány László fhdy		
Épület: Hárskúthy Lajos őrgy	1. szd: Nagy Ferenc szds, Palócz György szds, Nagy Imre fhdy	Sgt.: Chapó Gyula fhdy Pc. szd: Penyigey József fhdy, Esztelneki Béla fhdy, Chapó Gyula fhdy, Káplán György fhdy	Tu[?].
Tereptan: Horváth Andor szds	2. szd: Szentgróti Tibor szds, Filó József zls	Gk. szd: Bodnár Sándor szds, Kruchinó László szds, Szepudvari Ottó fhdy	Pk: Zalkay István alez,
Sport: Száraz Alfréd szds	3. szd: Gyimes Antal őrm, Murvai József fhdy, Várszegi György szds	H[?szár] szd: Mádi Kovács Boldizsár szds, Miklóssy Sándor fhdy	Sgv. gk.: Móri János fhdy
Ati: Körmeny Sándor szds, majd Simánfalvy István szds	N. fgy.: Lehoczky Lajos szds, Koppány Sándor fhdy, Jakab László fhdy		L.gv: Soós Gyula szds, Makai Sándor fhdy, dr. Moser Lajos fhdy, Deli Zoltán fhdy
Feti: v. Örményi Zoltán alez			Táb.: Borodi István fhdy, Bokrossy László fhdy, Fodor Zoltán fhdy, Rapaich, Gy-Schiffler Lajos fhdy
Gh.: Krvaty Sándor szds, Farkas Miklós, Kerecz József zlj			Rep[ülő]: Nyáridy Lajos szds, Balogh Ádám fhdy, Góré-Nagy Sándor fhdy
Orvos: Dr. Velkey Béla, dr. Szutler Á. o. ezds, v. dr. Vadász Géza szds			
Törzsszt: Sality Endre alez			Hir[adó]
Gk. von.: Soós István szds, Halvax Vince szds, Korós Vilmos szds			Bozzay Ferenc, Hollódy Elemér, Gyüre Attila
Fog. von.: Demkó Belánszky Tibor szds			
Rk. felkész: Vargha Gábor t. lelk.			
Prot. lelk: Boda József lelk., majd Cséh Andor szd			

Az Altisztképző szervezeti felépítése 1944-ben Káplán György feljegyzése alapján

NEKROLÓG

Peremartoni Nagy Sándor

(Veszprém, 1921. 12. 16. – Zirc, 2019. 10. 12.)

„P. NAGY KÉPEK MINDIG SZÉPEK!” ...

... jutott eszembe az ikonikus mondat, amikor nézegetem az összegyűjtött fotókat, melyeket Sándor bátyámtól kaptam. Több évtizeden át atyai jó barátom, múzeumi és idegenvezető kollégám, tanácsadóm, segítőm, a nagy lokálpatrióta életének 98. évében örökre elaludt. Emlékét Veszprém városának minden kis szeglete őrzi.

A Dózsa György úton sétálva a tiszafa előtt rámutatott az útburkolatra: „*látjátok, én ott születtem!*” Bizony így volt; 1921-ben Peremartoni Nagy Sándor erdőmérnök, a veszprémi Faipari Rt. vezérigazgatója akkor a Reider-házban lakott. 1934-ben a viaduktra vezető új betonút építéséhez a jobb oldali házsor utcai szobáit kisajátítva biztosították a területet.

Közös programjaink során bármerre járhatunk: „*itt tanultam korcsolyázni*”, „*itt volt az első randevúm*”, „*itt másztam kerítést*” – jöttek elő szép történetei régi veszprémiekről, épületekről, eseményekről.

Fantasztikus a családi öröksége: Édesapja szenvedélyes buzgalommal fáradozott Balatonfüred fejlesztéséért. Kezdeményezésére létesült az Esterházy-strand, megalapította a Balatoni Yacht Club balatonfüredi osztályát, a Balaton Művészkolónia Egyesületet, a „Balatoni Figyelő” (1931) helyi lapot.

Az ifjú P. Nagy Sándor az 1939-ben szerzett érettségi bizonyítvány után 1943-ban vegyészmérnöki diplomát kap Budapesten. Munkával telt életét tanársegédként kezdi, majd két évet kutatóként Stuttgartban tölt. 1944–45-ben iparügyi referens a berlini Magyar Királyi Követségben. A II. világháború után csatlakozik a veszprémi

vegyipar oktatását, kutatását megalapozó szakemberekhez, a NEVIKI osztályvezetője, később műszaki igazgatóhelyettese. Közben 1964–65-ben az MTA megbízásából a kubai Tudományos Akadémia tanácsadója. 1971-től a várpalotai Magyar Vegyészeti Múzeum létrehozásával egyik fő támogatója, irányítója a Thury-vár kutatásának, megőrzésének, kulturális célra történő hasznosításának. 1984-től a múzeum kuratóriumának elnöke. Korróziós szakmai szervezetek, szakfolyóiratok alapítója. Spanyol nyelven írt, korróziós szakkönyve egyetemi tankönyv. Kiváló sportoló és sportvezető: vitorlázásban négyszeres magyar bajnok, aki Almádiban vízisport-telepet létesít.

Feleségével dr. Jónás Klára (1926–1995) egyetemi docenssel együtt Veszprém köztisztviselői állású, vérbeli idegenvezetői.

Változásokra fogékony, a közéletet pozitívan formáló, a társadalmi, politikai, szakmai események aktív résztvevőjeként hiteles írásokban és fotókon dokumentáló, tudósító ember volt.

Utolsó éveiben zirci remeteségbe burkolózott. Barátai, tisztelői egyre ritkábban és kevesebben látogatták; legtöbbször lassanként elhagyták e földi világot.

Krisztina lányának mesélte: nem sétál a szabadban, nehogy az Úristen meglássa és magával vigye...mert mit keres ebben a világban egy ilyen öreg ember...?

Most mégis rá talált és úgy gondolta, jobb, ha vigyáznak egymásra...

P(eremartoni). Nagy Sándor 2019. október 12.-én örökre elaludt. Nyugodjék békében!

GY. LOVASSY KLÁRA

Kováts Sándor

(Veszprém, 1929. 06. 25. – Veszprém, 2019. 10. 26.)

Élete 91. évében elhunyt a Dózsa György Általános Iskola Ranolder és Pro Urbe érdemérem díjas nyugalmazott igazgatója, helytörténeti kutató, a Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága 23/ 2014. (XII.08.) sz. határozatával a hungarikumok sorába felvett Iskolatörténeti gyűjteményünk létrehozója.

Pedagóguscsaládból származik, édesapja Kováts Zsigmond tanító, igazgató, akit 1945. szeptember 24-én nevezett ki Mindszenty József, akkori veszprémi püspök iskolánk jogelődje, a Szent István Római Katolikus Elemi Népiskola élére. Édesanyja Janó Mária, akire mindig sok szeretettel emlékezett vissza. Testvére, Ágnes, iskolapszichológusként sokat konzultált vele. Felesége, Szűcs Emília tanítónő, terveinek és munkájának legfőbb segítője. Büszkesége volt fia, Péter, a Bartók-Pásztory-díjas hegedűművész, a világhírű Veszprémi Mendelssohn Zenekar vezetője, akinek a karrierjében talán a saját zenéhez kötődő vágyait látta teljesülni. Sok szeretettel gyönyörködött két leányunokája sikereiben.

1929. június 26-án született Veszprémben. Gyermekkorra ide köti, szűkebben Jutaspusztához, melynek szokásairól, hagyományairól a Jutaspuszta c. könyvében is megemlékezik. Középiskolai tanulmányait a Kegyesrendi Gimnáziumban végezte, melyet megszakítva 16 évesen 900 veszprémi leventével együtt „kitelepítették” nyugatra. A Leventesors c. könyvében erről így emlékezik: „*Austriában 1465 m. magasan áll a piramis alakú Eizberg vashánya, melyet sok-sok emberkéz faragott a felhőbe nyúló csúcsáig, lent a völgyben pedig a fogolytábor egy kis tisztást kerítő kötömbök között.*”

Tanulmányait Pécsen a Pedagógiai Főiskolán folytatta, ahol magyar-ének szakos tanári diplomát szerzett. Pályakezdőként a Tiszadobi Állami Gyermekotthon Általános Iskolájában tanított, melynek később igazgatója is lett. Megismerkedett a hátrányos helyzetű gyermekek nevelési problémáival, és a türelmes gondoskodásá-

ért sok hálás szeretetet kapott. 1956-ban került haza szülővárosába, Veszprémbe, édesapja hajdan volt Szent István népiskolájába, az akkori Dózsa György Állami Általános Iskolába. Itt előbb tanár, majd 1959-től 1967-ig igazgatóhelyettes, és 22 éven át igazgató volt. Bátran mondhatom, iskolát, szellemet, arculatot teremtett itt a város peremén.

Nevelési eszménye: mindenekelőtt a gyermekek szeretete, a megértés, a szép szó, a kellő pedagógiai érzék és tapintat, következetesség példamutatással. *„Segítségére volt az a pedagógiai elszánás, hogy tantestülete az iskolai munkával a magyar nemzeti közérdeket kívánta szolgálni, továbbá az a gyógyító szellemiség, mely csak azokat érinti meg, akik kapcsolatba tudnak kerülni a gyermeki lélekkel, s magával ragadja őket a lélek alakításának lehetősége és eredménye. Nekik köszönhető, ha a mai nemzedékből nem vezett ki a hazafiság és erkölcsiség.”* – írta iskolája 50 éves évkönyvében.

Pedagógiai ars poeticájában érvényesült a don giovanni boscoi keresztény gondolat: *„A nevelők olyan emberek, akik szeretnek azután is, mikor a tanításnak vége van.”* Edvy Illés Pál nemesdömölki (Celldömölk) pedagógus görög jelmondata magyarrá fordítva: *„A gyermekek nevelésénél semmi se legyen eléjezettebb!”* (azaz fontosabb). Hatást gyakorolt rá a klebelsbergi pedagógiai: *„Csak a jellem és a tudás adja a magasabb értelemben vett embert.”*

Mi, fiatalabb munkatársai, mindig csodálattal figyeltük fantasztikus munkabírást. Sohasem ad hoc, hanem előre megtervezett, aprólékos kidolgozású feladatsorait, felméréseit, vagy éppen óraelemzéseit, melyekből épülni lehetett. Rangot jelentett a dicsérete egy-egy sikeres óraelemzés vagy felmérés után. Mérései a szaktárgyon kívül a nevelésre is kiterjedtek. Beleérző képessége nemcsak a tanulókra, kollégáira is figyelt, szívesen jöttek gondolataikkal a szülők, és ő mindig a legjobb megoldásokat kereste. Azt tartotta, hogy az iskola szolgáltató intézmény, biztonságos, otthonos környezetet kell teremtenünk az idejáró tanulóknak, hogy szüleik nyugodtan végezhesék a munkájukat.

1988-ban iskolánk alagsorában páratlan értékű iskolatörténeti gyűjteményt hozott létre. Az iskola volt diákjai, tanítói, tanárai és a dózsavárosiak hozták és hozzák ma is szívesen tárgyi és írásos emlékeiket, s gazdagítják az immár 4 teremből álló gyűjteményt. A kiállítás megnyitását különböző pályázatokon – így a „Hass, alkoss, gyarapíts!” pályázat, a Reguly Alapítványtól két alkalommal, a Veszprém Város Kultúrájáért Alapítványtól és az „1000 éves a Magyar Iskola” pályázaton – elnyert összegek tették lehetővé. Az Országos Iskolatörténeti Emlékbizottság Millenniumi Tájékoztató 5. számában méltatta gyűjteményünket, és feljogosított a millicentenáriumi embléma viselésére. Kiadványinkon ezután feltüntethettük: *„A Honfoglalás 1100. évfordulója Emlékbizottság támogatásával.”* Ezzel kiállításunk megnyitása felkerült az országos millicentenáriumi rendezvények közé. A kezdet-

ben két teremből álló gyűjtemény a Millennium évében újabb teremmel, a Csaby J. Csaba vezette 40 éves énekkarunk relikviáival bővült. Külön teremben láthatóak a szívgárdista, piarista, levante, cserkész, úttörő és tábori emlékek, az 1956-os forradalom és szabadságharc, Brusznai Árpád és a veszprémi egyetemisták relikviái. Iskolánk két évvel ezelőtti felújítása során elkészült az olvasóterem és a katalógus segítségével kutathatóvá vált a gyűjtemény. Hallatlan nagy munkát végzett, hiszen a gyűjtemény majd tízezer darabja katalogizálva, szakozva iskolatípusonként, ki ajándékozta, mikor, nagyban segítette pl. a szakdolgozatot író pedagógusjelölteket, akik munkáiból 1–1 példányt is őriz a gyűjteményünk.

Művei: A Veszprémi Dózsa György Általános Iskola – volt Szent István Elemi népiskola jubileumi évkönyve 1939–1989. Veszprém; Jutaspuszt. Életképek az 1930-as évekből. Honismereti Kiskönyvtár 2. 1989.; Iskolatörténeti kalauz. Honismereti Kiskönyvtár 5. 2000.; Tanítók, tanárok sorozat: (Iskolatörténeti gyűjtemény sorozat 1. 2. 3.) In memoriam Helyes László, Bálint Péter, Horváth Gyula, Kováts Zsigmond, Mohos Zoltán, Tantó István, Dr. Előd István 2000., 2003., 2004.

Utolsó éveiben hiánypótló pedagógiai művön dolgozott: Az iskolai szemléltetés története és fejlődése a módszertan tükrében.

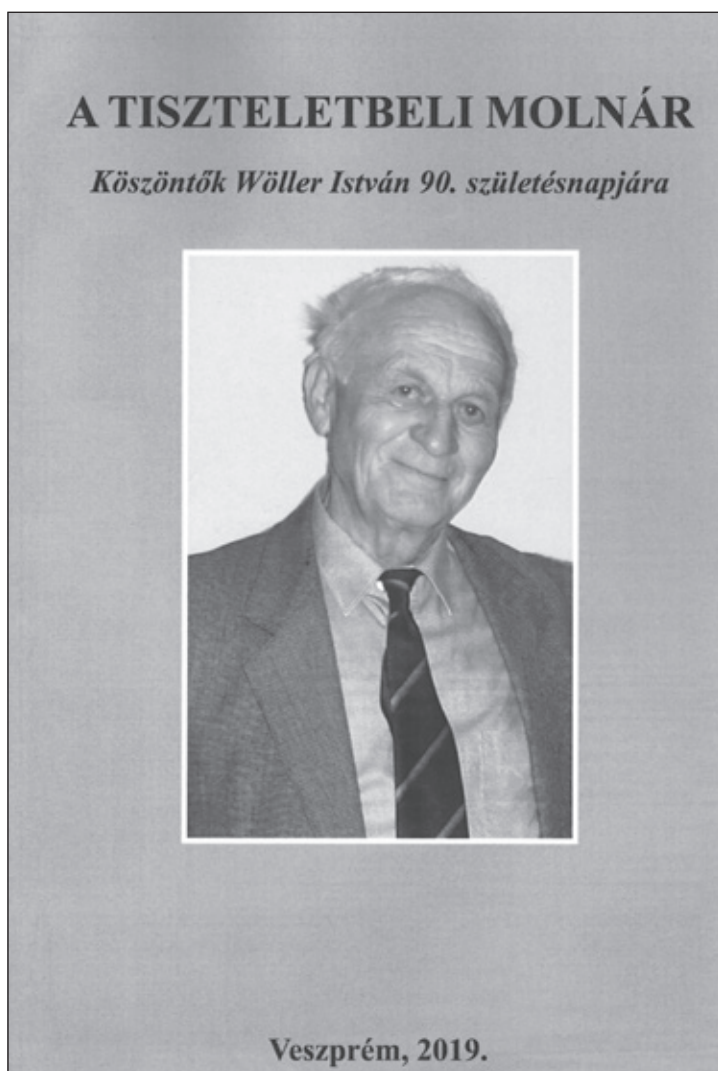
2019. október 26-án fejezte be földi pályáját. Hűsége az iskolához és a tanítványokhoz töretlen, intelmei maradandóak: *„Fontosnak tartjuk, hogy a tanulók megismerjék önmagukat, előrevivő akaraterőre tegyenek szert, és ezt mi pedagógusok szeretettel irányítsuk, bizzunk bennük és ezért követeljük tőlük. Te fontos vagy nekem, és ez ad a másiknak erőt.”* A jóság és a szeretet két örök emberi érték, és ha nem akarjuk, hogy jövőnk tovább idegenedjen, akkor vissza kell helyezni a jogaiba a jóságot és szeretetet

Büszke vagyok arra, hogy a munkatársa, segítője lehettem.

RÁSKY MIHÁLYNÉ

KÖNYVSZEMLE

A tiszteletbeli molnár: köszöntők Wöller István 90. születésnapjára [szerk.: Csiszár Miklós; kiad.: Wöller István barátai és tisztelői]. – Veszprém, 2019. (Veszprém. OOK-Press). – 144 p.: ill.: 24 cm fűzött.

2019. október 27-én 90 éves lett Wöller István malomipari szakember, helytörténeti- és ipartörténeti kutató. Az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban köszöntötték tisztelői, barátai, könyvtárosok, muzeológusok, levéltárosok, helytörténeti kutatók és a szülőfalu, a Zala megyei Gétye polgármestere.

A jeles alkalomból magánkezdeményezésre, dr. Csiszár Miklós szerkesztésében megjelent az emlékkötet. A nyomdai kivitelezést az OOK-Press Kft. végezte.

A kötet első részében a köszöntőket olvashatjuk. Egy részüket a megyei könyvtárban is halhattuk. Talabér Lászlóné, Gétye község polgármesterének köszöntője után Márkusné Vörös Hajnalka főlevéltáros, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, dr. Ács Anna muzeológus megható írását olvashatjuk. Utánuk Bándi László a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület korábbi elnöke, Csiszár Miklós a Veszprémi Szemle korábbi főszerkesztője és Édes Gyuláné a Veszprémi Cserhát Társaskör elnöke felelevenítik köszöntőjükben a korábbi munkakapcsolatot és méltatják Wöller István példamutató emberségét, értékmentését, kitartását.

Az emlékkötet további részében tanulmányokat olvashatunk. Földesi Ferenc írásában Káplán György altisztképző, nyá. alezredessel folytatott beszélgetéseit dolgozta fel. Hudi József utánközlésében a veszprémi (ifj.) Vég hely Dezső nyugalmazott postafőtiszt visszaemlékezéseiből szemezget, jelentős jegyzetapparátussal. Kovács Győző Gyula tanulmányában a Séd partján álló malmokról és az ott működő kiváló molnárokról olvashatunk. Gy. Lovassy Klára Wöller Istvánnak, kedves „malomtudor” barátjának ajánlja írását, amelyben a téglagyártás műszaki emlékeiről értekezik. Rainer Pál a herendi levonték zászlójáról közöl tanulmányt. Sebő József az ajkai malmokról, molnárokról írt diákdolgozatát ajánlja Wöller Istvánnak. Szabóné Vörös Györgyi írásában felelevenedik az ünnepeltnek a megyei könyvtárhoz kötődő kapcsolata és a helyismereti gyűjteményben található művek bibliográfiáját is megtalálhatjuk. Somfai Balázs kiváló anyagában Wöller István 1956-os veszprémi élményeinek forrásközlését olvashatjuk. Talabér Lászlóné Gétyét mutatja be, Tölgyesi József pedig Wöller István malomipar-történeti munkásságát összegzi. Ahogy írja: „Wöller István különleges adottságú helytörténeti kutató és író Veszprém megyében. Benne a múlt iránti érdeklődése páratlan emberséggel, kutatói és szakírói elkötelezettséggel társult.”

Az emlékkötet könyvárusi forgalomba nem került, de az Eötvös Károly Megyei Könyvtár gyűjteményében található példányokat érdeklődéssel olvashatják a tisztelők.

PÁLMANN JUDIT

A Veszprémi Szemle 55. szám megjelenését támogatták:

Beneda Károly	Veszprém	Honoráriumról lemondottak:	
Farkas Gyuláné	Budapest		
Földesi Károly és neje	Budapest	Baranya Péter	Budapest
Hajmási Andrea	Veszprém	Dr. Csiszár Miklós	Veszprém
Hontai László	Veszprém	Dr. Földesi Ferenc	Veszprém
Kecskés Csabáné	Veszprém	Kovács Győző Gyula	Veszprém
Kollár Éva	Páty	Márkusné Vörös Hajnalka	Veszprém
Dr. Kovács Gyula	Székesfehérvár	Marton Jenő	Veszprém
Köteles György	Budapest	Poór Ferenc	Veszprém
Lukácsné Takács Rózsa	Veszprém	Rainer Pál	Veszprém
Dr. Navracsics Tibor	Veszprém	Sashalmi József	Veszprém
Dr. Reisinger Frigyesné	Budapest	Sebő József	Veszprém
		Somfai Balázs	Veszprém
		Dr. Tölgyesi József	Veszprém
		Dr. Vonyó József	Pécs
		Zalavári István	Veszprém

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

